อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ

พันตรี บุญเที่ยง พานิชพันธ์ ต.ช.,ต.ม.

ณ เมรุวัดธาตุทอง

๓๑ ตุลาคม ๒๕๑๕

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ

พันตรี บุญเที่ยง พานิชพันธ์ ต.ช., ต.ม.

ณ เมรุวัดธาตุทอง พระโขนง

วันที่ ๓๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๕

พิมพ์ที่ อมรการพิมพ์ 900/15—16 ถนนเจริญรัถ คลองสาน นครหลวงฯ นายอมร เจียระสุพัฒน์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2515
โทร. 660089

คำนำ

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ **พันตรี บุญเที่ยง พานิชพันธ์** ต.ช., ต.ม. ณ เมรุวัดธาตุทอง พระโขนง นครหลวงกรุงเทพธนบุรี กำหนดวันที่ ๓๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ เจ้าภาพได้พิจารณาเห็นว่า ควรจะจัดพิมพ์หนังสือเป็นบรรณาการแด่ท่านผู้มีเกียรติที่กรุณามาร่วมในงานพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้ โดยได้ติดต่อกับท่านผู้เรียบเรียงและท่านเจ้าของลิขสิทธิ์เรื่องต่าง ๆ เพื่อขออนุญาตนำเรื่องมาพิมพ์ ก็ได้รับความกรุณาเป็นอย่างดียิ่ง คือ **หน้าที่พลเมือง กฎหมายกับประชาชน คู่มือราษฎร** ของ **คุณชลอ วนะภูติ วิถีแห่งการบรรเทาทุกข์** ของ **ภิกขุ พุทธทาส อินฺทปญฺโญ** และ **เรื่องโรคภัยไข้เจ็บ** ของ **แพทยสมาคมแห่งประเทศไทย** ซึ่งแต่ละเรื่องล้วนแต่อำนวยคุณประโยชน์แก่ท่านผู้อ่านได้เป็นอย่างดี เจ้าภาพขอขอบพระคุณท่านผู้เรียบเรียงเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

อนึ่ง หนังสือเล่มนี้สำเร็จลงด้วยดีก็โดยได้รับความร่วมมือจาก **คุณสมชาย พุ่มสอาด** หัวหน้าแผนกอักษรศาสตร์และวรรณคดี กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร เจ้าภาพขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย

หากหนังสือเล่มนี้จะเกิดคุณประโยชน์แก่ท่านที่ได้รับแจกไปด้วยประการใด ๆ ก็ดี ขอกุศลวิทยาทานทั้งปวงนี้จงเป็นผลดลบันดาลให้ **พันตรี บุญเที่ยง พานิชพันธ์** ผู้วายชนม์ได้ประสบแต่อิฏฐคุณมนุญผลในสุคติสัมปรายภพ สมดังมโนปณิธานทุกประการ เทอญ.

ปทุม พานิชพันธ์

(นางปทุม พานิชพันธ์)

คำปรารภ

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณบุญเที่ยง พานิชพันธ์ เลขานุการเอกประจำสถานทูตไทย ณ กรุงไทเป เจ้าภาพได้ขออนุญาตพิมพ์หนังสือที่ข้าพเจ้าแต่งไว้นานแล้วเกินกว่า ๒๐ ปี เพื่อแจกชำร่วยแก่ญาติมิตรทั้งหลายซึ่งมาในงาน

ข้าพเจ้ามีความยินดีและเต็มใจ เพราะ คุณบุญเที่ยง พานิชพันธ์ เมื่อครั้งดำรงชีวิตอยู่ได้เป็นผู้มีอัธยาศัยไมตรีเป็นที่รักใคร่ชอบพอกับข้าพเจ้ามาก และข้าพเจ้าจากกรุงไทเปมาไม่นานก็ได้ข่าวอันเศร้าสลดใจยิ่ง ถึงการจากไปไม่มีวันกลับของสาธุมิตรผู้นี้

หากหนังสือนี้จะก่อให้เกิดหิตานุหิตประโยชน์แก่ผู้อ่านได้บ้างแล้ว ขออานิสงส์นั้นจงเป็นผลตามสนองให้ผู้วายชนม์ประสบสุขในสัมปรายภพโน้น เทอญ.

ชลอ วนะภูติ

กระทรวงมหาดไทย

๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

ที่ ๗๒/๒๕๑๕ แพทยสมาคมแห่งประเทศไทย

๕ ตุลาคม ๒๕๑๕

เรื่อง อนุญาตให้จัดพิมพ์หนังสือแจกเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

เรียน คุณปทุม พานิชพันธ์

ตามที่ท่านได้มีหนังสือขออนุญาตพิมพ์เรื่องบทความที่น่ารู้สำหรับประชาชน ซึ่งแพทยสมาคม ฯ ได้จัดพิมพ์แจกแก่ประชาชนทั่วไป ไปจัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันตรีบุญเที่ยง พานิชพันธ์

แพทยสมาคม ฯ ยินดีมอบบทความดังกล่าวให้ท่านตามประสงค์ และขอขอบคุณที่ท่านมีกุศลจิตช่วยจัดพิมพ์สิ่งที่น่ารู้เกี่ยวกับการแพทย์แจกจ่ายเป็นกุศลวิทยาทานให้แพร่หลายยิ่งขึ้น เพราะประโยชน์ที่ได้นั้นย่อมเป็นของปวงชนชาวไทยทั้งมวล ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของแพทยสมาคม ฯ อยู่แล้ว

ข้าพเจ้าในนามของแพทยสมาคม ฯ ขออนุโมทนาในกุศลราศีทักษิณานุปทานที่ท่านเจ้าภาพได้บำเพ็ญอุทิศในครั้งนี้ จงเป็นปัจจัยบันดาลให้ท่านผู้วายชนม์จงประสบแต่อิฏฐคุณมนูญผลตามควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพสมดังเจตน์จำนงของเจ้าภาพทุกประการ.

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(ศจ. นายแพทย์สนอง อูนากูล)

นายกแพทยสมาคม ฯ

รำลึกในพระมหากรุณาธิคุณ

เมื่อความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทว่า พต.บุญเที่ยง พาณิชพันธ์ ป่วยอยู่ ณ โรงพยาบาลรามาธิบดี ได้ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ ม.ร.ว.เบญจวรรณ นำแจกันดอกไม้ไปพระราชทานเป็นครั้งแรก มล.มณีรัตน์ บุนนาค ในครั้งต่อมา และครั้งสุดท้ายโดยพระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียร อีกทั้งได้ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้รองราชเลขาธิการอัญเชิญเหรียญรัตนาภรณ์ ชั้นที่ ๔ ไปพระราชทาน เมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๔ ทั้งนี้เป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมแก่ พต. บุญเที่ยง พาณิชพันธ์ หาที่สุดมิได้

วาระที่ พ ต. บุญเที่ยง พาณิชพันธ์ ถึงอนิจกรรม ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ราชเลขาธิการ เชิญพวงมาลาของหลวงและของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถไปวางพระราชทานหน้าหีบศพ ณ ศาลาหม่อมจันทร์ วัดธาตุทอง เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ ถ้าพต. บุญเที่ยง พาณิชพันธ์ มีญาณวิถีทราบได้แล้ว คงจะชื่นชมและซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณและเกียรติอันสูงสุดที่ได้รับพระราชทานเป็นอย่างยิ่ง

ครอบครัว พต.บุญเที่ยง พาณิชพันธ์ และสมาชิกแห่งตระกูล กราบถวายบังคมแทบพระบาทด้วยความรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณครั้งนี้

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม
ข้าพระพุทธเจ้า ปทุม พาณิชพันธ์
และ บุตร ธิดา

ขอเดชะ ฯ

(แบ

หมายรับสั่งที่ ๑๓ ๕๗๐

สำนักพระ

๒๕ ธันวาคม ๒๕๑๔

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้นายกัลย์ อิศรเสนา ณ อยุธยา เลขาธิการพระราชวัง เชิญพวงมาลาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และของสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ไปวางพระราชทานที่หน้าหีบศพ พันตรี บุญเหี่ยง พานิชพันธ์ ต.ช.,ต.ม. ที่ศาลาหม่อมจันทร์ เทวกุล วัดธาตุทอง

วันเสาร์ ที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๑๔ เวลา ๑๙.๓๐ น.

ปิยะ/พิมพ์/ /ท

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ พันตรี บุญเหี่ยง พานิชพันธุ์ เพื่อทราบ.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับ

โดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

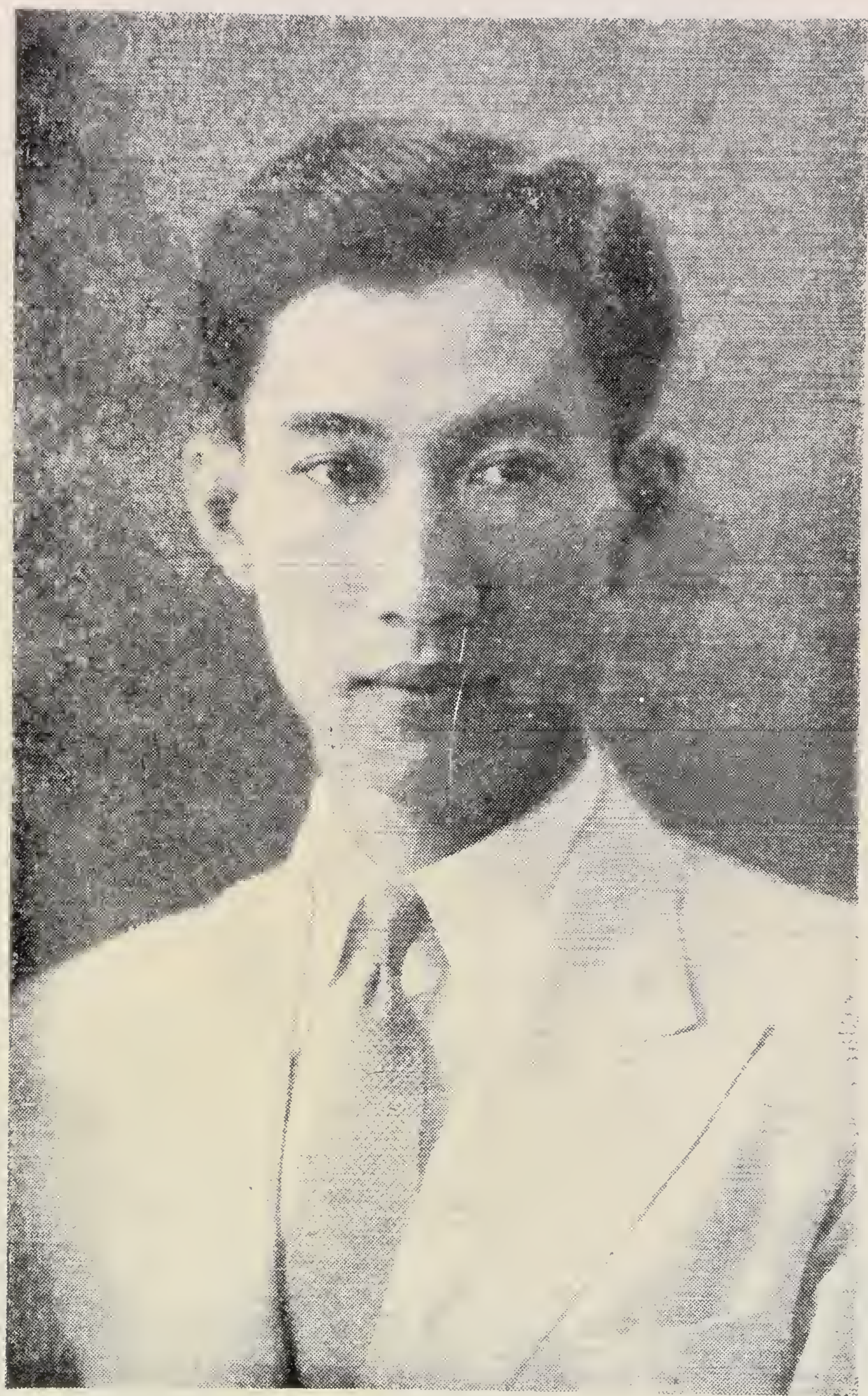
ดอกไม้พระราชทาน

พันตรี บุญเที่ยง พานิชพันธ์ ต.ช., ต.ม.

ชาตะ ๑ เมษายน ๒๔๖๑

มตะ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๑๔

ขณะเข้าเฝ้า

ไทเป พ.ศ. ๒๕๐๖

ดร. กลัย์ อิศรเสนาฯ

ราชเลขาธิการนำพวงมาลาพระราชทานวางหน้าหีบศพ

๒๕ ธ.ค. ๒๕๑๔

ซานฟรานซิสโก

๔ ก.ค. พ.ศ. ๒๕๑๓

สนามบิน ฮ่องกง

พ.ศ. ๒๕๐๘

วันเลี้ยงส่ง เซอร์ โรเบอร์ต แบล็ก

พ.ศ. ๒๕๐๖

กับธิดาในวันรับปริญญาบัตร
ที่มหาวิทยาลัยคาลิฟอร์เนียลอสแองเจลิส
๑๖ มิถุนายน ๒๕๑๓

ครอบครัวผู้วายชนม์

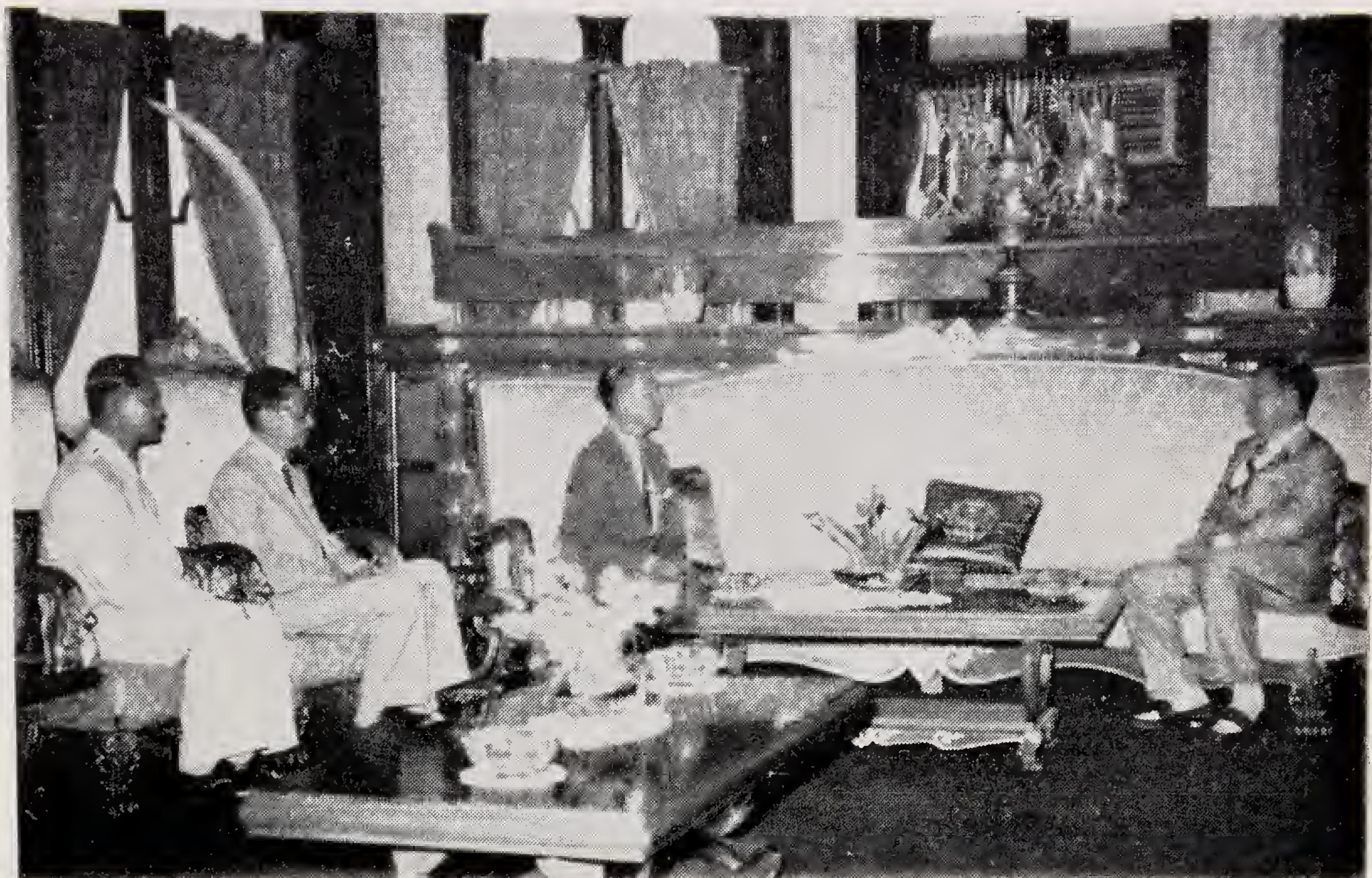
๒๕ ธันวาคม ๒๕๑๔

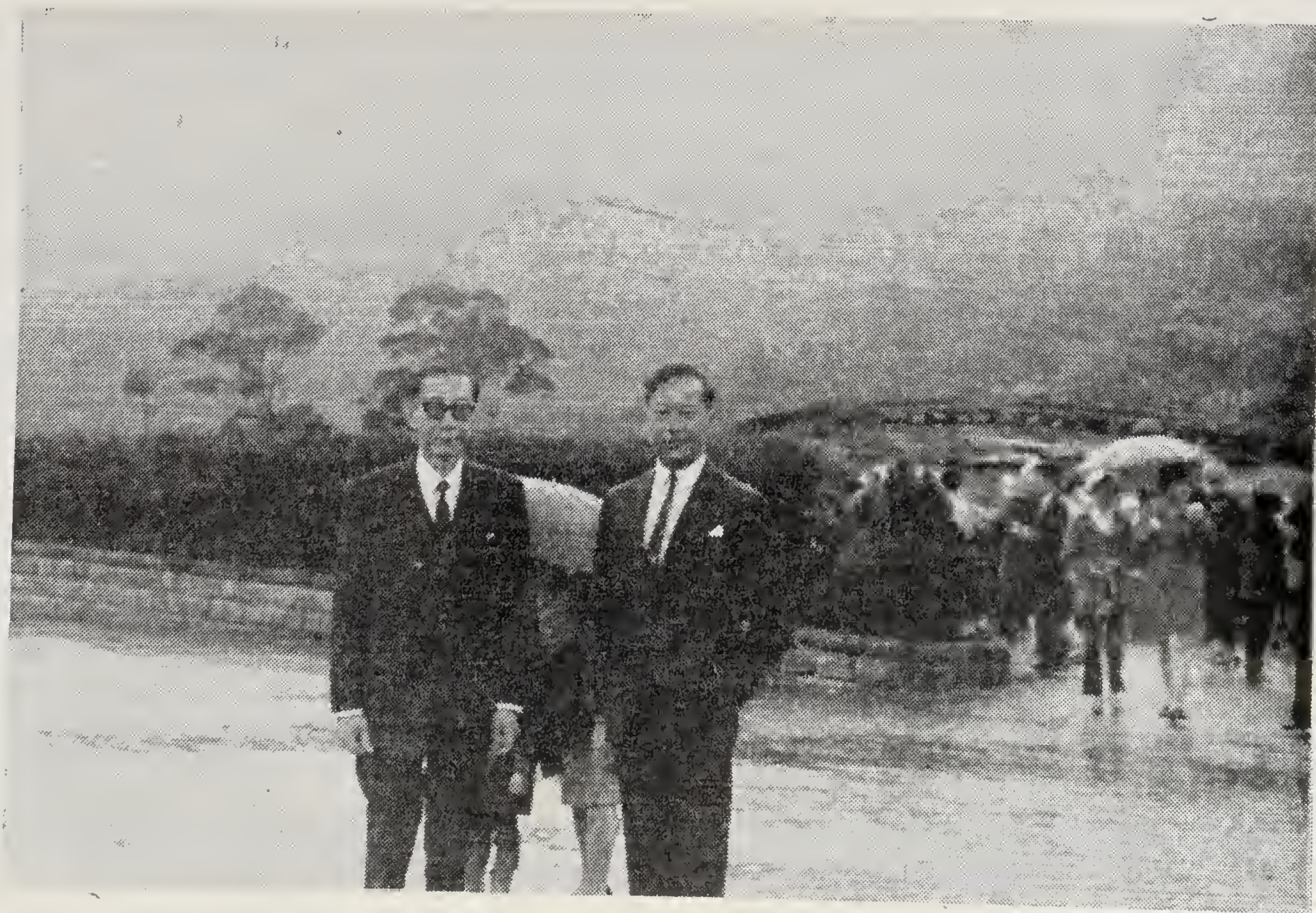
คราวรับเสด็จ เยือนไทเป พ.ศ. ๒๕๐๓

คณะข้าราชการสถานทูตไทย ไทเป มิถุนายน ๒๕๑๔

เข้าอำลา ฯพณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี
เมื่อเดินทางไปรับตำแหน่งข้าหลวงพาณิชย์ (ฮ่องกง) พฤศจิกายน ๒๕๐๒

กับนายแพทย์ ม.ร.ว. กัลยาณกิต กิติยากร ไทเป มีนาคม ๒๕๑๔

รับเสด็จพระเจ้าแผ่นดินและพระราชินีเบลเยี่ยม
ที่เมืองฮ่องกง พ.ศ. ๒๕๐๖

กับข้าหลวงใหญ่เมือง Hong Kong Sir Robert Black
๕ ธันวาคม ๒๕๐๔

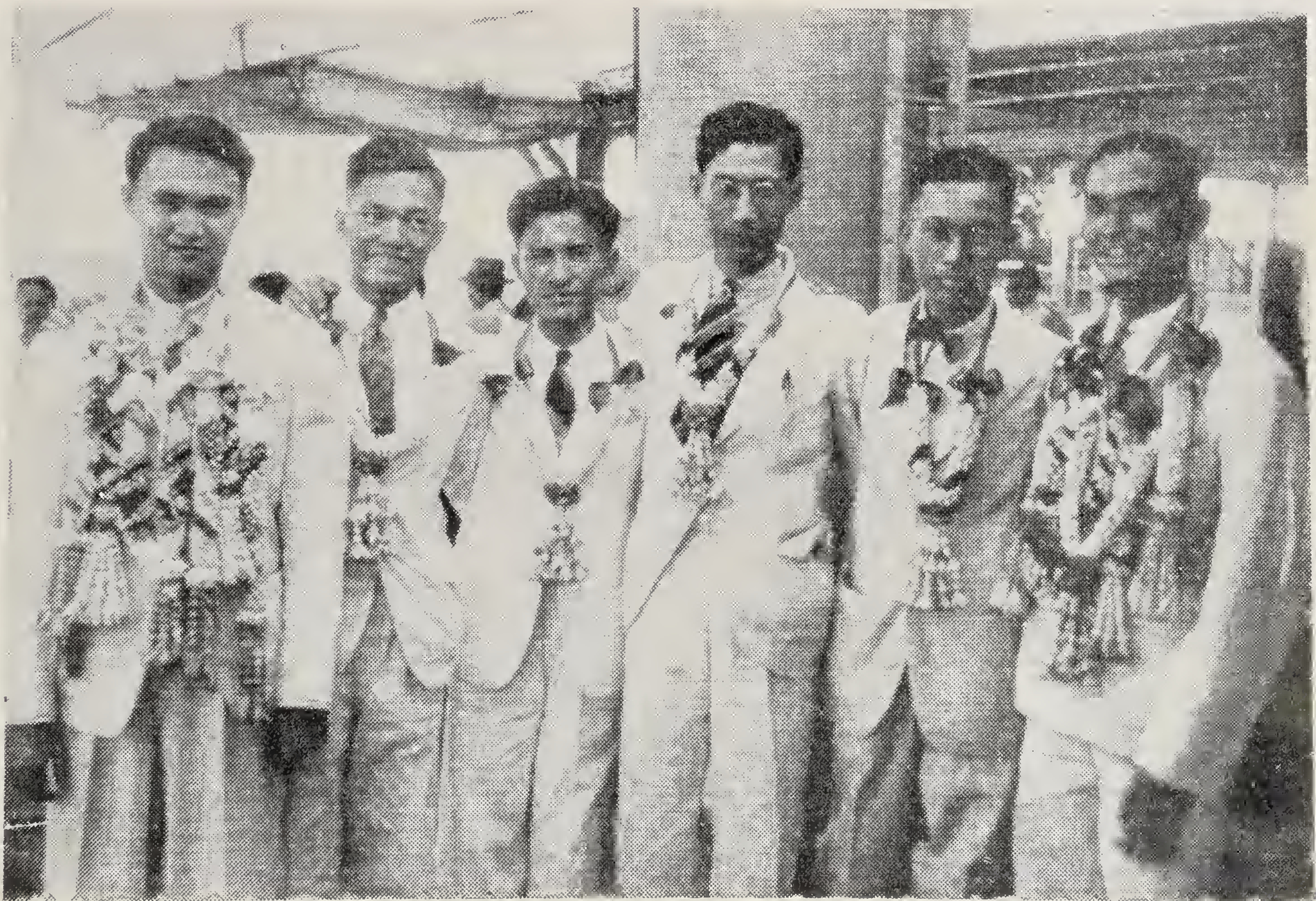
ขณะประชุมคณะกรรมการปราบปรามยาเสพติดให้โทษ กรุงเจนีวา เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๑

ในคณะผู้แทนการค้า รัฐบาลไทย ธันวาคม ๒๔๙๓

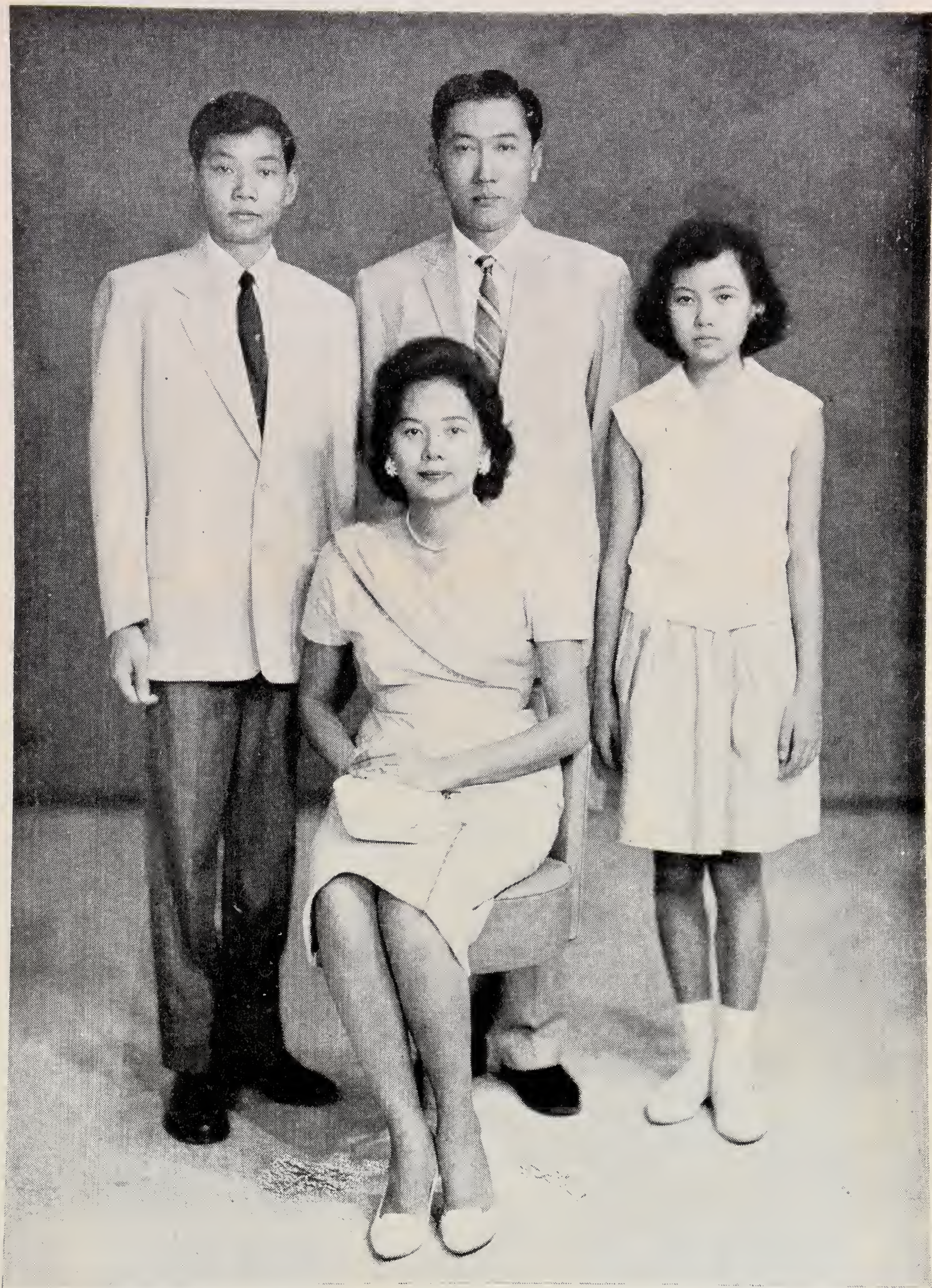
ญาติมิตรและครอบครัว ๒๓ ธันวาคม ๒๕๑๔

วันเดินทางไปญี่ปุ่นโดยทุนสถานทูตญี่ปุ่น พ.ศ. ๒๔๘๐

กับครอบครัวเมื่อเยือนเมืองเกียวโต มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๔

ภาพถ่ายร่วมกับภริยา บุตร ธิดา

ถ่ายเมื่อ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๑

กับครอบครัวที่บ้านฮ่องกง

ประวัติสังเขป

พ.ต. บุญเที่ยง พานิชพันธ์ เกิดวันจันทร์ที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๑ ปีมะเส็ง ณ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เป็นบุตรนายเก่า นางแดง พานิชพันธ์ มีพี่น้องด้วยกัน ๕ คน คือ

๑. นายช่วง พานิชพันธ์ ถึงแก่กรรม

๒. นายสวัสดิ์ พานิชพันธ์ ถึงแก่กรรม

๓. นายยล พานิชพันธ์

๔. นายบุญธง พานิชพันธ์ ถึงแก่กรรม

๕. พ.ต. บุญเที่ยง พานิชพันธ์

เมื่อเยาว์วัย ได้รับการศึกษาที่ ร.ร. ประจำจังหวัด "บุญวาทย์วิทยาลัย" อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จนจบชั้นมัธยมปีที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๗๘ เข้าศึกษาต่อที่ ร.ร. พณิชยการพระนคร สำเร็จชั้นมัธยมปีที่ ๘ ในปี พ.ศ. ๒๔๘๐

ในปีเดียวกันนั้น ได้รับทุนจากสถานทูตญี่ปุ่น (ทุนของนาย ทาคาโอะ โอกา-ซากิ) ให้ไปเยือนประเทศญี่ปุ่นเป็นทางการ

พ.ศ. ๒๔๘๑ เริ่มศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จนสอบไล่ได้ประกาศนียบัตรการบัญชี (เทียบเท่าปริญญาตรี) ในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ขณะเดียวกันได้เรียนวิชานิติศาสตร์ควบไปด้วยจนถึงปีที่ ๓ แต่เป็นที่น่าเสียดายที่มิได้ศึกษาต่อจนจบ ทั้งนี้เนื่องด้วยสงครามเอเชียบูรพาทวีความรุนแรงขึ้น และด้วยความเป็นห่วงมารดาที่ชราแล้ว จึงตัดสินใจย้ายกลับไปประกอบธุรกิจ ณ จังหวัดลำปาง ได้เริ่มเข้าทำงานครั้งแรกในบริษัทลำปางจังหวัดพาณิชย์จำกัด ตำแหน่งผู้ช่วยผู้จัดการในปี พ.ศ. ๒๔๘๖ ต่อมาได้เลื่อนขึ้นเป็นผู้จัดการ จนกระทั่งถึงปี ๒๔๙๒

พ.ต. บุญเทียง พานิชพันธ์ ได้สมรสกับ น.ส. ปทุม มหาวรรณ เมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม พ.ศ ๒๔๘๘ มีบุตรธิดาด้วยกัน ๒ คน คือ นายวิถี และ น.ส. น้ำเพ็ชร พานิชพันธ์ สงครามสงบในปี ๒๔๘๙ บ้านเมืองเริ่มกลับเข้าสู่สภาพปกติ พ.ต. บุญเทียงจับงานด้านธุระกิจอยู่ตามเดิม ในตำแหน่งผู้จัดการบริษัทวรรณจักร จำกัด ต่อมาได้ลาออกและย้ายกลับเข้าพระนคร เข้าไปช่วยกิจการในบริษัทบางกอกการประปา บางกอกเดินเรือ และดำรงตำแหน่งผู้จัดการบริษัทบียมิตร และบริษัทไทยเซฟวิ่งก์ทรัสต์ ตามลำดับ

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๐ พ.ต. บุญเทียง หันไปรับราชการทางด้านทหาร ยศร้อยตรี ประจำกรมข่าวทหารบก พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นเลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๑ เดินทางไปประชุมกับคณะกรรมการปราบปรามยาเสพย์ติดที่กรุงเจนีวา วันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๒ ย้ายไปเป็นข้าหลวงพาณิชย์ประจำเมืองฮ่องกง และผู้ช่วยทูตพาณิชย์ สถานทูตไทยที่ไทเปเมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๐๖

วันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๐๖ ดำรงตำแหน่งกงสุลใหญ่ ณ เมืองฮ่องกง วันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๐๖ โอนมารับราชการกระทรวงการต่างประเทศ วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๐๗ ย้ายกลับเข้ามาดำรงตำแหน่งเลขานุการเอก สำนักงานปลัดกระทรวง ทำหน้าที่รองหัวหน้ากองนิติกร วันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๑๐ เดินทางไปเป็นเลขานุการเอกสถานทูตไทยที่เมืองไทเป

ระหว่างรับราชการสนองพระเดชพระคุณ ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ตริตาภรณ์มงกุฎไทย เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ ตริตาภรณ์ช้างเผือก เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๑ และเหรียญรัตนาภรณ์ เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๔

พ.ต. บุญเทียง ได้รับอนุมัติให้ลาพักร้อน ๓ อาทิตย์ เมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๓ เดินทางไปเยี่ยมบุตรธิดาที่สหรัฐอเมริกา เข้าร่วมพิธีรับปริญญาบัตรของธิดา เมื่อ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๓ ที่มหาวิทยาลัยคาลิฟอร์เนียในลอสแอนเจลิส หลังจากนั้นใช้เวลาท่องเที่ยวกับครอบครัว แล้วก็เดินทางกลับไปปฏิบัติราชการ อาทิตย์แรกที่เดินทางกลับถึงบ้านพัก พ.ต. บุญเทียง มีอาการเจ็บคอ กลืนอาหารไม่ค่อยสะดวก เมื่อไปรับการตรวจจึง

ทราบว่าเริ่มเป็นมะเร็งที่หลอดอาหาร พ.ต. บุญเที่ยงไม่ยอมรับการผ่าตัด เพราะคิดว่าตัวเองสุขภาพสมบูรณ์คงจะไม่เป็นอะไรร้ายแรง กำลังใจเข้มแข็งและมีความคิดที่ว่า ผ่านชีวิตมากมากแล้วถึงแม้จะเป็นอะไรไปก็ยอมรับ ด้วยเหตุนี้ภายในเวลาอันสั้น พ.ต. บุญเที่ยงก็เป็นปกติไปทำงานทุกวัน ไปงานรับรองเช่นเคย จนกระทั่งได้สนทนากับคณะนายแพทย์ไทยที่ไปประชุมที่ไทเปจึงได้ตัดสินใจเดินทางมารับการผ่าตัดครั้งแรกที่ ร.พ. รามาธิบดี โดย นพ. จินดา สุวรรณรักษ์ นพ. อุดม หริณสุต นพ. สุทัศน์ ศรีอาภรณ์ และคณะ เมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๑๓ แล้วเดินทางกลับไปปฏิบัติราชการต่อในวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๑๔

ต้นเดือนพฤษภาคม บุตรภรรยาเริ่มวิตกเพราะ พ.ต. บุญเที่ยงเกิดมีก้อนเนื้อแข็งเล็ก ๆ ตรงโคนแขนขวาและมีอาการปวดขามากขึ้นทุกวันด้วย ได้รีบพาเดินทางกลับมาเข้า ร.พ. เมื่อวันที่ ๔ กค. ๒๕๑๔ เข้ารับการผ่าตัดก้อนเนื้อโดย นพ. ดิเรก อิศรางกูร ฯ และ นพ. วิรัช ชื่นอิ่ม ผ่าตัดกระดูกสันหลังที่เบียดกันอยู่โดย นพ. ศิระ บุณยรัตเวช ซึ่งเป็นผลให้อาการปวดหมดไป พ.ต. บุญเที่ยงกลับไปพักฟื้นที่บ้าน เช้าวันหนึ่งโชคร้ายที่บังเอิญไปหกล้มลงจึงทำให้ต้องนอนบนเตียงตลอดเวลา และอ่อนเพลียลงเป็นลำดับประกอบกับมีอาการหายใจไม่ค่อยสะดวกจำต้องนำเข้า ร.พ. อีก เมื่อวันที่ ๑๙ พ.ย. ๒๕๑๔ โดยนายแพทย์ มรว. กัลยณกิติ์ กิติยากร นพ. ยศวีร์ สุขุมาลจันทร์ และ นพ. วิบูลย์ โชติสกุลรัตน์ กรุณาดูแลรักษาให้และในที่สุดก็ถึงวาระสุดท้ายด้วยอาการอันสงบในค่ำวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ ท่ามกลางความโศกเศร้าอาลัยของครอบครัวและญาติมิตร

ครอบครัว พ.ต. บุญเที่ยง ขอขอบพระคุณบรรดานายแพทย์และพยาบาลที่ดูแลผู้ป่วยเป็นอย่างดี ขอกราบขอบพระคุณท่านผู้ใหญ่ที่เคารพที่ได้เมตตาเป็นห่วง ไปเยี่ยมอาการป่วยที่ ร.พ. ขอขอบคุณญาติมิตรที่ไปเยี่ยมและส่งไมตรีจิตไปยังผู้ป่วย จะรำลึกอยู่เสมอว่าที่ พ.ต. บุญเที่ยง พานิชพันธ์ สามารถอยู่ได้นานเกินกว่าที่นายแพทย์กะไว้นั้นก็ด้วยความสามารถของนายแพทย์ข้างต้นและด้วยแรงพรอันศักสิทธิ์ของท่าน.

คติธรรมที่ควรพิจารณา

อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ พ.ต. บุญเทียง พานิชพันธ์

จาก

พระธรรมกิตติโสภณ วัดเบญจมบพิตร

ความแก่ ความเจ็บ ความตาย และความที่ต้องพลัดพรากจากบุคคลหรือสิ่งอันเป็นที่รักนั้น เป็นคติธรรมดาของบุคคลผู้เกิดมาแล้วจะพึงได้รับ เพราะอาการเหล่านั้นเกิดจากการกระทำของตนเอง บุคคลถ้าไม่พิจารณาย่อมเป็นเหตุให้ได้รับทุกข์ด้วยประการต่าง ๆ เป็นต้นว่าความโศกเศร้า ความร่ำไรรำพันด้วยประการนั้น ๆ ถ้าได้พิจารณาอยู่เสมอแล้ว ก็ย่อมจักบรรเทาให้เบาบางลงได้ เหตุนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงพร่ำสอนพุทธบริษัท ทั้งคฤหัสถ์ บรรพชิต สตรีและบุรุษ ให้หมั่นพิจารณาเนือง ๆ ว่า

"เรามีความแก่เป็นธรรมดาไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ เรามีความเจ็บเป็นธรรมดาไม่ล่วงพ้นความเจ็บไปได้ เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น เรามีกรรมคือการกระทำเป็นของของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราจักทำกรรมใดไว้ดีหรือชั่ว เราจักเป็นผู้รับผลของกรรมคือการกระทำนั้น" ดังนี้

ถ้าบุคคลหญิงชาย คฤหัสถ์หรือบรรพชิตพิจารณาเนือง ๆ ตามพระพุทธภาษิตคาถานี้ ย่อมจักบรรเทาความทุกข์ ความโศก ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ ความคับใจ ความแค้นใจ ไปได้เป็นอย่างดี.

ในโอกาสพระราชทานเพลิงเผาศพ พันตรี บุญเที่ยง พานิชพันธ์ นี้ คุณปทุม ภริยา ขอให้ข้าพเจ้าเขียนไว้อาลัยไปรวมในสมุดที่จะจัดพิมพ์ขึ้นเป็นที่ระลึก ข้าพเจ้ายินดีทำให้ เพราะระลึกถึงผู้ตายและภริยาที่ได้เอื้อเฟื้อแก่ข้าพเจ้า เมื่อเดินทางผ่านฮ่องกงในระยะเวลาที่ คุณบุญเที่ยง ยังรับราชการเป็นข้าหลวงพาณิชย์อยู่

(กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร)

วันที่ ๑๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๕

คำไว้อาลัย

ข้าพเจ้าได้รับทราบข่าวการถึงแก่อนิจกรรมของพันตรี บุญเที่ยง พานิชพันธ์ ด้วยความเศร้าสลดใจยิ่ง ความรู้สึกที่บอกกับตัวข้าพเจ้าเองในขณะนั้นก็คือ ข้าพเจ้าได้ขาดเพื่อนรักร่วมเป็นร่วมตายไปอีกคนหนึ่งเสียแล้ว ฉะนั้น เมื่อคุณปทุม พานิชพันธ์ ได้มาขอให้ข้าพเจ้าเขียนคำไว้อาลัย เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่สามีผู้ล่วงลับไปแล้ว ข้าพเจ้าจึงยินดีที่จะสนองคำขอนี้ให้ด้วยความเต็มใจ

พันตรี บุญเที่ยง ฯ เป็นมิตรที่สนิทสนมคุ้นเคยกับข้าพเจ้าตั้งแต่ในสมัยที่ข้าพเจ้าไปปฏิบัติราชการในสงครามมหาเอเชียบูรพา ณ จังหวัดลำปาง ขณะนั้นข้าพเจ้าดำรงตำแหน่งเป็นเสนาธิการกรมทหารราบที่ ๑๓ พันตรี บุญเที่ยง ฯ ขณะนั้นยังเป็นพลเรือน เป็นผู้จัดการบริษัท จังหวัดลำปาง ได้ให้ความช่วยเหลือสนับสนุนอำนวยความสะดวกให้แก่ทางราชการทหารเป็นอย่างดียิ่ง ประการที่สำคัญก็คือ พันตรี บุญเที่ยง ฯ ได้เป็นผู้แนะนำให้ความรู้แก่ข้าพเจ้าเป็นอย่างมากต่อการได้รู้จักชีวิต และความเป็นอยู่ของพี่น้องชาวภาคเหนือ ทั้งนี้รวมถึงลักษณะภูมิประเทศและสถานที่ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการเพิ่มพูนความรู้ ประสพการณ์ตลอดจนการนำมาพิจารณาประกอบกับการวางแผนการต่าง ๆ ของทางราชการทหาร

ด้วยความเป็นผู้ที่มีอัธยาศัยอ่อนน้อม มีการเจรจาปราศรัยที่นุ่มนวล อ่อนโยนด้วยนิสัยที่โอบอ้อมอารีต่อเพื่อนฝูงมิตรสหาย จึงไม่เป็นที่น่าประหลาดใจที่พันตรี บุญเที่ยง ฯ ซึ่งแม้ว่าจะเป็นพลเรือน แต่ก็สามารถเข้าถึงจิตใจของบรรดานายทหารชั้นผู้ใหญ่นับตั้งแต่ ฯพณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (ผู้บังคับการกรมทหารราบที่ ๑๓ ขณะนั้น) ลงมาจนถึงนายทหารชั้นผู้น้อยทั่ว ๆ ไป อาจกล่าวได้ว่า พันตรี บุญเที่ยง ฯ เป็นผู้กว้างขวางและดังมากที่สุดในวงการทหารที่จังหวัดลำปางในยุคนั้น พันตรี บุญเที่ยง ฯ เป็นพลเรือนที่สามารถทำตัวเข้าสังคมแก่พวกทหารได้เป็นอย่างดี บุคคลิกลักษณะประจำตัวของพันตรี บุญเที่ยง ฯ ที่ข้าพเจ้าขอนำมากล่าวย้ำในที่นี้อีกข้อหนึ่งก็คือ พันตรี บุญเที่ยง ฯ เป็นผู้มีอารมณ์ขัน มักจะมีเรื่องตลกขบขันให้ได้เฮฮาเป็นที่ครื้นเครงสนุกสนาน และถึงแม้ว่าจะถูกเพื่อนฝูงกระเซ้าเย้าแหย่ล้อเลียน พันตรีบุญเที่ยง ฯ ก็หาได้ถือสาหรือมีอารมณ์โกรธเคืองตอบแต่อย่างใดไม่ พันตรี บุญเที่ยง ฯ เป็น

มิตรที่ก่อให้เกิดความเบิกบานหรรษา เป็นผู้ที่ผ่อนคลายอารมณ์ยามเครียดแก่เพื่อนฝูง ข้าพเจ้ายังจำได้จนถึงบัดนี้ว่าในระหว่างอยู่ที่ลำปางนั้น ข้าพเจ้ามักจะกระเซ้าท่านองขู่ว่า "รูปร่างแบบนี้จะเกณฑ์เอาไปเป็นทหารรับใช้ให้แบกปืนกลหนักวิ่งเข้าสมรภูมิเสียให้เข็ด" ซึ่งพันตรีบุญเที่ยง ฯ ก็ลุกขึ้นยืนตรงแบบทหารด้วยสีหน้าอันยิ้มแย้มแจ่มใส พร้อมกับพูด "ครับผม ผมขอน้อมรับใช้สุดแท้แต่ท่านจะเอาผมไป"

เนื่องจากพันตรี บุญเที่ยง ฯ สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนพณิชยการพระนคร และได้เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ประกาศนียบัตรการบัญชี จึงมีความรู้อย่างกว้างขวางลึกซึ้งในสาขาทางเศรษฐกิจการค้า พันตรี บุญเที่ยง ฯ มักจะมีข้อคิดเห็นข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับกิจการพาณิชย์หลายสิ่งหลายประการ ซึ่งแม้แต่ ฯพณฯ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เองก็ยังได้ยอมรับไปพิจารณาดำริไตร่ตรองอยู่เสมอ

ด้วยคุณค่าความสามารถ ตลอดจนประสพการณ์ทางด้านการค้าเป็นที่ประจักษ์ ฯพณฯ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงได้ใช้สอยทั้งในด้านธุรกิจส่วนตัว และด้านทางราชการ ดังจะเห็นได้ว่าพันตรี บุญเที่ยง ฯ ได้เข้ามารับราชการทหารในปี พ.ศ. ๒๔๙๙ และได้เป็นข้าหลวงพาณิชย์ประจำฮ่องกง กงสุลใหญ่ ณ เมืองฮ่องกง จนถึงได้เป็นเลขานุการเอก ณ สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงไทเป สาธารณรัฐจีนชาติ จนถึงแก่อนิจกรรมลงด้วยโรคมะเร็งในหลอดอาหาร ณ โรงพยาบาลรามาธิบดี การจากโลกนี้ไปของพันตรี บุญเที่ยง ไม่แต่เพียงนำมาซึ่งความเศร้าสลดอาลัยแก่บรรดาวงศ์ญาติและครอบครัว หากแต่ยังได้นำมาซึ่งความเศร้าสลดใจแก่บรรดามิตรสหาย เพื่อนฝูง ตลอดจนผู้ที่พันตรี บุญเที่ยง ได้รู้จักคุ้นเคยโดยทั่วไป ทั้งนี้เพราะพันตรี บุญเที่ยง เป็นบุคคลจัดอยู่ในประเภทเกื้อกูล มิตรสหาย เป็นผู้มากด้วยน้ำใจที่ให้ต่อเพื่อนฝูง คนที่ได้รู้จักกับพันตรี บุญเที่ยงแล้ว จะลืมพันตรีบุญเที่ยงได้ยาก พันตรี บุญเที่ยงเป็นมิตรแท้ กระทำตนต่อเพื่อนเสมอต้นเสมอปลาย ในวิถีชีวิตโชคชะตาของคนเราที่มีขึ้นมีลงตามชะตากรรมของแต่ละบุคคล พันตรี บุญเที่ยง ให้การต้อนรับขับสู้เอื้ออาทรเอาใจใส่ไม่ว่าจะเป็นผู้ใดที่เดินทางผ่านไปฮ่องกงหรือไทเป จะมีศักดิ์วุฒิวาสนาใหญ่โตหรือเล็กน้อยต่ำต้อยเพียงใด หากได้รับการติดต่อแจ้งไปแล้ว พันตรี บุญเที่ยงไม่เคยคิด ไม่เคยเลยที่จะไม่ต้อนรับขับสู้ ข้อเท็จจริงดังกล่าวแล้วนี้ย่อมเป็นที่ประจักษ์ ซึ่งผู้เคยได้รับการต้อนรับจะ

ไม่มีผู้ใดคัดค้านหรือไม่เห็นด้วย กาลเวลา โชคชะตาของมนุษย์ที่ผ่านไปตามครรลองของวิถีชีวิต พันตรี บุญเที่ยง ได้พิสูจน์ให้ประจักษ์แล้ว ซึ่งคำกล่าวจากสุภาษิตจีนที่ว่า

"ระยะทางพิสูจน์กำลังม้า
กาลเวลาพิสูจน์น้ำใจคน"

พันตรี บุญเที่ยง ได้จากโลกนี้ไปแล้ว แต่ก็เป็นการจากไปแต่เพียงร่างกายเท่านั้น คุณงามความดี ความเอื้ออารีด้วยน้ำใจที่มีต่อเพื่อนฝูง มิตรสหาย จะต้องยืนยงคงอยู่ในจิตใจของเพื่อนที่รักในน้ำใจ พันตรี บุญเที่ยงสืบต่อไป ไม่มีวันเสื่อมสลายคลายจากความทรงจำ

หากดวงวิญญาณของพันตรี บุญเที่ยง จะสิงสถิต ณ วิมานชั้นฟ้าใด ขอได้โปรดรับทราบการคารวะจากใจจริงของข้าพเจ้า ณ ที่นี้ ขอกุศลบุญราศี ด้วยคุณความดี ด้วยทานบารมีที่พันตรี บุญเที่ยง พานิชพันธ์ ได้กระทำมาด้วยดีแล้ว กุศลผลบุญที่ญาติมิตรสหายบำเพ็ญกุศลอุทิศ จงเป็นพลวปัจจัยเกื้อหนุนอวยส่งให้ดวงวิญญาณของ พันตรี บุญเที่ยง พานิชพันธ์ ได้ไปสู่สุคติในสัมปรายภพตลอดกาลนานเทอญ.

พลเอก จ. นาวีเสถียร

(จิตติ นาวีเสถียร)

ผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารสูงสุด

คำไว้อาลัย

ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๘๗ รัฐบาลได้จัดตั้งบริษัทจังหวัดขึ้นที่จังหวัดลำปาง เพื่อจัดหาและจำหน่ายเครื่องอุปโภคบริโภค อาทิเช่นสบู่ และไม้ขีดไฟให้แก่ประชาชนในราคาที่เป็นธรรมโดยไม่ขาดแคลน ผมผู้หนึ่งที่ได้ไปราชการสงครามทางด้านกองทัพพายัพ และขณะที่อยู่ในเขตจังหวัดลำปาง ก็ได้อาศัยบริการต่าง ๆ จากบริษัทจังหวัดนี้ด้วยดี พันตรี บุญเที่ยง พานิชพันธ์ ขณะนั้นยังเป็นพลเรือนและเป็นผู้จัดการบริษัท ผมได้รู้จักชอบพอกับพันตรี บุญเที่ยง ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา กระทั่งพันตรี บุญเที่ยงได้มาร่วมรับราชการทหารในกระทรวงกลาโหม แล้วโอนไปกระทรวงการต่างประเทศ ตราบจนถึงแก่กรรม

พันตรี บุญเที่ยง พานิชพันธ์ เป็นคนคล่องแคล่ว รักงาน และรักการก้าวหน้า รู้สึกเสียดายที่มาด่วนถึงแก่กรรม ผมขอให้วิญญาณของพันตรี บุญเที่ยง พานิชพันธ์ จงไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วยเทอญ.

พล เอก

(กฤษณ์ สีวะรา)

คำไว้อาลัย

ข้าพเจ้าได้มีโอกาสรู้จักมักคุ้นกับ พ.ต. บุญเที่ยง พานิชพันธ์ ตั้งแต่ได้เริ่มเข้ารับหน้าที่ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๒ เรื่อยมาจนกระทั่ง พ.ต. บุญเที่ยง ได้โอนไปรับราชการในตำแหน่งข้าหลวงพาณิชย์ ซึ่งสังกัดอยู่ในกระทรวงเศรษฐการ (กระทรวงพาณิชย์ปัจจุบัน)

ในระหว่างที่ พ.ต. บุญเที่ยง รับราชการอยู่ในต่างประเทศ ข้าพเจ้าได้ทราบดีในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐการว่า พ.ต. บุญเที่ยง ได้พยายามปฏิบัติหน้าที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างประเทศไทยและฮ่องกง กับสาธารณรัฐจีน อย่างดีที่สุด และนับว่าเป็นโชคดีของ พ.ต. บุญเที่ยง และของรัฐบาลไทยด้วย ที่ได้มีคู่คิดและคู่ครองที่มีนิสัยอ่อนโยนละมุนละไม ซึ่งนอกจากจะเป็นประโยชน์แก่การปฏิบัติราชการและการสังคมของ พ.ต. บุญเที่ยง เป็นอย่างมากแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมกำลังใจและให้ความอบอุ่นแก่ พ.ต. บุญเที่ยง เป็นอย่างดีในระยะของความผันผวนทางการเมือง เมื่อประมาณยี่สิบปีที่ผ่านมา

พ.ต. บุญเที่ยง ได้จากโลกนี้ไปแล้วโดยมิมีวันกลับ แต่กุศลกรรมต่าง ๆ ที่ได้ทำไว้คงจะสนองตอบ พ.ต. บุญเที่ยง ในสัมปรายภพตามคติธรรมของพระพุทธศาสนาอย่างมิต้องสงสัย และคงจะเป็นผลานิสงส์ส่งผลสะท้อนอันดีงามมาถึงครอบครัวและบุตรหลานถ้วนทุกคน.

(นายสุนทร หงส์ลดารมภ์)

คำไว้อาลัย

ของ

นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา

ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ

การที่ พันตรี บุญเที่ยง พานิชพันธ์ ได้มาถึงแก่มรณะกรรมลงในขณะที่ดำรงตำแหน่งเลขานุการเอก สถานเอกอัครราชทูต ณ ไทเป อยู่นั้น นับเป็นการสูญเสียที่น่าอาลัยอย่างยิ่ง สำหรับครอบครัว เพื่อนข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศ ญาติมิตร ผู้ที่รู้จักคุ้นเคยรวมทั้งข้าพเจ้าเอง

พันตรี บุญเที่ยง พานิชพันธ์ ได้โอนจากกระทรวงเศรษฐการ เข้ามารับราชการในกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ และในปีเดียวกันนั้นได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้า ฯ ให้ไปดำรงตำแหน่งกงสุลใหญ่ ณ เมืองฮ่องกง

ถึงแม้ชีวิตราชการของ พันตรี บุญเที่ยง พานิชพันธ์ ไม่ได้เริ่มต้นที่กระทรวงการต่างประเทศก็ตาม แต่ในระหว่างที่รับราชการอยู่ในกระทรวง ฯ นี้ พันตรี บุญเที่ยง พานิชพันธ์ ได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความวิริยะอุตสาหะ ซื่อสัตย์สุจริต และกระทำตนให้เป็นที่รักใคร่นับถือในหมู่เพื่อนข้าราชการด้วยกัน ข้าพเจ้าได้มีโอกาสรู้จักคุ้นเคยกับพันตรี บุญเที่ยง พานิชพันธ์ มาก่อน มีความรักและนับถือในอัธยาศัยและน้ำใจที่ดีงามของพันตรี บุญเที่ยง พานิชพันธ์ ดังนั้น เมื่อพันตรี บุญเที่ยง พานิชพันธ์ มีอันเป็นต้องล่วงลับไปด้วยพยาธิอันเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกพ้นได้เช่นนี้ จึงเชื่อมั่นว่าคุณธรรมความดีที่พันตรี บุญเที่ยง พานิชพันธ์ ได้กระทำไว้ในขณะที่มีชีวิตอยู่ย่อมจะเป็นอนุสรณ์แด่เพื่อนข้าราชการและญาติมิตรทั้งปวง นับเป็นเกียรติประวัติอันดีงามของวงศ์ตระกูลสืบไป

ขออำนาจกุศลผลบุญที่ได้บำเพ็ญไว้จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของ พันตรี บุญเที่ยง พานิชพันธ์ จงประสบแต่ความสุขสงบในสัมปรายภพ เทอญ.

คำไว้อาลัย

แด่

พ.ต. บุญเที่ยง พานิชพันธ์

คุณบุญเที่ยง พานิชพันธ์ รู้จักและคุ้นเคยกับข้าพเจ้าและครอบครัวมาเป็นเวลานาน ตั้งแต่คุณบุญเที่ยงยังไม่ได้เข้ารับราชการ และเมื่อคุณบุญเที่ยงเข้ารับราชการในกระทรวงเศรษฐการ (ขณะนี้เปลี่ยนเป็นกระทรวงพาณิชย์) ต่อมาย้ายไปรับราชการในกระทรวงการต่างประเทศ ก็ได้พบปะกันเป็นครั้งคราวตลอดมา และครั้งสุดท้ายเมื่อข้าพเจ้าเดินทางไปราชการที่กรุงไทเปเมื่อปีเศษมานี้ ก็ได้พบกันที่นั่น และได้เดินทางมากรุงเทพ ฯ ในเที่ยวบินเดียวกัน

มิตรภาพระหว่างคุณบุญเที่ยง พานิชพันธ์ กับข้าพเจ้าตลอดจนครอบครัวของเราทั้งสองฝ่ายเป็นไปด้วยความสนิทสนมและความราบรื่น

ด้วยมิตรภาพอันยาวนานกว่า ๒๐ ปี ทำให้ข้าพเจ้ารู้จักคุณบุญเที่ยงเป็นอย่างดี

คุณบุญเที่ยงได้สร้างตนเองด้วยความรู้ความสามารถ ทั้งในทางส่วนตัวและในทางราชการ และเนื่องจากได้รับการศึกษาทางด้านภาษาจีนด้วย จึงทำให้คุณบุญเที่ยงสามารถปฏิบัติราชการในกระทรวงเศรษฐการและกระทรวงการต่างประเทศได้ดีเป็นพิเศษ

สำหรับทางด้านส่วนตัว คุณบุญเที่ยงก็เป็นผู้มีน้ำใจโอบอ้อมอารี เป็นที่รักและนับถือของบรรดามิตรสหายทั่วไป ทางด้านครอบครัวก็เป็นพ่อบ้านที่ดี นอกจากนั้นคุณบุญเที่ยงยังเป็นผู้ที่มีนิสัยสุภาพอ่อนโยน และอุตสาหะในหน้าที่การงาน จึงเป็นผู้ที่ผู้บังคับบัญชาและผู้ใหญ่รักใคร่และไว้วางใจ

นับได้ว่าตลอดเวลาที่มีชีวิตอยู่ คุณบุญเที่ยงได้บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ทั้งด้านครอบครัวและรับใช้ทางราชการด้วยดีตลอดมา ตราบเท่าได้ถึงแก่กรรมในระหว่างที่รับราชการอยู่ในต่างประเทศ

มรณกรรมของคุณบุญเที่ยงในขณะที่กำลังมีความก้าวหน้าในทางราชการ และในขณะที่ยังมีอายุไม่มากนักเช่นนี้ ย่อมเป็นที่เศร้าสลดใจของครอบครัวญาติมิตรสหายเป็นอย่างยิ่ง และทางราชการก็สูญเสียบุคคลที่มีความสามารถไปผู้หนึ่ง

ข้าพเจ้าและครอบครัว ขอร่วมแสดงความเสียใจในมรณกรรมของคุณบุญเที่ยง พานิชพันธ์ มา ณ ที่นี้ด้วย และด้วยกุศลกรรมที่คุณบุญเที่ยง พานิชพันธ์ ได้บำเพ็ญไว้เมื่อมีชีวิตอยู่ และที่ครอบครัวตลอดจนมิตรสหายของคุณบุญเที่ยงได้บำเพ็ญไว้ เมื่อคุณบุญเที่ยงได้ล่วงลับไปแล้ว ขอให้เป็นผลให้วิญญาณของคุณบุญเที่ยง พานิชพันธ์ ได้ไปสู่สุคติในสัมปรายภพนั้นเถิด

(เนตร เขมโยธิน)

๒๐ ตุลาคม ๒๕๑๕

พันตรี บุญเที่ยง พานิชพันธ์

ค่ำวันหนึ่ง ที่สวนสนหัวหิน เป็นคืนเดือนมืดสนิท บนท้องฟ้าจึงมีดาวประดับอยู่ทั่วไป แสงไฟฟ้าที่มุมตึกที่พักผู้บัญชาการทหารบก และ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหมในขณะนั้น สว่างพอสมควร ข้าพเจ้ามองจากที่เรือนพัก ได้เห็นนายทหารผู้ใหญ่ ๓–๔ ท่าน กำลังเดินไปที่นั่น โดยเวลานั้นมิใช่เวรของข้าพเจ้าจึงนั่งตากลมชมดาวต่อไปตามสบาย แต่ก็ได้ยินเสียงคนเดินมายังที่เรือนพักพอเข้าที่สว่างก็ปรากฏว่าเป็น ร.ต. บุญเที่ยง พานิชพันธ์ คุณบุญเที่ยง บอกข้าพเจ้าว่า ท่านผู้บัญชาการทหารบกให้ข้าพเจ้าไปพบเดี๋ยวนี้ ข้าพเจ้าก็ไปตามคำสั่งและได้ทราบจากการประชุมในคืนวันนั้นว่า ได้เกิดวิกฤตกาลทางการเมืองภายในขึ้นซึ่งจะมีผลในการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองประเทศด้วย นับแต่วันนั้นมา คุณบุญเที่ยงกับข้าพเจ้าก็ได้รับคำสั่งให้ปฏิบัติงานร่วมกันตลอดมา

เมื่อข้าพเจ้ามารับหน้าที่ทางกระทรวงเศรษฐการ ซึ่งเปลี่ยนเป็นกระทรวงพาณิชย์ในปัจจุบัน ข้าพเจ้าก็ได้รับทราบข้อดำริจาก ฯ พณ ฯ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น (จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์) ว่า เมืองฮ่องกงเป็นศูนย์กลางแหล่งข่าวทั้งด้าน จีน อังกฤษ และ อเมริกัน ประเทศไทยจำต้องทราบข่าวทั้งด้านการเมืองและการเศรษฐกิจ ตลอดจนความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ โดยใกล้ชิดอีกทางหนึ่ง โดยที่ร้อยเอกบุญเที่ยง พานิชพันธ์ (ยศขณะนั้น) นายทหารกรมข่าวทหารบก มีความรู้ทางภาษาจีนด้วย ทางราชการใคร่จะให้ไปประจำอยู่ที่เมืองฮ่องกง ให้ข้าพเจ้าพิจารณาดำเนินการ กระทรวงเศรษฐการก็ได้ขอโอนตัว ร.อ. บุญเที่ยง พานิชพันธ์ จากกองทัพบกและแต่งตั้งให้เป็นข้าหลวงพาณิชย์ ณ เมืองฮ่องกง คุณบุญเที่ยงกับข้าพเจ้าก็ได้ร่วมงานในสายเดียวกันอีก

ข้าพเจ้าขอประทานอภัยจะไม่เล่ารายละเอียดว่า คุณบุญเทียงได้ทำงานอันเป็นประโยชน์อะไรบ้างในระยะนั้น จะขอกล่าวแต่เพียงว่า การค้าระหว่างประเทศไทยกับฮ่องกงได้เพิ่มพูนขึ้น ความเข้าใจอันดีระหว่างทางการของไทย และพ่อค้าไทย กับทางการและพ่อค้าเมืองฮ่องกง ก็เพิ่มพูนขึ้นเช่นเดียวกัน คุณบุญเทียงได้จัดให้มีการประชุมปรึกษาหารือระหว่างพ่อค้าไทย และ พ่อค้าฮ่องกงขึ้นเป็นครั้งคราว ผลที่ควรจะกล่าวก็คือประเทศไทยยังคงได้เปรียบดุลการค้ากับเมืองฮ่องกง ตลอดมาจนทุกวันนี้

อนึ่ง ควรให้ปรากฏในที่นี้ด้วยว่า ในระยะหนึ่ง ตลาดข้าวไทยในต่างประเทศได้ถูกแข่งขันตัดราคาจากข้าวของประเทศผู้ผลิตรายอื่นเป็นอย่างมาก เป็นการกระทบกระเทือนต่อการขายข้าวของไทยอย่างรุนแรง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐการ (ฯพณฯ เกษม ศรีพยัคฆ์) ได้รายงานต่อนายกรัฐมนตรีเสนอข้อแก้ไขโดยให้รางวัล (rebate) แก่ผู้จำหน่ายข้าวไทยในต่างประเทศ เพื่อให้ต่อสู้กับการขายข้าวตัดราคาของต่างประเทศได้ ขณะนั้นข้าพเจ้าดำรงตำแหน่งเลขาธิการบริหารของนายกรัฐมนตรีด้วย จึงได้เชิญผู้ช่วยทูตพาณิชย์และข้าหลวงพาณิชย์ที่ประจำอยู่ในประเทศใกล้เคียง ซึ่งกำลังมีการแข่งขันตัดราคาข้าวไทยมาปรึกษาหารือ มีผู้ช่วยพาณิชย์ประจำมาเลเซีย ข้าหลวงพาณิชย์ประจำสิงคโปร์และฮ่องกง คุณบุญเทียงได้มาชี้แจงสนับสนุนวิธีการให้รางวัลแก่ผู้ค้าข้าวไทยนี้อย่างเต็มที่ มิฉะนั้นแล้วไทยอาจสูญเสียตลาดข้าวในต่างประเทศได้ เมื่อข้าพเจ้าได้สรุปเรื่องและความเห็นของข้าหลวงและผู้ช่วยทูตพาณิชย์เสนอไปแล้ว ต่อมาคณะรัฐมนตรีก็ได้อนุมัติให้กระทรวงเศรษฐการดำเนินการได้ ตลาดข้าวของไทยในต่างประเทศก็ได้ยืนยงคงอยู่ตราบจนปัจจุบันนี้

ต่อมาตำแหน่งกงสุลใหญ่ไทย ณ เมืองฮ่องกงว่างลง กระทรวงการต่างประเทศได้ขอโอนคุณบุญเทียง จากกระทรวงเศรษฐการ ไปดำรงตำแหน่งนี้ สายสัมพันธ์ทางราชการระหว่างคุณบุญเทียงและข้าพเจ้าได้ขาดตอนกันไป แต่ในทางส่วนตัวนั้นเราก็คงใกล้ชิดติดต่อกันตามเดิม แม้กระทั่งคุณบุญเทียงได้ย้ายจากฮ่องกงไปรับตำแหน่ง เลขานุการเอก ประจำสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงไทเป

ครั้นข้าพเจ้าได้พ้นหน้าที่ราชการแล้ว ได้ทราบข่าวว่า คุณบุญเที่ยง ป่วยมารักษาตัวในนครหลวง ฯ ข้าพเจ้ากับภรรยาตั้งใจจะไปเยี่ยม ก็ได้ทราบข่าวจากคุณปทุม ด้วยความเศร้าสลดใจอย่างยิ่งว่า คุณบุญเที่ยงเพื่อนรักของข้าพเจ้าได้จากพวกเราไปเสียแล้ว

ข้าพเจ้าเชื่อในพุทธวจนะ "บุคคลที่ทำดี ย่อมได้รับผลดี" คุณบุญเที่ยงได้ประกอบคุณงามความดีไว้มาก ทั้งในหน้าที่ราชการและส่วนตัว ขอให้กุศลผลบุญและคุณความดีของคุณบุญเที่ยง จงส่งผลให้ได้ประสบความสุขสันติในสัมปรายภพนั้นเทอญ.

(อัมพร จินตกานนท์)

คำไว้อาลัย

แด่

พันตรี บุญเที่ยง พานิชพันธ์

คุณปทุม พานิชพันธ์ ศรีภรรยาของคุณบุญเที่ยง ได้ขอให้ผมเขียนคำไว้อาลัย เป็นอนุสรณ์แด่ คุณบุญเที่ยง ในวันพระราชทานเพลิงศพ คุณบุญเที่ยง ด้วยเหตุที่ผมและภรรยาได้รู้จักชอบพอคุ้นเคยกับคุณบุญเที่ยง และ คุณปทุม พานิชพันธ์ มาเป็นเวลาช้านาน ตั้งแต่สมัยที่ ฯพณฯ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาชั้นสูงคนหนึ่งของผม และคุณบุญเที่ยงยังมีชีวิตอยู่ ผมจึงยินดีรับเขียนคำไว้อาลัยนี้ด้วยความเต็มใจ

คุณบุญเที่ยง เป็นผู้ที่มีใจคอกว้างขวาง มีน้ำใจโอบอ้อมอารี คอยช่วยเหลือพรรคพวกเพื่อนฝูงอยู่เสมอ ยศ "พันตรี" ทางทหารบกที่ คุณบุญเที่ยงได้รับนั้น เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับเกียรติยศชื่อเสียงประกอบคุณงามความดี เป็นประเด็นสำคัญยิ่งกว่าเหตุอื่น อย่างไรก็ตามเมื่อคุณบุญเที่ยงมียศทางทหารขึ้นเช่นนี้ ก็ยิ่งทำให้การคบค้าสมาคมกับทหารอาชีพได้รับความสะดวกและมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

การจากไปอย่างไม่มีวันกลับของ พ.ต. บุญเที่ยง จึงนำความเศร้าสลดมาให้ไม่-เพียงแต่ครอบครัวญาติพี่น้องของคุณบุญเที่ยงเท่านั้น แต่ยังกระทบกระเทือนจิตใจของเพื่อนฝูงมิตรสหายด้วยมิใช่น้อย

ผมในนามของประธานกรรมการกิติมศักดิ์ ของมูลนิธิการศึกษามิตรภาพ ไทย–อเมริกัน ในความอุปถัมภ์ของกองทัพบก ซึ่งได้ริเริ่มสร้างโรงเรียนประชาบาลให้แก่เด็กไทยที่ยากจนทั่วราชอาณาจักร โดยถือเอาชีวิตเป็นเดิมพัน ได้อำนวยการสร้างโรงเรียนสำเร็จมาแล้วไม่น้อยกว่า ๕๐ โรงเรียน รวมทั้งที่กรรมการมูลนิธิมิตรภาพชุดปัจจุบัน ได้ดำเนินการ

รับช่วงต่อมารวมแล้วจนถึงบัดนี้ไม่น้อยกว่า ๑๑๖ โรงเรียน จึงขอน้อมกราบอาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย และอานิสงส์จากกุศลวิทยาทานของผมและคณะกรรมการมูลนิธิมิตรภาพ ที่ได้บำเพ็ญไปแล้วนั้น ตลอดจนกุศลผลบุญที่คุณบุญเที่ยงเองได้สร้างมาเมื่อก่อนถึงแก่กรรม และผลานิสงส์ของญาติมิตรอื่น ๆ ได้บำเพ็ญกุศลให้คุณบุญเที่ยงมาแล้ว จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของ พ.ต. บุญเที่ยง พานิชพันธ์ ไปสู่สุคติภพ โดยควรแก่กรณีย์ทุกประการ.

พล.ท.

(ประยูร หนุนภักดี)

สวนพุดตาล

๑๕ ก.พ. ๑๕

คำไว้อาลัย

ของ

พลโท เสริม ณ นคร

ข้าพเจ้ารู้สึกเศร้าสลดใจ อาลัยและเสียดายเป็นอย่างยิ่ง เมื่อได้รับทราบข่าวมรณกรรมโดยกะทันหันของ พันตรี บุญเทียง พานิชพันธ์ ซึ่งเป็นมิตรที่รักของข้าพเจ้า

พันตรี บุญเที่ยง พานิชพันธ์ และภรรยาสนิทสนมรักใคร่กับครอบครัวของข้าพเจ้ามาเป็นเวลานาน จนอาจกล่าวได้ว่าข้าพเจ้ารู้จักอุปนิสัยใจคอและการปฏิบัติงานของพันตรี บุญเที่ยง พานิชพันธ์ เป็นคนสุภาพ อ่อนโยน นุ่มนวล เข้ากับบุคคลได้ทุกชั้น วางตนได้เหมาะสม ทั้งในฐานะผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา และในระหว่างเพื่อนสนิทมิตรสหายด้วยกัน

ในด้านครอบครัว พันตรี บุญเที่ยง พานิชพันธ์ เป็นผู้รักครอบครัว ได้พยายามสร้างครอบครัวให้อยู่ในฐานะที่มั่นคง ให้การศึกษาแก่บุตร ธิดาอย่างเต็มกำลังความสามารถ และช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้ได้ประกอบการอาชีพเป็นหลักฐานทุกคน สมกับเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของภรรยาและบุตรธิดา ควรแก่การสรรเสริญ

พันตรี บุญเที่ยง พานิชพันธ์ ในขณะที่มีชีวิตอยู่ ได้ทำประโยชน์แก่ทางราชการ ประเทศชาติอย่างดียิ่ง โดยได้เข้ารับราชการทั้งทางทหารและพลเรือน และได้ดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ หลายตำแหน่ง ทั้งในและนอกประเทศ ตำแหน่งสุดท้ายได้ดำรงตำแหน่งเลขานุการเอกสถานเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงไทเป นับว่าได้ประกอบคุณงามความดี สมควรเป็นตัวอย่างของบุคคลอื่น ๆ

เมื่อ พันตรี บุญเที่ยง พานิชพันธ์ มาด่วนจากไปในขณะที่ยังแข็งแรง มีโอกาสที่จะทำประโยชน์แก่ทางราชการ ประเทศชาติและครอบครัวได้อีกมากเช่นนี้ จึงเป็นที่น่า

เสียดายและนำความเศร้าสลดใจมาสู่บุตรภรรยาและมวลญาติมิตรเป็นอย่างยิ่ง ขออำนาจคุณความดีทั้งมวลที่ พันตรี บุญเที่ยง พานิชพันธ์ ได้ประกอบไว้ขณะที่มีชีวิตอยู่ และอำนาจบุญกุศลที่บรรดาญาติมิตรได้บำเพ็ญอุทิศให้ จงเป็นพลวปัจจัยส่งเสริมและดลบันดาลให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของ พันตรี บุญเที่ยง พานิชพันธ์ จงไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วยเทอญ.

พลโท

(เสริม ณ นคร)

ผู้ช่วยเลขาธิการทหารบก ฝ่ายยุทธการ

ไว้อาลัย

พ.ต. บุญเที่ยง พานิชพันธ์

ผมมาสนิทสนมกับคุณบุญเที่ยง เมื่อเรามาทำงานร่วมกันอยู่ที่บ้านหลังกองพลที่ ๑ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๗ ยิ่งมาอดหลับอดนอนอยู่ด้วยกันมากขึ้น ความสนิทสนมก็ยิ่งทวีมากขึ้น

คุณบุญเที่ยง ได้รับมอบหมายจาก ฯพณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ให้ทำงานเป็นผู้จัดการ "สำนักงานปิยะมิตร" ในปี พ.ศ. ๒๕๐๑ ฯพณฯ ได้เดินทางไปผ่าตัดที่สหรัฐ มอบหมายให้ผมและคุณบุญเที่ยงทำงานอยู่ด้วยกัน ตลอดเวลาเหล่านี้ ผมได้รับความร่วมมือจากคุณบุญเที่ยง ในการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายอย่างดียิ่ง ซึ่งผมไม่ลืมเลย

คุณบุญเที่ยงเป็นผู้ที่มีความรู้และความสามารถดี ทั้งในด้านการบัญชี ภาษาอังกฤษ และ ภาษาจีน ฉะนั้นผู้บังคับบัญชาจึงบรรจุให้เข้าทำงานที่กรมข่าวทหารบก จากนั้นจึงได้ย้ายไปทำงานทางด้านต่างประเทศ ได้ไปทำหน้าที่ทูตการค้าที่ฮ่องกง และต่อมาทำหน้าที่กงสุลใหญ่ฮ่องกง ที่สุดได้ดำรงตำแหน่ง เลขาเอกประจำสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงไทเป

ตลอดเวลาเหล่านี้ คุณบุญเที่ยงจะอยู่ที่ไหนก็ตามเราก็ติดต่อกันอยู่ตลอดมา ผมยังจำภาพที่คุณบุญเที่ยงมารับที่ท่าอากาศยานฮ่องกง และเวลาที่เราพบปะสังสรรค์กันในไทเปได้ติดตา ความอบอุ่นเหล่านี้ ยังจับใจอยู่มิรู้ลืม

ความโอบอ้อมอารีของคุณบุญเที่ยงเป็นที่ทราบกันดี ในบรรดามิตรสหายทั้งปวง ฉะนั้น เมื่อผมทราบข่าวการป่วยของคุณบุญเที่ยงว่า เข้าผ่าตัดมะเร็งทางเดินอาหารในปี ๒๕๑๓ จึงตกใจและเป็นห่วงอย่างยิ่ง แต่แล้วก็ดีใจเมื่อทราบว่าคุณบุญเที่ยงหายดีและกลับไปทำงานที่ไทเปได้เหมือนเดิม

เมื่อคุณบุญเที่ยงมาป่วยครั้งหลังนี้ ผมไปเยี่ยมและคุยปลอบใจอยู่เรื่อยมา ทำให้ทราบชัดว่า คุณบุญเที่ยงมีกำลังใจดีมาก คิดสู้ชีวิตอยู่ตลอดเวลา จนโอกาสสุดท้าย เมื่อร่างกายสู้ไม่ได้จริง ๆ จึงได้จากไปอย่างสงบ เมื่อ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๑๔

ขอผลกรรมอันดีทั้งปวง ที่คุณบุญเที่ยงได้บำเพ็ญมาตลอดเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่ พร้อมด้วยกุศลกรรมที่บรรดาญาติและมิตรสหายได้ร่วมกันบำเพ็ญ จงได้แผ่อิทธิพลดลบันดาลให้วิญญาณของคุณบุญเที่ยงได้ไปสู่สุคติวิสัยในสัมปรายภพโน้นเทอญ.

พล.ต. ภาคิน สุระอิศร

คำไว้อาลัย

จาก

พล. ต.ต. สำราญ กรัดศิริ

เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๑๔ เวลาประมาณ ๒๐.๐๐ น. ข้าพเจ้าได้รับโทรศัพท์จาก นายวิถี พานิชพันธ์ บุตรชายของ พ.ต. บุญเทียง พานิชพันธ์ ว่าคุณพ่อถึงแก่กรรมเสียแล้ว ข้าพเจ้าใจหายวูบขึ้นมาทันทีทั้ง ๆ ที่รู้อยู่ว่า เพื่อนของเราผู้นี้ป่วยมีอาการหนักยากที่แพทย์จะรักษาให้หายได้ มิวันใดก็วันหนึ่งจะต้องจากพวกเราไป ก็ยังตกใจและเสียใจเป็นอย่างมาก ข้าพเจ้ารีบออกจากบ้านไปโรงพยาบาลรามาธิบดีทันที ได้เห็นร่างของ พ.ต. บุญเทียง พานิชพันธ์ เพื่อนรักนอนสงบไร้วิญญาณอยู่บนเตียง เป็นภาพที่ทำให้เกิดความเศร้าและสลดใจอย่างสุดซึ้ง ในวาระที่จะได้มีการพระราชทานเพลิงศพ พ.ต. บุญเทียง พานิชพันธ์ ข้าพเจ้ามีโอกาสที่จะได้บรรยายความสัมพันธ์ที่ ข้าพเจ้ามีอยู่แต่หนหลังต่อ พ.ต. บุญเทียง พานิชพันธ์ เพื่อเป็นพยานแห่งความรักและอาลัย

ข้าพเจ้ากับ พ.ต. บุญเทียง รู้จักชอบพอกันมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๖ ในสมัยที่ข้าพเจ้าย้ายไปรับราชการที่จังหวัดลำปาง โดยขณะนั้นพ.ต.บุญเทียง เป็นผู้ช่วยผู้จัดการบริษัทลำปางจังหวัดพาณิชย์ จำกัด นับแต่นั้นมาความสนิทสนมรักใคร่ก็เพิ่มพูนยิ่งขึ้น พร้อมกับเพื่อน ๆ อีกหลายคน เช่น พงษ์สวัสดิ์ สุริโยทัย บรรเจิด ชลวิจารณ์ และ ผาด ศรีวณิช โดยมี พ.อ. สฤษดิ์ ธนะรัชต์ (ยศขณะนั้น) ซึ่งบรรดาพวกเราเรียกกันว่า "พี่ใหญ่" เป็นหัวหน้าขณะนั้นเป็นระยะเวลาสงครามมหาเอเชียบูรพา มีทหารญี่ปุ่นอยู่ในจังหวัดลำปางเป็นจำนวนมาก ในตอนปลายสงคราม มีนักเรียนไทยที่เรียกกันว่าเสรีไทย เข้ามาดำเนินกิจการและหาข่าวอยู่ในจังหวัดลำปางในความดูแลอารักขาของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าได้อาศัย พ.ต. บุญเทียง

กับเพื่อน ๆ ที่เป็นฝ่ายพลเรือนในการหาข่าวเคลื่อนไหวของทหารญี่ปุ่นตลอดจนหยิบยืมยานพาหนะและเครื่องมือเครื่องใช้บางอย่างอันเกี่ยวแก่การรับส่งวิทยุ ซึ่งพวกเสรีไทยรับส่งกันเป็นประจำ นับว่า พ.ต. บุญเที่ยง เป็นผู้หนึ่งที่ได้ช่วยเหลือราชการของชาติในยามสงคราม ข้าพเจ้าถูกย้ายไปรับราชการในท้องที่อีกหลายจังหวัด ความรักใคร่ฐานเพื่อนยังมีอยู่เช่นเดิม มีการไปมาหาสู่กันอยู่เสมอ

ครั้นต่อมา พ ศ ๒๔๙๘ ข้าพเจ้าย้ายมารับราชการกรมตำรวจ และได้รับราชการในฐานะนายตำรวจประจำ ฯ พณ ฯ จอมพลสฤษด์ ธนะรัชต์ พ.ต. บุญเที่ยง ก็ได้มาทำธุรกิจในบริษัท ฯ ที่อยู่ในอุปการะของ ฯ พณ ฯ จอมพลสฤษด์ ธนะรัชต์ และเข้ารับราชการทหารในเวลาต่อมา ข้าพเจ้าและ พ.ต. บุญเที่ยง จึงได้มาอยู่ใกล้ชิดกันอีก เสมือนอยู่ในครอบครัวเดียวกัน ความรักใคร่ชอบพอกันมาแต่ก่อนก็พอกพูนแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

นับแต่ข้าพเจ้าได้รู้จักและคบกับ พ.ต. บุญเที่ยง ตลอดมา เห็นว่าเป็นคนรักสนุกร่าเริงโอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่เพื่อนฝูงและบุคคลทั่วไป โดยเฉพาะในหมู่เพื่อนฝูงเป็นคนรักเพื่อนให้ความสนิทสนมแก่เพื่อนทุกคน แม้ที่สุดการดื่มและเที่ยวเตร่ พ.ต. บุญเที่ยง ก็มักจะขอเป็นเจ้ามือเสมอ ๆ ประกอบด้วยฐานะทางบ้านก็นับว่าเป็นผู้มีอันจะกินผู้หนึ่ง พวกเรากินกันเที่ยวกันจนถึงกับในตอนหลังร่วมทุนกันตั้งร้านขายอาหารที่ตลาดลำปางชื่อร้านว่า "ปิยมิตร" เพื่อเป็นสถานที่เลี้ยงและพบปะกัน โดยมี พ.ต. บุญเที่ยง เป็นผู้จัดการดูแล ดำเนินกิจการอยู่หลายปีจนถึงแยกย้ายกันจึงเลิกกิจการ

พ.ต. บุญเที่ยง พานิชพันธ์ ต้องจากไปในขณะที่ยังไม่ถึงวัยอันควร จึงเป็นที่น่าเสียใจและเสียดาย ก่อให้เกิดความเศร้าสลดใจในบรรดาญาติมิตรอย่างสุดซึ้ง ด้วยอานิสงส์และคุณความดี ที่เขาได้กระทำมาแล้วแต่หนหลัง ประกอบด้วยบุญกุศลที่ญาติมิตรได้บำเพ็ญอุทิศไปให้ จงเป็นปัจจัยให้ดวงวิญญาณของ พ.ต. บุญเที่ยง พานิชพันธ์ ไปสู่สุคติในสัมปรายภพตลอดกาลนาน.

วังสวนผักกาด 352 ถนนศรีอยุธยา กรุงเทพฯ - 4

ข้าพเจ้าเพิ่งจะได้รู้จักกับคุณญูเที่ยง พานิชพันธุ์ และคุณปทุม ภรรยา เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๑๒ เมื่อข้าพเจ้าเดินทางไปทัศนาจร ณ เกาะไต้หวัน และในขณะนั้น คุณญูเที่ยง ดำรงค์ตำแหน่งเลขาเอกที่ปรึกษาทูต ประจำไทเป ทั้งสองสามีภรรยา ได้ต้อนรับข้าพเจ้าอย่างดียิ่ง และเป็นกันเอง ทำให้รู้สึกเสมือนมิตรที่ได้รู้จักสนิทสนมชอบพอกันมานมนาน ฉะนั้นเมื่อได้ข่าวว่า คุณญูเที่ยงมาป่วยอยู่ที่โรงพยาบาลรามาธิบดี ก็ทำให้มีความเป็นห่วงมาก แต่ในขณะนั้นหวังว่า ความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์จะช่วยให้สุขภาพของคุณญูเที่ยงกลับคืนดีได้ แต่ก็ผิดหวัง ในที่สุด คุณญูเที่ยงผู้ที่น่ารัก จิตใจเอื้อเฟื้อ และโอบอ้อมอารีก็ได้สิ้นชีพก่อนวัยอันสมควร จึงเป็นที่เสียดายยิ่งของครอบครัว ญาติมิตร และคนที่รู้จักทั้งหลาย

ขอแสดงความเสียใจอย่างลึกซึ้งกับคุณปทุม บุตร และบุตรี หวังว่าในอนาคตจะคลายความเศร้าโศกลงได้บ้าง เพราะข้าพเจ้าเชื่อว่า ความตายเป็นการเดินทางไปสู่ความสุขสบาย

หม่อมราชวงศ์พันธุ์ทิพย์ บริพัตร

รำลึกถึงเพื่อนผู้จากไป

ข้าพเจ้าได้รับหนังสือจากคุณปทุม พานิชพันธ์ ภรรยาคุณเที่ยง พานิชย์พันธ์ ขอให้เขียนคำไว้อาลัยคุณเที่ยง ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติและยินดีมาก เพราะคุณเที่ยงเป็นเพื่อนสนิทของข้าพเจ้าคนหนึ่ง ในระหว่างที่คุณเที่ยงยังมีชีวิตอยู่ ก็ได้เล่นกอล์ฟด้วยกันเป็นประจำ มีพนันกันเล็กน้อยเพื่อจะได้มีโอกาสยั่วแหย่สนุกสนานกันตามสมควร คุณเที่ยงเป็นผู้ที่มีกลเม็ดในการล้อเล่นมาก ทำให้ได้หัวเราะกัน นับว่าเป็นการคลี่คลายอารมณ์ตึงเครียดหลังจากการปฏิบัติราชการแล้วเป็นอย่างดี มิใช่แต่จะเล่นกอล์ฟกันในประเทศไทยเท่านั้น ยังได้เล่นกอล์ฟกันที่ไทเป ซึ่งระหว่างนั้นคุณเที่ยงเป็นข้าราชการประจำที่สถานทูตไทย ณ กรุงไทเป ก็ได้สนุกสนานกันอย่างเช่นเคย ครั้งหลังสุดประมาณต้นเดือนตุลาคม ๒๕๑๓ ก็ยังได้นัดหมายกันที่ไทเปอีก เนื่องด้วยข้าพเจ้าจะต้องไปราชการ ณ ที่นั้น แต่ครั้งนี้ไม่มีโอกาสได้พบกัน เพราะคุณเที่ยงได้กลับมานครหลวง ฯ เพื่อรักษาตัว และไม่ได้พบกันอีกตลอดไป

ก่อนที่คุณเที่ยงจะมารับราชการกระทรวงการต่างประเทศ คุณเที่ยงเคยเป็นทูตพาณิชย์ที่ฮ่องกง (กระทรวงเศรษฐการ) ข้าพเจ้าเคยได้รับความช่วยเหลือเป็นอย่างมากในการซื้อสิ่งของเครื่องใช้ประจำพระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ ฉะนั้น ข้าพเจ้าจะลืมเรื่องราวดังกล่าวเสียมิได้ ทั้งโอกาสที่จะพบกันในมนุษยโลกอีกก็เป็นไปไม่ได้ ขอผลกรรมแห่งความดีที่คุณเที่ยงได้บำเพ็ญไว้เมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของคุณเที่ยงประสบสุคติในสัมปรายภพ เทอญ.

(เฉลิม เชี่ยวสกุล)

อาลัย พ.ต. บุญเที่ยง พานิชพันธ์

ข่าวมรณะกรรมของ พ.ต. บุญเที่ยง พานิชพันธ์ นำความเศร้าสลดใจมาสู่ข้าพเจ้าและครอบครัวเป็นอย่างมาก เพราะเรามีความสัมพันธ์กันหลายประการ

ประการที่หนึ่งเรามีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดเดียวกัน มีบ้านอยู่ใกล้ ๆ กัน ครอบครัวของเรารู้จักสนิทสนมกันเป็นอย่างดียิ่ง เรียกได้ว่าเห็นกันมาตั้งแต่เล็กแต่น้อย บรรพบุรุษของเราก็อพยพขึ้นมาจากจังหวัดตากเช่นเดียวกัน นอกจากนี้พี่ชายของ พ.ต. บุญเที่ยง คือ คุณบุญธง พานิชพันธ์ ผู้ล่วงลับไปหลายปีแล้ว คือในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองก็เป็นเพื่อนรักสนิทสนมกับข้าพเจ้าเป็นอย่างยิ่ง เราเคยทำงานร่วมกันอยู่ระยะหนึ่ง ขณะที่เราเพิ่งสำเร็จการศึกษามาใหม่ ๆ ยังเป็นเด็กหนุ่ม ได้ร่วมกันก่อตั้ง ร.ร. ราษฎร์ขึ้น ทำการสอนทั้งภาษาไทย, จีน และอังกฤษ คุณบุญธงมีความรู้ทั้งภาษาอังกฤษและภาษาจีน เรารวบรวมบรรดามิตรสหายที่มีความรู้ให้มาทำงานร่วมกัน คุณบุญธงเป็นนักกีฬาที่ดีด้วย ได้เล่นฟุตบอลล์อยู่ในทีมเดียวกับข้าพเจ้า ทีมของเราเป็นทีมที่เข้มแข็งทีมหนึ่งของจังหวัดลำปางในสมัยนั้น ระหว่างที่คุณบุญธงกับข้าพเจ้าทำงานร่วมกันอยู่นั้น พ.ต. บุญเที่ยงยังศึกษาอยู่ในจังหวัดพระนคร

ประการที่สอง พ.ต. บุญเที่ยงและภรรยาของข้าพเจ้าก็เป็นญาติกัน ด้วยเหตุนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างเราจึงเรียกได้ว่ามีความใกล้ชิดสนิทสนมกันเป็นอย่างดี หลายครั้งที่ข้าพเจ้าและภรรยาเดินทางไปต่างประเทศ ก็ได้ไปแวะเยี่ยม พ.ต. บุญเที่ยงและคุณปทุมทั้งที่ฮ่องกงและไต้หวัน เพราะ พ.ต. บุญเที่ยงมีตำแหน่งเป็นข้าหลวงพาณิชย์และเลขานุการเอกประจำอยู่ที่นั้น ถึงแม้ว่าลูกของเราก็เช่นกัน เมื่อได้ผ่านไปทางนั้นและแวะเยี่ยม พ.ต. บุญเที่ยงและครอบครัวก็ได้ให้การต้อนรับอันอบอุ่นเสมอ ซึ่งความเอื้อเฟื้อต่าง ๆ ที่พวกเราได้รับ ก็ยังคงจารึกอยู่ในจิตใจของเราเสมอมา

ระหว่างที่ พ.ต. บุญเทียง ป่วยทั้งที่บ้านและที่โรงพยาบาล ข้าพเจ้าและภรรยาได้ไปเยี่ยมหลายครั้ง ทุกครั้งจะพบว่า พ.ต. บุญเทียงพูดคุยด้วยอย่างแจ่มใส ซึ่งในระยะแรก ๆ เราก็คิดกันว่า เมื่อออกจากโรงพยาบาลแล้วคงจะเป็นปกติในไม่ช้า แต่การหาเป็นดังนั้นไม่ ออกจากโรงพยาบาลรอบแรกแล้วต้องไปนอนพักรักษาตัวอยู่กับบ้านอีก ปรากฏว่ายังเดินไม่ได้ เพราะถ้าเดินครั้งใดถึงแม้จะใช้ไม้ช่วยยันก็ยังรู้สึกเจ็บ ต้องนวดขาอยู่เสมอ จนมาครั้งหลังสุดนี้ต้องกลับเข้าโรงพยาบาลอีก อาการทรุดหนักลงทุกที จนกระทั่งถึงแก่มรณะกรรมลง

การสูญเสีย พ.ต. บุญเทียงครั้งนี้ ทั้งญาติและมิตรรู้สึกเสียดายอาลัยอาวรณ์เป็นอย่างยิ่ง เป็นการสูญเสียคนดีไปอีกคนหนึ่ง น่าเสียดายที่อายุสั้นไป หากจะพูดถึงวัยแล้วก็ยังไม่สมควรเลย คนอายุขนาดนี้อยู่ในวัยแข็งแรง ยังจะสามารถประกอบกิจการงานที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองแก่ครอบครัวและแก่ประเทศชาติต่อไปได้อีกเอนกอนันต์ทีเดียว แต่นั่นแหละคนเราเมื่อถึง "คราว" แล้ว ไม่มีผู้ใดจะล่วงพ้นไปเสียได้ ไม่ว่า เด็ก ผู้ใหญ่ หนุ่มสาวหรือแก่ชราขนาดไหน ต่างกันก็แต่ว่าบุคคลนั้น ๆ เมื่อเข้ามาดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้นั้น เข้ามาดำรงอยู่ในลักษณะอย่างไร เมื่อตอนต้องจากโลกนี้ไปก็จากไปในลักษณะเช่นไร เช่นบางคน "มาไม่ดี แต่ไปดี" บางคน "มาดี แต่ไปไม่ดี" บางคน "มาดีไปดี" ที่ว่า "มาไม่ดีแต่ไปดี" นั้นก็ได้แก่ผู้ที่เกิดมาในครอบครัวลำบากยากจน หรือครอบครัวที่มีพ่อแม่ไม่ดีชอบประกอบกรรมทำชั่วต่าง ๆ ให้เห็นเป็นตัวอย่างอยู่เสมอ หรือตนเองเป็นคนพิการทุพพลภาพเป็นต้น แต่บุคคลผู้นั้นไม่เอาเยี่ยงอย่างในความชั่ว หรืออาจทำชั่วในตอนต้น, ในขณะที่ยังเป็นเด็กอยู่ แต่สามารถกลับตัวเป็นคนดีได้ในภายหลัง หรือถ้าเป็นคนพิการ ก็มีมานะบากบั่นประกอบกิจการงานโดยไม่ท้อถอย และประสบความสำเร็จในชีวิตได้ เช่นคนที่มีร่างกายเป็นปกติทั้งหลายเอาชนะอุปสรรคของธรรมชาติได้ ซึ่งบุคคลเช่นนี้ก็มีอยู่มากหลายในทุกวันนี้ บุคคลเช่นนี้เมื่อตายไปก็เรียกว่า "มาไม่ดีแต่ไปดี"

ส่วนผู้ที่ "มาดีแต่ไปไม่ดี" นั้น ได้แก่ผู้ที่เกิดมาในตระกูลที่ดีในสิ่งแวดล้อมที่ดี ตนเองก็มีร่างกายปกติบริบูรณ์ทุกอย่าง ได้รับการสั่งสอนในทางที่ดีเหมือนกัน แต่ตนเองมีนิสัยใฝ่

ต่ำ เป็นคนเกียจคร้าน พอใจทำในสิ่งชั่ว ไม่สามารถประพฤติตนเป็นคนดีได้ ต้องกลายเป็นคนลำบากยากจน หรือเป็นคนที่ไม่พึงปรารถนา คนชนิดนี้เมื่อจากโลกนี้ไปก็เข้าลักษณะ "มาดีแต่ไปไม่ดี"

ส่วนคนที่ "มาดีและไปดี" นั้น ก็ได้แก่คนที่เกิดมาในตระกูลที่ดี ประพฤติตนให้เป็นคนดี กระทำในสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ ดำรงฐานะครอบครัวให้เป็นปึกแผ่นให้ความรู้แก่บุตรธิดา บุคคลชนิดนี้เมื่อต้องจากโลกนี้ไปก็ย่อมเป็นที่เสียดายอาลัยอาวรณ์แก่ครอบครัว แด่บิดามารดา และญาติมิตรทั้งหลาย ชาติประเทศได้สูญเสียคนดีไปคนหนึ่ง พ.ต. บุญเที่ยง พานิชพันธ์ เป็นบุคคลที่อยู่ในประเภทหลังนี้

ในวาระพระราชทานเพลิงศพ พ.ต. บุญเที่ยง พานิชพันธ์ ในครั้งนี้ ข้าพเจ้าและครอบครัวขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลก จงได้ทรงเป็นประทีปอันโชติช่วงนำดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของ พ.ต. บุญเที่ยง พานิชพันธ์ ให้ได้ไปสู่สรวงสวรรค์ทิพยพิมาน ซึ่งเป็นสุคติสถานในสัมปรายภพ เทอญ.

ดุสิต พานิชพัฒน์

(นายดุสิต พานิชพัฒน์)

คำไว้อาลัย

ในระหว่างที่ผมรับราชการอยู่ ณ ประเทศญี่ปุ่น ไม่ว่าจะเป็นตอนขาไปหรือขากลับจากเมืองไทย ผมไม่ลืมที่จะแวะเยี่ยมคุณบุญเที่ยงที่ฮ่องกง ด้วยความมีอัธยาศัยไมตรีอันดีและความเป็นกันเองของคุณบุญเที่ยงนี้ ทำให้ครอบครัวของเราทั้งสองสนิทสนมกันมากยิ่งขึ้น แม้คุณบุญเที่ยงจะย้ายไปประจำสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงไทเป ผมก็ยังตามไปรบกวนถึงที่นั่น ในการพบกันตอนนั้นไม่มีวี่แววเลยว่าคุณบุญเที่ยงจะอายุสั้น เพราะยังแข็งแรงสนุกสนาน และร่าเริงเหมือนเดิม ดังนั้นเมื่อผมทราบภายหลังว่าคุณบุญเที่ยงไม่สบาย มีโรคร้ายมาเบียดเบียนถึงกับต้องผ่าตัด ทำให้ผมและครอบครัวตกใจมาก และคาดไม่ถึงว่าคนดีเช่นคุณบุญเที่ยงจะเคราะห์ร้ายถึงเพียงนี้ จึงได้แต่ภาวนาขอให้คุณบุญเที่ยงจงหายวันหายคืน แต่ก็สุดความสามารถของนายแพทย์ที่จะช่วยเหลือได้ ในที่สุดคุณบุญเที่ยงซึ่งเป็นที่รักของพวกเราทุกคนก็ต้องจากไปอย่างไม่มีวันกลับ

ขอให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของคุณบุญเที่ยง เพื่อนรักจงไปสู่สุคติภพ

กรมการค้าภายใน

๒๓ ตุลาคม ๒๕๑๕

คำไว้อาลัย แด่ คุณบุญเที่ยง พานิชพันธ์

ผมเพิ่งได้มีโอกาสรู้จักและสนิทสนมกับคุณบุญเที่ยง ภายหลังจากคุณบุญเที่ยงได้ย้ายมารับราชการในกระทรวงการต่างประเทศ เนื่องจากภูมิลำเนาเดิมของคุณบุญเที่ยงอยู่ภาคเหนือ และประกอบกับคุณบุญเที่ยงเป็นคนมีใจคอกว้างขวาง มีความโอบอ้อมอารีย์ต่อเพื่อนฝูงและคนที่รู้จักทั่วไป และมีคนที่รู้จักมักคุ้นมาก พวกเราเลยชอบเรียกคุณบุญเที่ยงว่าพ่อเลี้ยง ในระหว่างที่คุณบุญเที่ยงรับราชการในตำแหน่งกงสุลใหญ่ ณ ฮ่องกง และตำแหน่งที่ปรึกษาสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงไทเป บรรดาเพื่อนฝูงและคนไทยที่เดินทางผ่านฮ่องกงและไทเป ต่างได้รับความช่วยเหลือและโอบอ้อมอารีย์เป็นอันดีจากคุณบุญเที่ยงตลอดมา ความยกย่องสรรเสริญต่อคุณบุญเที่ยงว่า เป็นผู้มีน้ำใจกว้างขวางและโอบอ้อมอารีย์แก่คนไทยที่เดินทางผ่านไปมานี้ นอกจากจะเป็นเกียรติคุณและคุณงามความดีส่วนตัวของคุณบุญเที่ยงแล้ว ย่อมนับได้ว่าการปฏิบัติหน้าที่ของคุณบุญเที่ยงในฐานะข้าราชการของกระทรวงการต่างประเทศได้นำเกียรติคุณและชื่อเสียงอันดีมาสู่กระทรวงการต่างประเทศเป็นส่วนรวมด้วย

ผมจำได้ว่าเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๐ กระทรวงการต่างประเทศได้นำกฐินพระราชทานไปทอดที่วัดพระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งในการเดินทางไปทอดกฐินพระราชทานครั้งนี้ กระทรวงการต่างประเทศได้เชิญบรรดาคณะทูตานุทูตไปร่วมด้วยเป็นจำนวนมาก สำหรับข้าราชการของกระทรวงการต่างประเทศก็แทบจะกล่าวได้ว่ายกไปทั้งกระทรวง ซึ่งนับว่าเป็นการทอดกฐินพระราชทานครั้งใหญ่ยิ่งครั้งหนึ่งของกระทรวงการต่างประเทศ ในการไปทอดกฐินพระราชทานครั้งนี้นอกจากจะได้นำองค์กฐินไปถวายตามปกติแล้ว คณะกรรมการที่จัดเตรียมงานทอดกฐินพระราชทานครั้งนี้ได้ดำริว่า ควรจะจัดหาระฆังขนาดใหญ่ไปถวายไว้วัดพระธาตุดอยสุเทพด้วย และได้ตกลงมอบหมายให้คุณบุญเที่ยงเป็นผู้จัดหา และนำระฆังใบใหญ่นั้นไปยังเชียงใหม่ นอกจากนั้นคุณบุญเที่ยงยังต้องรับภาระในการเข็นระฆังใบใหญ่นั้นขึ้นไปให้ถึงบนยอดดอยวัดพระธาตุดอยสุเทพด้วย ผมจำได้ว่าคืนนั้นทั้งคืนคุณบุญเที่ยงต้องวุ่นวายอยู่กับการตามหาช่างหล่อทองเหลืองมาแก้ตัวหนังสือสลักไว้บนระฆัง ซึ่งเจ๊กช่างหล่อที่กรุงเทพ ฯ

สลักไว้ผิด และตามหาผู้คนที่จะมาเป็นกำลังเข็นระฆังใบใหญ่นั้นขึ้นตามบันไดทางขึ้นให้ถึงองค์พระธาตุในตอนเช้ามืด เมื่อเสร็จงานทอดกฐินพระราชทานในครั้งนั้นแล้ว พวกเรายังพูดล้อคุณบุญเที่ยงว่าในการทอดกฐินครั้งนี้ คุณบุญเที่ยงได้รับมอบหมายให้รับภาระหน้าที่หนักที่สุดเพราะต้องเข็นระฆังขึ้นยอดเขา และหากพวกเราจะได้รับกุศลอันเนื่องจากการทอดกฐินพระราชทานร่วมกันในครั้งนี้ก็เชื่อว่าส่วนกุศลที่คุณบุญเที่ยงจะได้รับก็คงจะมากกว่าคนอื่น ๆ

ด้วยความอาลัยในการจากไปของคุณบุญเที่ยง และเพื่อแสดงความคารวะต่อดวงวิญญาณของคุณบุญเที่ยงจึงขออธิษฐานให้เสียงกังวาลของระฆังใบใหญ่ที่คุณบุญเที่ยงเป็นผู้นำไปแขวนไว้บนวัดพระธาตุดอยสุเทพนี้เป็นสื่อแจ้งดวงวิญญาณของคุณบุญเที่ยง ไม่ว่าจะสิงสถิตอยู่ ณ ที่ใด ได้ทราบถึงความอาลัยและความคารวะต่อดวงวิญญาณของคุณบุญเที่ยง และขอให้ดวงวิญญาณนั้นไปสู่สุคติภพ เทอญ.

(วงศ์ พลนิกร)

เอกอัครราชทูต ณ กรุงย่างกุ้ง สหภาพพม่า

คำไว้อาลัย

เมื่อข้าพเจ้าเดินทางไปถึงไทเปเพื่อเข้ารับตำแหน่งเมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๑๔ ได้ทราบว่าคุณบุญเที่ยง พานิชพันธ์ ที่ปรึกษาสถานเอกอัครราชทูต เพิ่งผ่านการผ่าตัดที่กรุงเทพฯ มาไม่นาน ในระยะเวลาอันสั้นที่ได้ร่วมงานกัน คุณบุญเที่ยง ฯ ได้ช่วยเหลือและอำนวยประโยชน์ให้แก่ข้าพเจ้าเป็นอันมากทั้งในทางราชการและส่วนตัว เพราะตั้งแต่ระหว่างที่ข้าพเจ้าเตรียมตัว และเตรียมการเดินทางไปรับหน้าที่ใหม่ คุณบุญเที่ยง ฯ ได้ให้คำแนะนำและปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ นานาประการ หลังจากข้าพเจ้าได้เข้ารับตำแหน่งแล้ว ทั้ง ๆ ที่สุขภาพไม่แข็งแรง แต่อาศัยที่คุณบุญเที่ยง ฯ เป็นคนมีมานะอดทน มีกำลังใจเข้มแข็งมาก ประกอบกับประสพการณ์อันกว้างขวางและความสุขุมรอบคอบ คุณบุญเที่ยง ฯ จึงได้ช่วยแบ่งเบาภาระของข้าพเจ้าและอำนวยประโยชน์แก่การปฏิบัติราชการเป็นอย่างยิ่ง ข้าพเจ้าเสียดายและเศร้าสลดใจที่คุณบุญเที่ยง ฯ ถึงแก่กรรมลงในขณะที่อายุยังน้อย และมีทางที่จะทำประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมืองได้อีกมาก

มรณกรรมของคุณบุญเที่ยง ฯ นอกจากทำให้ข้าพเจ้าขาดกำลังสำคัญในทางราชการไปคนหนึ่งแล้ว ยังทำให้ข้าพเจ้าสูญเสียเพื่อนที่ดีไปด้วย ข้าพเจ้าและคุณบุญเที่ยง ฯ ได้รู้จักชอบพอกันมานานก่อนที่จะเข้ามาร่วมงานกันที่ไทเป ปกติคุณบุญเที่ยง ฯ เป็นผู้มีอุปนิสัยโอบอ้อมอารี ประกอบด้วยอัธยาศัยไมตรีอันนุ่มนวลน่าคบหาสมาคมด้วย จึงเป็นที่ชอบพอรักใคร่ทั่วไปในหมู่คนไทยและชาวต่างประเทศ

ขออำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย และอานิสงส์แห่งคุณความดีที่ได้บำเพ็ญไว้ในระหว่างที่ดำรงชีวิตอยู่ จงส่งเสริมให้ดวงวิญญาณของคุณบุญเที่ยง พานิชพันธ์ ไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วยเทอญ.

พลเรือตรี [signature]

คำไว้อาลัยคุณบุญเที่ยง

คุณปทุม พานิชพันธ์ แจ้งว่าจะกำหนดพระราชทานเพลิงศพคุณบุญเที่ยง พานิชพันธ์ ในเดือนมีนาคม ๒๕๑๕ ประสงค์จะได้คำไว้อาลัยจากผู้ที่คุ้นเคยกับคุณบุญเที่ยงลงในหนังสือเพื่อเป็นที่ระลึกในคุณความดีของผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งผมมีความยินดีเป็นอย่างยิ่งที่จะสนองความปรารถนาดีนั้น

ผมเองเพิ่งรู้จักชอบพอกับคุณบุญเที่ยงเมื่อกลับจากรับราชการประจำที่บีนังใน พ.ศ. ๒๕๐๙ นี้เอง ความจริงคุณบุญเที่ยงได้รับราชการในกระทรวงการต่างประเทศก่อนนี้แล้ว แต่เนื่องจากหน้าที่จึงทำให้เราอยู่กันคนละประเทศและเพิ่งมีโอกาสได้พบกัน

คุณบุญเที่ยงเป็นชาวเหนือ และเมื่อเราขึ้นไปทำบุญที่เชียงใหม่ด้วยกัน ก็ได้มีโอกาสไปคารวะคุณแม่คุณบุญเที่ยงที่ลำปางด้วย และแน่นอนระหว่างอยู่ในเชียงใหม่ พวกเราหมายถึงผมและเพื่อนข้าราชการต่างก็ได้รับการรับรองอย่างอบอุ่นจากคุณบุญเที่ยง และแล้วเราก็เลยเรียกคุณบุญเที่ยงว่าพ่อเลี้ยงติดปากกันแต่นั้นมา

คุณบุญเที่ยงเป็นนักกอล์ฟ ฉะนั้นทุกครั้งที่มีการแข่งขันกอล์ฟของกระทรวงไม่ว่าจะแข่งกันเองหรือแข่งกับหน่วยราชการอื่น คุณบุญเที่ยงเป็นร่วมด้วยทุกครั้งไม่เคยขาด คุณบุญเที่ยงเป็นคนเปิดเผย ร่าเริง เป็นกันเอง และไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่ใคร เพียงชั่วระยะเวลาอันสั้นเราก็สนิทสนมกันมาก

แม้คุณบุญเที่ยงจะได้จากเราไปรับราชการเป็นที่ปรึกษาสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงไทเปแล้ว เราก็ยังมีการติดต่อส่งข่าวคราวกันเสมอ คุณบุญเที่ยงป่วยเข้ามารักษาตัวที่กรุงเทพ ฯ ครั้งแรกก็ไม่นึกว่าอาการจะมากมายอะไร เข้าใจว่าเป็นโรคลำไส้ธรรมดา จึงไม่ค่อยเป็นห่วงนัก แต่แล้วคุณบุญเที่ยงก็ลาเข้ามากรุงเทพ ฯ อีกแจ้งว่าจะต้องผ่าตัดซ้ำ พวกเราเริ่มเป็นห่วงกันแล้ว เพราะผ่าตัดครั้งหนึ่งแล้วก็ควรจะหาย แต่ก็ไม่มีใครปริปากพูด เมื่อผ่าตัดครั้งหลังนี้ ผมได้พบกับคุณบุญเที่ยงอีกครั้งหนึ่ง รู้สึกว่าผ่ายผอมไปมาก ผมก็เตือนว่าให้ระวังรักษาตัวให้ดี เรื่องวันลาไม่ต้องเป็นห่วงหรอก ถ้ายังไม่แข็งแรงหรือหมอยังไม่ให้เดินทางก็อยู่กรุงเทพ ฯ ต่อไปก่อน และหลังจากนั้นแล้วผมก็ออกมารับราชการเสียที่ฟิลิปปินส์ และ

ไม่คิดว่าครั้งนั้นจะเป็นการพบกันครั้งสุดท้าย ยังนึกอยู่เสมอว่าเมื่อมาอยู่ที่ฟิลิปปินส์แล้วคงได้มีโอกาสไปเยี่ยมคุณบุญเที่ยงอีกที่ไทเป เพราะใกล้กันมาก แต่แล้วก็เป็นไปตามพุทธภาษิตที่ว่าอนิจจังไม่เที่ยง ผมได้รับข่าวสะเทือนใจว่า คุณบุญเที่ยงเพื่อนรักคนหนึ่งของเราได้จากไปแล้วโดยไม่มีโอกาสได้พบกันอีกเมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๑๔

บัดนี้ เพื่อนก็จากเราไปแล้ว เหลือไว้แต่ชื่อและคุณความดีที่น่ายกย่องสรรเสริญกับความอาลัยรักของญาติมิตรและเพื่อนฝูงตลอดจนเพื่อนร่วมงานทุกคน จึงขออาราธนาอานุภาพคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสกลโลก จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของคุณบุญเที่ยง พานิชพันธ์ จงประสบแต่อิฐวิบูลมนูญผล ถึงซึ่งสุคติและทิพยสมบัติในสัมปรายภพเทอญ.

เศวต โกมลภูติ

คำไว้อาลัย

แด่

คุณเที่ยง พานิชพันธ์

ดิฉันได้รู้จักคุ้นเคยกับคุณบุญเที่ยง พานิชพันธ์และคุณปทุม ภรรยาคุณเที่ยงมีความสนิทสนมกันเสมือนญาติเป็นเวลานานปี คุณเที่ยงยังได้เคยทำงานใกล้ชิดกับท่านจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์และได้รับความไว้วางใจจากท่าน จนกระทั่งท่านถึงอสัญกรรมลง เมื่อคุณเที่ยงไปรับราชการในต่างประเทศก็ยังได้มีการติดต่อเยี่ยมเยียนอยู่เสมอมาไม่เปลี่ยนแปลง คุณเที่ยงเป็นบุคคลที่น่าคบ เป็นคนสุภาพ รักเพื่อนฝูง มีอารมณ์ร่าเริง และเป็นผู้ที่มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณอย่างน่าสรรเสริญ ดิฉันได้ไปเยี่ยมคุณเที่ยงที่โรงพยาบาลหลายครั้ง ครั้งสุดท้ายได้เห็นอาการของคุณเที่ยงแล้วรู้สึกวิตก และส่งสารคนป่วยที่มีกำลังใจดียิ่ง หลังจากการเยี่ยมครั้งสุดท้ายไม่กี่วันก็ได้ทราบจากคุณปทุมว่าคุณเที่ยงได้ถึงแก่กรรมเสียแล้ว รู้สึกเศร้าสลดใจและเสียดายที่ต้องเสียผู้ที่มีความใกล้ชิดสนิทสนมไปอีกหนึ่งคน

การจากไปของคุณเที่ยง พานิชพันธ์ ยังความเศร้าโศก และเสียใจแก่ครอบครัวและญาติพี่น้อง ตลอดจนเพื่อนฝูงที่รักใคร่อย่างยิ่ง ขอให้กุศลผลบุญทั้งหลายที่คุณเที่ยง พานิชพันธ์ได้ประกอบไว้ในระหว่างที่มีชีวิตอยู่ อีกทั้งบุญใด ๆ ที่ภรรยา บุตร ธิดาและญาติมิตรสหายได้บำเพ็ญอุทิศให้แก่คุณเที่ยง พานิชพันธ์ จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของคุณเที่ยง-พานิชพันธ์ จงไปสู่ความสุข สงบ ในสัมปรายภพตลอดกาล.

วิจิตรา ธนะรัชต์

(ท่านผู้หญิง วิจิตรา ธนะรัชต์)

ในงานพระราชทานเพลิงศพ พ.ต. บุญเที่ยง พานิชพันธ์ คุณปทุมซึ่งเป็นภรรยาและเจ้าภาพ ได้ขอร้องให้ข้าพเจ้าเขียนคำไว้อาลัยให้ ในฐานะที่เธอได้สนิทสนมกับข้าพเจ้ามาก เพราะได้เคยมาพักกับข้าพเจ้าในวัยเยาว์ ขณะนั้นภูมิลำเนาเธออยู่ลำปางแต่เข้ามาศึกษามัธยมปลายต่อจนจบเตรียมอุดมศึกษา และเข้าจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ขณะที่กำลังเรียนปีสุดท้ายผู้ปกครองของคุณปทุมมีความประสงค์จะให้เธอออกไปสมรสกับคุณบุญเที่ยง ซึ่งในขณะนั้นข้าพเจ้ายังไม่เห็นด้วย แต่แล้วในที่สุดเธอก็ได้สมรสกับคุณบุญเที่ยง โดยเรียบร้อยที่ จ.ว. ลำปาง ข้าพเจ้าได้มาคุ้นเคยรู้จักกันดีเมื่อคุณบุญเที่ยงได้ย้ายภูมิลำเนาเข้ามาอยู่ในกรุงเทพ ฯ ทั้งสองได้มาหาข้าพเจ้าสม่ำเสมออย่างลูกหลาน ทำให้ได้มาคุ้นเคยกับครอบครัวข้าพเจ้าอย่างใกล้ชิด

เราไปพบกันอีกที่ฮ่องกง ขณะนั้นคุณบุญเที่ยงรับราชการเป็นข้าหลวงพาณิชย์อยู่ที่นั่น ได้รับการต้อนรับที่อบอุ่นเต็มไปด้วยไมตรีจิตจากทั้งสองคนเป็นอย่างดี ที่สนามบิน บังเอิญข้าพเจ้าและเพื่อน ๆ ได้ประสบเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดความตื่นเต้นและเสียขวัญ เพราะไม่รู้ตัวมาก่อนว่าด่านตรวจที่นี่เข้มงวดคงจะป้องกันของต้องห้ามเช่น เพ็ชร ทอง ฝิ่น เฮโรอิน เขาให้เจ้าหน้าที่หญิงตรวจพวกเราอย่างละเอียด แม้แต่ส้นรองเท้าส้นสูงก็เคาะตรวจเพราะในสมัยนั้นสตรีนิยมใช้ส้นขนาด ๑/๘ นิ้ว เท่านั้นส่วนของข้าพเจ้ามีขนาดโตตั้งเกือบสองนิ้ว จึงทำให้เจ้าหน้าที่มีความสงสัยมากและตรวจกันอย่างละเอียดละออ เกือบจะมีสภาพการอย่างเดียวกับในขณะนี้ที่เป็นแฟชั่นลูกระเบิด พอเราเดินผ่านด่านตรวจภาษีออกมา คุณบุญเที่ยงกับคุณปทุมได้ยืนถุงลิ้นจี่ฮ่องกงอย่างดีเข้ามาปลอบขวัญพวกเรา คณะของเราเมื่อได้ลิ้มรสลิ้นจี่เข้าแล้วรู้สึกชื่นใจจริง ๆ ทำให้ความตึงเครียดคลายลงได้ทันที วันต่อมาได้รับความเอื้อเฟื้อโดยนำรถมาให้ใช้ พาไปชมของตามร้านและภัตตาคารต่าง ๆ ตลอดจนเลี้ยงอาหารที่บ้าน นับเป็นการต้อนรับด้วยความสนิทสนมเป็นอย่างยิ่ง เมื่อคุณบุญเที่ยงได้ย้ายไปเป็นเลขานุการเอก ณ สถานเอกอัครราชทูตที่ไทเปยังได้มาเชิญชวนให้ไปเที่ยวด้วยกันอีก แต่ยังไม่ทันได้มีโอกาสไปก็ได้ข่าวอาการป่วยของเธอเข้าแล้ว

ข้าพเจ้าไปเยี่ยมที่โรงพยาบาลรามาธิบดี ได้เห็นความรักใคร่พร้อมเพรียงกลมเกลียวเป็นอย่างดีของครอบครัวคุณบุญเที่ยง ตลอดเวลาที่นอนป่วย บุตรชายและบุตรสาวซึ่งพึ่งสำเร็จการศึกษาจากสหรัฐอเมริกาได้มีโอกาสมาช่วยคุณแม่ดูแลปรนนิบัติคุณพ่อ นับว่าเป็นบุญกุศลของคุณบุญเที่ยงสมกับชื่อ ที่ได้มีบุตรภรรยาเป็นกำลังใจอย่างใกล้ชิดตลอดเวลาที่ป่วยจนถึงที่สุดความรักใคร่ของครอบครัวนี้มีความผูกพันชนิดไม่พรากจากกันทั้งในยามทุกข์และสุข เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งที่คุณเที่ยงได้ด่วนจากบุตรภรรยา ญาติพี่น้องมิตรสหาย เร็วเกินไปกว่าที่จะถึงเวลาอันสมควร

ด้วยอานิสงส์แห่งความดีที่คุณบุญเที่ยงได้บำเพ็ญมาแล้วตลอดเวลา จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์สถิตอยู่ในสรวงสวรรค์ ประสบแต่ความสงบสุขสุขารมย์ในสัมปรายภพตลอดกาล

พัว อนุรักษ์ราชมณเฑียร

(คุณหญิงพัว อนุรักษ์ราชมณเฑียร)

แด่ คุณบุญเที่ยง พานิชพันธ์

ข้าพเจ้าได้รู้จักกับคุณบุญเที่ยง พานิชพันธ์ ภายหลังเมื่อข้าพเจ้าได้แต่งงานกับคุณจรรยาแล้ว เพราะคุณจรรยากับคุณบุญเที่ยงเป็นญาติใกล้ชิดกัน ตั้งแต่นั้นมาก็ชอบพอกันมิแต่ในด้านของครอบครัวเท่านั้น แม้ในด้านธุรกิจก็ได้คุ้นเคยกันเป็นอันดี คุณบุญเที่ยงได้เคยเป็นผู้จัดการบริษัทลำปางจังหวัดพาณิชย์ จำกัด ซึ่งเป็นบริษัทกึ่งราชการที่ประกอบการค้าอยู่ในจังหวัดลำปาง คุณบุญเที่ยงเป็นผู้ที่มีความสามารถยิ่งผู้หนึ่ง ได้นำเอาความเจริญก้าวหน้ามาสู่บริษัทลำปางจังหวัดพาณิชย์ จำกัด เป็นอันมาก ต่อมาคุณบุญเที่ยงได้เปลี่ยนอาชีพไปเข้ารับราชการในกระทรวงเศรษฐการ แล้วย้ายไปอยู่กระทรวงการต่างประเทศ ได้ไปรับตำแหน่งเป็นทูตพาณิชย์, กงสุลใหญ่ไทยประจำฮ่องกง และเลขานุการเอกสถานทูตไทยในไทเป ข้าพเจ้าได้มีโอกาสพบกันอีกหลายครั้งที่สถานกงสุลใหญ่ไทยประจำฮ่องกง และที่สถานเอกอัครราชทูตไทยที่กรุงไทเป เป็นต้น

โดยที่คุณบุญเที่ยงได้มีประสพการณ์ในด้านการธุรกิจมาก่อน ประกอบกับเป็นผู้ที่ได้เรียนจบวิชาทางกฎหมายมาอีกด้วย เมื่อมารับราชการและมาทำหน้าที่ซึ่งต้องเกี่ยวข้องกับพ่อค้าพาณิชย์เช่นนี้ จึงรู้สึกว่าคุณบุญเที่ยงได้ทำหน้าที่ด้วยความสามารถ และข้าพเจ้ายังคิดว่าอาจจะทำได้ดีกว่าบางท่าน ซึ่งมีประสพการณ์มาแต่เพียงด้านเดียว เมื่อคุณบุญเที่ยงได้ล้มป่วยลง ข้าพเจ้าก็ได้สอบถามจากภรรยาข้าพเจ้าอยู่เสมอ แต่ความเกิดแก่เจ็บตายเป็นของที่ผู้ซึ่งเข้าถึงพระพุทธศาสนาจะพึงระลึกไว้ตลอดไปว่า เป็นของธรรมดา แม้กระนั้นก็ดีการจากไปของคุณบุญเที่ยง ก็ยังเป็นที่รู้สึกอาลัยแก่บรรดาญาติมิตร และผู้ร่วมงานอยู่เสมอ เชื่อว่าทุกท่านที่รู้จักคุณบุญเที่ยงดี อาจจะมีความคิดเห็นตรงกับข้าพเจ้าว่า หากคุณบุญเที่ยงยังมีอายุยืนยาวสืบต่อไป ก็จะได้ทำประโยชน์อันใหญ่หลวงให้แก่ทางราชการอีกต่อไปยิ่งขึ้น เนื่องจากความสามารถของคุณบุญเที่ยงดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

(ไกรศรี นิมมานเหมินท์)

เชียงใหม่, วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๑๕

อาลัยรัก

พันตรี บุญเหี่ยง พานิชพันธ์

คุณบุญเหี่ยง พานิชพันธ์ รู้จักคุ้นเคยกับข้าพเจ้ามาตั้งแต่ยังเป็นนักเรียน แต่เมื่อออกจากโรงเรียนไปประกอบอาชีพแล้วเราก็ไม่พบกันอีกเลยเป็นเวลาร่วม ๑๐ ปี เราทั้งสองได้พบกันอีกครั้งหนึ่งเมื่อข้าพเจ้าย้ายไปเป็นสมุห์บัญชีบริษัทไทยนิยมพาณิชย์ จำกัด สาขาลำปาง ปี พ.ศ. ๒๔๘๕ ขณะนั้นคุณบุญเหี่ยง เป็นผู้จัดการบริษัทจังหวัดลำปางพาณิชย์ จำกัด เราทั้งสองได้ติดต่อค้าขายต่อกันระหว่างสองบริษัท จึงได้มีความสัมพันธ์รักใคร่เป็นมิตรสนิทสนมกันตลอดมาจนกระทั่ง คุณบุญเหี่ยงถึงแก่กรรม

ในชีวิตที่อยู่จังหวัดลำปาง ขณะนั้นเป็นเวลาสงครามมหาเอเชียบูรพา ตลอดปี ๒๔๘๖ – ๒๔๘๗ ลำปางถูกบอมบ์หนักหลายครั้งหลายหน ทุกวันจะมีเครื่องบินของฝ่ายสัมพันธมิตรมาบินร่อนเหนือเมืองลำปางเพื่อบอมบ์ฐานทัพญี่ปุ่น ฉะนั้นในเวลากลางวันร้านค้าบริษัทจะทำงานเพียงครึ่งวัน พอตกบ่ายร้านค้าบริษัทจะปิดเงียบหมด พากันหลบออกไปนอกเมือง จนพลบค่ำจึงจะเดินทางกลับเข้าเมือง ขณะนั้นเราทั้งสองยังเป็นโสด จึงพากันเที่ยวเตร่ไปตามหมู่บ้านชานเมืองและหน่วยทหารทั้งทหารบกและอากาศ หน่วยทหารที่สำคัญของลำปางขณะนั้นคือหน่วยทหารปืนกล ๑ ซึ่งพันเอก สฤษดิ์ ธนะรัชต์ (ยศขณะนั้น) เป็นผู้บังคับกองพัน และหน่วยทหารอากาศ ซึ่งมีเรืออากาศเอก เฉลิมเกียรติ วัฒนางกูร (ยศขณะนั้น) และเรืออากาศเอก บุญชู จันทรุเบกษา (ยศขณะนั้น) เป็นผู้บังคับฝูง เราทั้งสองได้วนเวียนเยี่ยมเยียนหน่วยทหารและได้ร่วมงานรื่นเริงบำรุงขวัญทหารหาญเป็นนิจสิน ชีวิตระหว่างสงครามและเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นที่ตั้งฐานทัพญี่ปุ่นย่อมมีอันตรายมาก เราไม่ทราบอนาคตของเราว่าจะอยู่รอดไปได้หรือไม่ เราอาจจะถูกบอมบ์ไม่ว่าวันใดก็วันหนึ่ง เราจึงใช้ชีวิตไปในทางสนุกสนานเต็มที่เพื่อเป็นการปลอบขวัญกันไป

แต่ต่อมาปลายปี ๒๔๘๗ คุณบุญเทียงได้ห่างเหินเราไปบ้าง บางวันเมื่อเลิกงานตอนเที่ยง คุณบุญเที่ยงได้ถือเบ็ดตกปลาไปด้วย ข้าพเจ้าถามว่าจะไปตกปลาที่ไหน คุณบุญเที่ยงบอกว่าจะไปตกปลาแถวบ้านฟ่อน (หมู่บ้านแห่งหนึ่ง ที่ชาวเมืองอพยพหลบภัยทางอากาศไปชุมนุมกันอยู่) ข้าพเจ้าไม่สนใจกับการตกปลาจึงไม่ไปด้วย แต่แปลกใจมากที่คุณบุญเที่ยงกลับเข้าเมืองตอนเย็นไม่เคยมีปลาติดมือกลับมาเลย ข้าพเจ้าถามว่าตกปลาได้ไหม คุณบุญเที่ยงส่ายหน้า ข้าพเจ้าสงสัยว่าตกปลายังไงถึงไม่ได้ปลา เพื่อนเราคงจะตกปลาไม่เป็นหรือไม่มีปลา แต่ถ้าไม่มีปลาทำไมเพื่อนเราถึงได้หมั่นไปตกปลานัก เพื่อนนายทหารเห็นคุณบุญเที่ยงหายตัวไป ก็บ่นคิดถึง จึงใช้ให้ข้าพเจ้าแอบสืบดู ก็ได้ความว่าคุณบุญเที่ยงไปตกปลาบ้านพ่อเลี้ยงชื่น มหาวรรณ พ่อเลี้ยงชื่นมีลูกสาวหลายคน อยู่พร้อมหน้ากัน มิน่าล่ะเพื่อนเราถึงได้ขยันไปตกปลานัก ข้าพเจ้าจับความลับได้จึงไปไขให้เพื่อน ๆ ฟัง ก็เลยเป็นเรื่องล้อเลียนกันสนุกสนาน วันหนึ่งคุณบุญเที่ยงเห็นเรื่องแตกแล้วจึงได้ลงทุนเช่ารถม้าพาข้าพเจ้าและเพื่อน ๆ ไปดูแฟน เพื่อเป็นการหารือว่าจะแต่งงานกับสาวคนนี้ดีไหม ข้าพเจ้าจึงได้รู้จักคุณปทุม มหาวรรณ ตั้งแต่วันนั้นมา และพวกเราเพื่อน ๆ ต่างก็สนับสนุนและยุให้รีบแต่งงานเสียเร็ว ๆ กลัวคนอื่นจะมาแย่งเอาไปเสียก่อน แต่คุณบุญเที่ยงก็ยังไม่ได้ฤกษ์จะแต่งงานเสียที ทราบว่าคุณปทุมยังไม่ตกลงปลงใจนัก พวกเราเพื่อน ๆ อันมีคุณพงษ์สวัสดิ์ สุริโยทัย เป็นหัวหน้า ได้พากันไปหาพ่อเลี้ยงชื่น สาธยายคุณสมบัติอันดีงามของคุณบุญเที่ยงมากมาย และขอให้ยกคุณปทุมให้คุณบุญเที่ยงเสียเถอะ รับรองไม่ผิดหวังแน่ ๆ พอดีต้นปี ๒๔๘๘ สงครามจวนจะเลิกแล้ว ข้าพเจ้าเองก็ทนความเป็นโสดต่อไปไม่ไหวเหมือนกัน และทนขึ้นล่องลำปาง–เชียงใหม่ด้วยรถโยก (ทางรถไฟถูกบอมบ์ขาด รถไฟหยุดเดิน ต้องอาศัยรถโยกที่เจ้าพนักงานรถไฟจัดให้ทหารไปมาลำปาง–เชียงใหม่) ต่อไปไม่ไหว จึงได้รับเจ้าสาวมาแต่งงานที่ลำปาง โดยข้าพเจ้าได้ขอให้คุณบุญเที่ยงเป็นเพื่อนเจ้าบ่าว หลังจากนั้น ๓ เดือนต่อมา คุณบุญเที่ยงได้มาหาข้าพเจ้า บอกว่าตกลงจะแต่งงานกับคุณปทุมแล้ว ขอให้ข้าพเจ้าเป็นเพื่อนเจ้าบ่าว ข้าพเจ้าบอกคุณบุญเที่ยงไปว่าข้าพเจ้าแต่งงานแล้ว เป็นเพื่อนเจ้าบ่าวไม่เหมาะหรอก ให้หาเพื่อนคนอื่นยังเป็นโสดดีกว่า คุณบุญเที่ยงบอกว่าเขาไม่ถือ ขอให้รับเป็นเถอะ เราทั้งสองก็เลยผลัดกันเป็นเพื่อนเจ้าบ่าว ความสัมพันธ์ของเราทั้งสองครอบครัวจึงสนิทสนมชิดเชื้อกันมาก

พอดีเลิกสงคราม ทหารญี่ปุ่นวางอาวุธ ทหารพันธมิตรเข้าลำปางเพื่อร่วมกับทหารไทยเข้าควบคุมทหารญี่ปุ่น พันเอก สฤษดิ์ ธนะรัชต์ (ยศขณะนั้น) ได้ส่งให้ข้าพเจ้าเป็นผู้จัดโรงครัวเลี้ยงอาหารนายทหารพันธมิตร บังเอิญขณะนั้นคุณพงษ์สวัสดิ์ สุริโยทัย รู้จักกุ๊กมือดีจากกรุงเทพ ฯ คนหนึ่ง ชื่อ นายซิ่ว จึงแนะนำให้ข้าพเจ้าใช้กุ๊กผู้นี้ทำอาหารฝรั่งเลี้ยงนายทหารพันธมิตร ซึ่งอาหารที่นายซิ่วปรุงขึ้นนั้นเป็นที่ถูกปากทหารฝรั่งมาก ในขณะนั้นในเมืองลำปางไม่มีร้านอาหารชั้นดีเลย ท่านพันเอก สฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงดำริให้มีภัตตาคารชั้นดีขึ้น เพื่อต้อนรับทหารพันธมิตร โดยได้ชักชวนมิตรสหายเข้าร่วมออกทุนตั้งภัตตาคารขึ้นให้ชื่อว่า "ปิยะมิตรภัตตาคาร" โดยให้ข้าพเจ้าเป็นผู้จัดการ ปิยะมิตรที่เข้าหุ้นตั้ง ภัตตาคารนี้มี ๒๐ คนด้วยกัน ท่านพันเอก สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นประธาน มีทหารทั้งบก อากาศ และตำรวจ ข้าราชการมีพลเรือนเพียง ๓ คน คือคุณบุญเที่ยง คุณพงษ์สวัสดิ์ และข้าพเจ้าให้นายซิ่วเป็นนายกุ๊กใหญ่ ปิยะมิตรภัตตาคารเจริญรุ่งเรืองมาก แต่ก็อยู่ได้เพียงปีเศษ เพราะทหารตำรวจข้าราชการที่ถือหุ้นต่างโยกย้ายออกจากลำปางกันเรื่อย ๆ ท่านพันเอก สฤษดิ์-ธนะรัชต์ จึงให้ข้าพเจ้าและคุณบุญเที่ยงจ่ายเงินปันผล และให้รับซื้อหุ้นไว้ทั้งหมด ข้าพเจ้าและคุณบุญเที่ยงจึงต้องซื้อหุ้นและดำเนินการต่อไป โดยข้าพเจ้าให้คุณบุญเที่ยงเป็นผู้จัดการเพราะคุณบุญเที่ยงซื้อหุ้นมากกว่า เราดำเนินกิจการภัตตาคารต่อมาประมาณหนึ่งปี เราทั้งสองพิจารณาเห็นว่าการทำภัตตาคารเป็นการยากลำบากมาก เราทั้งสองต่างก็มีงานประจำทำกันอยู่ ไม่มีเวลามาควบคุมใกล้ชิด จึงปรึกษากันขายกิจการให้แก่นายซิ่วไปทำเอง

ในปี ๒๔๙๓ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จะเปิดบริษัทสหไม้ขีดไฟ จึงได้เรียกให้ข้าพเจ้าเข้ากรุงเทพ ฯ และให้เป็นผู้จัดการบริษัทสหไม้ขีดไฟ จำกัด ดำเนินการมาจนกระทั่งบัดนี้ แต่คุณบุญเที่ยงยังอยู่ลำปาง แต่ก็ได้เดินทางมาพบปะท่านจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์บ่อย ๆ ท่านจอมพล ฯ ได้ชักชวนให้คุณบุญเที่ยงเข้ามาทำงานในกรุงเทพ ฯ ๒ ปีต่อมา คุณบุญเที่ยงจึงได้เข้ามาทำงานกับจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยท่านให้เข้าทำในบริษัทบางกอกเดินเรือ จำกัด ในตำแหน่งสมุห์บัญชี และผู้จัดการสำนักงานสลากปิยมิตร ต่อมาท่านจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ให้คุณบุญเที่ยงดำเนินการตั้งบริษัทไทยเซฟวิ่งก์ทรัสต์ จำกัด ขึ้น และให้เป็นผู้จัดการ คุณบุญเที่ยงปรารภกับท่านจอมพลสฤษดิ์อยากเป็นข้าราชการมากกว่า ท่านจอมพลสฤษดิ์จึง

บรรจุให้เป็นนายทหารยศ ร้อยตรี สังกัดกองการเงิน กองทัพบก ต่อมาตำแหน่งทูตพาณิชย์ประจำฮ่องกงว่างลง ท่านจึงได้ย้ายคุณบุญเที่ยงไปอยู่กระทรวงเศรษฐการ และให้ไปเป็นทูตพาณิชย์ประจำฮ่องกง เพราะคุณบุญเที่ยงมีความรู้ทางภาษาจีนดี คุณบุญเที่ยงเป็นทูตพาณิชย์อยู่พักหนึ่ง ตำแหน่งกงสุลฮ่องกงว่างลง ท่านจอมพลสฤษดิ์จึงได้แต่งตั้งคุณบุญเที่ยงเป็นกงสุลใหญ่ฮ่องกง ขึ้นอยู่กับกระทรวงการต่างประเทศ คุณบุญเที่ยงจึงได้เป็นข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศตั้งแต่นั้นมา คุณบุญเที่ยงย้ายเข้ามาประจำอยู่กระทรวงการต่างประเทศพักหนึ่งจึงได้รับการแต่งตั้งให้ไปเป็นเลขานุการเอกสถานทูตไทยที่ไทเป

ปี ๒๕๑๓ คุณบุญเที่ยงได้เดินทางเข้ามารักษาตัวที่โรงพยาบาลรามาธิบดี โดยได้รับการผ่าตัดหลอดอาหาร เมื่อหายดีแล้วก็ได้กลับไปทำงานที่สถานทูตไทเป แต่ภายหลังได้เกิดป่วยขึ้น คุณบุญเที่ยงจึงได้เดินทางกลับเข้ามาอยู่โรงพยาบาลรามาธิบดีอีก คราวนี้ได้รับการผ่าตัดกระดูกไขสันหลัง เมื่อหายดีแล้วก็ได้กลับไปพักฟื้นที่บ้านพักหนึ่งเพื่อเตรียมตัวจะเดินทางไปไทเป ก็เกิดล้มเจ็บต้องกลับเข้าโรงพยาบาลรามาธิบดีอีกครั้งหนึ่ง และที่สุดคุณบุญเที่ยงก็ถึงแก่กรรมลง

คุณบุญเที่ยงมิตรที่รักยิ่งประดุจญาติสนิทของข้าพเจ้าได้ล่วงลับไปแล้วตามกฎธรรมดาโลก ไม่มีใครที่จะมีชีวิตยืนยาวตลอดไปได้ ในที่สุดก็จะต้องตายเหมือนกันทุกคน จะต่างกันก็แต่ช้าหรือเร็วเท่านั้น คุณบุญเที่ยงเพื่อนรักก็หนีไม่พ้นตามกฎธรรมดาของโลก สิ่งที่เหลืออยู่ก็คือคุณความดีที่เพื่อนรักได้กระทำไว้ อันจะปรากฏอยู่ไม่มีวันลืมเลือน

ขอให้ดวงวิญญาณ ของคุณบุญเที่ยง เพื่อนรัก ซึ่งได้บำเพ็ญกุศล และคุณความดีไว้มาก จงสถิตในสรวงสวรรค์นิรันดร์ชั่วนิรันดร และเราคงจะได้พบกันอีกในโลกหน้า.

บรรเจิด ชลวิจารณ์

(บรรเจิด ชลวิจารณ์)

เพื่อนร่วมรุ่นอาลัยบุญเที่ยง

ทุกคนเกิดมาแล้วต้องแก่ตาย หรือต้องตายโดยไม่ทันแก่ทั้งนั้น

บางคนเกิดมาเพียงเพื่อจะตายไป ไม่ได้ทำอะไรให้ใคร ไม่มีใครยินดียินร้ายเมื่อตาย

บางคนเมื่อตายไป คนส่วนใหญ่ถอนหายใจโล่งอก โลกจะได้เบาขึ้นนิด อยู่ทำไมนานนักก็ไม่รู้

บางคนตายไปท่ามกลางความอาลัยรักของผู้ยังอยู่ ทั้งญาติ ทั้งเพื่อนพ้องทั้งผู้รู้จักมักคุ้นบรรดาผู้ซึ่งรู้สึกว่า ระยะเวลาที่เขามีชีวิตอยู่ร่วมด้วยในโลกนี้ ช่างสั้นเหลือเกิน

บุญเที่ยง พานิชพันธ์ รวมอยู่ในบางคนหลังสุดนี้

ต่อไปเป็นความรู้สึกของเพื่อนร่วมรุ่นที่มีต่อบุญเที่ยง ....

"บุญเที่ยงทำให้ผมเชื่อว่า ระยะเวลานี้ยืดหยุ่นได้ คนบางคนอยู่ในโลกนี้ไม่กี่ปีหรือเรารู้จักเพียงไม่กี่ปี แต่ก็รู้สึกว่ามันช่างนานเสียเหลือเกิน

ผมเป็นเพื่อนกับบุญเที่ยงมาเกือบครึ่งศตวรรษ แต่รู้สึกว่าระยะเวลาช่างสั้นเหลือเกิน

บุญเที่ยงจากจังหวัดลำปาง พร้อม ๆ กับที่ผมจากจังหวัดเชียงรายเข้ามาเรียนหนังสืออยู่ด้วยกันที่แก้วฟ้า และเรียนร่วมกันมาตลอดจนถึงธรรมศาสตร์

บุญเที่ยงเป็นคนมีอารมณ์ขัน สนุกสนานรื่นเริงอยู่เสมอตลอดเวลาตั้งแต่เป็นเด็กจนแก่มาด้วยกัน

คาดไม่ถึงว่า เพื่อนจะต้องจากเราไปโดยไม่สมควรแก่เวลาเช่นนี้

ระยะเวลาที่บุญเที่ยงอยู่กับพวกเราช่างสั้นจริง ๆ

สวัสดิ์ มิลินทางกูร

"ผมเข้าเรียนบัญชีธรรมศาสตร์รุ่นแรกพร้อมกับบุญเทียง เราสนิทสนมกันมากเมื่อตอนเด็ก ๆ ห่างเหินกันไปในระยะกลาง เพราะทางชีวิตแยกกันไปคนละแคว แต่ผมก็ได้ข่าวบุญเทียงเสมอ ๆ จากหน้าหนังสือพิมพ์บ้าง จากปากเพื่อนฝูงบ้าง เรามาใกล้กันอีกในระยะหลัง แต่ก็เป็นช่วงเวลาก่อนที่บุญเทียงจะจากโลกนี้ไปเพียงเล็กน้อย

ถ้าใกล้ชิดกันตลอดมาอย่างที่เป็นอยู่เมื่อครั้งเยาว์วัย วิถีชีวิตของผมคงจะราบรื่นกว่านี้มาก

บุญเทียงเป็นคนร่าเริงสนุกสนาน แต่เป็นผู้ใหญ่มาตั้งแต่เป็นเด็ก เป็นคนตามใจคน แต่ก็เป็นตัวของตัวเอง ไม่ยอมให้ใครจูงจมูก

ชีวิตของบุญเทียงจึงประสบความสำเร็จอย่างงดงามแม้ในช่วงเวลาอันสั้น ยิ่งในความรู้สึกของเพื่อนฝูง

ชีวิตผมและเพื่อนพ้องอีกมากหลายจะสดใสราบรื่นกว่าที่เป็นอยู่มาก หากได้วิถีชีวิตของบุญเทียงเป็นแนวทางตลอดมา"

สรรพสิริ วิรยศิริ

"ผมรู้จักกับบุญเทียงตั้งแต่เรายังเป็นหนุ่มรุ่นกะทงราว ๆ เมื่อ ๓๐ ปี ก่อนโน้น เราเคยเรียนหนังสือโรงเรียนเดียวกันตั้งแต่โรงเรียนซินหมินเป็นต้นมา จบพณิชยการวัดแก้วฟ้าล่าง จนจบที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และเราก็ได้ฝึกหัดงานร่วมสำนักเดียวกัน ในระหว่างที่เราเป็นนักศึกษาฝึกหัดอยู่ที่ ค.ต.ง. นอกจากเคยศึกษาในสถาบันเดียวกันมาแล้ว ยังเคยกินนอนเที่ยวเล่น และเคยเล่นบาสเก็ตในทีมเดียวกันด้วย เรารักกันมาก ต่อมาต่างคนต่างมีครอบครัว และมีภาระกิจก็ห่างเหินกันไปบ้าง โดยเฉพาะบุญเทียงมีหน้าที่ประจำอยู่ต่างประเทศ จึงไม่ค่อยได้พบปะกันมากนัก ผมพบบุญเทียงครั้งสุดท้ายที่ไทเป ขณะนั้นบุญเทียงเป็นเลขาเอก หลังจากนั้นไม่นานบุญเทียงก็ได้จากพวกเราไปเสียแล้ว แต่ความเป็นมิตรที่ดีของบุญเทียง ไม่ได้จากเราไปด้วย บุญเทียงเป็นคนใจคอกว้างขวาง มีนิสัยชอบพูดตลกเฮฮา รัก

เพื่อนฝูง น่าเสียดายที่บุญเที่ยงได้ด่วนจากพวกเราไปเสียก่อน บุญเที่ยงคงนอนตาหลับเมื่อทราบว่าเพื่อนเก่า ๆ ยังคิดถึง พูดถึงบุญเที่ยงอยู่เสมอ"

ละล่อง บุนนาค

"ผมแตกต่างกว่าเพื่อนฝูงจำนวนมากมายของบุญเที่ยงอยู่หน่อย ตรงที่ว่าเรารู้จักหน้ากันมานานก่อนที่จะรู้จักตัวรู้จักชื่อของกันและกัน

ไม่เพียงแต่รู้จักหน้าและจดจำกันได้แม่นยำเป็นพิเศษเท่านั้น แต่เรายังเคารพนับถือกันและกันด้วยชั้นเชิงของความเป็นนักกีฬาที่ดีของเราทั้งสองอีกด้วย

ทั้งนี้ เพราะบุญเที่ยงและผมรู้จักหน้ากันในการแข่งขันบาสเก็ตบอลล์ระหว่างโรงเรียนมัธยมปลาย ในฐานะเป็นผู้เล่นของแต่ละฝ่าย

สาเหตุที่เราจดจำกันได้ดีเป็นพิเศษ เพราะเราทั้งสองต่างก็แอบใช้ศอกและกำปั้นซึ่งกันและกันทุกครั้งที่โอกาสอำนวยให้อย่างถูกต้องตามกติกามาด้วยกัน คือ ไม่ถูกทำโทษจากผู้ตัดสิน

เราได้พบกันอีกครั้งหนึ่ง เมื่อเข้ามหาวิทยาลัย ได้รู้จักและเรียนในคณะเดียวกัน ฝึกงานตรวจเงินแผ่นดิน กิน เที่ยว และบางครั้งก็นอนด้วยกัน เข้าใจ ช่วยเหลือ เคารพ และรักน้ำใจจริงซึ่งกันและกัน เมื่อเสร็จจากการศึกษา ต่างก็แยกกันไปประกอบอาชีพ บุญเที่ยงได้รับความสำเร็จอย่างงดงามยิ่งในการต่อสู้กับเกมชีวิตอย่างโชกโชน

บุญเที่ยงผ่านงานมากมาย เป็นผู้จัดการบริษัทจังหวัดลำปางพาณิชย์จำกัด เป็นพ่อค้า เป็นนายทหาร เป็นทูตพาณิชย์ แม้ในวาระสุดท้ายเป็นนักการทูต บุญเที่ยงก็ทำได้สำเร็จงดงามทุกอย่าง ด้วยความรู้ความสามารถ ตรงไปตรงมาทั้งกาย วาจาและใจ

บุญเที่ยงเก่งพอที่จะเป็นอะไรได้หลายอย่าง แต่สำหรับเพื่อน บุญเที่ยงไม่เคยเป็นอย่างอื่น นอกเสียจากความเป็นเพื่อนแท้และจริงใจตลอดมา

บุญเที่ยงจากเราไปแต่ร่างกาย แต่ความรัก ความเป็นเพื่อนที่มีต่อกัน จะคงอยู่กับเราตลอดไปชั่วชีวิต ขอให้วิญญาณของเพื่อนรัก ได้เสวยสุขในสัมปรายภพตลอดไป.

มณเฑียร บุณยประสพ

"พวกเราไปเยี่ยมบุญเที่ยงที่โรงพยาบาลรามาธิบดีในเช้าแรกของวันที่ บุญเที่ยงเข้าโรงพยาบาลเป็นครั้งที่ ๓

ขณะนั้นพอดีมีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของสำนักพระราชวังอัญเชิญเครื่องราชอิสริยาภรณ์สูงสุดที่บุญเที่ยงได้รับในชีวิตราชการไปทำพิธีมอบให้บุญเที่ยง หลังจากที่มีการขอพระราชทานเป็นการด่วนในคืนก่อนหน้านั้น และก็ได้รับพระมหากรุณาธิคุณพระราชทานให้เป็นกรณีพิเศษ

เสร็จพิธีแล้ว พวกเราจึงได้เข้าเยี่ยม รู้สึกว่าความสำนึกถึงพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น ทำให้บุญเที่ยงแจ่มใสร่าเริงเป็นพิเศษ เขาตื่นเต้นดีใจ พยายามพูดถึงเรื่องเก่า ๆ และเรียกพวกเราเข้าไปจับมือเป็นรายตัว

มือที่เราจับนั้นขาวซีดและเย็นเฉียบ ทำให้เราทุกคนเย็นวาบในหัวใจเมื่อเกิดความรู้สึกว่า จะเป็นการจับมือกันครั้งสุดท้ายในชีวิต

เราเสียใจที่บุญเที่ยงจากพวกเราไป แต่เราก็ปลื้มใจในเกียรติที่เพื่อนได้รับแม้กระทั่งในวาระสุดท้ายของชีวิต

บุญเที่ยงจะอยู่ในความทรงจำของพวกเราตลอดไปไม่รู้ลืม

สมัย กิติกูล

คำไว้อาลัย

ผมย้ายไปรับราชการที่สถานกงสุลใหญ่ ณ เมืองฮ่องกงเมื่อเดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๒ ซึ่งเป็นขณะที่กำลังมีการโยกย้ายสับเปลี่ยนข้าราชการตำแหน่งสำคัญ ๆ ประจำฮ่องกงบางตำแหน่งพริบตาที่ผมไปถึงได้ไม่นาน พ.ต. บุญเที่ยง พานิชพันธ์ ซึ่งขณะนั้นเป็น ร.อ. ก็ได้เดินทางมารับหน้าที่ข้าหลวงพาณิชย์ประจำเมืองฮ่องกง อันเป็นตำแหน่งที่สำคัญยิ่งตำแหน่งหนึ่ง เพราะฮ่องกงเป็นจุดสำคัญในการค้าขายติดต่อกับประเทศไทย

พ.ต. บุญเที่ยงได้เดินทางมารับหน้าที่แต่เพียงผู้เดียวก่อนโดยยังมิได้นำครอบครัวมาด้วย ผมเองแม้จะมาถึงฮ่องกงก่อน แต่ก็มีความรู้เกี่ยวกับเมืองฮ่องกงน้อยกว่าข้าหลวงพาณิชย์คนใหม่ซึ่งเป็นที่รู้จักดีในหมู่นักธุรกิจ ทั้งในประเทศไทย และในฮ่องกงและมีความรอบรู้เกี่ยวกับเมืองฮ่องกงเป็นอย่างดีมาแล้ว ฉะนั้น หลังจากที่ พ.ต. บุญเที่ยงมารับตำแหน่งได้ไม่นาน ข้าราชการเด็ก ๆ ของสถานกงสุลใหญ่ คือตัวผมและคุณวิภาค ภิญโญยิ่ง ซึ่งขณะนั้นยังเป็นโสดด้วยกันทั้งคู่ ก็กลายเป็นคนตามหลัง พ.ต. บุญเที่ยง ซึ่งกลายเป็น "พี่เที่ยง" ไป

เนื่องด้วยกงสุลใหญ่และข้าหลวงพาณิชย์ย้ายมารับตำแหน่งในเวลาใกล้ ๆ กัน นักธุรกิจในเมืองฮ่องกงจึงมีการเลี้ยงต้อนรับและทำความรู้จักกับท่านทั้งสองนี้อยู่หลายครั้งเป็นเวลานาน ทำให้พวกเด็ก ๆ ได้มีโอกาสติดตามรับเชิญไปรับประทานเลี้ยงตาม "เหลา" ใหญ่ ๆ ของฮ่องกงและได้รู้จักกับนักธุรกิจสำคัญ ๆ เหล่านั้นไปด้วย ทำให้การปฏิบัติงานข้าราชการเด็ก ๆ ในฮ่องกงสะดวกเพราะได้อาศัยการติดต่อกับบุคคลเหล่านั้น

ในวันใดที่ไม่มีการเลี้ยงพวกเราก็มักเดินตามหลัง พี่เที่ยง ออกมาหลังจากเวลาเลิกงาน พี่เที่ยงก็มักพาพวกเราตระเวนไปตามสถานที่ต่าง ๆ บางคราวก็เริ่มต้นด้วยร้านกาแฟ เอ.บี.ซี. ข้างสถานที่ทำการเดิมในขณะนั้น บางคราวก็ไปที่บ้านของพี่เที่ยงซึ่งมักจะมีรายการอาหารกับแกล้มแปลก ๆ เช่นหอยนางรมสดบินตรงมาจากซิดนีย์เหยาะทาบาสโกซอส บางคราวก็มีเหล้าแช่โสมจากเกาหลี ซึ่งเพื่อให้ได้ผลสมบูรณ์เมื่อเรากินเหล้าหมดแล้วก็หั่นเอาเนื้อโสม

มาเคี้ยวกินกันเลย บางคราวถ้าเป็นฤดูหนาวก็มีรายการกินดีงูซึ่งชุดหนึ่งมี ๓ ดีคือดีงูเห่า งูจงอาง และงูเหลือม ทั้งนี้โดยความรู้อันกว้างขวางของพี่เทียงเกี่ยวกับฮ่องกง ประกอบกับความโอบอ้อมอารีและนิสัยชอบสนุกเข้าได้กับข้าราชการรุ่นเด็ก พวกผมซึ่งยังใหม่ต่อฮ่องกงจึงได้รับความรู้เกี่ยวกับฮ่องกงประกอบเป็นประโยชน์ในการทำงานต่อ ๆ มาเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในเมื่อฮ่องกงเป็นที่ที่มีแขกคนไทยผ่านไปมามาก เราก็ได้ใช้ประสพการณ์ที่ได้รับจากการเดินตามหลังพี่เทียงรับรองแขกที่มาเยือนเมืองฮ่องกงอยู่เสมอต่อมาด้วย และโดยที่พี่เทียงมักจะรู้จักคุ้นเคยกับแขกเหล่านั้นซึ่งรวมทั้งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของไทยมาก่อนเป็นอย่างดี จึงทำให้การรับรองแขกเป็นไปแบบกันเองอันเป็นความสะดวกแก่ข้าราชการ สถานกงสุลใหญ่ ในการปฏิบัติหน้าที่ด้านนี้เป็นอย่างมาก

เมื่อครอบครัวของพี่เทียงเดินทางไปถึง พวกเราก็คุ้นเคยกับพี่ปทุมและหลาน คือนกและน้อย เป็นอย่างดี

ผมรับราชการอยู่ที่ฮ่องกงเป็นเวลา ๓ ปีครึ่งก็ย้ายกลับกรุงเทพ ฯ หลังจากนั้นโชคชตาของพี่เทียงก็เปลี่ยนไปโดยได้มารับตำแหน่งกงสุลใหญ่ ณ เมืองฮ่องกงและโอนมาเป็นข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศ

"วิสาสา ปรมาญาติ" การที่ผมได้พบปะร่วมงานกับพี่เทียงและครอบครัวที่ฮ่องกงทำให้เราคุ้นเคยสนิทสนมกันเสมือนญาติ ผมแต่งงานในปีสุดท้ายที่อยู่ในฮ่องกง หลังจากนั้นภรรยาของผมก็คุ้นเคยสนิทสนม กับครอบครัว ของพี่เทียง เหมือนอย่างญาติ เช่นเดียวกัน เมื่อผมย้ายกลับมาจากฮ่องกงแล้ว การติดต่อของเราก็ห่างไปบ้าง แต่ก็ยังระลึกถึงกันอยู่เสมอ ต่อมาผมไปรับราชการอยู่ที่ประเทศเดนมาร์ก นก บุตรของพี่เทียง เดินทางกลับประเทศไทยหลังจากสำเร็จการศึกษาจากสหรัฐอเมริกา ก็ได้แวะมาเยี่ยมผมและครอบครัวที่โคเปนเฮเกน หลังจากนั้นไม่นานก็ได้ข่าวพี่เทียงป่วยและถึงแก่กรรมในภายหลัง ทำให้ผมและภรรยาใจหาย เนื่องด้วยเป็นเหตุการณ์ที่เราคาดไม่ถึง และเสียดายเพื่อนรุ่นผู้ใหญ่ที่ดี

ไป ทั้งกระทรวงการต่างประเทศก็ขาดข้าราชการใหม่ที่สนิทสนมและเข้ากับข้าราชการรุ่นเก่าได้อย่างดีไปด้วย

ในวาระที่จะมีการพระราชทานเพลิงศพพี่เที่ยง พานิชพันธ์ ผม ในฐานะเพื่อนรุ่นน้องที่มีความรักและนับถือพี่เที่ยงตลอดมา จึงขอแสดงความอาลัยไว้ ณ ที่นี้ด้วย.

นายสุนธร คงศักดิ์

กระทรวงการต่างประเทศ

๑๖ ต.ค. ๒๕๑๕

รำลึกถึงคุณบุญเที่ยง

ถ้าในขวบปีหนึ่ง พระพรหมมีความจำเป็นจะต้องลิขิตวิถีชีวิตของคนเราให้ประสบเหตุการณ์ที่มีทั้งความดีใจและเสียใจนานาประการอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้แล้ว เหตุการณ์ที่ทำให้ผมเสียใจเศร้าสลดมากที่สุดในปี พ.ศ. ๒๕๑๔ ก็ได้แก่การจากไปอย่างไม่มีวันกลับของคุณบุญเที่ยง พานิชพันธ์ ผู้ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือและสนิทสนมคุ้นเคยกันมาช้านานนั่นเอง

ผมจะเริ่มรู้จักกับคุณบุญเที่ยงมาตั้งแต่เมื่อไร และด้วยวิธีใด ก็นึกไม่ออกเสียแล้ว เพราะเวลากว่า ๒๐ ปีที่รู้จักกันมาจนสนิทสนมเสมือนญาติ นับว่านานไม่ใช่น้อยเหลือวิสัยที่ผมจะจดจำได้ รู้แต่ว่ามิตรภาพระหว่างเราสองคนยิ่งนับวันก็ยิ่งจะเพิ่มพูนขึ้นเรื่อย ๆ ผมเกิดปีเดียวกับคุณบุญเที่ยงเสียแต่ว่าคนละรอบ เพราะฉะนั้นคุณบุญเที่ยงจึงเป็นเสมือนมิตรรุ่นพี่และคุณบุญเที่ยงก็ได้แสดงให้เห็นว่าเป็นทั้งเพื่อนและเป็นทั้งพี่สำหรับผมจริง ๆ มีธุระปะปังอะไร ผมก็พูดให้คุณบุญเที่ยงฟังได้ ปัญหาร้อยแปดทั้งที่เป็นเรื่องเป็นราวและที่ไม่ค่อยจะมีสาระเท่าไร ที่ผมนำเอาไปหารือก็ไม่เคยแม้แต่ครั้งเดียวที่คุณบุญเที่ยงจะปฏิเสธรับฟัง ยิ่งกว่านั้นแม้จะเป็นเรื่องภายในครอบครัว เช่น น้องผมจะเข้าโรงเรียนที่นครหลวงกรุงเทพธนบุรี หรือหลานผมจะเข้าโรงเรียนที่ฮ่องกง คุณบุญเที่ยงก็เคยเมตตาช่วยเหลือดูแลฝากฝังให้โดยไม่รังเกียจ ในวันเก่า ๆ เวลาคุณบุญเที่ยงจะมีการสังสรรค์กับบรรดาเพื่อนฝูงที่สนิท เท่าที่ผมจำได้อาทิ เช่น คุณสำรวล บัตตะพงศ์ คุณสุธี ดงไม้น้ำ ฯลฯ คุณบุญเที่ยงก็เคยมาลากเอาผมไปเฮฮาด้วยบ่อย ๆ

ผมจากคุณบุญเที่ยงไปรับราชการที่สถานกงสุลใหญ่ ณ เมืองฮ่องกงเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๙๘ ไปได้ไม่นานคุณบุญเที่ยงมีธุรกิจแถวนั้นก็ยังตามไปเยี่ยมผมถึงที่โน่น ได้พบปะสนทนากันอย่างเคย หลังจากนั้นอีก ๓ ปีเศษคุณบุญเที่ยงก็วกกลับไปฮ่องกงอีกครั้งหนึ่ง แต่คราวนี้ไม่ใช่แวะไปเยี่ยมผมเฉย ๆ เสียแล้ว หากได้รับแต่งตั้งให้ไปดำรงตำแหน่งข้าหลวงพาณิชย์ไทยประจำฮ่องกง การที่ได้มีโอกาสมาทำงานด้วยกันที่ฮ่องกงทำให้หัวตะปูแห่งมิตรภาพของผมกับคุณบุญเที่ยงถูกตอกย้ำแน่นลงไปอีก เมื่อไปถึงใหม่ ๆ คุณปทุมภริยาคุณบุญเที่ยงยังมีภาระ

ติดพันหลายอย่างที่กรุงเทพ ฯ ซึ่งรวมทั้งจะต้องคอยดูแลบุตร ๒ คนที่ยังศึกษาและรอการสอบไล่ปลายปีให้เสร็จเสียก่อนจึงจะอพยพตามไปอยู่ด้วย จึงเป็นเหตุให้ต้องเทียวไปเทียวมาขึ้นล่องอยู่ระหว่างกรุงเทพ ฯ กับฮ่องกง แต่การที่คุณปทุมไม่อยู่เป็นครั้งคราวไม่ได้หมายความว่าคุณปทุมจะหมดเยื่อใย ตรงกันข้ามกลับแสดงความเป็นห่วงใยในคุณบุญเที่ยงมากกว่าขณะที่ตัวเองยังอยู่เสียอีก คุณปทุมเพียรพยายามจัดส่งเสบียงคาวหวานบรรดาที่คุณบุญเที่ยงชอบรับประทานไปให้อยู่ไม่ขาด จึงทำให้ผมกลายเป็นพระลูกแถวไปโดยอัตโนมัติ กล่าวคือ เมื่อหลวงพี่รับประเคนอะไรมาแล้วก็เจือจานมาถึงผมด้วยน้ำใจไมตรี เลิกงานตอนเย็นแล้วผมจึงนำตัวไปเป็นแขกกินข้าวคุณบุญเที่ยงหมดไปหลายกระสอบ คุณบุญเที่ยงสงสารผมออกปากอยู่เสมอว่า คุณมันผอมโกโรโกโสนักกินเข้าไปมาก ๆ จะได้อ้วนท้วนเหมือนคนอื่นเขา มีของอะไรที่รู้ว่าผมชอบก็อุตส่าห์เก็บเอาไว้ให้ จนทำให้ดูเสมือนว่าญาติพี่น้องในครอบครัวของผมเองแท้ ๆ จะไม่ค่อยมีใครรู้ปากรู้ท้องของผมดีเท่าคุณบุญเที่ยง

คุณบุญเที่ยงเป็นคนไม่ชอบทุเรียน แต่พรรคพวกเพื่อนฝูงที่ผ่านไปมาก็อดจะติดไม้ติดมือเอาไปฝากไม่ได้ เพราะรู้ว่าเป็นของหายากในต่างประเทศ กว่าจะแอบหลบเจ้าหน้าที่เครื่องบินไปถึงฮ่องกงก็แสนลำบาก เมื่อมีทุเรียนขึ้นมาแล้วถ้าสมาชิกครอบครัวของคุณบุญเที่ยงอยู่กันพร้อมหน้าก็ไม่มีความลำบาก เพราะสามารถช่วยกันขจัดปัญหาให้หมดไปได้โดยสะดวก แต่ระหว่างที่อยู่คนเดียวคุณบุญเที่ยงก็ทำหน้าเหม็นเบื่อกับทุเรียนอย่างมาก แต่ถึงจะรังเกียจกลิ่นทุเรียนคุณบุญเที่ยงก็ยังมีแก่ใจนึกถึงผม รู้ว่าผมเป็นแฟนทุเรียนอย่างแรง ก็เก็บใส่ตู้เย็นไว้ให้กิน วันหนึ่งขณะที่จ้องดูผมจัดการกับทุเรียนอย่างเอร็ดอร่อยอยู่ต่อหน้า คุณบุญเที่ยงก็เปรยว่า นี่ถ้าไม่ใช่คุณละก็ผมโยนทุเรียนสัปปะรังเคนี้ทิ้งถังขยะไปนานแล้ว ไม่เก็บเอาไว้ให้เหม็นตู้เย็นผมหรอก ซึ่งทำให้ผมอดรู้สึกประทับใจในความเอื้ออารีที่คุณบุญเที่ยงมีต่อผมไม่ได้ ความมีแก่ใจของคุณบุญเที่ยงมีคุณค่าสูงกว่าทุเรียนหลายร้อยหลายพันเท่านัก และเป็นสิ่งที่ผมยังไม่เคยลืม

คุณบุญเที่ยงเป็นผู้มีความรู้แตกฉานในภาษาจีน ทั้งพูดทั้งเขียนได้คล่องแคล่วเหมือนคนจีนธรรมดาคนหนึ่ง นับว่าเป็นประโยชน์ในการปฏิบัติราชการเป็นอันมาก ที่ฮ่องกงผมมีห้องทำงานติด ๆ กับคุณบุญเที่ยง เวลามีชาวพื้นเมืองมาติดต่อได้ยินแต่เสียงผมเคยนึกว่า

เจ๊กมาปราศรัยกัน แต่ผมเข้าใจผิด ความจริงเป็นคุณบุญเที่ยงและคนจีนต่างหาก บรรดาคนพื้นเมืองที่ไม่ใคร่สันทัดภาษาอังกฤษมาหาคุณบุญเที่ยง เจรจากันสักประเดี๋ยวก็ร้องฮ้อเดินยิ้มกลับออกไปทุกคน เพราะธาตุแท้ของคุณบุญเที่ยงเป็นคนมีอัธยาศัย น้อยคนนักที่ได้คบหาแล้วจะไม่รักคุณบุญเที่ยง

ผมร่วมรับราชการอยู่ที่เมืองฮ่องกงกับคุณบุญเที่ยงได้ประมาณ ๒ ปีก็เดินทางกลับประเทศไทย ก่อนคุณบุญเที่ยงจะกลับผมก็ไปอยู่เสียที่กรุงลอนดอน พอผมจะกลับคุณบุญเที่ยงก็ไปไต้หวัน ระยะหลังนี้คุณบุญเที่ยงกับผมจึงสวนกันไปสวนกันมา แต่ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้พบกันแต่การติดต่อก็ยังมีเหมือนเดิม มีเพื่อนฝูงผ่านไปผ่านมาคุณบุญเที่ยงก็เขียนไปคุย

คุณบุญเที่ยงล้มป่วยลงถึงต้องเข้าโรงพยาบาลรับการผ่าตัดเมื่อปีก่อน หลังจากนั้นก็ดูกระฉับกระเฉงแข็งแรงดี แล้วต่อมาก็ล้มป่วยลงอีก ครั้งหลังที่มาพักรักษาตัวอยู่ผมได้ไปเยี่ยมเยียนเป็นครั้งคราว ไปเยี่ยมคุณบุญเที่ยงทีไรผมก็อดตื้นตันในน้ำใสใจคอของคุณบุญเที่ยงไม่ใคร่ได้ คุณบุญเที่ยงยังเป็นคนเดิมไม่เปลี่ยนแปลง ทั้งที่นอนเจ็บอยู่ยังไม่วายโหวกเหวกเรียกหาคนโน้นคนนี้ให้มาช่วยต้อนรับขับสู้ผม ผมบอกว่าผมไม่ใช่แขกไม่ต้องวุ่นวายไปหรอกคุณบุญเที่ยงก็ไม่ค่อยจะฟัง เมื่อปลายเดือนพฤศจิกายน ๒๕๑๔ คุณบุญเที่ยงใช้ให้นกลูกชายมาตามผมที่กระทรวงบอกว่าถ้าว่างให้ไปคุยกันหน่อย ผมจำได้ว่าเลิกงานแล้ววันนั้นผมก็แวะไปหาคุณบุญเที่ยงและอยู่คุยกันจนดึก ผมยังดีใจที่สังเกตเห็นคุณบุญเที่ยงยิ้มแย้มแจ่มใส แม้ว่าร่างกายจะดูทรุดโทรมเพราะโรคภัยเบียดเบียน แต่ใบหน้าก็หามีริ้วรอยแห่งความปริวิตกท้อถอยแต่อย่างใดไม่ เสียงที่พูดยังมีกังวาลหนักแน่นและกระเซ้าผมได้เป็นครั้งคราวเหมือนแต่ก่อนไม่นึกเลยว่านั่นจะเป็นครั้งสุดท้ายที่เราได้เห็นหน้ากัน

ผมพบคุณบุญเที่ยงครั้งสุดท้ายนี้แล้วก็ไปราชการที่อื่นเสียหลายวัน กลับมาถึงกรุงเทพ ฯ แล้วตั้งใจว่าจะแวะไปหาก็ยังติดโน่นติดนี่อยู่ แต่ก็นึกว่าอย่างไรเสียตอนปีใหม่จะไปอวยพรสวัสดีปีใหม่ด้วยให้จงได้ แต่แล้วเมื่อประมาณ ๒๑.๐๐ น. ของคืนวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๑๔ ขณะที่ผมหอบเอกสารปึกหนึ่งลงไปที่ห้องฝ่ายรับส่งกระทรวงการต่างประเทศ เพื่อขอให้เวรช่วยนำไปมอบแก่ผู้แทนของประเทศต่าง ๆ ที่มาประชุมทราบล่วงหน้า ผมบอกกับเพื่อนข้าราชการที่กำลังนั่งพิมพ์ดีดเสียงเป็นข้าวตอกแตกอยู่ว่า ช่วยสงเคราะห์ส่งเอกสารเหล่านี้ให้

ผมหน่อยก็จะเป็นพระคุณ ปกติเพื่อนข้าราชการคนนั้นก็เป็นคนชอบพอเคยพูดจาเย้าแหย่กับผมอยู่เสมอ แต่วันนี้ผมเห็นแปลก เพราะนอกจากจะไม่เงยหน้ามาคิกคักกะหนุงกะหนิงกับผมอย่างเคยแล้ว ยังทำเสียงดุผมเอาด้วยว่า อย่าเพิ่งมายุ่งตอนนี้ได้ไหม พร้อมกับบ่นอะไรพึมพำออกมาอีกหลายคำที่ผมฟังไม่ได้ถนัด แล้วก็ก้มหน้าก้มตาทำเสียงแตกของข้าวตอกให้ผมฟังต่อไป โดยปกติผมเองเป็นคนขี้เกรงใจคนและเคารพในเหตุผลส่วนตัวของผู้อื่นอยู่เสมอ จึงไม่ได้ต่อปากต่อคำนั่งลงหมายจะคอยให้เขาเสร็จธุระของเขาเสียก่อนแล้วจึงจะพูดต่อ แต่ชรอยเพื่อนข้าราชการผู้นั้นจะนึกไม่สบายใจที่เมื่อตะกี้หันมาทำเสียงเขียวแหวเอาผมเข้าโดยไม่มีปี่ ไม่มีขลุ่ย จึงพูดข้ามเครื่องพิมพ์ดีดโดยไม่มองหน้าผมว่า รอเดี๋ยวนะพ่อคุณ นี่มันเรื่องคนตาย กำลังจะรีบพิมพ์บันทึกไปเสนอผู้ใหญ่ทราบเสียก่อนที่ท่านจะหลับ เพราะรุ่งเช้าเขาจะมีการเคลื่อนศพและรดน้ำ ผมยิ้มให้กำลังใจแก่เขาพร้อมกับบอกว่า เชิญตามสบายเถิดผมรอได้ แต่ก็อดคันปากสอดถามเขานิดหนึ่งไม่ได้ว่า ใครตาย ? เขาตอบเสียงเรียบ ๆ ว่า พ.ต. บุญเทียง พานิชพันธ์

ถ้าลูกผู้ชายเราจะพูดจาสิ่งใดเป็นสัตย์ ผมก็ใคร่จะขอพูดด้วยสัจจะของลูกผู้ชายนั้นสักครั้งหนึ่งว่า ได้ยินแค่นั้นผมรู้สึกเสียววูบไปทั้งตัว ไม่ได้คิดจะสอบถามอะไรเขาอีกต่อไป กลับออกมาขึ้นรถได้ผมก็ขับตรงดิ่วไปบ้านคุณบุญเทียง ความรู้สึกของผมตอนนั้นบอกไม่ถูกว่าผมจะอยากพบคุณบุญเทียงเพื่ออะไร รู้แต่ว่าจะอย่างไรก็ตามจะขอพบคุณบุญเทียงอีกสักครั้งให้จงได้ ถึงบ้านคุณบุญเทียงมีแต่ความเงียบสงัด ไม่มีใครอยู่ สอบถามคนเฝ้าบ้านได้ความเพียงว่า คุณบุญเทียงไปโรงพยาบาลหลายวันแล้ว ขณะนี้ทุกคนไปเยี่ยมอย่างเคย อีกไม่นานก็คงจะกลับ ผมใจชื้นขึ้นมาเป็นกอง นึกภาวนาให้เพื่อนข้าราชการที่แจ้งข่าวที่ผมไม่อยากฟังประสาทหูเสื่อมฟังผิดฟังถูกเป็นคนอื่นไปเสียเถิด แต่แรงภาวนาของผมไม่สัมฤทธิ์ผล เพราะหลังจากนั้นผมก็ได้รับการยืนยันว่าคุณบุญเทียงต้องมาจากไปแล้วจริง ๆ

ผมรักและเคารพคุณบุญเทียง และทราบดีอยู่แก่ใจว่าคุณบุญเทียงก็เคยรักใคร่เมตตาให้ความเอ็นดูแก่ผม มิตรภาพระหว่างเราสองคนมีมากเท่าที่มิตรแท้จะพึงมีต่อกัน คนเราที่สนิทสนมคุ้นเคยกันมานานเกินกว่า ๒ ทศวรรษ เคยกินด้วยกัน เคยพูดจาเล่นหัวกัน เคย

ทำงานด้วยกัน เวลาทุกข์ร้อนก็เคยปรารภความในใจสู่กันฟังได้ เมื่ออยู่ๆ คนหนึ่งต้องมาจาก ไปโดยไม่สามารถจะหามาทดแทนได้ต่อไปอีก จึงเป็นความทุกขเวทนาสำหรับคนที่ยังอยู่ข้างหลัง เป็นอย่างยิ่ง มรณกรรมของคุณบุญเที่ยงยังความเศร้าสลดใจแก่ผมเหลือประมาณ

ผมจึงขอตั้งจิตอธิษฐานให้คุณบุญเที่ยง แม้บัดนี้จะอยู่ ณ ที่ใดก็ตาม ขอให้ประสบ แต่สุคติในสัมปรายภพ สำหรับตัวผมเองนั้นยากนักที่จะลืมคุณบุญเที่ยงได้.

วิภาค ภิญโญยิ่ง
สำนักเลขาธิการอาสา–อาเซียนและแอสแปคแห่งชาติ (ไทย)
กระทรวงการต่างประเทศ.

คำไว้อาลัย

ประมาณ ๔ ปีล่วงมาแล้ว ข้าพเจ้าได้มีโอกาสรู้จักคุณบุญเที่ยง พานิชพันธ์ เป็นครั้งแรกเมื่อคราวที่ข้าพเจ้ารับราชการอยู่ที่สถานเอกอัครราชทูตไทย ณ ไทเป แม้ว่าจะเป็นระยะเวลาเพียงไม่กี่เดือนที่ข้าพเจ้าได้อยู่ปฏิบัติราชการภายใต้บังคับบัญชา เพราะจะต้องกลับไปรับราชการที่กระทรวงก็ตาม แต่ข้าพเจ้าก็รู้สึกเสมือนว่าได้รู้จักและอยู่ปฏิบัติราชการร่วมกันมาเป็นเวลาอันยาวนาน ที่เป็นเช่นนี้ ข้าพเจ้าภูมิใจที่จะกล่าวว่า คุณบุญเที่ยง ฯ เป็นผู้บังคับบัญชาที่ดีที่สุดคนหนึ่งที่ข้าพเจ้าได้ประสบมา กล่าวคือเป็นผู้ที่มีอัธยาศัยอันดีงามและโอบอ้อมอารีต่อทุก ๆ คน มีความนุ่มนวลสมกับเป็นนักการทูตที่ดี อีกทั้งเป็นผู้ที่รู้จักวางตัวได้เหมาะสมเข้ากับคนได้ทุกระดับ จึงทำให้คุณบุญเที่ยง ฯ เป็นที่ชอบพอของบรรดาญาติมิตรเป็นอันมาก

การที่คุณบุญเที่ยง ฯ ต้องจากไปอย่างไม่มีวันกลับเช่นนี้ จึงทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกสะเทือนใจเป็นอันมาก ด้วยกุศลผลบุญที่คุณบุญเที่ยง ฯ กระทำไว้ในขณะที่มีชีวิตอยู่ จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของคุณบุญเที่ยง ฯ ประสบแต่ความสุขสงบในสัมปรายภพ เทอญ.

(ม.ร.ว. สาริบุตร ชยางกูร)

กองวิทยุโทรเลข

กระทรวงการต่างประเทศ

ไว้อาลัยบุญเทียงลูกรักของแม่

บุญเที่ยง พานิชพันธ์ เป็นบุตรคนเล็กและคนสุดท้องของแม่ นับตั้งแต่บิดาของบุญเที่ยงได้ถึงแก่กรรมไปประมาณ ๕๐ กว่าปีมาแล้ว เวลานั้นบุญเที่ยงอายุได้เพียงขวบเศษเท่านั้น แม่ได้ดูแลเลี้ยงดูบุญเที่ยงเป็นอย่างดีมาโดยตลอด ให้การศึกษาเล่าเรียนจนได้รับปริญญาตรีการบัญชีจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เริ่มทำงานเป็นผู้จัดการบริษัทลำปางจังหวัดพาณิชย์จำกัด อยู่ในตำแหน่งนี้ประมาณ ๔–๕ ปี จึงได้ลาออกลงมาอยู่กรุงเทพ ฯ ได้ทำงานอยู่หลายอย่าง จนกระทั่งได้รับตำแหน่งเลขานุการรัฐมนตรีกระทรวงการคลัง และต่อจากนั้นได้รับบรมราชโองการแต่งตั้งให้เป็นกงสุลใหญ่และข้าหลวงพาณิชย์ประจำฮ่องกง และได้รับพระราชทานยศทางทหารเป็นนายพันตรี และตำแหน่งสุดท้ายซึ่งได้รับราชการสนองพระมหากรุณาธิคุณให้แก่ประเทศชาติก็คือ ได้รับตำแหน่งเลขานุการเอกประจำกรุงไทเป รับราชการอยู่ในตำแหน่งนี้ยังไม่ครบกำหนดกลับ ก็ได้ล้มป่วยลง ได้เดินทางกลับเข้ามารักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลรามาธิบดี เมื่อได้รับการรักษาหายดีแล้ว ก็ได้เดินทางกลับไปปฏิบัติงานที่กรุงไทเปอีกได้ประมาณ ๕–๖ เดือนอาการป่วยก็ได้กำเริบขึ้น จำต้องกลับเข้ามารักษาตัวอีกเป็นครั้งที่ ๒ ที่โรงพยาบาลเดิม นายแพทย์ทุกท่านซึ่งทำการรักษาก็เป็นผู้ที่มีความสามารถ และเอาใจใส่ดูแลเป็นอย่างดี แต่ก็ไม่สามารถช่วยชีวิตบุญเที่ยงไว้ได้ ในครั้งนี้ความตายเป็นสิ่งที่ทุกคนจะหลีกเลี่ยงมิได้ การจากไปของบุญเที่ยงทำให้บังเกิดความโศกสลดและความเสียใจแก่ข้าพเจ้าเป็นอย่างมาก แต่ข้าพเจ้าก็เอาหางพระและคำสั่งสอนของพระบรมศาสดามาเป็นหางตัดใจจากความเศร้าโศกเสียใจนี้ ทำบุญทำทานตรวจน้ำแผ่บุญกุศลไปให้ทุกวัน บุญเที่ยงเป็นคนดีมีนิสัยโอบอ้อมอารีย์ต่อญาติมิตรและเพื่อนบ้านทุกคน ไม่ว่าจะเป็นคนยากจนหรือมั่งมีเขาคบหาสมาคมนับถือเท่ากันหมด ด้วยกุศลกรรมซึ่งบุญเที่ยงได้ประกอบกรรมดีมาโดยตลอดในชาตินี้ ขอตั้งสัตยาธิษฐานอำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลก และกุศลผลบุญที่แม่บำเพ็ญกุศลอุทิศให้ จงเป็นพลวปัจจัยหนุนนำให้ลูกได้เสวยสุข สมบัติในทิพย์พิมานสถาน ขอให้ลูกสิ้นกรรมสิ้นเวรที่ทำไว้แต่ชาติปางก่อนให้หมดสิ้นไปในชาตินี้ ขอให้ไปสู่สุคติในสัมปรายภพโน้น เทอญ.

ม.ล. ดวง พานิชพันธ์

คำไว้อาลัยแด่คุณบุญเที่ยง พานิชพันธ์

คุณบุญเที่ยง พานิชพันธ์ เป็นน้องชายคนเล็กของข้าพเจ้า เมื่อสมัยเป็นเด็กมีความเฉลียวฉลาดมาก การศึกษาเล่าเรียนก็นับว่าเก่งพอสมควร และได้เรียนรู้หลายภาษา เมื่อจบการศึกษาแล้ว ได้ประกอบธุรกิจอยู่ระยะหนึ่ง ต่อมาจึงได้เข้ารับราชการ คุณบุญเที่ยงเป็นผู้ที่มีนิสัยซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่และบุคคลทั่วไป เป็นผู้มีจิตใจกว้างขวาง โอบอ้อมอารีย์ต่อเพื่อนฝูงและญาติพี่น้องตลอดมาโดยเสมอต้นเสมอปลาย จึงได้รับการยกย่องจากคนทั่วไปเป็นอย่างมาก คุณบุญเที่ยงกับข้าพเจ้าถึงแม้ว่าในระยะหลัง ๆ นี้ ไม่ค่อยได้พบปะกันบ่อยนัก เพราะว่าต่างคนต่างอาชีพ และส่วนมากคุณบุญเที่ยงรับราชการอยู่ต่างประเทศ แต่เมื่อเราทั้งสองได้มีโอกาสพบปะกันครั้งใด ต่างก็มีความปีติยินดีและสนิทสนมกันเป็นพิเศษ เมื่อข้าพเจ้าได้ทราบว่าคุณบุญเที่ยง น้องชายของข้าพเจ้าเป็นโรคมะเร็งที่หลอดอาหาร กลับจากกรุงไทเปมารักษาตัวที่เมืองไทย และทราบว่าสุดความสามารถที่นายแพทย์จะเยียวยาให้หายได้ ข้าพเจ้ารู้สึกโศกเศร้าเสียใจและเสียดายเป็นอย่างยิ่ง เพราะคุณบุญเที่ยงยังอยู่ในวัยที่ยังจะมีอนาคตรุ่งโรจน์ต่อไปอีกไกล การที่มาจบชีวิตลงโดยกระทันหันเช่นนี้ ไม่เพียงแต่สร้างความเศร้าสลดใจให้เพื่อนฝูงและญาติพี่น้องเท่านั้น แต่ข้าพเจ้าต้องสูญเสียน้องชายที่ข้าพเจ้ารักไปอย่างไม่มีวันที่จะกลับมา....เป็นที่แน่นอนว่าการจากไป.....ของน้องชายข้าพเจ้า.........จะทิ้งความโศกเศร้าอาดูร ไว้ให้แก่พวกเราตลอดไปโดยมิมีวันที่จะเสื่อมคลาย....

ขอให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของน้องบุญเที่ยง พานิชพันธ์ จงไปสู่สุคติในสัมปรายภพ เทอญ.

จากพี่

ยล พานิชพันธ์

ป๋าจากไป น้อยมีความรู้สึกขาดทั้งพ่อขาดทั้งเพื่อนที่เข้าใจในตัวน้อย สิ่งที่จะรำลึกอยู่เสมอก็คือพระคุณและความดีของป๋าซึ่งน้อยมีความสุขที่จะได้พูดถึง ยังจำได้ว่าเมื่อเล็กอยู่ ป๋าสอนให้รู้จักคุณค่าของตัวเอง ให้ประพฤติดี มีความอดทน และเสียสละ ซึ่งน้อยก็พยายามจะปฏิบัติตาม แต่น้อยยังเด็ก ยังเป็นปุถุชนอยู่ จึงอาจมีบางอย่างที่ทำให้ป๋าผิดหวังบ้าง บัดนี้น้อยโตขึ้นจึงรู้ว่าคำพร่ำสอนนั้นมีค่าสูงยิ่ง อีกทั้งป๋าก็ได้ปฏิบัติเป็นตัวอย่างตลอดมา

น้อยรักและภูมิใจในตัวป๋าเป็นที่สุด คุณความดีและพระคุณอันล้นเหลือจะดำรงอยู่ในความทรงจำของน้อยตลอดไป และจะเป็นกำลังใจให้น้อยพยายามเดินไปในทางที่ถูกต้อง ขอกราบให้วิญญาณของป๋ามีความสุขสมปรารถนาและสงบ ณ สัมปรายภพ ถ้าชาติหน้ามีจริง ขออธิษฐานให้ได้เกิดเป็นลูกของป๋าทุกชาติไป

ด้วยเคารพรักและแสนอาลัย

จากลูกน้ำเพ็ชร พานิชพันธ์

คำไว้อาลัย

ตั้งแต่กลับมาเมืองไทย นกได้เฝ้าปรนนิบัติป๋าจนกระทั่งวินาทีสุดท้ายที่ป๋าสิ้นลม ป๋าจากไปหรือว่าเปลี่ยนไป?) นกไม่ได้ร้องไห้แม้แต่น้ำตาหยดเดียว ความรู้สึกในขณะนั้นก็คล้ายๆ กับทุกคราวที่เคยจากกัน ไม่ว่าจะเป็นที่สนามบินดอนเมือง ไกตั๊ก หรือว่า ซานฟรานซิสโก เพียงแต่ว่า ครั้งนี้ป๋าไม่ได้หายลับเข้าไปในเครื่องบิน

ป๋านอนสงบอยู่บนเตียง นกยืนอยู่ใกล้ ๆ มีความรู้สึกเหมือนกับกำลังสัมผัสอะไรบางสิ่งบางอย่างที่แยกออกมาจากร่างซึ่งเคยเป็นป๋ามาก่อน

อาจเป็นสิ่งที่คนเขาเรียกกันว่า วิญญาณหรือขันธ์

"อะไร" นั้น เหมือนพลังที่แผ่กระจายออกจากร่างซึ่งเคยควบคุมมันเอาไว้........ กระจายเป็นระลอก แล้วก็จางหายไปในอากาศรอบ ๆ

นกยืนกึ่งคิดกึ่งตลึง นี่หรือคือการตาย ?

บางทีอาจไม่ได้จากไปจริง ๆ เพียงแต่ว่าเปลี่ยนไปเหมือนกับที่ป๋าได้เปลี่ยนมา.... จากแร่ธาตุสารและพลังในจักรวาลและหรือการรวมตัวของขันธ์ ๕ มาเป็นป๋าของนก แล้วก็กลับไปสู่สภาพเดิมอีก.... ทิ้งไว้แต่เพียงความทรงจำให้แก่ญาติมิตร และผู้รู้จักซึ่งก็คงจะค่อยๆ เลือนหายไปในที่สุด

ถ้าเป็นอย่างที่นกคิดและรู้สึก ป๋าก็ไม่ได้จากไปไหน เพียงแต่จำต้องแยกจากร่างสังขารอันไม่แน่นอน

เพราะเหตุนี้ นกจึงพยายามสะกดความเศร้าโศกเสียใจอันเป็นธรรมดาของมนุษย์เอาไว้ได้

นกช่วยแต่งตัวให้ร่างอันไร้วิญญาณของป๋า คิดถึงคืนวันที่ป๋าสิ้นใจ คิดถึงพระคุณอันสูงล้นที่ได้รับจากป๋า ซึ่งนกจะไม่มีวันลืมพระคุณเหล่านี้ แล้วที่สุดก็นึกถึงคำประพันธ์บทหนึ่งซึ่งเป็นอมตะ

พฤษภกาสร	อีกกุญชรอันปลดปลง
โททนต์เสน่งคง	สำคัญหมายในกายมี
นรชาติวางวาย	มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตทั่วแต่ชั่วดี	ประดับไว้ในโลกา

จากลูกนกของป๋า

"คุณบุญเที่ยง"

พระพรหมลิขิตให้คุณบุญและดิฉันมาเดินทางชีวิตร่วมกันในระยะสุดท้าย ของสงครามโลกครั้งที่สอง ยามสงครามเหตุการณ์ทุกอย่างผันแปรอย่างรวดเร็วไปตามสภาวะการสู้รบ ไม่มีอะไรคงที่แน่นอน สถานที่, ชีวิตมนุษย์, สัตว์ถูกทำลายลงด้วยลูกระเบิดและอาวุธนานาชนิด การพลัดพรากจากกันในสภาพต่าง ๆ บังเกิดขึ้นทุกหนทุกแห่ง ประสพการณ์เหล่านั้นนำให้เราทั้งสองเห็นแจ้งและยึดถือในธรรมะที่ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ล้วนเป็นอนิจจัง แต่พอถึงคราวที่ดิฉันต้องมาประสบกับตนเองในการจากไปของคุณบุญเที่ยงก็ยังไม่วายเศร้าสะเทือนใจอย่างใหญ่หลวง

คุณบุญเที่ยงเป็นคนรักหน้าที่ รักครอบครัว คอยดูแลเป็นห่วงถึงทุกข์สุขของสมาชิกในครอบครัวเสมอ เป็นคนใจกว้าง รักเพื่อนฝูงญาติมิตร การใดที่จะทำให้ผู้ใหญ่หรือเพื่อนได้ เขายินดีและเต็มใจเสมอดั่งที่ผู้เคยรู้จักคุณบุญเที่ยงทราบกันอยู่ทั่วไป

ขออธิษฐานให้กุศลผลกรรมดีที่คุณบุญเที่ยงได้บำเพ็ญไว้ในชาตินี้ จงดลบันดาลให้วิญญาณของคุณบุญเที่ยงประสบแต่ความสุขสงบในสัมปรายภพเป็นนิจนิรันดร.

(นางปทุม พานิชพันธ์)

เจ้าภาพสวดพระอภิธรรม

วันอังคาร	๒๑	ธันวาคม	๒๕๑๔	มารดา ภรรยา บุตร ธิดา
วันพุธ	๒๒	,,	๒๕๑๔	คุณบรรเจิด คุณหญิงสวลี ชลวิจารณ์
วันพฤหัสบดี	๒๓	,,	๒๕๑๔	คุณดุสิต คุณทองพับ พานิชพัฒน์
วันศุกร์	๒๔	,,	๒๕๑๔	กระทรวงการต่างประเทศ
วันเสาร์	๒๕	,,	๒๕๑๔	ตอ. รุ่น ๓ พาณิชย์บัญชี
วันอาทิตย์	๒๖	,,	๒๕๑๔	คุณยล พานิชพันธ์
วันจันทร์	๒๗	,,	๒๕๑๔	เพื่อนนักเรียนเก่า พาณิชยการ
,,	๒๗	,,	๒๕๑๔	เวลา ๒๑.๓๐ น. บรรจุศพ

เจ้าภาพ

ขอขอบพระทัย ขอบพระคุณ และขอบคุณ ท่านที่กรุณาให้เกียรติเสด็จไปเยี่ยมและเยี่ยม ตลอดจนงานพระราชทานเพลิงศพ พันตรี บุญเที่ยง พานิชพันธ์ หากขาดตกบกพร่องประการใด ๆ ขอได้โปรดประทานอภัยให้ด้วย

หน้าที่พลเมืองดี

ข้าพเจ้าได้ยินเขาพูดกันบ่อย ๆ ว่า อย่างนี้อย่างนั้นเป็นหน้าที่ของพลเมือง อย่างนี้อย่างนั้นไม่ใช่ บางคนที่มีนิสัยโลภ ก็เห็นว่าอะไร ๆ เป็นหน้าที่ของพลเมืองทั้งนั้น แม้แต่การซื่อตรงกับภรรยา แม้แต่การสหกรณ์ แต่บางคนที่มักน้อย กลับเห็นตรงข้ามว่าอะไร ๆ ก็ไม่ใช่เรื่องของพลเมืองทั้งนั้น พลเมืองมีหน้าที่ทำมาหากินไปตามประสายากอย่างเดียว นอกนั้นเป็นหน้าที่ของหลวง หรือรัฐบาล ทั้งยังได้กล่าวต่อไปอีกว่า ถ้าราษฎรต้องทำอะไรเองทุกอย่างแล้ว จะมีรัฐบาลไว้ทำไม ดังนั้นข้าพเจ้าจึงบังเกิดความสนใจอยากรู้ขึ้นมาว่า อะไรเป็น อะไรไม่เป็น ใครเป็นผู้ลิขิตไว้เช่นนั้น ข้าพเจ้าเที่ยวได้ค้นคว้าหาหลักฐานจากที่หลายแห่งก็พอได้มาบ้างอย่างกระท่อนกระแท่น ซึ่งควรมาเล่าสู่กันฟัง

คำว่าหน้าที่พลเมือง ควรจะได้จำกัดกันเสียในเบื้องต้นก่อนว่า หมายถึงหน้าที่ของพลเมืองดีต่อรัฐหรือชาติ ไม่ได้หมายถึงหน้าที่อื่น ๆ เช่น ต่อครู ต่ออาจารย์ ต่อบิดา มารดา ต่อผู้บังคับบัญชา หรือหน้าที่ระหว่างสามีภรรยา ถ้าไม่จำกัดขีดวงไว้เสียก่อนแล้ว ในที่สุดเราจะไม่รู้ว่าเราพูดเรื่องอะไรกัน มันจะกว้างขวางหาอะไรเป็นยุติไม่ได้

ปัญหาต่อไปที่ควรพิจารณาก็คือว่า เพราะเหตุใดพลเมืองจึงต้องมีหน้าที่ต่อรัฐเป็นเวลาช้านานมาแล้ว มนุษย์เข้าใจกันว่ารัฐฝ่ายเดียวเท่านั้นจักต้องมีหน้าที่จรรโลงบ้านเมือง มีหน้าที่ปกครองและปกปักรักษาซึ่งชีวิตและทรัพย์สินของไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ รัฐจะต้องจัดตำรวจไว้เดินด้อม ๆ ดูบ้านให้เราในเวลาค่ำคืน ถ้าของหายต้องไปเอาคืนมาให้ได้ รัฐต้องทำถนนและขุดคลอง รัฐต้องเก็บขยะและหมาเน่า รัฐต้องกำจัดสิ่งโสโครกและยุง รัฐต้องสร้างโรงเรียนและซ่อมวัด รัฐต้องลดและเพิ่มค่าครองชีพ (คือของที่ราษฎรซื้อจะต้องถูก ของที่ราษฎรขายจะต้องแพง) และในที่สุดคงเข้าใจไปด้วยว่ารัฐต้องเฝ้าดูแลภรรยาของราษฎรไม่ให้นอกใจสามี

ทางฝ่ายพลเมืองเล่าก็เห็นกันว่า เป็นแต่ผู้คอยชื่นชมในบริการของรัฐเท่านั้นถ้าทำดีก็สรรเสริญ ถ้าทำไม่ดีก็ซุบซิบนินทาว่าร้าย พลเมืองหามีหน้าที่อย่างใดไม่

ความเข้าใจดังว่านี้ย่อมเป็นการผิดพลาดอย่างฉกรรจ์ รัฐเป็นของไม่มีตัวตนอะไร รัฐจะทำอะไรได้ ถ้าราษฎรไม่ยอมทำด้วย รัฐบาลก็คือราษฎร ชาติก็คือราษฎรทั้งหมดรวมกันเข้า ชาวบ้านมักจะแยกตัวเองออกเป็นพวกไพร่ฟ้า ส่วนรัฐบาลนั้นเป็นสมมติเทพอีกสัญชาติหนึ่งที่สวรรค์ส่งมาเกิด ถือเป็นเขาเป็นเราไม่เกี่ยวข้อง ไพร่ฟ้าก็ทำนาไป ส่วนรัฐบาลเป็นเทวดาก็ปกครองไป เป็นเจ้าเป็นนาย จะเอาอะไรก็ให้ว่ามา บ้านเมืองจึงแยกเป็นสองค่ายซึ่งไม่รู้จักกัน คือ ผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง

ในสมัยนี้เราจะต้องเลิกเชื่อถือในสิ่งที่เป็นไพร่เป็นเจ้า เลิกเรื่องมนุษย์กับเทวดา เลิกเรื่องสวรรค์กับนรก เราจะต้องถือว่าในชาติไทยของเรามีแต่คนพวกเดียวเท่านั้น คือคนไทยซึ่งจะต้องล่มหัวจมท้ายด้วยกันเพราะอยู่เรือลำเดียวกัน แม้บางคนจะมีหน้าที่เป็นพระเป็นนางเป็นพระเอกเป็นผู้ร้าย แต่ก็วิกเดียวกัน แล้วก็ผลัดกันเล่น เพราะฉะนั้นอย่าถือเป็นจริงจังอย่าตีตัวออกห่างเหมือนอยู่คนละชาติคนละภพ

อันการที่จะนั่งดูเขาแสดงอย่างเดียวโดยไม่ต้องทำอะไรนั้นเป็นอันหมดสมัย ทุกคนต้องช่วยคนละมือคนละไม้ตามเรื่องและตามบทบาทที่แสดง ชาติไทยเราจะไม่ไปถึงไหนได้ ถ้าทุกคนงอมืองอเท้านั่งดูเขาแสดงท่าเดียว แม้ในครอบครัวหนึ่งครอบครัวใดก็ตาม ถ้าพ่อบ้านเป็นผู้ทำงานคนเดียว นอกนั้นนั่งดูแล้ว บ้านก็จะเป็นบ้านอยู่ไม่ได้ บ้านเป็นอย่างไร บ้านเมืองก็เป็นอย่างนั้น สมัยนี้เป็นสมัยของการร่วมมือ ไม่ใช่สมัยต่างคนต่างอยู่ เป็นสมัยแห่งการปรึกษาหารือ ไม่ใช่สมัยฟังคำสั่ง เพราะฉะนั้น การเป็นพลเมืองจึงต้องมีหน้าที่เหมือนกัน จะถือว่ามีสิทธิอย่างเดียวคือสิทธิที่จะคอยแต่ชื่นชมการกระทำของคนอื่นเท่านั้นไม่ได้

สิทธิ และ หน้าที่ เป็นของคู่กัน เหมือนพระอาทิตย์คู่กับพระจันทร์ เราจะได้อะไรมา เราก็ต้องเสียอะไรไปบ้าง การได้เฉยๆ เหมือนถูกหวยเบอร์นั้น เป็นเรื่องในนิยายเท่านั้น ตัวอย่างเช่น เรามีสิทธิที่จะอยู่อย่างผาสุกในรั้วบ้านเรา ย่อมคู่กับหน้าที่ที่เราจะต้องไม่ไปรบกวนความผาสุกในบ้านคนอื่นเขา เรามีสิทธิที่จะชื่นชมบ้านเมืองที่สวยงาม เราก็มีหน้าที่ที่จะออกเงินให้เขาทำให้สวย และมีหน้าที่จะต้องช่วยกันรักษาความสวยงาม อย่าเอาหนูเน่าไปทิ้ง อย่าไปเด็ดทำลายความสวยเหล่านั้นเป็นต้น

ปัญหาต่อไปคือ เมื่อตกลงกันว่าพลเมืองจำต้องมีหน้าที่แล้ว ก็ควรพิจารณาว่าหน้าที่ของพลเมืองมีอะไรบ้าง

เรื่องหน้าที่ของพลเมืองนี้เป็นปัญหาที่โต้แย้งกันอยู่มาก เพราะไม่มีการชี้ขาดไว้ที่ไหน เราเคยมีรัฐธรรมนูญกำหนดหน้าที่ของราษฎรบางประการไว้ แต่เพียงเท่านั้นก็จะถือไม่ได้ว่าสิ่งใดอื่นนอกจากที่รัฐธรรมนูญกำหนดแล้วไม่ใช่หน้าที่ของราษฎร เพราะฉะนั้น หน้าที่พลเมืองจึงเป็นเรื่องทำนองจรรยามากกว่าข้อผูกพัน แต่เป็นจรรยาที่ประชากรทั่วโลกยึดถือปฏิบัติต่อประเทศชาติของเขาคล้ายคลึงกัน ซึ่งถ้าจะแยกพิจารณาควรจะเป็นดังนี้

ข้อ ๑. พลเมืองดีจะต้องจงรักภักดีต่อชาติ ทั้งนี้ รวมทั้งเอกภาพต่าง ๆ อันเป็นสัญญลักษณ์ของชาติด้วย เช่น องค์ประมุข ธง ศาสนา ที่ว่าจงรักภักดีนี้ หมายความว่าเราจะต้องปกปักรักษาด้วย ถ้าแม้นมีใครมารุกรานเหยียบย่ำ เราจะต้องพร้อมใจกันต่อสู้จนริปูสลาย

เกี่ยวกับการสวามิภักดิ์ต่อชาตินี้ ในหนังสือฝรั่งเก่า ๆ ได้สดุดีคำปฏิญาณของเยาวชนแห่งกรุงเอเธนส์ไว้เป็นอย่างมากว่า มีความไพเราะเพราะพริ้งและกินใจมาก คำสดุดีนั้นเป็นคำร้อยกรองภาษาฝรั่ง ซึ่งข้าพเจ้าจะขอแปลเป็นร้อยแก้ว ถึงแม้แปลแล้วจะไม่ดีเท่าของเดิมก็ขอให้ถือว่าเอาเพียงใจความเท่านั้น คำแปลมีดังนี้:–

เราจักไม่นำความอัปลักษณ์มาสู่ชาติเรา ด้วยการกระทำเยี่ยงคนขลาดตาขาว

เราจักต่อสู้เพื่อรักษาอุดมการณ์และสถาบันของชาติ ไม่ว่าตัวต่อตัวหรือหมู่ต่อหมู่

เราจักดิ้นรนไม่หยุดยั้งที่จะสร้างสรรค์ชาติของเราทุกวิถีทาง เพื่อไม่ให้เมืองของเราต้องตกต่ำลงไป แต่เราจะสร้างสรรค์ให้ดียิ่งขึ้นกว่าเมื่อครั้งที่บรรพบุรุษได้มอบให้เราไว้

ข้อ ๒. พลเมืองดีจะต้องศึกษาและเข้าใจในกลไกของรัฐ ในข้อนี้หมายความว่าต้องเรียนรู้อย่างคร่าว ๆ ถึงรูปการปกครองประเทศชาติ ซึ่งจะต้องประกอบด้วยพระมหากษัตริย์ สภา ฝ่ายบริหาร ฝ่ายตุลาการ ว่าสิ่งเหล่านี้มีที่มาอย่างไร เกิดขึ้นอย่างไร มีองค์ประกอบอย่างไร มีความสัมพันธ์กันอย่างไร มีการเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร สิ้นสุดลงอย่างไร ต้องเรียนรู้เรื่องของรัฐธรรมนูญ อำนาจอธิปไตย และเรื่องของรัฐบาล ต้องรู้เรื่องการปกครองส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค ส่วนท้องถิ่นว่าทำกันอย่างไร และในที่สุดจึงจะเข้าใจบทบาทของราษฎรว่ามีส่วนในการปกครองอย่างไร

อย่าให้เป็นอย่างราษฎรบางคนที่ไม่ยอมเรียนรู้อะไรเลยนอกจากการทำไร่นา หาว่ารัฐธรรมนูญคือลูกพระยาพหล ฯ บ้าง ถามว่า ประชาธิปไตยรูปร่างเป็นอย่างไรบ้าง และเคยถามข้าพเจ้าเองว่ารัฐบาลเป็นอะไร ผู้หญิงหรือผู้ชาย อายุอานามสักเท่าไร ดังนี้เป็นต้น

ข้อ ๓. พลเมืองดีจะต้องเคารพกฎหมาย เรื่องนี้จะต้องเข้าใจเสียก่อนว่ากฎหมายคือคำสั่งคำบังคับ ซึ่งผู้ทรงอำนาจได้ออกไว้ให้ทุกคนปฏิบัติตาม ถ้าขัดขืนก็จะต้องถูกบังคับทางใดทางหนึ่ง เช่น ทางอาญาก็ต้องได้รับโทษ ทางแพ่งก็อาจจะถูกยึดทรัพย์สินเป็นต้น

เหตุที่ต้องมีกฎหมายก็เพราะการอยู่รวมกันมาก ๆ ผลประโยชน์มักขัดกัน หรือมีการกระทบกระทั่งกันในการที่ต่างคนต่างใช้สิทธิ ถ้าเราไปปลูกบ้านอยู่ในป่า ห่างไกลจากฝูงชนเราอาจไม่ต้องรู้กฎหมาย และไม่ต้องใช้กฎหมาย เพราะไม่มีโอกาสกระทบกับสิทธิของผู้ใด แต่ถ้าอยู่ในเมือง และยิ่งมีคนแน่นยิ่งมีเรื่องทะเลาะกันมาก เช่นรากไม้ของคนอื่นไชเข้ามาในบ้านเรา กิ่งไม้ของคนอื่นแยงเข้ามางอกงามในบ้านเรา สุนัขบ้านอื่นวิ่งมากัดคนในบ้านเรา วิทยุของคนอื่นดังสนั่นขึ้นในขณะที่เราจะนอน ดังนี้ ก็จำต้องมีระเบียบปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยความผาสุก ระเบียบของฝูงชนเช่นนี้เราเรียกว่ากฎหมาย และเมื่อมีกฎหมายแล้วเราก็ต้องเคารพกฎหมาย มิฉะนั้นจะมีกฎหมายไว้ทำไม

ทีนี้ถ้าจะถามว่ามีกฎหมายอะไรบ้างที่พลเมืองจะต้องเคารพเชื่อฟัง ก็ต้องตอบว่ากฎหมายทุกอย่างเมื่อออกมาแล้ว เราจะต้องเชื่อฟังทุกฉบับ แต่การที่จะจำแนกว่ามีอะไรบ้างนั้นเป็นการเหลือวิสัยที่จะนำมาจาระไน ณ ที่นี้ แม้กฎหมายที่สำคัญ ๆ ประชาชนควรรู้ ก็มีผู้พยายามรวบรวมแล้วหลายครั้ง ข้าพเจ้าเองก็ได้รวบรวมไว้ส่วนหนึ่งท้ายหนังสือเล่มนี้ แต่ก็ไม่ครบถ้วนได้ทั้งหมด เพราะกฎหมายออกใหม่อยู่เรื่อย ๆ

การเคารพกฎหมายนั้น หมายถึงการเคารพเจตนารมณ์ของกฎหมายด้วย คือพลเมืองดีต้องช่วยกันอุดช่องโหว่ในกฎหมาย ไม่ใช่ช่วยกันเจาะกฎหมายดี ๆ ให้เป็นช่องสำหรับหลบหลีกกฎหมาย เช่น กฎหมายเขาให้เสียภาษีรถยนต์ใหม่อัตราหนึ่ง รถยนต์เก่าอัตราหนึ่ง พลเมืองที่ไม่ดีก็แกล้งทำรถยนต์ใหม่ให้เห็นเป็นเก่า เช่น สับเอายางเก่าใส่ แกล้งบิดเข็มวัดจำนวนไมล์ให้สูง เพื่อจะได้เสียภาษีแบบรถเก่า ดังนี้เป็นต้น สิ่งเหล่านี้พลเมืองดีของชาติที่เจริญเขาไม่ทำเป็นอันขาด

ข้อ ๔. พลเมืองดีจะต้องไม่เห็นแก่ตัว จะต้องมีน้ำใจเป็นสาธารณะ (Public Spirit) จะต้องยอมเสียสละส่วนตัว เพื่อส่วนรวม

ในยามสงบจะต้องช่วยกันพัฒนาบ้านเมืองของเราเท่าที่จะช่วยได้ ให้เจริญรุ่งเรืองกว่าเมื่อครั้งเราได้รับมอบมาจากบรรพบุรุษ ดังได้กล่าวแล้ว

ในยามไม่สงบ เราจะต้องเข้าช่วยชาติทุกวิถีทาง แม้ว่าอิสรภาพจะลดลง ภาษีจะเพิ่มขึ้น อาจถูกปันส่วน อาจถูกกักเขต เราจะต้องยินดีต้อนรับสถานะการณ์โดยดุษณีภาพ อย่าหลบอย่าเลี่ยง อย่าเอาเปรียบราษฎรอื่น ๆ

ข้อ ๕. พลเมืองดีจะต้องให้ความร่วมมือแก่ทางราชการ แม้ว่าในบางครั้งจะไม่มีกฎหมายบังคับไว้ เช่น การออกเสียงเลือกตั้ง การช่วยดูแลสมบัติสาธารณะ การช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ซึ่งกำลังต้องการความช่วยเหลือ การเข้าเป็นพยานศาลในเมื่อเป็นผู้เห็นเหตุการณ์จริง ๆ เรื่องการเป็นพยานนี้เป็นเรื่องสำคัญ เพราะถ้าราษฎรถือว่าตัวใครตัวมันรู้เห็นสิ่งใดก็นิ่งเสียทั้งหมดแล้ว กระบวนการยุติธรรมของบ้านเมืองเราจะอยู่ไม่ได้จะต้องเสียหายหมด เพราะถ้าคนเห็นไม่พูด คนที่พูดล้วนแต่คนไม่เห็น แล้วจะเอาความจริงที่ไหนมา คนลักของบ้านคนอื่น เราเห็นแล้วนิ่งเสียเพราะกลัวเป็นพยาน เมื่อมีคนมาลักของบ้านเรา เราก็หาพยานไม่ได้เช่นกัน การที่เรากลัวเสียเวลาที่จะไปเป็นพยานจนกระทั่งความยุติธรรมธำรงอยู่ไม่ได้ เราควรจะเลือกเอาข้างเสียเวลาหรือเสียความเป็นธรรม คนบางคนอ้างว่ากลัวผู้ร้ายจะฆ่าถ้ามาเป็นพยาน บางคนถูกผู้ร้ายจ้องหน้าขณะให้การที่ศาลจนต้องให้การเท็จปล่อยคนร้าย ตัวเองติดตะรางแทนไปเลย อย่างนี้ก็นับว่า ชีวิตอยู่บนรากฐานแห่งความกลัวมากเกินไป คนเราตายหนเดียว ถ้าเรารักชีวิตมากเกินไป เวลาเกิดศึกสงครามข้าศึกจะเอาอะไรมิต้องให้เขาหมดหรือ ลูกเมียญาติมิตร ชาติประเทศจะได้พึ่งอะไรกับคนขี้กลัวเช่นนี้

จริงอยู่ ชีวิตของฝูงชนได้รับความคุ้มครองจากเจ้าหน้าที่ยังไม่เพียงพอ โดยเฉพาะในชนบทอิทธิพลของคนร้ายยังมีอยู่มาก แต่เพราะเหตุนั้นเราจะปล่อยให้คนร้ายครองเมืองอย่างไรได้ คนร้ายไม่ได้ฆ่าพยานทุกปากจริงตามที่เรากลัว มีพยานเป็นอันมากในบ้านเมืองเราขณะนี้ซึ่งให้การตามสัตย์จริงแล้วก็ยังร่มเย็นเป็นสุขอยู่ ผู้ที่ให้การไม่จริงและทิ้มตำซ้ำเติมเขาเท่านั้นที่ควรกลัว จำนวนพยานที่ถูกทำร้ายนั้นน้อยมาก เมื่อเทียบกับพยานที่ปลอดภัย ด้วยเหตุนี้

ข้าพเจ้าจึงกล้ากล่าวว่าความกลัวควรจะมีขอบเขต อย่าให้บ้านเมืองผันแปรไปในทางที่ว่าฝูงชนกลัวอธรรมมากกว่าธรรม จะเป็นการวิปริตในดินแดนของพระพุทธศาสนามาก

ข้อ ๖. พลเมืองดีจะต้องต่อสู้เพื่อสิ่งที่ถูกต้องทุกวิถีทาง ข้อนี้เป็นการตักเตือนไม่ให้พลเมืองนั่งงอมืองอเท้า ตัวใครตัวมัน ทุกข์ร้อนไม่บอกกล่าว ได้แต่นั่งร้องไห้ จริงอยู่ทุกข์บางอย่างแก้ได้ ทุกข์บางอย่างแก้ไม่ได้ ทุกข์บางอย่างบรรเทาเบาบางลงเพราะการปรึกษาหารือ การร้องทุกข์เป็นสิทธิดั้งเดิมของมนุษย์ ถ้าเราถูกข่มเหงรังแก เราเฉยเสียก็เท่ากับเปิดช่องให้โจรกำเริบ บางคนชอบซุบซิบนินทา ชอบเขียนบัตรสนเท่ห์ แต่ไม่กล้าร้องทุกข์ ทั้งหลายเหล่านี้ไม่เป็นผลดีแก่บ้านเมืองเลย เพราะฉะนั้น ถ้าถูกรีดนาทาเร้น อย่ายอมอยู่นิ่ง ถ้าเมืองใดชาวเมืองเป็นนักสู้ชนิดนี้ คนร้ายรู้ข่าวเข้าก็จะไม่มาเข้าใกล้เลย เพราะคนร้ายไม่มีกลัวอะไรเท่าคนปากโป้ง คนร้ายกลัวการรวมหัวกันสู้ คนร้ายกลัวความสว่างและชอบความมืด คนร้ายจะเข้าเฉพาะเมืองมืด ๆ เงียบ ๆ ประชาชนไม่ค่อยพูด ได้แต่ก้มหน้าร้องไห้ อย่างนี้คนร้ายชอบนัก เพราะน้ำตาคนเป็นน้ำมนต์ของคนร้าย

จริงอยู่ การร้องทุกข์มักมีภัย ถ้าเช่นนั้นเราจะต้องเป็นพระเวสสันดร ใครเอาอะไรให้หมดแม้เสรีภาพ อิสรภาพ แม้ลูกเมีย ในที่สุดแม้กระทั่งชีวิตที่หวงหนักหนาก็จะไม่รอด เกิดเป็นคนควรจะเลือกเอาข้างถูกหรือผิดมากกว่าการอยู่หรือไป ความตายนั้นถ้าไม่ตายวันนี้พรุ่งนี้ก็คงตาย ถ้าเราเลือกทำข้างที่ผิดก็ไม่ใช่จะอยู่ค้ำฟ้า ธรรมะเท่านั้นจะเป็นฝ่ายครองโลกอย่างถาวร ธรรมะอาจแพ้ในเบื้องต้น อาจประสบอุปสรรคและระหกระเหิน มีเมฆหมอกบังเป็นระยะ ๆ แต่ธรรมะจะต้องมาเป็นใหญ่ในโลกแน่นอน เหมือนพระอาทิตย์จะต้องขึ้นมาฉายแสงทุกวัน ใครห้ามก็ไม่หยุด

เพราะฉะนั้น ถ้าเราถูกบังคับในสิ่งที่ไม่ชอบไม่ควร หรือได้เห็นความอยุติธรรมบังเกิดขึ้นซึ่งหน้าแม้กับคนอื่น เราจะนิ่งเฉยเสียไม่ดิ้นรนต่อสู้และไม่ช่วยกันดำรงความยุติธรรมย่อมไม่ใช่พลเมืองดี

ข้อ ๗. พลเมืองดีต้องรู้หน้าที่และทำหน้าที่ ในเรื่องนี้ก็เหมือนกับตัวละครใครเล่นเป็นตัวไหนก็ต้องแสดงบทบาทของตัวนั้น งานของชาติเป็นงานใหญ่ คนเดียวทำไม่ไหว ต้องแบ่งสันปันส่วนทำกันคนละไม้ละมือ ถ้าไม่แบ่งกันทำหรือแย่งกันทำจะอลเวงเหมือนเรือลำหนึ่งลูกเรือพยายามจะเป็นกัปตัน กัปตันอยากทำกับข้าว ต้นหนนั่งเล่นแต่

หมากรุก ช่างเครื่องอยากเป็นกลาสี เรือลำนี้จะแล่นไปไหนก็คงไม่ถึง เพราะฉะนั้น ในหน้าที่พลเมืองเราก็ต้องเข้าใจในหน้าที่ของกันและกัน นักเรียนต้องเรียน นักรบเตรียมเรื่องรบ คนกวาดถนนก็ต้องกวาดถนน อย่ากินถนน คนครองเมืองก็ต้องครองเมือง อย่ากินเมือง นักก่อสร้างก็ต้องตั้งหน้าก่อและสร้าง เศษหินปูนทรายเหลือก็ช่างมันอย่ากินเข้าไป ชาวบ้านทำธุระของบ้าน คือตั้งหน้าทำมาหากินโดยขยันหมั่นเพียร เพราะกำลังของราษฎร คือกำลังของชาติ

ถ้าตัดใจแบ่งหน้าที่กันทำโดยซื่อตรงต่อกันได้เช่นนี้ บ้านเมืองก็คงจะไม่หยุดอยู่แค่นี้

ข้อ ๘. พลเมืองดีต้องสามัคคีธรรม ข้อนี้เกี่ยวกับการร่วมมือประสานงานและทีมเวิค คือการแสดงของหมู่คณะ งานของเอกชนบางอย่างต่างคนต่างทำได้ แต่งานของชาติแล้วถ้าขาดทีมเวิคก็คงจะไปไม่รอด แม้ในสมัยโบราณการรบพุ่งเขาก็ใช้สงครามจิตวิทยานำหน้าสงครามอาวุธ คือทำให้บ้านเมืองแตกสามัคคีกันเสียก่อนแล้วจึงเข้าตีภายหลัง

โดยปกติในยามสงบ คนเราอาจเกาะกันอยู่อย่างหลวม ๆ บางวันอาจทะเลาะกันบ้างตามวิสัยของคนที่เป็นทาสอารมณ์ ข้อนี้ก็เป็นธรรมดาธรรมชาติ แต่ในยามไม่สงบเราจะเกาะกันอย่างกระชับแน่นเหมือนชาติมีพลเมืองคนเดียว ตัวอย่างเช่น ในอังกฤษ ฝรั่งเศสสมัยสงคราม พรรคการเมืองต่าง ๆ รวมหัวกันอย่างแน่นแฟ้น เลิกการโจมตี เลิกถือเขาถือเราหมดสิ้น ทุกพรรคมีศัตรูคนเดียวกัน มีความมุ่งหมายอย่างเดียวกันคือรบและสู้จนสุดใจขาดดิ้นทั้ง ๆ ที่ในเวลาปกติเขาทะเลาะวิวาทกันจนหน้าดำหน้าแดง โดยเฉพาะคนฝรั่งเศสแล้วชอบทะเลาะวิวาทขึ้นเสียงกันอื้ออึงจนเป็นอุปนิสัย เวลาว่าความในศาล เพียงแต่นัดหมายกันว่านัดหน้าควรจะเป็นวันที่เท่าไร ข้าพเจ้าจึงวิ่งเข้าไปดูคิดว่าจะปฏิวัติอีกครั้ง เพราะเกิดเสียงอื้อฉาวประดุจว่าสมบัติพัสถานของเขาทั้งหมดกำลังจะวินาศไปแล้ว

สามัคคีเป็นบ่อเกิดแห่งอำนาจ แสงแดดที่กระจายกันอยู่ย่อมไม่มีแรง แต่ถ้ารวมแสงแดดเหล่านั้นเข้ามาสู่ศูนย์อันเดียวกัน ย่อมจะจุดหัวไม้ขีด หรือจุดอะไรก็ได้ ชาติเล็กที่กอดกันแน่นจนกระทั่งที่นักปราชญ์บางคนเปรียบเปรยว่า หัวใจของพลเมืองเต้นพร้อมกันหมดทั้งชาติ ย่อมทำลายชาติใหญ่ที่แตกแยกกันบนพื้นจักรภพได้ทั้งหมด

เพราะฉะนั้น คุณสมบัติในเรื่องความสามัคคี จึงเป็นยอดของคุณสมบัติอันหนึ่ง ซึ่งพลเมืองดีจะขาดเสียมิได้

หน้าที่พลเมืองดีตามที่ข้าพเจ้ารวบรวมมานี้ ก็นับว่าเป็นหน้าที่ส่วนใหญ่ซึ่งเก็บมาจากที่ต่าง ๆ รวมทั้งในต่างประเทศซึ่งนิยมถือปฏิบัติกันเป็นธรรมเนียม แต่โดยที่เป็นความคิดเห็น จึงอาจมีผู้เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย หรืออาจมีผู้เห็นว่ามากไปหรือน้อยไปก็ไม่เป็นการตัดสิทธิ์ เพราะไม่ใช่ลิขิตอันเด็ดขาดซึ่งจะท้วงติงไม่ได้ จัดเป็นอจินไตยหรือปัญหาโลกแตกได้ปัญหาหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าจะขอยุติข้อวิสัชนาไว้เพียงนี้ก่อน.

กฎหมายกับประชาชน

เมื่อพูดถึงกฎหมายบ่อย ๆ คนมักหาว่าข้าพเจ้าเป็นหมอกฎหมาย เพราะหมอกฎหมายเท่านั้นที่บ้ากฎหมาย ความจริงคนอื่นที่รู้กฎหมายมากกว่าข้าพเจ้ามีมาก แต่เขาไม่พูด เมื่อไม่พูดแล้วชาวบ้านก็ไม่รู้ เราจะทนไม่รู้เพราะคนรู้เขาไม่พูดได้อย่างไร ข้าพเจ้าเป็นคนรู้น้อยก็เลยพลอยรำคาญไปด้วย

ในเรื่องกฎหมายนั้น เราจะทนไม่รู้ต่อไปอีกเห็นจะไม่ได้ เพราะมีหลักอยู่ว่าราษฎรจะอ้างความไม่รู้กฎหมายมายกเว้นความผิดไม่ได้ วิชาอย่างอื่นพอจะอ้างว่าไม่รู้ได้ เช่นวิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ สังคมศาสตร์ แพทยศาสตร์ สิ่งเหล่านี้เราอาจไม่รู้เพราะความไม่รู้จริง ๆ แต่ในทางกฎหมาย ถ้าเราย้ายบ้านแล้วไม่แจ้งย้ายต่อนายทะเบียน เราจะอ้างว่าไม่รู้ว่ามีกฎหมายให้แจ้งนั้นไม่ได้ จะต้องถูกปรับได้ถึง ๒๐๐ บาท เป็นต้น

อีกอย่างหนึ่งกฎหมายนั้นเขามีไว้ให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติตาม ถ้าคนไม่ทำตามกฎหมายกันได้ทั้งหมด เพราะความไม่รู้หรืออะไรก็ตาม กฎหมายก็ไม่มีประโยชน์อะไร เราเลิกออกกฎหมายกันดีกว่า แต่บ้านเมืองที่ไม่มีกฎหมาย เราเห็นจะอยู่กันไม่ได้ ใครอยากกินอะไรกิน ใครอยากจะนอนที่ไหนนอน ใครอยากตีกันตี ใครอยากอยู่ที่ไหนอยู่ บ้านเรือนที่ดินผู้หญิงเป็นของกลางเหมือนคอมมูนิสต์ ดังนี้ก็เท่ากับเป็นจลาจล เราจะอยู่กับเขาได้หรือ

เพราะฉะนั้น กฎหมายจึงต้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับประชาชน ทิ้งกันไม่ได้ จะยอมไม่รู้ก็ไม่ได้ จะทนไม่รู้ต่อไปก็ไม่ได้ จริงอยู่ชาวนาชาวไร่ผู้หาเช้ากินค่ำ เมื่อมาถูกเกณฑ์ให้รู้กฎหมายโดยความจริงไม่รู้นั้น ตกอยู่ในฐานะลำบากมาก เขาไม่รู้จริง ๆ จะเอาไปตัดหัวขั้วแห้งอย่างไรก็ไม่รู้ แม้กระนั้นกฎหมายก็ไม่ยอมยกเว้น เพราะกฎหมายเมื่อออกมาแล้ว จะยกเว้นคนนั้นคนนี้ไม่ได้ ต้องใช้บังคับแก่คนทุกคน ทั้งนี้ก็ต้องถือเป็นเวรกรรมช่วยไม่ได้ เพราะถ้าเรายอมยกเว้นให้แก่คนไม่รู้ ทุกคนก็จะต้องอ้างว่าไม่รู้ แล้วจะทำอย่างไรกัน บ้านเมืองคงจะปั่นป่วนมาก การบังคับให้ทุกคนรู้กฎหมายยังปั่นป่วนน้อยกว่าที่จะยอมให้คนอ้างว่าไม่รู้กฎหมาย รัฐจึงต้องเลือกเอาข้างปั่นป่วนน้อย คือบังคับให้คนรู้กฎหมายดีกว่า

เมื่อไหน ๆ ก็จะต้องรู้กฎหมายแล้ว เราก็ควรพิจารณากันในเรื่องเกี่ยวกับกฎหมายบางประการที่เป็นเรื่องทั่ว ๆ ไป สำหรับด้านประชาชนควรรู้ ดังต่อไปนี้

๑. กฎหมายคืออะไร ก่อนจะพูดถึงเรื่องอะไร ก็ต้องมีการจำกัดความหมายตามธรรมเนียม สำหรับเรื่องกฎหมายก็เช่นเดียวกัน มีการจำกัดความหมายที่เข้าใจง่าย ๆ แต่เพียงว่ากฎหมายคือคำสั่งของผู้มีอำนาจที่ทุกคนต้องประพฤติปฏิบัติตาม มิฉะนั้นจะมีโทษ

โดยเหตุที่กฎหมายมีลักษณะบังคับอย่างนี้ จึงแตกต่างกับกิจการอย่างอื่นที่ไม่มีการบังคับ หมายความว่าอะไรที่ไม่บังคับแล้วอันนั้นก็ไม่ใช่กฎหมาย เช่น ศาสนา หรือศีลธรรมจรรยา ซึ่งเป็นแต่เพียงการสั่งสอนให้ยึดถือ แต่ไม่มีการบังคับ จึงไม่ใช่กฎหมาย จารีตประเพณีก็ไม่ใช่กฎหมาย เพราะไม่มีการบังคับ กฎหมายระหว่างประเทศก็ถือไม่ได้ว่าเป็นกฎหมาย ถึงแม้จะมีชื่อเป็นกฎหมาย เพราะขาดการบังคับอย่างจริงจัง

ข้อที่ว่าผู้ใดไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย จะต้องได้รับโทษนั้น โทษมีหลายอย่าง โทษในทางอาญา เช่น ถูกประหารชีวิต ถูกจำคุก ถูกปรับ ถูกกักขังบริเวณ หรือถูกริบทรัพย์ โทษในทางแพ่ง เช่น ถูกบังคับให้ชำระหนี้ ถูกยึดทรัพย์ ถูกขายทอดตลาดทรัพย์ ถูกสั่งให้ใช้ค่าเสียหาย ถูกเพิกถอนสิทธิ และถูกศาลสั่งตามคำขออีกนานาประการ แล้วแต่โจทก์จะร้องขอว่าอะไร มีข้อสังเกตอย่างเดียวว่าในทางคดีแพ่งจะสั่งจำคุกแทนการใช้ทรัพย์ไม่ได้ หรือพูดง่าย ๆ ว่าการเป็นความแพ่งถึงจะแพ้สักเพียงไรก็ไม่มีติดตะราง

ในการที่โทษทัณฑ์มีจำแนกเป็นหลายอย่างเช่นนี้ ก็เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ศาลใช้ดุลยพินิจตามความหนักเบาของการกระทำผิด และตามความเหมาะสม เช่นโทษในทางอาญา ระหว่างการปรับการจำคุกนั้น ถ้าผู้ดีหน้าบางอาจกลัวถูกจำคุกหนึ่งวัน ยิ่งกว่าการถูกปรับสักแสนบาท ถ้าคนจนคนยากถูกปรับหมื่นบาท แกคงยอมติดคุกหนึ่งเดือนมากกว่า เพราะการติดคุกนั้นมีข้าวให้กิน มีเสื้อให้ใส่ มีผ้าให้ห่ม มีที่นอนให้นอน ซ้ำเป็นคนของหลวงใครรังแกไม่ได้ สมัยหนึ่งในจังหวัดภาคใต้บาง แห่งบุรุษที่ผ่านการติดคุกยังหาเมียง่ายใครก็อยากแต่งงานด้วย เพราะเป็นคนสุกที่ผ่านวิทยาลัยชั้นดีมาแล้ว

๒. เหตุที่ต้องมีกฎหมาย

ผู้ใดอยู่ในป่าคนเดียว ไม่มีเหตุทะเลาะวิวาทกับใคร ก็ไม่จำเป็นต้องมีระเบียบวินัย แต่ถ้าอยู่รวมกันถึง ๓๐ ล้านคนอย่างชาติไทยเรานี้ ย่อมมีการกระทบกระเทือนขัดแย้ง

กันเป็นธรรมดา คนหนึ่งรุกที่อีกคนหนึ่ง คนนี้หาว่าคนนั้นโกง บางคนถูกแย่งชิงทรัพย์ บางคนถูกแย่งเมีย บางทีคนไม่วิวาทกัน แต่สุนัขบ้านเขามากัดไก่บ้านเรา ซึ่งถ้าเจ้าของสัตว์กำแหงด้วยกัน บางทีก็ฆ่ากันตายตามสัตว์ของตัวไปอีก ความขัดแย้งในระหว่างมนุษย์เหล่านี้เป็นเหตุให้ต้องมีระเบียบวินัยขึ้น คือมีกฎหมาย

๓. ใครเป็นคนสร้างกฎหมาย

สมัยโบราณคนไม่กลัวคน กลัวแต่ผีและเทวดา ถ้าจะออกกฎหมายให้คนเชื่อต้องอ้างว่าผีบอก หรือเทวดาสั่ง เช่น โมเสสไปสร้างบทบัญญัติสิบประการไว้บนยอดเขาแล้วว่า เป็นเทวบัญชา แม้พระร่วงแห่งกรุงสุโขทัยก็มีวัดศรีชุม ซึ่งถือกันว่ามีพระพูดได้ ที่จริงมีช่องลับให้คนขึ้นไปได้ถึงปากพระแล้วพูด และเมื่อพระพูดแล้วจะเอาอะไรราษฎรก็ยอมทุกอย่าง เป็นอันว่า โมเสสกับพระร่วงมีกุโศลบายพอ ๆ กัน เมื่อประมาณ ๑๐ ปีมานี้เอง มีเจ้าเมืองคนหนึ่ง เอาไมโครโฟนไปผูกไว้บนยอดไม้ แล้วสั่งให้คนร้ายมอบตัว คนร้ายนึกว่าเป็นเทวบัญชาก็เลยเข้ามอบ และไมโครโฟนอันนี้ได้ใช้ในการออกประชุมออกคำสั่งต่าง ๆ เป็นการได้ผลอย่างน่าพิศวง

เวลานี้เซียมซีในศาลเจ้าต่าง ๆ ก็ถือเป็นบทบัญญัติของเจ้าพ่อประจำศาลนั้น ใครพูด ใครพิมพ์ไว้ก็ไม่ทราบ แต่ชาวบ้านเชื่อกันว่าเจ้าพ่อพูด และยังเชื่ออยู่

ถัดจากเชื่อผีเชื่อเทวดาแล้ว ในสมัยมีกษัตริย์ครองเมือง เราก็ถือกันว่าคำพูดหรือคำสั่งของกษัตริย์คือกฎหมาย สำหรับบ้านเรายังมีคำสั่งของกษัตริย์ที่เราถือว่าเป็นกฎหมายอยู่ในปัจจุบันอีกหลายฉบับ ซึ่งเราเรียกว่าพระบรมราชโองการ ซึ่งถ้าตราบใดไม่มีกฎหมายใหม่ออกมาลบล้าง ก็คงใช้บังคับอยู่ตลอดไป

ต่อมาในสมัยประชาธิปไตย คือหมายความว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน การสร้างกฎหมายก็เป็นหน้าที่ของประชาชนเอง

๔. วิธีออกกฎหมายทำอย่างไร

ที่ว่าประชาชนออกกฎหมายเองนั้น ไม่ได้หมายความว่าราษฎรต่างคนต่างออกกฎหมายได้ จะต้องมีผู้แทนที่ราษฎรเลือกเข้าไปในสภาสำหรับร่างกฎหมาย เพื่อทำการออกกฎหมายอย่างเดียว ไม่ให้เข้าไปวุ่นวายเรื่องอื่น นี่พูดถึงที่ทำกันอยู่ในประเทศประชาธิปไตยทั่วไป

โดยปกติการร่างกฎหมายนั้น ผู้ร่างอาจเป็นสมาชิกสภาหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลร่างก็ได้ทั้งสองทาง สมมุติว่าประชาชนเดือดร้อนเรื่องค่าเช่านาแพง มีการร่ำร้องกันมากให้ควบคุมค่าเช่า สมาชิกสภา หรือที่เราเรียกกันว่า ผู้แทน หรือรัฐบาลอาจร่างกฎหมายขึ้นมาฉบับหนึ่ง มีข้อความว่า เจ้าของนาจะเรียกค่าเช่านาเกินอัตราเท่านั้นเท่านี้ไม่ได้ การร่างนี้ต้องทำเป็นรูปกฎหมายซึ่งมีแบบแผนอยู่โดยเฉพาะ แล้วเสนอต่อสภา ซึ่งประธานสภาจะนัดประชุมและถกเถียงกัน สมาชิกพวกเจ้าของนาก็จะร้องว่าไม่เป็นธรรมที่มาลดรายได้ของเขา ฝ่ายผู้แทนพวกผู้เช่านาก็จะรุมกันเถียงว่าเจ้าของนาเป็นกฎุมพีผู้สูบเลือดคนจน พอเถียงกันหอมปากหอมคอแล้ว ก็มีการออกเสียงกันว่าจะควรออกเป็นกฎหมายหรือไม่ ถ้าเสียงข้างมากเห็นควรออกเป็นกฎหมาย ก็จะมีกรรมการตรวจพิจารณาถ้อยคำให้เรียบร้อย แล้วนำเสนอพระมหากษัตริย์ลงพระปรมาภิไธย เป็นอันประกาศใช้เป็นกฎหมาย ผู้ใดขืนเรียกค่าเช่าเกินอัตราที่กำหนดไว้ในกฎหมายก็จะต้องถูกลงโทษ

แปลว่ากฎหมายทั้งหลายออกจากสภา และโดยสภา หมายความว่ากลุ่มคนซึ่งได้รับมอบหมายให้อำนาจออกกฎหมาย มิได้ออกโดยใครคนใดคนหนึ่ง มิได้ออกโดยผีหรือเทวดาเหมือนสมัยก่อน มิได้ออกง่าย ๆ อย่างที่บางคนกล่าว ได้ผ่านการปรึกษาหารือกันแล้วเป็นอย่างดี แม้กระนั้นกฎหมายบางฉบับออกมาแล้วก็อาจมีบกพร่อง ต้องแก้ไขกันอยู่เนือง ๆ เพราะกฎหมายออกโดยคน และคนย่อมมีความพลั้งพลาด ซึ่งต้องอภัยกัน ถ้าทำอะไรไม่ผิดก็คงไม่ใช่คนธรรมดา อย่างไรก็ดี กฎหมายไม่ใช่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ กฎหมายเป็นตัวหนังสือที่คนเขียนขึ้น อย่าไปกราบไหว้ อย่าเซ่นสรวงบูชา อย่าเอาไปทำน้ำมนต์ กฎหมายผิด ๆ เราก็เลิกเสียได้ตั้งมากมาย เพราะคนสร้างได้ก็ทำลายได้ ผิดไปแล้ว ๆ กัน ว่ากันใหม่อีกปลูกบ้านผิดยังแก้ยากกว่า บางทีต้องคิดกันจนบ้านทลาย

๕. การโฆษณากฎหมาย โดยเหตุที่หลักการมีอยู่ว่า คนทุกคนต้องรู้กฎหมาย เพราะฉะนั้นกฎหมายที่จะคลอดออกมาจึงต้องทำพิธีให้ราษฎรรู้ วิธีที่จะโฆษณาให้ราษฎรรู้ว่าเดี๋ยวนี้มีกฎหมายออกมาใหม่แล้ว รัฐบาลก็คิดแล้วคิดเล่าว่าจะใช้วิธีไหนดี จะใช้การตีฆ้องร้องป่าวหรือก็จะทำไม่ได้ทั่วถึง เพราะราษฎรมีอยู่ตลอดทุกมุมเมือง ทั้งในป่าและบนเขา จะให้กำนันผู้ใหญ่บ้านประชุมราษฎรอธิบาย หรือกำนันเองก็เป็นราษฎรเลือกขึ้นมา จะไม่รู้อะไรมากไปกว่าราษฎรนัก การอธิบายกฎหมายไม่ใช่ของง่าย แล้วกำนันผู้ใหญ่บ้านก็มีงาน

มาก ถ้าให้มานั่งอ่านและอธิบายกฎหมายคงไม่ต้องทำมาหากินอะไร ตกลงรัฐบาลจึงคิดออกหนังสือราชการขึ้นฉบับหนึ่งเรียกว่า "ราชกิจจานุเบกษา" แปลว่าเรื่องราชการใหญ่น้อยทั้งหมดของแผ่นดิน และกฎหมายทุกฉบับให้ลงพิมพ์ในหนังสือแล้วแจกจ่ายไปทุกอำเภอทั่วราชอาณาจักร เมื่อกฎหมายลงพิมพ์ในหนังสือนี้แล้วออกวันใด ให้ถือว่าวันนั้นเป็นวันใช้บังคับกฎหมาย คือไม่ใช่ถือวันที่พระมหากษัตริย์ลงพระปรมาภิไธย หรือไม่ใช่ถือวันที่หนังสือราชกิจจานุเบกษาถึงหัวเมือง เพราะจะเป็นข้อยุ่งยากในทางปฏิบัติจะเกิดเถียงกันไม่สิ้นสุด เลยตกลงเอาง่าย ๆ ว่าถือวันที่ราชกิจจานุเบกษาออก แล้วสมมุตเอาว่า ราษฎรทั้งแผ่นดินทราบทั่วกันหมดแล้วในวันที่ราชกิจจานุเบกษาออก ซึ่งความจริงก็ออกในกรุงเทพฯ กว่าจะถึงบ้านนอกบางแห่งนับเป็นเดือน แต่ราษฎรก็ต้องรับรู้ทั้ง ๆ ที่ไม่รู้ เพราะเป็นแบบพิธีของกฎหมาย ตามความเห็นส่วนตัวของข้าพเจ้าอยากจะให้กฎหมายใช้บังคับอย่างน้อยหนึ่งเดือนนับแต่วันที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษา (เว้นแต่เป็นกฎหมายรีบด่วน) และกฎหมายใดที่เกี่ยวข้องกับราษฎรในชนบทมาก คือเกี่ยวกับการทำมาหากินและชีวิตประจำวันของเขาให้ส่งราชกิจจานุเบกษาแก่กำนันผู้ใหญ่บ้านทุกคน ไม่ใช่ให้แต่อำเภอ เพราะเราต้องการให้ราษฎรทราบจริง ๆ อำเภอมีเพียงประมาณห้าร้อยอำเภอเศษ แต่ตำบลมีถึงสี่พันเศษ และหมู่บ้านมีถึงสี่หมื่น เราต้องยอมลงทุนถ้าจะให้การศึกษาแก่ราษฎรให้หูตาสว่างทัดเทียมเขา

๖. กฎหมายมีกี่อย่าง นักกฎหมายพยายามจำแนกกฎหมายกันออกด้วยวิธีต่าง ๆ นานา เช่นแยกเป็นกฎหมายมหาชน กฎหมายเอกชน กฎหมายระหว่างประเทศ หรือแยกเป็นกฎหมายสาระบัญญัติและกฎหมายสะบัญญัติ หรือแยกเป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นลายลักษณ์อักษร

ที่จริงเขาจะแยกกันเป็นกี่อย่างกี่ประการก็เป็นเรื่องของนักปราชญ์ ไม่ค่อยเกี่ยวกับชาวบ้านนัก สิ่งที่ชาวบ้านควรทราบไว้เป็นความรู้ทั่วไป ก็คือ กฎหมายต่าง ๆ มีอะไรบ้าง ซึ่งข้าพเจ้าขอแยกแยะให้ทราบพอเป็นสังเขป

ก. รัฐธรรมนูญ เป็นกฎหมายที่ว่าด้วยวิธีปกครองบ้านเมืองและเป็นกฎหมายสูงสุด เมื่อออกมาใช้แล้ว แก้ไขยาก เปลี่ยนแปลงยาก กฎหมายอื่น ๆ ถ้าไปขัดกับกฎหมายรัฐธรรมนูญเข้า เป็นเสียหมดใช้ไม่ได้ เขาเรียกว่าโมฆะ กฎหมายชนิดนี้ในต่างประเทศเขา

มีหลายระดับ คือรัฐธรรมนูญของประเทศ ธรรมนูญของจังหวัด ธรรมนูญของอำเภอ ธรรมนูญของตำบล คือเมื่อมีหน่วยการปกครองที่ไหนก็มีธรรมนูญการปกครองที่นั้น

ชาวบ้านธรรมดาควรจะต้องรู้ข้อความในกฎหมายรัฐธรรมนูญบ้าง ไม่ใช่จะเห็นเป็นของสูงและไม่ยอมรับรู้เสียเลย ในประเทศอื่นบางแห่งเขาบังคับให้ราษฎรต้องเข้าใจรัฐ-ธรรมนูญ มิฉะนั้นเขาไม่ให้ไปออกเสียงเลือกตั้ง

ข้อความในกฎหมายรัฐธรรมนูญ เขาเขียนว่า บ้านเมืองเราปกครองโดยกฎหมาย ไม่ใช่ด้วยอารมณ์ รัฐธรรมนูญนี่แหละเป็นข้อแปของบ้านเมือง รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดเพราะแม้แต่พระมหากษัตริย์ก็ยังยอมอยู่ใต้บทบังคับ เพราะเราเลิกระบบพระเจ้าอยู่หัวอยู่เหนือกฎหมายแล้ว รัฐธรรมนูญเขียนไว้ทุกอย่างว่า พระเจ้าอยู่หัวมีอำนาจอะไรบ้าง รัฐบาลมีอำนาจอย่างไร สภาผู้แทนมีหน้าที่อย่างไร ตุลาการมีวิธีตัดสินคดีอย่างไร ทั้งหมดนี้ใครจะทำนอกเหนือไปจากรัฐธรรมนูญไม่ได้เป็นอันขาด ด้วยเหตุดังนี้จึงกล่าวว่า รัฐธรรมนูญเป็นข้อแปของบ้านเมือง ซึ่งถ้าไม่มีแล้วทุกคนก็จะทำตามชอบใจ ทำตามอารมณ์ จะเกิดการอลเวงเป็นจลาจลขึ้น เหมือนในบ้านเราเอง ซึ่งถ้าขาดระเบียบวินัย คนใช้จะทำหน้าที่นายครอบครัวนี้จะเป็นอย่างไร จะอยู่กันได้หรือไม่ ระเบียบของครอบครัวสำคัญอย่างไร รัฐธรรมนูญของชาติก็สำคัญเพียงนั้น

กฎหมายรัฐธรรมนูญ ถึงแม้จะเป็นกฎหมายสูงสุด แต่ก็เป็นกฎหมายที่ออกโดยคนนั่นเอง เพราะฉะนั้นอย่ากราบไหว้เหมือนไหว้ต้นโพธิ์ การเคารพกฎหมาย คือการไม่ทำผิดกฎหมาย ไม่ใช่การปูผ้ากราบ คนที่กราบมาก ๆ แล้วไม่ทำตามกฎหมาย จะมีประโยชน์อะไร เรื่องนี้ที่จริงจะโทษราษฎรฝ่ายเดียวก็ไม่ได้ เพราะทางการได้เอาไปใส่พานตั้งไว้ติดกับพระพุทธรูป และในหลวง และเวลามีประชุมก็จุดธูปให้รัฐธรรมนูญเสมอมา เวลากินเลี้ยงก็ต้องมีการชักชวนให้ดื่มสุราให้แก่รัฐธรรมนูญในพาน ชาวบ้านจึงคิดว่าเป็นเครื่องรางของขลัง ประเทศไหน ๆ เขาก็ไม่เคยมีการสวดมนต์ภาวนาให้กฎหมายรัฐธรรมนูญ เพราะฉะนั้น ถ้าเราเลิกจุดธูปเทียนให้เสียที บางทีราษฎรจะเริ่มเข้าใจว่าเป็นตัวบทกฎหมาย ไม่ใช่วัตถุกายสิทธิ์

ข. กฎหมายปกครอง เป็นกฎหมายสำคัญรองลงมาจากรัฐธรรมนูญ เป็นกฎหมายว่าด้วยการบริหารโดยฝ่ายบริหาร หรือระเบียบการปฏิบัติราชการของฝ่ายรัฐบาล

กฎหมายปกครองมีหลายฉบับ เช่นพระราชบัญญัติระเบียบราชการบริหารแผ่นดิน พระราชบัญญัติปกครองท้องที่ พระราชบัญญัติเทศบาล พระราชบัญญัติการเลือกตั้ง และกฎหมายอื่น ๆ อีกหลายฉบับ ขณะนี้ยังมิได้มีการประมวลเข้ากันเป็นกลุ่มกฎหมายเหมือนประมวลกฎหมายอื่น ๆ

ค. ประมวลกฎหมาย หมายความถึงการรวบรวมกลุ่มกฎหมายทำนองเดียวเข้าไว้ในเล่มเดียวกัน ไม่เที่ยวกระจัดกระจายอยู่ในที่ต่าง ๆ เช่น ประมวลกฎหมายแพ่ง ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายที่ดิน ประมวลกฎหมายรัษฎากร เป็นต้น กฎหมายที่เป็นประมวลเช่นนี้ก็ไม่มีอะไรพิเศษเหนือกฎหมายอื่น เป็นแต่ว่าเขาไม่ค่อยแก้ไขกันง่าย ๆ เพราะเวลาร่างประมวลนั้นได้พินิจพิเคราะห์ในการร่างอย่างยิ่ง โดยมีคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิโต้เถียงกันเป็นรายมาตรา กว่าจะออกมาได้ก็กินเวลาเป็นปี

ง. พระราชบัญญัติ คือกฎหมายธรรมดาที่ออกกันทุกวัน ๆ ชาวบ้านเรียกกฎหมาย ทางราชการเรียกพระราชบัญญัติ กฎหมายธรรมดาเช่นนี้ต้องออกโดยผ่านสภา

จ. พระราชกำหนด คือ กฎหมายที่ออกโดยรัฐบาลเสนอพระมหากษัตริย์โดยตรงไม่ผ่านสภาเพราะเป็นการรีบด่วน จะเรียกประชุมสภาไม่ทัน เมื่อสภาเปิดประชุมในภายหลัง จึงเสนอขอความเห็นจากชอบจากสภา ซึ่งถ้าสภาไม่เห็นชอบก็ตกไป

ฉ. พระราชกฤษฎีกา คือกฎหมายที่ออกโดยมีพระราชบัญญัติให้อำนาจไว้โดยตรงไม่ผ่านสภาเหมือนกัน แต่เป็นกฎหมายที่ออกโดยมีพระราชบัญญัติให้อำนาจไว้ และพระราชกฤษฎีกานี้เป็นกฎหมายอย่างอ่อน ๆ จะขัดกับพระราชบัญญัติใด ๆ ไม่ได้ทั้งสิ้น ตัวอย่างเช่นพระราชบัญญัติเทศบาลบอกว่า การขยายเขตเทศบาลให้ทำได้โดยออกพระราชกฤษฎีกา ดังนี้ เมื่อจะขยายเขตเทศบาลกันเมื่อใดก็ไม่ต้องออกพระราชบัญญัติ ออกเพียงพระราชกฤษฎีกาตามที่กฎหมายได้ให้อำนาจไว้

ช. กฎกระทรวง กฎชนิดนี้ถือเป็นกฎหมายชนิดหนึ่งเหมือนกัน ถ้าได้ออกตามที่กฎหมายให้อำนาจไว้ (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเป็นผู้ออก) การขัดกฎกระทรวง ถือเป็นการขัดกฎหมาย ตัวอย่างเช่น ถ้ามีกฎหมายว่าการเล่นมหรสพชนิดใดบ้างจะต้องขออนุญาตก่อน ให้รัฐมนตรีกำหนดไว้ในกฎกระทรวง ต่อมารัฐมนตรีก็ออกกฎกระทวงระบุว่า การเล่นสิงโตต้องขออนุญาต ดังนี้ ใครเล่นสิงโตแล้วไม่ขออนุญาตก็ย่อมเป็นความผิดตามกฎหมาย

ช. เทศบัญญัติ เป็นกฎหมายที่ออกโดยเทศบาล และออกโดยพระราชบัญญัติเทศบาลให้อำนาจไว้ เป็นกฎหมายเฉพาะเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ใช้บังคับได้โดยเฉพาะในเขตเทศบาล

สิ่งที่ถือว่าเป็นกฎหมายหรือเทียบเท่ากฎหมายก็มีเพียงเท่านี้ ส่วนระเบียบก็ดี ข้อบังคับก็ดี ประกาศของรัฐบาลหรือของใครก็ดี ไม่เป็นกฎหมายเพราะขาดอำนาจบังคับ บางกรณีอาจเป็นแต่เพียงคำขอร้องเท่านั้น

อย่างไรก็ดี ในกรณีพิเศษ เช่นมีการปฏิวัติ และในขณะที่ไม่มีรัฐบาล ไม่มีสภา คำสั่งของคณะปฏิวัติก็ถือเป็นกฎหมายเหมือนกัน ซึ่งขณะนี้เรามีคำสั่งของหัวหน้าคณะปฏิวัติอยู่หลายฉบับซึ่งถือว่าเป็นกฎหมาย

๗. ขอบเขตของกฎหมาย ตามที่ได้กล่าวแล้วว่า กฎหมายเมื่อได้ออกใช้แล้วก็ใช้บังคับแก่ทุกคนทั่วไปนั้น ก็นับว่าเป็นการกล่าวในหลักการ แต่ความจริงแล้ว มีข้อยกเว้นมาก ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ก. ตัวบุคคลที่อยู่ใต้อำนาจกฎหมายนั้น ถ้าเป็นชาวต่างประเทศ บางแห่งก็มีสัญญาทางไมตรีต่อกัน ไม่ให้ต้องใช้กฎหมายไทย นอกจากกฎหมายเกี่ยวแก่ความสงบเช่นกฎหมายอาญา แม้แต่กฎหมายอาญาเราก็ไม่ใช้บังคับแก่ทูตและบริวาร ซึ่งเป็นตัวแทนของประมุขแห่งชาติเขา ทูตของเราในบ้านเมืองของเขาก็ได้รับการยกเว้นเช่นเดียวกัน

ข. กฎหมายบางฉบับไม่ได้ใช้ทั่วราชอาณาจักร เช่น พระราชบัญญัติควบคุมค่าเช่านา ขณะนี้ก็ประกาศใช้เพียง ๑๙ จังหวัดเท่านั้น พระราชบัญญัติควบคุมค่าเช่าในภาวะคับขัน ใช้เฉพาะจังหวัดพระนคร ธนบุรี และในเขตเทศบาลทุกแห่ง เป็นต้น

ค. กฎหมายบางฉบับใช้เฉพาะคนบางประเภท เช่น พระราชบัญญัติการทะเบียนคนต่างด้าว ใช้เฉพาะคนต่างด้าว เป็นต้น พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนใช้เฉพาะข้าราชการ เป็นต้น

ง. กฎหมายบางฉบับออกมาแล้วยังไม่ใช้บังคับ และจะใช้ต่อเมื่อมีเหตุการณ์บางอย่างเกิดขึ้น เช่น พระราชบัญญัติบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน จะใช้บังคับ

ต่อเมื่อรัฐบาลได้มีประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินแล้ว และจะประกาศทั่วราชอาณาจักรหรือเฉพาะท้องที่ก็ได้

จ. กฎหมายบางฉบับไม่ใช้บังคับเป็นรายจังหวัด เช่น พระราชบัญญัติรักษาคลอง ร.ศ. ๑๒๑ จะใช้บังคับแก่คลองไหนบ้าง จะต้องมีประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้ก่อน และขณะนี้มีประกาศใช้เพียง ๖๔ คลอง หรือพระราชบัญญัติคุ้มครองและสงวนป่า ก็ใช้บังคับเฉพาะป่าคุ้มครองและสงวนป่า ซึ่งทางราชการได้กำหนดหรือประกาศไว้โดยมีขอบเขตแน่นอน ไม่ใช่ใช้แก่ป่าทั่วไป

ฉ. กฎหมายบางฉบับมีข้อยกเว้นมาก เช่น ให้ทุกคนมีบัตรประจำตัว เว้นแต่เด็กและคนชรา การเสียเงินบำรุงท้องที่สำหรับกสิกรที่ทำการกสิกรรม ให้ยกเว้นภาษี ๕ ไร่ และเสียภาษีสำหรับที่ดินที่เหลือกึ่งอัตรา พ.ร.บ. รับราชการทหาร ใช้บังคับแก่คนไทยทุกคน เว้นชาวป่า ชาวเขา เช่น พวกแม้ว เย้า ลื้อ เป็นต้น

๘. ความสิ้นสุดของกฎหมาย กฎหมายเมื่อออกมาแล้ว ก็ย่อมมีผลใช้บังคับได้ตลอดไป เว้นแต่จะขาดอายุความ ซึ่งถือว่าเป็นการตายตามหลักวิชา คือไม่ตายสนิท ตายเพราะขาดอำนาจบังคับ ตายด้วยการสมมุติ เช่น กู้เงินเขามาแล้ว ๑๐ ปี ไม่ได้ส่งใช้เลยทั้งต้นทั้งดอก เจ้าหนี้จะเอาคืนไม่ได้ถ้าหนี้ขาดอายุความ หรือการฟ้องร้องแย่งมรดก ถ้าไม่ฟ้องเสียภายใน ๑ ปี นับแต่เจ้าของมรดกตายก็เป็นอันฟ้องไม่ได้ หรือในคดีอาญา เช่น เราตีเขาแล้วหลบหนีไป ถ้าหนีได้ถึง ๑๐ ปี กฎหมายก็หมดอำนาจเพราะขาดอายุความ แม้กฎหมายยังอยู่ แต่ อำนาจกฎหมายตายชั่วคราว สำหรับกรณีนี้

ความตายจริง ๆ ของกฎหมาย คือใช้บังคับไม่ได้เลย ในทุกกรณีก็มีเหมือนกัน กล่าวคือ มีกฎหมายใหม่ออกมาแล้วระบุการยกเลิกกฎหมายเก่า ซึ่งอาจยกเลิกทั้งฉบับ ก็ถือว่าตายทั้งฉบับ ถ้ายกเลิกบางมาตราก็ตายเฉพาะมาตรา หรือยกเลิกมาตราไหนไม่บอก บอกแต่ว่าเลิกกฎหมายเฉพาะที่ขัดแย้ง ก็ต้องไปค้นเอาเองว่าอะไรขัดแย้ง ที่ไม่ขัดแย้งก็เป็นอันไม่เลิก

นอกจากกฎหมายจะได้ถูกยกเลิกโดยตรงแล้ว มีกฎหมายเป็นอันมากที่ถูกยกเลิกโดยปริยาย คือกฎหมายใหม่ออกมา กับโดยจงใจจะให้ทับ หรือไม่จงใจก็ตาม แต่โดยเหตุ

ที่กฎหมายใหม่มีข้อความในเรื่องเดียวกันเป็นอย่างอื่น โดยหลักก็ต้องถือตามกฎหมายใหม่ และต้องถือว่ากฎหมายเก่าถูกทับและจึงถูกเลิกโดยปริยาย เช่นกฎหมายว่าด้วยทหารโปลิศรักษาหัวเมืองฝ่ายเหนือที่ออกเมื่อ จ.ศ. ๑๒๓๗ ให้ทหารร่วมกับเจ้าภาษีหลงจู๊ จีนเต็งจับผู้ลักลอบเอาฝิ่นและสิ่งของต้องห้ามจากประเทศอื่นเข้ามาในเมืองไทย ต่อมาการรักษาความสงบเป็นอำนาจหน้าที่ของอำเภอและตำรวจ และยกเลิกระบบเจ้าภาษีนายอากร เรื่องทหารโปลิศก็เป็นอันยกเลิกไปโดยปริยาย แม้ว่าไม่มีใครสั่งให้เลิกกฎหมายฉบับนี้โดยตรง

ตัวอย่างอีกอย่างหนึ่ง คือ การเข้าทรงลงเจ้า ซึ่งมีประกาศพระบรมราชโองการไว้แต่โบราณ (ร.ศ. ๑๐๙) ซึ่งถือว่าเท่ากับกฎหมาย และจนบัดนี้ก็ยังไม่มีกฎหมายยกเลิก แต่โดยเหตุที่มีกฎหมายอาญาระบุถึงเรื่องเหล่านี้ไว้ เช่น หลอกเอาสตางค์เขาก็เป็นการฉ้อโกงไป ถ้าไม่หลอกเอาสตางค์ก็อาจเข้ากับความผิดฐานลหุโทษ ในข้อที่ว่าเป่าข่าวให้เลื่องลือจนประชาชนตื่นตกใจ เป็นต้น กฎหมายเรื่องการเข้าทรงลงเจ้าจึงเป็นอันเลิกไปโดยปริยาย

มีข้อสังเกตอีกประการหนึ่ง คือ กฎหมายไม่สิ้นอายุไป เพราะความเก่าหรือความนานแต่ประการเดียว ตราบใดไม่มีอะไรมาลบล้าง ตราบนั้นก็คงจะต้องใช้ไป เช่นกฎเสนาบดีว่าด้วยที่กุศลสถานชนิดศาลเจ้า ลงวันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๔๖๓ กฎเสนาบดีอันนี้เป็นกฎหมาย เพราะออกโดยอาศัยพระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์ ขณะนี้ก็ยังใช้อยู่ หรือกฎหมายโปลิศ ออกเมื่อ จ.ศ. ๑๒๓๘ หรือ ๘๕ ปีมาแล้ว กฎหมายโปลิศมี ๕๓ ข้อ และใช้เฉพาะจังหวัดพระนคร จริงอยู่ มีกฎหมายอื่นออกมาทับจนใช้ไม่ได้เสียหลายข้อ แต่ข้อที่ไม่มีกฎหมายทับก็ยังใช้อยู่ เพราะไม่มีอะไรเลิก เข้าลักษณะกฎหมายถูกยกเลิกบางส่วนดังได้กล่าวแล้ว กฎหมายโปลิศข้อ ๑๘ เขียนว่า "ผู้ซึ่งจะเป็นโปลิศนั้น ให้รักษาระวังดูแลกำชับตักเตือนเจ้าของบ้าน เจ้าของเรือนผู้ใดอย่าให้เปรอะเปื้อนมีขี้ขึ้นที่หน้าบ้านหลังบ้านทุกเรือน แต่บรรดาที่อยู่ในท้องที่ของโปลิศได้รักษาดูแล" ข้อ ๑๙ เขียนว่า "ให้ระวังผู้ที่จะทำผิดต่าง ๆ ถ้ามีเหตุการณ์ขึ้นสิ่งไร ถึงไม่มีโจทก์มาว่ากล่าวก็ให้สืบสวนเอาความจริงแล้ว จับตัวผู้ซึ่งกระทำความผิดให้จงได้...."

ทั้งสองข้อนี้น่าจะใช้ได้อยู่ ทั้งเป็นการรับรองหลักการในเรื่องที่ว่า ไม่ให้โปลิศปฏิเสธคดี หรือซัดทอดให้ราษฎรเป็นฝ่ายหาพยานให้โปลิศ

นอกจากนี้ยังมีข้อที่ว่า เห็นคนเมาเดินถนน ให้จับมาขังไว้จนสร่างเมาจึงปล่อยตัว ให้โปลิศรักษาของหลวงหรือสิ่งก่อสร้างสาธารณะ ดูแลคนบ้า และสุนัขบ้า ให้ดูแลการปลูกสร้างรุกล้ำทางหลวง ให้ดูแลการล้างน้ำโสโครก และการอาบน้ำให้เปรอะถนน มีว่าไว้จนกระทั่งให้ดูแลคนแต่งตัวอุจาดในถนน และการถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะในที่อันไม่ใช่ที่ เช่นเขียนในเรื่องถ่ายปัสสาวะว่า "ถ้ามีกิจธุระไปมาในที่แห่งหนึ่งแห่งใด อยากจะถ่ายปัสสาวะก็ให้ถ่ายได้ แต่ให้หาที่ลับที่ควรจึงจะให้ถ่ายปัสสาวะลงในที่นั้น มิฉะนั้นต้องมีโทษเสมอกับถ่ายปัสสาวะกลางถนน...." ดังนี้เป็นต้น

๙. กฎหมายเกี่ยวกับประชาชนอย่างไร กฎหมายที่ออกใช้ในขณะนี้มีมากเหลือเกินยากที่จะประมวลมาได้หมดในบทความนี้ ถ้าจะเอาเพียงกฎหมายที่ชาวบ้านธรรมดาจะต้องประสบหรือใช้อยู่ทุก ๆ วัน ก็นับว่าพอรวบรวมได้ กฎหมายเข้าเกี่ยวข้องกับมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนถึงตายเป็นระยะ ๆ ไม่ขาดสาย พอเริ่มปฏิสนธิก็มีกฎหมายแล้ว อย่างคนที่แท้งลูกหรือเรียกว่าลูกตายในท้อง ก็ต้องแจ้งความต่อนายทะเบียน นี่ว่าถึงกฎหมายทะเบียน ส่วนในกฎหมายแพ่งก็ว่าลูกในท้องมีสิทธิได้รับมรดก คือใครจะทำพินัยกรรมให้ลูกในท้องก็ทำได้ ถ้าเกิดแล้วอยู่รอดก็ได้รับพินัยกรรม แต่ถ้าเกิดแล้วตายก็แล้วไป ส่วนกฎหมายอาญาก็รุกหนักทางอาญา ว่าลูกในท้องใครอย่าไปรีดเข้าเทียว จะมีผิดอาจต้องจำคุกได้ถึง ๕ ปี ถ้าหญิงที่ถูกรีดลูกไปตายเข้าด้วย โทษยิ่งหนัก ดังนี้ย่อมเป็นตัวอย่างให้เห็นว่า มนุษย์พอจะเกิดก็มีการอลเวงกันแล้ว และเมื่อเกิดแล้วกฎหมายก็ติดตามทุกฝีก้าวมิได้ลดละ เช่น การเป็นเด็กจะได้รับความคุ้มครองอย่างไร เมื่อโตขึ้นจะต้องเข้าโรงเรียน โตมากหน่อยต้องเป็นทหาร แม้เวลาบวชเป็นพระก็มีกฎหมายกำหนดสิทธิของพระ บวชแล้วต้องมีเมีย (ยกเว้นบางคน) การมีเมียก็เป็นเรื่องใหญ่ มีกฎหมายเขียนไว้ชัดว่า ใครมีเมียได้ ใครมีไม่ได้ มีแล้วคิดมีใหม่จะทำอย่างไร ถ้าไม่เลิกเมียเก่า เขายิงเอาจะทำอย่างไร มีกฎหมายว่าไว้ทั้งนั้น ในเรื่องการทำมาหากินก็มีกฎหมายว่าไว้มากว่าอะไรทำได้ทำไม่ได้ อาชีพบางอย่างต้องขออนุญาต บางอย่างไม่ต้อง การจับจองที่ดินปลูกบ้านปลูกเรือนต้องทำอย่างไร แก่แล้วจะอยู่ที่ไหน คนชราได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายอย่างไร ในที่สุดเวลาจะจบเกมคือตาย ก็มีกฎหมายว่าทันทีที่ตายจะต้องแจ้งความ ถ้าตายโดยโรคระบาดยิ่งยุ่งใหญ่ ญาติจะเอาผีก็ไม่ได้ ตายแล้วก็ไม่

ใช่แล้วกัน ลูกหลานแย่งสมบัติกันจะทำอย่างไร มรดกเป็นอย่างไร พินัยกรรมทำอย่างไร คนตายบางคนยังขายคนเป็นเสียอีก ตายแล้วยังทำฤทธิ์ได้ กว่าจะเป็นเถ้าถ่านและอัฐิ มนุษย์เรามีเรื่องมากไม่ใช่เล่น เรื่องทั้งหลายเหล่านี้จะต้องใช้กฎหมายเป็นเครื่องวินิจฉัยทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้น จึงได้กล่าวว่ากฎหมายเกี่ยวข้องกับประชาชนอย่างยิ่ง จะทำไม่รู้อยู่ตลอดไปเห็นจะไม่ไหว จะต้องถูกคนรู้เขาเอาเปรียบ จะต้องเป็นเหยื่อของเขาเรื่อยไป ถ้าเราอยากมีชีวิตอย่างหมู คือเกิดมาให้เขากินท่าเดียว เราก็ต้องเรียนต้องรู้กฎหมาย แม้ที่สุดเพียงกฎหมายรอบ ๆ ตัวเรา ไม่ต้องเอากฎหมายพิสดาร เช่น วิธีทำบัญชีเดินสะพัดทำอย่างไร อย่างนี้ไม่ต้องไปสนใจ วิธีตั้งธนาคารทำอย่างไร ก็ไม่ต้องไปอ่าน มีเงินแล้วมันรู้ไปเอง สำคัญกฎหมายของคนยากเท่านั้นที่จะต้องรู้ เช่นไปถางป่าทำไร่กินโดยไม่ขออนุญาตก็จะต้องติดตะรางไปจับปลาในฤดูที่เขาห้ามจับ หรือใช้เครื่องมือผิดก็จะต้องติดตะราง ดังนี้เป็นต้น กฎหมายอันเป็นของคู่มือของคนยากนี้ข้าพเจ้ารวบรวมไว้เป็นส่วนหนึ่งต่างหากจากบทความนี้ และได้พิมพ์แจกไปแล้วหลายครั้ง และจะแจกต่อไปอีกจนกว่าจะหมดทุน

๑๐. กฎหมายกับความยุติธรรม ในข้อสุดท้ายที่ข้าพเจ้าอยากจะพูดถึงกฎหมายก็คือ มีผู้พูดกันมากว่ากฎหมายบางทีก็ไม่ยุติธรรม เรื่องนี้เป็นปรัชญา เราเห็นจะไม่ต้องถกกันมากนัก กฎหมายนั้นออกโดยคนดังได้กล่าวแล้ว คนนั้นมีกิเลส กฎหมายทั้งหลายจึงไม่พ้นกิเลสไปได้ มากหรือน้อยเท่านั้น ยุคใดคนกิเลสหนา กฎหมายก็หนาไปด้วยกิเลส ยุคใดคนกิเลสน้อย กฎหมายก็ยุติธรรมมาก สมัยหนึ่งถือว่าความยุติธรรมควรอยู่เหนือกฎหมาย อีกสมัยหนึ่งอาจถือว่าความยุติธรรมควรอยู่ใต้กฎหมาย ตัวอย่างเช่น คนถูกรถยนต์ชนกระดูกหักละเอียด หมอไหนก็รักษาชีวิตไว้ไม่ได้ ร้องครวญครางอย่างทรมาน ญาติจึงยิงเสียให้ตายเพื่อไม่ทรมาน อย่างนี้ในประเทศที่ความยุติธรรมอยู่เหนือกฎหมาย ลูกขุนเขาอาจบอกว่าผู้ยิงไม่มีความผิด เพราะเป็นความหวังดีโดยแท้ แม้กฎหมายจะว่าอย่างไร ลูกขุนเขามีสิทธิ์ไม่เอาด้วย แต่ประเทศมีความยุติธรรมอยู่ใต้กฎหมาย ผู้พิพากษาเขาจะพูดว่าใครทำให้คนที่จะตายสี่โมงเย็น ตายเสียแต่สามโมงเย็น เป็นความผิดฐานฆ่าคนตายโดยเจตนา ถึงจะหวังดีอย่างไรก็ช่วยไม่ได้

กฎหมายที่ไม่ค่อยยุติธรรมนั้นก็อาจมีได้ ไม่ใช่กฎหมายดีวิเศษทั้งหมด เช่นคนจนเป็นชู้เมียเขา ไม่มีผิด เพราะไม่มีเงินจะเสียค่าเสียหาย และการเป็นชู้ก็ไม่มีโทษทางอาญา ถ้าคนรวยเป็นชู้กับเมียเขา มีเงินเท่าไรก็ถูกเขาเรียกค่าเสียหายจนหมดตัว หรือเช่นว่าภรรยามีชู้ สามีฟ้องหย่าได้ และเรียกค่าเสียหายจากชู้ก็ได้ ถ้าสามีมีภรรยาน้อยบ้าง ภรรยาฟ้องหย่าไม่ได้ เรียกค่าเสียหายไม่ได้ หรือเช่นในคดีอาญา หญิงปล้ำชายไม่ผิดไม่ว่าจะอายุน้อยสักเพียงไร แต่ชายปล้ำหญิงไม่ได้ ดังนี้เป็นต้น แม้ในต่างประเทศก็มีกฎหมายไม่เป็นธรรม เช่นในสวิตเซอร์แลนด์ ไม่ให้ผู้หญิงลงคะแนนออกเสียงเลือกตั้ง ทั้ง ๆ ที่ผู้หญิงก็เสียภาษี ผู้หญิงก็ช่วยชาติ ผู้หญิงก็เป็นพลเมืองคนหนึ่ง

แต่ว่ากฎหมายส่วนมากไม่ว่าประเทศไหน ก็จะต้องยอมรับว่ายุติธรรม ถ้าไม่ยุติธรรมก็อยู่ไม่ได้นาน ทั้งตัวกฎหมายและคนออกกฎหมาย เช่น กฎหมายผัวเมีย แต่ก่อนนี้แบ่งทรัพย์สินเวลาเลิกกันให้ชายได้ ๒ ส่วน หญิง ๑ ส่วน ต่อมากฎหมายนี้ก็อยู่ไม่ได้ ปัจจุบันจึงแก้เป็นแบ่งคนละครึ่งแล้ว ถ้าบ้านเมืองใดมีแต่กฎหมายที่ไม่ยุติธรรม บ้านเมืองนั้นก็มีแต่คนอพยพหนี แต่เมืองเราพลเมืองเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว เพราะฉะนั้น ถ้าจะแปลก็เห็นจะแปลได้ว่า เพราะกฎหมายยุติธรรมเป็นส่วนมาก.

คู่มือราษฎร

ในชีวิตแห่งการรับราชการของข้าพเจ้า ได้เคยประสบความเศร้าสลดใจหลายครั้ง ที่ได้เห็นชาวบ้านคนดี ๆ ที่ตั้งใจทำมาหากินต้องติดตะรางเพราะเหตุอย่างเดียวที่ไม่รู้กฎหมาย และลีลาของกฎหมาย ข้าพเจ้าจึงบังเกิดความคิดขึ้นว่า ถ้าข้าพเจ้าเขียนคำแนะนำง่าย ๆ ขึ้นไว้สักเรื่องหนึ่ง บางทีอาจจะช่วยราษฎรธรรมดาได้บ้างไม่มากก็น้อย ประกอบกับข้าพเจ้าได้ไปเห็นตัวอย่างในต่างประเทศเขามีหนังสือพิมพ์ขายประชาชนถูก ๆ เกี่ยวแก่คู่มือพ่อบ้านแม่บ้านเป็นอันมาก เช่น หนังสือชื่อ "กฎหมายกับตัวท่าน" ของแมกซ์ แรดิน และหนังสืออื่น ๆ อีกชื่อ "กฎหมายกับนายสมิธ" "คู่มือชาวแองโกลอเมริกัน" "กิริยาและความประพฤติแห่งสังคม" "กฎหมายกับเล่ห์กลและประสบการณ์" "ทุกคนต้องเป็นหมอความให้ตัวเอง" เป็นต้น หนังสือเหล่านี้เป็นความพากเพียรของนักบุญผู้ประสงค์จะช่วยชาวบ้านเช่นนายสมิธหรือจอนโดผู้เป็นชาวนาชาวไร่ธรรมดา ไม่ใช่หนังสือสำหรับผู้มีอาชีพทางกฎหมายจะใช้ หรือนักศึกษามหาวิทยาลัยจะเรียน เป็นหนังสือประเภทที่จะทำของยากให้ง่าย ให้คนเลิกเชื่อว่ากฎหมายเป็นผีศาจหรือเทวดา ให้คนเลิกเชื่อว่ากฎหมายเป็นความลับดำมืดรู้กันในหมู่คน ๓–๔ คนเท่านั้น กฎหมายเป็นสิ่งที่แผ่ซ่านอยู่ทั่วไปในโครงสร้างของสังคม ไม่มีแม้แต่ขณะหนึ่งขณะใดของชีวิตที่เราจะหลุดพ้นจากความคุ้มครองของกฎหมาย แม้ขณะที่เรานอนหลับสนิท ก็มีกฎหมายระบุว่า ถ้าใครเอาปี๊บมาตีร้องตะโกนให้เราตื่น ไม่เป็นอันหลับอันนอน แม้ทำอยู่ในบ้านของเขาไม่ใช่บ้านเราก็ตาม ย่อมเป็นความผิดฐานนิวแซนด์ เป็นต้น เพราะฉะนั้นอย่ากลัวกฎหมายเหมือนกลัวเสือ ต้องถือสุภาษิตเสือดุให้เข้าใกล้ อย่าให้กฎหมายเป็นนายเรา ต้องพยายามเรียนรู้กฎหมายง่าย ๆ รอบตัวเรา นั่นคือเอากฎหมายลงมาเป็นทาสเราให้ได้

ทั้งหมดที่ข้าพเจ้ากล่าวมาแล้วนี้ เป็นความกดดันที่ทำให้ข้าพเจ้าพยายามขีดเขียนบทความดังที่ท่านทั้งหลายได้เห็นอยู่นี้ และเป็นบทความที่ไม่จำเป็นต้องอ่านรวดเดียวจบนึกอยากอ่านวันไหนก็อ่าน เพราะความไม่ต่อเนื่องกันเหมือนผู้ชนะสิบทิศ ถ้าจะอ่านเพียงห้าหน้าแล้วหยุดไว้วันหลังอ่านต่ออีกสามหน้า ก็ไม่เสียหายหรือเสียความอะไร

ในข้อความต่อไปนี้ ข้าพเจ้าจะได้พยายามรวบรวมตัวบทกฎหมายที่เกี่ยวกับชาวบ้านธรรมดาอย่างเรา ๆ นี้จะต้องพึงปฏิบัตินับตั้งแต่เกิด โต แต่งงาน แก่ ตาย เลือกเอาแต่ชนิดที่ง่าย ๆ ไม่สลับซับซ้อน เช่นราษฎรจะตั้งบริษัทผูกขาดจะทำอย่างไรนั้นไม่ได้เขียนไว้ เพราะเป็นกลเม็ดชั้นเบสิค ตรงกันข้าม ข้อที่ง่ายจนใคร ๆ ต้องรู้นั้นก็ไม่ได้เขียนไว้ เช่น ตีหัวคนมีความผิด ใคร ๆ ที่ไม่รู้กฎหมายสักเท่าใดก็ต้องรู้ว่าการตีหัวเขาเข้าแล้วจะลอยตัวสบายอยู่ไม่ได้ อย่างไรก็ตาม กฎหมายต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าจะได้นำมากล่าวนี้ ข้าพเจ้าจะพยายามหลีกเลี่ยงคำยาก ๆ ให้เหลือแต่ภาษาที่ชาวบ้านเข้าใจ

ข้อ ๑. การเกิด มนุษย์เราเริ่มเกี่ยวข้องกับกฎหมายตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา เช่น กฎหมายกล่าวไว้ว่า พ่อจะทำพินัยกรรมยกทรัพย์สมบัติให้เด็กที่ยังอยู่ในท้องของแม่ก็ได้ ถ้าเด็กตายเสียก่อนก็แล้วไป ถ้าเกิดมาไม่ตายก็เข้ารับพินัยกรรมได้ ทั้งนี้ไม่ใช่ว่ากฎหมายสอดเข้ายุ่งกระทั่งเด็กในท้อง ความจริงก็หวังจะช่วยเด็ก เพราะอาจมีได้ว่า พ่อของเด็กตายขณะเพิ่งปฏิสนธิ ถ้าไม่เปิดช่องให้ช่วยดังกล่าวแล้ว เด็กอาจจะเกิดมาในโลกนี้โดยไม่มีอะไรติดตัวเลย

เด็กอยู่ในท้อง ความจริงไม่มีฐานะเป็นคน แต่ถึงกระนั้นใครไปทำอันตรายเข้าไม่ได้ กฎหมายไม่ยอม เช่นเดียวกับศาสนาไม่ยอมให้ต่อยไข่มีตัวได้ ดังนั้นการรีดลูกจนแท้งจึงต้องมีความผิดทั้งคนรีดและคนที่ยอมให้รีด

ในชั้นที่ ๒ ต่อมาถึงตอนคลอด กฎหมายเข้าวางระเบียบให้ผู้ใหญ่วุ่นอีก เช่น ถ้าคลอดตายหรือเรียกว่าลูกตายในท้อง เจ้าบ้านต้องรีบไปแจ้งความเสียภายใน ๒๔ ชั่วโมงนับแต่เวลาคลอด ถ้าคลอดแล้วไม่ตาย เจ้าบ้านต้องไปแจ้งความคนเกิดเสียภายใน ๑๕ วัน ถ้าลืมไปโดยไม่รู้หรือโดยเผลอเรอจะถูกปรับถึง ๒๐๐ บาท แต่ถ้าไม่แจ้งความ โดยตั้งใจจะซ่อนเร้นมิให้บ้านเมืองรู้การเกิดตายของพลเมือง อาจถูกจำคุกได้อีก

การพบเด็กเกิดใหม่ทิ้งอยู่ในกอหญ้าข้างถนน ผู้พบต้องแจ้งความเช่นเดียวกัน มิฉะนั้นมีความผิด

อนึ่ง มีข้อที่มักลืมไปข้อหนึ่ง คือ เมื่อแจ้งการเกิดแล้วต้องแจ้งการย้ายเข้าบ้านด้วยคือ............เด็กจะอยู่บ้านไหนต้องแจ้งย้ายเข้าบ้านนั้น เพื่อให้ทะเบียนบ้านถูกต้องตรงกัน

ข้อ ๒. การเป็นเด็ก เมื่อคลอดออกมาแล้วตกหน้าที่พ่อแม่ต้องเลี้ยงอีก จะไปทิ้งไม่ได้ การที่ว่าต้องเลี้ยงนี้ ไม่ใช่พูดกันทางธรรมะธรรมโม ซึ่งใครทิ้งลูกก็จะบาปเต็มที แต่พูดทางกฎหมาย ซึ่งมีความผิดเห็นทันตาด้วย เด็กแม้โตแล้วถ้าใครทิ้งไว้ในที่น่ากลัวจะมีอันตราย อาจมีความผิดได้ หน้าที่เลี้ยงนี้กฎหมายกำหนดว่าจะต้องเลี้ยงจนลูกพึ่งตนเองได้ แต่ถ้าหากลูกเป็นคนพิการก็ต้องเลี้ยงตลอดไป

ต่อมาหลังจากการคลอดแล้ว ๖ เดือน ต้องมีการตั้งชื่อ และบิดาต้องแจ้งชื่อบุตรต่อนายทะเบียน มิฉะนั้นจะถูกปรับถึง ๒๐๐ บาท ชื่อที่ลงทะเบียนแล้วนี้รวมทั้งนามสกุลด้วยจะแก้ไขเปลี่ยนแปลงเอาตามใจชอบในภายหลังไม่ได้ ใครจะเปลี่ยนต้องขออนุญาตก่อน อนึ่งลูกไม่มีพ่อต้องใช้นามสกุลแม่ตามกฎหมายว่าด้วยนามสกุล

ในกรุงเทพ ฯ การตั้งชื่อเด็กมีปัญหามาก เพราะลูกท่านหลานเธอทั้งหลายไม่ยอมมีชื่อจริง มีแต่ชื่อหลอก เช่น แดง ต๋อย จุ๋มจิ๋ม เวลาคลอดยังไม่มีชื่อ ทางทะเบียนเขาจะใส่ไว้แต่เพียงเด็กชาย หรือเด็กหญิง (ไม่มีชื่อ) แล้วใส่นามสกุล การตั้งชื่อหลอกมักตั้งเมื่อเด็กโต ๓–๔ เดือนแล้ว ชื่อหลอกนี้ยังไม่ควรใส่ในทะเบียน เพราะจะต้องเปลี่ยนอีกเป็นการยุ่งยาก ต่อมาผู้ปกครองก็เลยลืมไม่มาใส่ชื่อให้ลูกในทะเบียน แม้ตั้ง ๓–๔ ปี แม้มีชื่อจริงแล้วทางทะเบียนก็ค้างอยู่อย่างนั้น ถ้าเกิดมีลูกขึ้นใหม่อีกเรื่อย ๆ ก็สับสนอลหม่าน เพราะเต็มไปด้วยเด็กไม่มีชื่อ เวลาสำรวจบางทีก็สับกับลูกเจ๊กวุ่นไปหมด ด้วยเหตุนี้กฎหมายทะเบียนราษฎร์จึงบังคับไว้ให้ผู้ปกครองตั้งชื่อเสียภายใน ๖ เดือนนับแต่คลอด

เหตุแห่งการเป็นเด็กนี้ กฎหมายช่วยไม่ให้ผู้ใหญ่รังแกหรือคดโกงไว้หลายทาง เป็นต้นว่า ถ้าใครเอาเปรียบเด็ก หลอกเด็ก โกงเด็ก หรือให้เด็กส่งทรัพย์ให้หรือให้ลงชื่อในหนังสือสำคัญอย่างใดก็ตาม ย่อมมีความผิด เด็กจะซื้อสิ่งของไว้ประจำตัวได้นิด ๆ หน่อย ๆ ตามสมควรเท่านั้น ยิ่งถ้าเป็นของร้าย เช่น ฝิ่น สุรา แล้วไม่ใช่ว่าเด็กซื้อไม่ได้เท่านั้น ผู้ขายจะต้องโทษถึงจำคุกไปด้วย เรื่องการขายสุรานั้น ห้ามมิให้ขายแก่เด็กอายุต่ำกว่า ๑๔ ขวบ นอกจากนั้นมีเรื่องการพนันอีกอย่างหนึ่ง ถ้าเจ้าบ้านใดจัดให้มีการพนันขึ้น ถึงแม้ตั๋วแล้วก็ตาม ถ้าให้เด็กเข้าไปเล่นด้วยจะต้องมีความผิด

อนึ่ง แม้เด็กจะทำผิดกฎหมายสักเท่าใดก็ไม่มีโทษ เว้นแต่เด็กนั้นจะโตมากจนรู้สึกผิดชอบแล้ว จึงจะว่ากล่าวเอาโทษแต่พอควร ถ้าจะพิจารณาตามรายละเอียดในกฎหมายแล้ว เรื่องความรับผิดชอบของเด็กเมื่อกระทำความผิดจะมีดังนี้:-

ก. เด็กอายุไม่เกิน ๗ ปี ทำผิดไม่มีโทษ

ข. อายุกว่า ๗ ถึง ๑๔ ปี ทำผิดไม่ต้องรับโทษ แต่ศาลอาจสั่งเรียกประกันทัณฑ์บนจากบิดามารดาหรือผู้ปกครอง หรือส่งไปเข้าโรงเรียนสำหรับฝึกอบรมเด็กก็ได้

ค. อายุกว่า ๑๔ ปี ๑๗ ปี กระทำผิด ถ้าศาลเห็นว่ายังเป็นเด็กอาจทำเหมือนข้อ ข. ถ้าศาลเห็นว่าพอรู้ผิดชอบแล้ว อาจได้รับโทษครึ่งหนึ่งของที่กฎหมายบัญญัติไว้

ง. อายุกว่า ๑๗ ปีถึง ๒๐ ปี. กระทำผิดแล้วจะต้องได้รับโทษ แต่ศาลอาจลดโทษให้กึ่งหนึ่งหรือหนึ่งในสามก็ได้

บุคคลอายุตั้งแต่ ๒๐ ปีขึ้นไป ถือว่าเป็นผู้ใหญ่เต็มตัว เมื่อกระทำผิดแล้วจะต้องได้รับความผิดตามโทษานุโทษ และตามบทกระบิลเมืองทุกอย่าง แต่แม้กระนั้นก็อาจมีเหตุบรรเทาโทษหลายประการ เช่น การทำด้วยความจำเป็น ทำเพื่อป้องกันตัว ทำผิดด้วยความประมาท ทำเพราะจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ ทำตามคำสั่งที่ชอบ ทำโดยบันดาลโทสะเพราะถูกข่มเหง เหล่านี้โทษน้อยลงตามส่วน หรือในบางกรณีก็ไม่มีโทษเลย นอกจากนั้นในระหว่างสามีภรรยากระทำผิดบางอย่างก็มีโทษ เช่น ลักทรัพย์กัน วิ่งราวกัน ฉ้อโกงกันยักยอกกัน รับของโจรกัน ทำให้เสียทรัพย์กัน บุกรุกกัน เป็นต้น

ใครจะทำกิจการอย่างใดกับเด็ก ถ้าเด็กมีแต่จะได้เปรียบประตูเดียวจึงจะทำได้ เช่น ให้เงินเด็กเปล่า ๆ หรือยกทรัพย์สมบัติให้เปล่า ๆ ก็ทำได้ แต่ถ้ายกทรัพย์สมบัติให้แล้วว่าต้องใช้หนี้แทนให้ด้วยดังนี้ไม่ได้ เรื่องลูกบุญธรรมก็เช่นเดียวกัน ลูกรับมรดกพ่อเลี้ยงได้ แต่เวลาลูกบุญธรรมมีเงินทอง พ่อเลี้ยงจะรับมรดกของลูกบุญธรรมไม่ได้ ทั้งนี้เพราะกฎหมายกลัวว่าผู้ใหญ่จะไปรับเด็กมาเป็นลูกบุญธรรม โดยหวังสมบัติของเด็ก และอาจเกิดฆ่าฟันกันขึ้น เพราะเห็นแก่เงินทองของเด็กได้

เด็กนั้น เมื่อเติบโตขึ้นแล้วต้องให้เรียนหนังสือ จะอ้างว่ารู้หนังสือไม่มีประโยชน์ไม่อยากให้รู้ ไม่มีคนเลี้ยงควาย ไม่มีเด็กเลี้ยงน้อง อย่างนี้ไม่ได้ทั้งสิ้น ผู้ใดมีเด็กอายุ ๘ ขวบถึง ๑๕ ขวบ ไม่ส่งเข้าเรียนหนังสือ และไม่แจ้งความต่ออำเภอจะต้องถูกปรับ ทั้งเมื่อเข้า

เรียนแล้วปล่อยลปละละเลยให้เด็กขาดโรงเรียนเกินเดือนละ ๗ วัน จนอำเภอต้องเตือนบ่อย ๆ ก็จะต้องถูกปรับเช่นกัน

เมื่อเด็กผู้ชายเป็นหนุ่มขึ้นก็จะต้องขึ้นทะเบียนทหาร กฎหมายเรื่องรับราชการทหารได้ออกเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๗ ได้วางหลักเกณฑ์เปลี่ยนแปลงไปจากกฎหมายเก่าหลายประการ จะได้นำมากล่าวในหลักการที่ควรรู้ คือ

๑. การส่งหมายเรียกเข้ารับราชการทหาร

๒. การตรวจเลือกคนเข้าประจำการ

ในข้อแรก แต่เดิมมา เรามอบให้ กำนันผู้ ใหญ่บ้าน เอาหมายเกณฑ์ ไปส่งให้ผู้รับ แต่ปัจจุบันนี้กำนันผู้ ใหญ่บ้านไม่ต้องเอาหมายไปส่ง ให้ผู้ ที่จะถูกเกณฑ์นั้นไปรับหมายเรียกเองที่อำเภอ ซึ่งเป็นภูมิลำเนาของผู้นั้น จะไปรับที่อำเภออื่นไม่ได้ ผู้ ใดจะถูกเกณฑ์ที่ไหนทางอำเภอเขาจะประกาศให้ทราบเป็นปี ๆ ไป ถ้าไปรับหมายเรียกเองไม่ได้ก็ให้ญาติผู้ ใหญ่ไปรับหมายเรียกแทน ถ้าไม่ไปรับเลยจะมีความผิดทางอาญา

วิธีที่ทางอำเภอประกาศหมายได้กำหนดไว้ว่า ภายในเดือนตุลาคม ให้นายอำเภอประกาศและให้กำนันผู้ ใหญ่บ้านป่าวร้องให้ราษฎรที่เกิดปีใด ๆ รู้ว่าเขาจะต้องถูกเกณฑ์ทหารแล้ว ให้ไปรับหมายเสีย (คือคนที่มีอายุย่างเข้า ๒๑ ปี) ไม่ใช่งุบงิบไม่บอกเล่า คอยแต่จะจับเข้าตะรางเสียเรื่อย รัฐบาลไม่ได้ดีอะไรด้ยการจับคนเข้าตะราง นอกจากคนที่รู้แล้วเจตนาจะหนีทหารจริง ๆ เท่านั้น ซึ่งจะต้องถูกลงโทษเสียบ้าง มิฉะนั้นจะเป็นเยี่ยงอย่างกันในสมัยก่อนที่ให้ทางการเอาหมายเกณฑ์ไปส่งนั้น ปรากฏว่ามีคนฉลาดหาวิธีเลี่ยงไม่ยอมรับหมายกันมาก เขาจึงแก้กฎหมายเสียใหม่ให้เป็นดังที่กล่าวแล้ว

ในข้อที่สอง คือการตาวจเลือกคนเข้ากองประการการ ในสมัยก่อนให้ทหารไปคัดเลือกร่วมกับจังหวัด ปัจจุบันนี้ทางทหารไม่เกี่ยวข้อง เพราะรัฐบาลถือว่าทหารมีแต่หน้าที่รบและฝึกพลรบ ส่วนการหาพลรบให้ทหารนั้นเป็นธุระของฝ่ายพลเรือน จึงคงให้ทางผู้ว่าราชการตั้งกรรมากรตรวจเลือกขึ้น เป็นผู้ดำเนินการตรวจเลือก นอกนั้นก็มีคณะกรรมการชั้นสูงเหนือกรรมการตรวจเลือกอีกคณะหนึ่ง สำหรับพิจารณาอุทธรณ์

ส่วนเรื่องอายุของผู้ ที่ จะขึ้นทะเบียนทหาร กับผู้ ที่จะเข้ารับ การตรวจ คัดเลือกนั้นไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง คือ ถือหลักว่าผู้ ที่มีอายุครบ ๑๗ ปีบริบูรณ์ ต้องไปแสดงตนขึ้น

ทะเบียนทหารที่อำเภอที่มีภูมิลำเนา วิธีนับอายุนั้นเขาถือว่าคนเกิดปีใดก็ตาม ไม่ว่าจะเกิดต้นปี กลางปี หรือปลายปี พอสิ้นปีก็นับเป็นหนึ่งขวบทั้งสิ้น

สำหรับโทษทัณฑ์ของการฝ่าฝืนกฎหมายเรื่องนี้ เช่น ฝ่าฝืนไม่ไปขึ้นทะเบียนทหารจะมีโทษปรับไม่เกิน ๓๐๐ บาท หรือจำคุกไม่เกิน ๓ เดือน แต่ถ้าผิดไปแล้วไปรับผิดต่อเจ้าหน้าที่เองให้ลดโทษปรับเหลือเพียง ๑๐๐ บาท หรือจำคุกไม่เกิน ๑ เดือน ถ้าเวลาล่วงเลยมาถึงเวลา ๕ ปีแล้ว จึงนึกขึ้นได้ว่าเรายังไม่ได้ขึ้นทะเบียนทหาร และไปขอขึ้นเสียก็เป็นอันขาดอายุความไม่มีโทษ แต่จะต้องถูกเรียกตัวเข้าตรวจคัดเลือกจับใบดำใบแดงเหมือนคนอื่น ๆ ถ้าเวลาล่วงเลยมาถึงอายุ ๓๐ ปีบริบูรณ์แล้ว เจ้าหน้าที่จะรับขึ้นทะเบียนพร้อมกับปลดเป็นกองหนุนเลย ไม่ต้องเข้ารับราชการ สำหรับโทษของผู้ที่ฝ่าฝืนไม่ไปให้คณะกรรมการตรวจคัดเลือกเข้ากองประจำการ ภายหลังที่ได้รับหมายเรียกของอำเภอไปแล้ว เป็นโทษที่หนักมาก คือ จำคุก ๓ ปี อย่างเดียว ไม่มีโทษปรับ ผู้สมรู้ก็มีความผิดด้วย การที่วางโทษแรงอย่างนี้ก็เพื่อกันไม่ให้คนหนีทหาร เพราะฉะนั้นถ้ามีใครมายุให้หนีทหาร หรืออ้างตัวว่าสนิทชิดชอบกับเจ้าพนักงานต่าง ๆ แล้ว จงอย่าเชื่อ เพราะเวลาต้องโทษไม่มีใครช่วยเราได้ การเป็นทหารไม่ใช่ไปตาย แต่เป็นการไปดี เห็นเวลาออกจากทหารมาแล้วหางานการได้สะดวกก็มีมาก อ่านหนังสือไม่ได้เขาก็สอนให้ ขับรถไม่เป็นเขาก็สอนให้ขับเป็น อยากเป็นหมอเขาก็สอนให้รู้เรื่องหมอ นอกจากนั้นยังมีความรู้รอบตัวกว้างขวางเท่ากับออกจากมหาวิทยาลัย หาเมียก็ง่าย จะเป็นกำนันผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบลเขาก็ให้เลือกจากคนที่เคยเป็นทหารมาแล้ว เวลาวางแผนต่อสู้โจรผู้ร้าย ใครก็สู้ทหารไม่ได้

มีข้อสังเกตอีกบางประการเกี่ยวกับเรื่องทหาร คือ

๑. ภูมิลำเนาเขาให้ถือภูมิลำเนาของบิดามารดาหรือผู้ปกครอง ไม่ใช่ภูมิลำเนาของผู้ต้องขึ้นทะเบียนทหาร เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะย้ายไปอยู่ที่ใดก็ต้องกลับไปขึ้นทะเบียนทหารที่บ้านของบิดามารดา หรือผู้ปกครองเสมอไป ขึ้นที่อื่นไม่ได้ เจ้าหน้าที่เขาไม่รับขึ้น

๒. ลูกคนต่างด้าวที่เคยได้รับการยกเว้นไม่ต้องเป็นทหารนั้น บัดนี้ไม่ได้รับการยกเว้น คือต้องเข้าเป็นทหารเหมือนคนไทยอื่น ๆ ทั้งปวง

๓. การทำร้ายร่างกายตนเอง โดยปกติแล้วไม่มีความผิด แต่สำหรับการตรวจคัดเลือกทหารนี้มีข้อยกเว้นเป็นพิเศษ คือ ผู้ใดทำร้ายร่างกายตนเองหรือให้ผู้อื่นทำ เช่น

ทุบตีให้เป็นริ้วรอยทั้งตัว หรือฉีดยาให้เป็นผื่นคันทั้งตัว เพื่อที่จะให้พ้นจากการต้องเข้ารับราชการทหาร มีความผิดอาจถูกจำคุกถึง ๔ ปี

๔. ทหารกองเกินหรือกองหนุน ย้ายที่อยู่ต้องแจ้งนายอำเภอใน ๒๐ วัน นอกเหนือจากที่แจ้งย้ายตามกฎหมายทะเบียนราษฎร์

๕. ทหารกองเกินหรือกองหนุน เมื่อได้รับอนุญาตให้เปลี่ยนชื่อตัวหรือชื่อสกุลแล้วต้องแจ้งนายอำเภอ ภายใน ๓๐ วัน นอกเหนือจากการขอเปลี่ยนในทะเบียนบ้านตามกฎหมายทะเบียนราษฎร์

๖. พระภิกษุ สามเณร นักบวช และครู ที่ได้รับยกเว้นไม่ถูกเรียกเข้ากองประจำการ เมื่อหมดเหตุที่ขอยกเว้นแล้ว ไม่ไปแจ้งนายอำเภอ ภายใน ๓๐ วัน จะมีโทษทั้งจำและทั้งปรับ

๗. ใบสำคัญกองเกินหรือกองหนุนชำรุดสูญหาย ต้องแจ้งนายอำเภอ ภายใน ๓๐ วัน เพื่อรับใหม่

อนึ่ง ในปีเดียวกับการขึ้นทะเบียนทหาร (อายุ ๑๗ ปี) ราษฎรไทยชายหญิงทุกคนต้องมีบัตรประจำตัวประชาชน ถ้าไม่มีอาจถูกปรับได้ถึง ๕๐๐ บาท และถ้าเจ้าพนักงานตรวจบัตร เช่น ปลัดอำเภอ นายอำเภอ หรือนายตำรวจเขาเรียกดูบัตร แล้วเราไม่มีให้ดูก็จะถูกปรับได้ถึง ๒๐๐ บาท เช่นกัน

เพราะฉะนั้น เมื่อผู้ใดขึ้นทะเบียนทหารแล้ว ก็ควรไปยื่นคำขอมีบัตรประจำตัวประชาชนเสียในวันเดียวกัน จะได้ไม่ต้องไปอำเภอหลายหน

วิธีขอมีบัตรประจำตัวประชาชน ต้องทำดั่งนี้ :–

๑. ไปอำเภอ (ไปที่อื่นทำไม่ได้ ต้องอำเภอแห่งเดียว)
๒. ยื่นคำร้องขอมีบัตร (เจ้าหน้าที่เขามีแบบและเขียนให้เปล่า ไม่ต้องเสียเงินอากรแสตป์ก็ไม่ต้องปิด)
๓. ผู้อยู่ในเขตเทศบาล ต้องนำสำเนาทะเบียนบ้านไปแสดงด้วย
๔. ชำระค่าธรรมเนียม ๕ บาท และเขาจะถ่ายรูปให้เสร็จและให้ใบรับ (สีเหลือง) มายึดไว้หนึ่งใบ พร้อมกับนัดวันให้ไปรับบัตรภายหลังโดยนำบัตรสีเหลืองไปด้วย

บัตรประจำตัวประชาชนทำครั้งหนึ่งคุ้มไปได้ ๖ ปี ครบ ๖ ปีแล้ว ต้องไปขอมีใหม่ภายใน ๖๐ วัน นับแต่วันครบ และเมื่อจะทำใหม่ต้องเอาใบเก่าไปคืนด้วย

อย่าลืมว่าการทำบัตร เขาถือทะเบียนบ้าน หรือที่เรียกกันว่าสำมะโนครัวเป็นหลัก ถ้าเราไม่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านใด จะไปขอทำบัตรเขาก็ทำให้ไม่ได้ เพราะฉะนั้น การที่จะไปขอทำบัตร ต้องตรวจสำมะโนครัวเสียให้ถูกต้องเรียบร้อยก่อน มิฉะนั้นจะเสียเวลาแล้วก็พาลบ่นเอาพวกอำเภอแย่ไปตาม ๆ กัน

ข้อยกเว้นมีอยู่อย่างหนึ่ง คือ คนแก่อายุครบ ๗๐ ปีบริบูรณ์แล้ว ไม่ต้องทำบัตรประจำตัวประชาชน

ข้อ ๓. การแต่งงาน เมื่อพ้นจากเหตุการณ์ในวัยต้นมาแล้วก็บวชตามประเพณีไทย แล้วก็ไปจับใบดำใบแดงเป็นทหารดังได้กล่าวมาแล้ว ถ้าถูกใบแดงก็ต้องเป็นทหาร ถ้าได้ใบดำก็มักรีบหาเมีย แต่บางคนจะได้ใบดำหรือใบแดงก็ต้องมีเมีย คอยไม่ได้ การมีเมียนี้จะต้องตบแต่งกันตามประเพณี แต่ที่มีโดยไม่แต่งก็มาก คือลักพาหนี วิธีนี้ไม่สนับสนุน เพราะทำให้วิวาทกันไม่สิ้นสุด ต้องสมัครสมานกันหลายครั้งหลายหน บางครั้งแพงกว่าแต่งกันเสียอีก การแต่งงานก็ไม่ใช่ของง่ายนัก ไม่ใช่ว่าใคร ๆ ก็แต่งกันได้ กฎหมายกำหนดให้ผู้ชายต้องมีอายุ อย่างน้อย ๑๗ ปี และหญิง ๑๕ ปี ต่ำกว่านี้ถึงจะอยู่กินด้วยกันก็ไม่ถือเป็นผัวเมียเว้นแต่ชาวไทยอิสลาม ถ้าชายหญิงที่จะแต่งงานอยู่กินด้วยกันมีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปีบริบูรณ์ เรียกว่ายังไม่บรรลุนิติภาวะ คือยังไม่เป็นผู้ ใหญ่พอ จะต้องได้รับความยินยอมจากบิดามารดาเสียก่อน ถ้าบิดามารดาไม่ยอม นายทะเบียนจะจดทะเบียนให้ไม่ได้ ถ้าผู้หญิงอายุน้อยไม่ถึง ๑๓ ปี ผู้ใดไปอยู่กินด้วยกันจะต้องโทษทางอาญา แม้เด็กจะยินยอมก็ตาม ส่วนเรื่องที่ผู้หญิงแก่ได้เด็กชายอายุน้อยสักเท่าใดก็ตามเป็นสามี ควรสังเกตว่ากฎหมายไม่เอาโทษ

แบบวิธีของการแต่งงานนั้น กฎหมายเดี๋ยวนี้ประสงค์จะให้ทำกันง่าย ๆ กล่าวคือ พากันไปจดทะเบียนกันเงียบ ๆ ที่อำเภอก็เป็นผัวเมียกันได้แล้ว โดยถือเอาการจดทะเบียนเป็นสำคัญแต่ประการเดียวเท่านั้น เพราะเช่นนี้ ถ้าจะแต่งงานโดยวิธีป่าวร้องเชิญชวนให้ญาติพี่น้องเพื่อนฝูงมาเป็นพยานตั้งมากมายก็ตาม และแม้จะมีการสวดมนต์รดน้ำ และการรื่นเริงต่าง ๆ เป็นต้น แต่ไม่ได้จดทะเบียน คู่สมรสนั้นก็ไม่ใช่ผัวเมียกันตามกฎหมายเลย

การจดทะเบียนนี้ ชาวบ้านมักว่าไม่สำคัญ และว่าเชื่อใจกันดีกว่า ตั้งแต่กฎหมายออกมาแล้วจำนวนคนที่ไปจดทะเบียนก็น้อยเต็มที การไม่จดทะเบียน ใครไม่จดก็ไม่มีโทษทัณฑ์อันใด เพราะไม่ใช่กฎหมายส่วนอาญา แต่เมื่อคิดถึงว่าได้ผู้หญิงมาคนหนึ่ง เราว่าเป็นเมียเรามีพยานมาก แต่กฎหมายว่าไม่ใช่ คนอื่น ๆ ที่รู้กฎหมาย เขาก็ถือว่าไม่ใช่เมียเรา เพราะไม่ได้จดทะเบียน ตกลงว่าใคร ๆ ทุกคนอาจมาเป็นผัวของเมียเราได้อีก โดยชอบกฎหมายด้วยทั้งนั้น ดังนั้นแล้วควรนึกดูให้ดีว่าบางทีถ้าให้ไปถูกจำคุกหรือถูกปรับจนหมดตัวเสียยังจะดีกว่าความที่จะให้เสียฐานะทั้งหลายแห่งการเป็นเจ้าผัวไป

เหตุที่ต้องจดทะเบียนนี้ มีผลแปลกอีกอย่างหนึ่งคือ การบังคับให้แต่งงานอย่างสมัยก่อนทำไม่ได้ เพราะถ้านายทะเบียนเกิดรู้ว่าไม่สมัครใจกันก็ไม่รับจดทะเบียน ให้พ่อแม่สมัยโบราณที่อยู่มาจนพบเข้ากับกฎหมายนี้ คงไม่ชอบใจที่กฎหมายออกมายุยง ในทำนองส่งเสริมลูกหลานให้เลือกคู่ได้โดยเสรี แต่ก็เป็นการชอบด้วยความยุติธรรมดีอยู่ ประเทศบ้านเมืองไหนที่เจริญแล้วก็มีกฎหมายอย่างนี้ทั้งนั้น การที่ชายหญิงคนใดจะได้คู่ไปล่มหัวจมท้ายด้วยกัน ๒ คน เขาไม่เกี่ยวแก่ชีวิตของคนอื่น ๆ เลย ส่วนที่จะต้องให้ผู้ปกครองยินยอมพร้อมใจด้วยกับลูกหลานในการเลือกคู่นั้นก็ยังใช้อยู่ เฉพาะเรื่องที่คู่สมรสยังเยาว์วัยอยู่

ข้อที่ว่าต้องจดทะเบียนจึงจะถือเป็นผัวเมียนั้น ผู้ที่อยู่กินเป็นผัวเมียกันมาก่อนวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ ไม่ต้องร้อนใจ เพราะถือว่าที่เป็นมาแล้วก็แล้วกัน ชายอาจมีเมียไว้ก่อนแล้วมาก ๆ ก็ได้ไม่ห้าม แต่หลังวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ จะมีได้เพียงคนเดียวเหลือนอกนั้นถ้าจะมีอีกก็ไม่ใช่เมีย แต่ถ้าผู้ชายบางคนจะโดยหลงลืมหรือเผอเรอหรือจงใจก็ตาม ไปจดทะเบียนกับหญิงอื่นไว้หลายรายแล้ว รายแรกที่สุดเท่านั้นที่ได้ชื่อว่าเป็นเมียนอกนั้นไม่ใช่

ความเกี่ยวพันระหว่างสามีภรรยาหรือเรียกว่าเรื่องผัว ๆ เมีย ๆ นั้น ยังมีอีกหลายประการ กล่าวคือ

ประการแรก กฎหมายเขียนว่า สามีภรรยาจะต้องกินอยู่ด้วยกันฉันท์สามีภรรยาซึ่งนับเป็นหลักที่กว้างมาก แต่ก็น่าเห็นใจคนออกกฎหมายเหมือนกัน เพราะจะเขียนให้แคบไม่ได้ เช่นผัวเป็นคนค้าขายต่างประเทศนาน ๆ มาอยู่กับภรรยา จะหาว่าเขาเหินห่างก็ไม่ได้

แต่ถ้าคนที่ไม่ได้หากินอย่างนั้นแล้ว ๒–๓ เดือน มานอนกับภรรยาหนหนึ่งก็นับได้ว่าไม่ได้อยู่กินกันฉันท์สามีภรรยา

ที่ว่าอยู่กินฉันท์สามีภรรยานั้น ไม่ได้หมายความว่าอยู่ไป ๆ พอหิวก็กินกันเท่านั้น อยู่กินหมายถึงหลับนอนด้วย และหลับนอนนั้นไม่ได้หมายถึงนอนหลับอย่างเดียว ถ้าขึ้นนอนหลับทุกวันภรรยาฟ้องหย่าได้ ตามประมวลแพ่งมาตรา ๑๕๐๐ (๓)

ประการที่สอง สามีภรรยาต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกัน ข้อนี้หมายถึงว่าไม่ว่าจะยากดีมีจน สบายก็สบายด้วยกัน ลำบากก็ลำบากด้วยกัน ผัวเป็นเศรษฐีใหญ่ ปล่อยให้เมียขายกล้วยปิ้ง จะเรียกว่าอุปการะเลี้ยงดูกันไม่ได้ หรือว่าเป็นเมียคหบดีมีสวนทุเรียนตั้ง ๑๐๐ ไร่ แต่ไม่ยอมให้ผัวกินทุเรียนเลย กลับให้ขี่สามล้อทุก ๆ วัน อย่างนี้ก็ถือว่าไม่รักกันจริง

ประการที่สาม การแต่งงานไม่ก่อให้เกิดสิทธิที่ผัวจะทุบตีเมียเล่นได้ ผัวบางคนยามเมาขึ้นมาต้องตีเมียให้บาดเจ็บทุกที ซึ่งทำให้เสียนิสัย ถ้าอยากจะตีจริง ๆ กฎหมายอนุญาตเพียงหยิกเบา ๆ พอหอมปากหอมคอ อย่าให้ถึงมีบาดเจ็บ ที่ว่าบาดเจ็บนั้นหมายถึงเลือดตกยางออก แต่นี่เป็นเพียงความหมายคร่าว ๆ จะเอาละเอียดจริง ๆ ต้องไปอ่านกฎหมายอาญาว่าแค่ไหนถือเป็นบาดเจ็บ และแค่ไหนไม่เป็นบาดเจ็บ อย่างไรก็ตามคำว่า "เจ็บ" นี้หมายถึงเจ็บกายแน่นอน ถ้าเจ็บใจจะเจ็บสักเท่าไรกฎหมายก็ไม่เห็นพูดถึง ความจริงสุนทรภู่หรือคนเดินถนนก็รู้ว่าการเจ็บใจนั้น มันร้ายกว่าเจ็บกายมากหนักหนา คนเราก่อนที่จะทำให้คนอื่นเจ็บกายนั้นมักเป็นด้วยความเจ็บใจ คือเจ็บใจนำหน้า แล้วเจ็บกายตามหลัง แต่ที่เจ็บทั้งกายทั้งใจพร้อมกันก็พอหาได้

ประการที่สี่ การแต่งงานไม่ทำให้ผัวด่าเมียเล่นได้ หรือแม้เมียจะด่าผัวก็ไม่ได้เช่นกัน แล้วก็ไม่ใช่แต่จะห้ามด่าตัวเท่านั้น ด่าพ่อแม่ของเขาก็ไม่ได้ จะเห็นได้ว่าการแต่งงานนั้นลำบากต้องประหยัดกิริยามาก การแต่งงานทำได้ต้องเอาใจเมีย และต้องเอาใจแม่ยายด้วย การที่กฎหมายเขียนห้ามด่านี้ ไม่ได้หมายความว่าด่าแล้วจะติดคุกติดตะรางหามิได้ เพียงแต่ว่าทำให้เมียเขาฟ้องหย่าได้เท่านั้นเอง

ประการที่ห้า ในระหว่างผัวเมีย ผัวเป็นหัวหน้าและเป็นผู้เลือกที่อยู่ กฎหมายเขียนไว้อย่างนี้ชัดแจ้ง แต่มีเมียบางคนตั้งตัวเป็นหัวหน้า เอาผัวเป็นลูกน้อง คนไทยอย่างนี้

มีมาก ไม่รู้ว่ามีอะไรกลัวเกรงกันอยู่ ผัวบางคนปกครองคนอื่นได้หลายหมื่นหลายพัน แต่พอเข้ารั้วบ้านของตัวเอง ต้องค่อย ๆ ย่องกลัวเมียจะตื่น อย่างนี้ถือว่าท่านอกคอกไปจากที่กฎหมายกำหนดไว้ นับว่าประพฤติผิดกฎหมายของบ้านเมืองก็ได้

ประการที่หก การเป็นผัวเมีย ทำให้เมียหมดความสามารถในเรื่องการทำสัญญาต่าง ๆ บางประการไป แต่ผัวไม่หมด คือกฎหมายไม่ได้จำกัดความสามารถของผัว จำกัดแต่เมีย จะว่ากฎหมายไม่ยุติธรรมก็ไม่ได้ เพราะกฎหมายออกมาจากสภา หรือจะพูดว่าออกโดยราษฎรเห็นชอบก็ว่าได้ เมื่อยอมเขาแล้วจะไปนินทาภายหลังอีกไม่ควร ผู้หญิงนั้น ถ้าไม่แต่งงานและมีอายุครบ ๒๐ ปี จะทำสัญญาอะไร ๆ ในโลกนี้ได้ทุกอย่าง แต่ถ้าไปแต่งงานเข้าแม้อายุตั้ง ๗๐–๘๐ ปีแล้ว กลับเป็นคนที่กฎหมายสมมติว่าทำอะไรเองไม่ได้ ต้องได้รับอนุญาตจากสามีก่อน เพราะเศรษฐกิจกระเทือนถึงกัน ที่ว่าทำอะไรเองไม่ได้นั้น หมายถึงการทำสัญญาที่จะมีผลผูกพันถึงทรัพย์สมบัติ ระหว่างผัวเมียเท่านั้น เช่นไปยืมเขา หรือจำนำจำนอง ซื้อหรือขายของ เป็นต้น ถ้าเมียมีสมบัติส่วนตัว เช่นแหวนหมั้น จะขายเสียก็ได้ไม่ต้องรอรับอนุญาตสามี เพราะเป็นของส่วนตัวโดยแท้ ที่ว่าเมียซื้อของขายของไม่ได้ หมายถึงการซื้อขายรายใหญ่ ๆ ที่จะมีผลกระเทือนถึงสมบัติของผัวด้วย ถ้าเป็นรายย่อยและเป็นการใช้จ่ายประจำครอบครัว ก็ไม่ต้องรอให้อนุญาต เช่น ไปจ่ายตลาดไม่ต้องติดใบอนุญาตของสามีไว้ที่ตะกร้า เมียทำได้เองจะไม่ชำระสตางค์เขานั้นไม่ได้

ประการที่เจ็ด การเป็นผัวเมียก่อให้เกิดสิทธิประหลาดขึ้นอย่างหนึ่ง คือผัวลักเงินเมียไม่มีความผิด และเมียลักเงินผัวก็ไม่มีความผิด ลักเอาสักเท่าใดก็ได้ ขออย่างเดียวอย่าด่า ถ้าด่าเป็นมีเรื่องดังกล่าวแล้ว สิทธิในการลักขโมยนี้ต้องระวังให้ดีว่าหมายเฉพาะระหว่างผัวเมียเท่านั้น คนอื่นไม่ได้ เช่นจะเผลอไปหยิบของแม่ยายเข้าด้วยไม่ได้ ถ้าแม่ตัวเองค่อยยังชั่วหน่อย คือกฎหมายลงโทษกึ่งหนึ่ง สิทธิประหลาดนี้ไม่ได้หมายเฉพาะแต่ลักทรัพย์แต่หมายถึงเรื่องยักยอกฉ้อโกง ตลอดจนการบุกรุกทำให้เสียทรัพย์ด้วย สิ่งเหล่านี้ ถ้าเกิดขึ้นระหว่างผัวเมีย (ไม่ใช่แม่ยาย) แล้ว ท่านว่าหาความผิดมิได้เลย

แต่ต้องระวังอีกอย่างคือคำว่า "ผัวเมีย" นี้น่าจะหมายถึงผัวเมียที่จดทะเบียนถูกต้อง ถ้าอยู่กินกันเฉย ๆ ไม่ได้จดทะเบียน อย่าไปลักทรัพย์เขาเข้า เว้นแต่กฎหมายเขาจะ

เอื้อเฟื้อแปลไปในทางไม่มีเจตนา เพราะฉะนั้นผัวที่ไม่ค่อยจะไว้ใจมือของตัวแล้ว ต้องรีบไปจดทะเบียนเมียเสียให้มั่นคง และการจดทะเบียนนั้นต้องอย่าลืมว่า ต้องจดที่อำเภอ ถ้าจดผิดที่ก็ไม่เป็นผัวเมียกันอีก

ประการที่แปด การที่เป็นผัวเมียกันคนรู้เห็นทั้งเมือง แต่ไม่ได้จดทะเบียนจนกระทั่งลูกตั้งหลายคนนั้น ความสัมพันธ์อย่างผัวเมียตามกฎหมายไม่เกิดขึ้นเลย คือข้อความที่กล่าวมาแล้วเจ็ดประการนั้น ใช้บังคับแก่ผัวเมียชนิดไม่จดทะเบียนไม่ได้ แม้นามสกุลของผัวก็ไม่มีสิทธิจะใช้ แต่มีปัญหาอยู่บ้างในเรื่องทรัพย์สินที่ทำมาหากินด้วยกันมาจนผลิดอกออกผลมากมาย จะแบ่งสมบัติกันอย่างไรถ้าแยกกัน เรื่องนี้เคยมีคำพิพากษาฎีกาให้ชายหญิงต่างมีส่วนได้คล้ายเป็นผัวเมียกันตามกฎหมาย เพราะเขาร่วมทำมาหากินด้วยกันมาโดยชอบเหมือนเข้าหุ้นส่วนค้าขายกัน (ฎีกาที่ ๓๐๓/๒๔๘๘, ๖๓๒/๒๔๙๑, ๑๙๓๓/๒๔๙๒, ๑๑๗๙/๒๔๙๒ และที่ ๑๖๕๖/๒๔๙๒)

ต่อไปนี้ข้าพเจ้าจะขอกล่าวเรื่องเงิน ๆ ทอง ๆ และทรัพย์สินระหว่างผัวเมียบ้าง ในโลกนี้คนเราถ้าต่างคนต่างอยู่เสียมันก็ไม่มีเรื่อง แต่ที่นี้ไม่ต่างคนต่างอยู่ คือเกิดไปแต่งงานกันเข้า เรื่องทรัพย์สินต่าง ๆ จึงพัลวันกัน จนเป็นเหตุให้เกิดคดีรกโรงศาลสางกันไม่หมดจนทุกวันนี้ ขึ้นชื่อว่าคนจะทะเลาะกันด้วยเรื่องใดยิ่งไปกว่าทรัพย์สมบัติไม่มีแล้ว สมบัติที่เกิดขึ้นเพราะความเป็นผัวเมียคู่ใดคู่หนึ่งมีหลายอย่าง มีชื่อเรียกต่าง ๆ กันดังนี้

๑. สินสอด หมายถึงสินที่ฝ่ายชายเอาไปสอดให้ฝ่ายหญิง เพื่อตอบแทนการที่หญิงยอมสมรส หากไม่มีการสมรสต้องคืน จะว่ากันไปแล้วก็เหมือนติดสินบนให้เขาจัดการสมรสให้ เป็นเรื่องที่ผู้ใหญ่ต่อผู้ใหญ่ให้กันก็ได้ เด็กให้ผู้ใหญ่ก็ได้ เด็กต่อเด็กให้กันก็ได้ แต่ถ้าให้เด็กเขามักไม่เรียก "สินสอด" กลายเป็น "ของหมั้น" ไป สินสอดนี้จะให้ก็ได้ไม่ให้ก็ได้ ครั้งหนึ่งเคยเรียกว่าค่าน้ำนม สมัยนี้ไม่ค่อยมีสินสอด สินสอดกับของหมั้นเหมือนกันที่ว่าต้องให้ฝ่ายชายเป็นฝ่ายเสียเสมอไป และจะเป็นทอง เงิน ตะกั่ว ดีบุก หรือแร่ธาตุสิ่งใดก็ได้ไม่จำกัด แต่ถ้าเป็นโฉนดแล้วเห็นว่าไม่ได้เพราะโฉนดคือกระดาษ การให้โฉนดคือการให้กระดาษ ไม่มีผลอย่างใด เพราะไม่ได้ทำโอนอย่างถูกต้อง

๒. ทองหมั้น โบราณเรียกทองหมั้น เพราะใช้ทองกันเป็นธรรมเนียม สมัยใหม่เรียกว่า ของหมั้น เพราะไม่ใคร่ใช้ทองกันแล้ว ของหมั้นต้องให้ก่อนสมรส ให้หลังไม่ได้ เมื่อสมรสแล้วของหมั้นต้องตกเป็นสมบัติส่วนตัวของหญิง ชายจะไปแตะต้องไม่ได้ ของหมั้นจะให้กันเป็นบางส่วนไม่ได้ เช่นให้เงิน ๑๐๐๐ บาท แต่ว่าในชั้นนี้ให้เพียง ๑๐๐ บาทก่อนแต่งแล้วจะให้อีก ๙๐๐ บาท อย่างนี้ไม่ได้ คงเป็นของหมั้นจริง ๆ เพียง ๑๐๐ บาทเท่านั้น

๓. กองทุน คือทรัพย์สินที่แต่ละฝ่ายนำมากองไว้ จำนวนเท่าหรือไม่เท่าก็แล้วแต่ หรือฝ่ายหนึ่งอาจเอาเงินมากอง อีกฝ่ายหนึ่งเอาของหรือที่ดิน เมื่อสมรสกันแล้วก็มอบให้คู่สมรสไปทำกิน ทรัพย์สินประเภทนี้ไม่มีเขียนไว้ในกฎหมาย คือไม่เป็นข้อบังคับ จะทำกันหรือไม่ก็ได้ ถ้าให้กันก่อนจดทะเบียนก็มักถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของสินเดิม ถ้าให้เมื่อจดทะเบียนแล้วก็มักถือว่าเป็นสินสมรส

๔. ของรับไหว้ ตามธรรมดาสมรสกันแล้ว ผัวหนุ่มเมียสาวก็เที่ยวตระเวนไหว้ญาติผู้ใหญ่ของแต่ละฝ่าย การไหว้นี้บางทีก็ได้ทรัพย์ บางทีก็ได้พร ถ้าได้พรก็ไม่เป็นสินสมรส เพราะพรเป็นแต่เพียงกาชที่ออกจากปากคน แต่ถ้าได้ทรัพย์ถือว่าเป็นสินสมรส

๕. เรือนหอ คือเรือนที่ชายมักปลูกในที่ดินของหญิง ไม่ว่าผู้ชายจะปลูกเองหรือพ่อของผู้ชายจะปลูกให้เพื่อให้เป็นที่อยู่ของคู่สมรส เมื่อได้สมรสกันแล้ว เรือนหอนี้ไม่มีบัญญัติไว้ในกฎหมายว่าคืออะไร และไม่เป็นบทบังคับว่าชายทุกคนต้องปลูกเรือนหอ จะไม่ปลูกก็ได้ ถ้าชายดีมีฝีมือหญิงปลูกบ้านให้อยู่ หาทรัพย์ให้ใช้ด้วยก็มีถมไป แต่ตามประเพณีแล้วบ้านที่หญิงปลูกเขาไม่เรียกเรือนหอ เพราะเรือนหอชายต้องปลูกเสมอไป ถ้าหญิงปลูกจะเรียกหอรักหรือหออะไรไม่ขัดข้อง แต่อย่าเรียกเรือนหอ จะทำให้หลักกฎหมายเขาเสียไป เรือนหอต้องปลูกก่อนสมรส ถ้าสมรสแล้วไม่เรียกเรือนหอ เช่นหญิงชายอยู่กันมาตั้ง ๒๐ ปี แล้วปลูกบ้าน บ้านนี้จะเรียกเรือนหอไม่ได้ ต้องเรียกบ้านวันยังค่ำ และบ้านเช่นนี้ต้องถือว่าเป็นสินสมรส ส่วนเรือนหอแท้ ๆ นั้น ไม่ใช่สินสมรส ไม่ใช่สินเดิมแต่เป็นสินพิเศษ ซึ่งกฎหมายแพ่งมาตรา ๑๕๑๖ บัญญัติว่า ถ้าผัวเมียขาดกัน ผัวรื้อเรือนหอไปได้ แต่ถ้าเป็นตึกจะว่าอย่างไรเพราะตึกรื้อแล้วก็เป็นเศษอิฐ ท่านจึงบัญญัติไว้ต่อไปว่า ให้หญิงรับซื้อแล้วใช้เงิน

แก่ชาย ถ้าหญิงไม่มีเงินซ้อกฎหมายไม่พูดว่าจะให้ทำอย่างไรต่อไป คงเป็นเล่ห์กลของผู้ออกกฎหมายที่จะเขียนไว้ให้เป็นปริศนาสักอย่าง คือหญิงไม่มีเงินหญิงก็ต้องติดเงินชายไว้ ครั้นชายมาทวงบ่อย ๆ เข้าเขาก็คงคืนดีกันไปเอง ไม่ต้องแบ่งทรัพย์กันให้ลำบาก เรื่องผัว ๆ เมีย ๆ เขาจึงทำให้ทรัพย์สินมันพัวพันกันยุ่งอย่างสางไม่ไหวจริง ๆ ถ้าขืนทำให้เรื่องง่ายชัดเจนแล้ว ผัวเมียคงเลิกกันไม่หยุดหย่อนเป็นแน่

๖. เงินส่วนตัว คือสมบัติที่ชายหรือหญิงมีมาก่อนสมรส และเมื่อสมรสได้ทำสัญญาแยกไว้ หรือของใช้ประจำตัวของหญิงที่ใช้มาก่อนสมรส เช่นสายสร้อยเพชรของลูกสาวเศรษฐีเป็นต้น หรือได้รับมรดกที่ระบุชัดว่าเป็นสินส่วนตัวหรือของหมั้นที่ได้กล่าวแล้วแต่ต้น การที่เราควรรู้ว่าอะไรเป็นสินชนิดไหนนั้นสำคัญมาก เพราะเวลาหย่ากัน กฎหมายเขาเขียนไว้ชัดว่า สินอย่างไหนใครจะได้เพียงใด เช่นสินส่วนตัวให้คืนแก่เจ้าของไป ของใครของมันเป็นต้น

๗. สินเดิม คือทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีอยู่แล้วก่อนสมรส หรือได้มรดกหลังสมรสโดยระบุว่าให้เป็นสินเดิม เรื่องการมีสินเดิมหรือไม่นี้สำคัญมาก เพราะถ้าหย่ากันแล้วท่านให้แบ่งสินสมรสคนละครึ่ง เว้นแต่ถ้าฝ่ายใดไม่มีสินเดิม ท่านให้ได้รับส่วนเดียว คนมีสินเดิมได้สองส่วน

การที่จะเรียกว่ามีสินเดิมหรือไม่นั้น กฎหมายไม่ได้เขียนชัดว่าต้องมีกี่บาทหรืออย่างไร ฝ่ายหนึ่งมีสินเดิมตั้งแสน อีกฝ่ายหนึ่งมีเพียงสิบสลึง จะเป็นเหตุให้ได้แบ่งสินสมรสคนละครึ่งได้หรือไม่ ข้อนี้จะได้พิจารณาดูตามสมควร ถ้าจะถือว่ามีสตางค์ก็สตางค์ก็ถือว่ามีสินเดิมแล้วก็ไม่มีใครในโลกที่จะไม่มีสินเดิม เพราะบุหรี่หนึ่งซอง หรือไม้จิ้มฟันหนึ่งอันก็ถือว่าเป็นสินเดิม จึงควรถือตามคำพิพากษาฎีกาที่เคยวินิจฉัยไว้เป็นกลาง ๆ ว่ามีทรัพย์ซึ่งจะพึงใช้ทำกินด้วยกันได้โดยไม่กำหนดจำนวน ทั้งนี้ก็แล้วแต่ฐานะ คนจนมีน้อยก็ว่ามาก เศรษฐีมีมากก็ยังว่าน้อย อนึ่งสินเดิมไม่จำเป็นต้องเป็นเงินหรือของ ถ้าเป็นเจ้าหนี้ใครอยู่ สิทธิเรียกร้องอันนี้คือความเป็นเจ้าหนี้ก็ถือเหมือนหนึ่งผู้มีทรัพย์สินเหมือนกัน อย่างไรก็ดีการมีเงินเดือนกินอย่างเดียวไม่ถือว่ามีสินเดิม เพราะเงินเดือนไม่ใช่สิทธิเรียกร้อง ผู้รับเงินเดือนไม่ใช่

เจ้าหนี้แต่เป็นลูกจ้างเขา ถ้าถือว่ามีเงินเดือนเท่ากับมีสินเดิมแล้ว คนหาเช้ากินค่ำที่มีคนจ้างทำงานทุกคนก็ต้องมีสินเดิมด้วย

๘. สินสมรส คือทรัพย์สินทุกชนิดที่ได้มาหลังจากจดทะเบียนสมรสแล้ว ไม่ว่าจะได้มาโดยสุจริตทุจริต หรือใช้เล่ห์กลมารยาอย่างใด ไม่ว่าจะได้มาทั้งหมดหรือบางส่วน ไม่ว่าจะเป็นเพียงสิทธิหรือตัวเงินสด สินสมรสนี้แต่โบราณตามกฎหมายลักษณะผัวเมียบทที่ ๖๘ ว่าให้แบ่งแก่ชาย ๒ ส่วน หญิง ๑ ส่วน ตามเกณฑ์ที่ว่าชายหาบหญิงคอน นี่พูดถึงว่าต่างคนต่างมีสินเดิม ถ้าฝ่ายใดไม่มีสินเดิมฝ่ายนั้นก็ไม่มีสิทธิได้สินสมรส เพราะถือว่าไม่ลงทุนจะเอากำไรอย่างไรได้ นี่เป็นหลักเก่า และกฎหมายเก่ายังเขียนต่อไปในบทที่ ๗๐ อีกว่าผัวเมียอยู่ด้วยกัน ผัวไปค้าได้เมียใหม่มาด้วย ชายทำเคียดแก่เมียก่อน และจะหย่ากันไซร้ให้แบ่งสินนั้นกึ่งหนึ่ง (คือได้คนละครึ่ง) เพราะเมียก่อนนั้นหาโทษมิได้ "ชายนั้นอาธรรม์" หมายความว่าถ้าชายทำผิดต้องถูกลงโทษคือแบ่งสินสมรสเป็นกึ่งหนึ่ง แทนที่ชายจะได้ ๒ ส่วนเหมือนเช่นเคย กลับได้คนละครึ่ง ข้อที่ร้ายคือกฎหมายเก่าเขียนด่าคนมีเมียน้อยเสียด้วยว่าเป็นชายอาธรรม์ ที่จริงคนมีเมียน้อยหลาย ๆ คน แต่อุดมไปด้วยธรรมะ ก็คงจะพอมีตัวอยู่ไม่น้อย ไม่ควรมาเขียนด่าไว้เป็นตัวบทกฎหมายอายเขาจังเลย

สำหรับการแบ่งสินสมรสตามกฎหมายปัจจุบันถือว่า ชายหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกันตามแบบประชาธิปไตย หญิงชายจึงได้คนละครึ่ง แต่ทั้งนี้หมายความว่าคืนสินเดิมของแต่ละฝ่ายกลับไปก่อนแล้วจึงแบ่งสินสมรส ถ้าฝ่ายใดไม่มีสินเดิมมาแต่งงานเลย ฝ่ายนั้นได้สินสมรสเพียงส่วนเดียว ฝ่ายมีสินเดิมได้สองส่วน

๙. สินบริคณห์ คือสินเดิมและสินสมรสที่รวมอยู่ด้วยกันดังกล่าวแล้ว สินบริคณห์ก็คือต้นทุนกำไรทั้งหมดที่ยังไม่ได้ชำระบัญชีกัน และบริษัทผัวเมียไม่มีวันชำระบัญชีนอกจากจะหย่ากัน คือล้มบริษัท

สินบริคณห์ ไม่จำเป็นต้องเป็นสินที่เอามาคลุกปนกัน ทรัพย์สินอาจอยู่แยกกันคนละเมือง คนละภาคก็ได้ สินบริคณห์นี้ ปกติก็เอามาหมุนให้เกิดดอกออกผล แต่บางทีฝ่ายหนึ่งมีมาก ฝ่ายหนึ่งมีน้อย เช่นสินเดิมของฝ่ายหนึ่งมีตั้งแสน อีกฝ่ายหนึ่งมีเพียงห้าร้อยบาท

ดังนี้สินเดิมของฝ่ายที่มีห้าร้อยบาทอาจไม่ต้องเอามาใช้จ่าย หรือเอามาบริคณห์เลย แต่ก็ถือว่าเป็นสินเดิมหรือสินบริคณห์เหมือนกัน

เมื่อข้าพเจ้าได้เขียนเรื่องผัว เรื่องเมียมาถึงเพียงนี้ ท่านทั้งหลายคงจะเห็นแล้วว่าในนิยาย หรือนิทานเก่า ๆ ก็ดี ในเรื่องลิเก หรือละครก็ดี หรือหนังญี่ปุ่นก็ดี หรือในหนังสืออ่านเล่นก็ดี เมื่อพระเอกกับนางเอกได้กันแล้วเขาก็จบเรื่องทุกที

แต่ในเรื่องจริงของมนุษย์เรา การสมหวังในความรัก อันเป็นผลให้แต่งงานกันนั้นไม่ใช่ว่านิยายของชีวิตได้จบลงแล้ว ไม่ใช่จบเกม ไม่ใช่หน้าสุดท้ายของพงศาวดารของคนแท้จริงอยากจะเรียกว่าชีวิตเพิ่งจะเริ่มต้นเห็นจะถูกกว่า เพราะหลังจากแต่งงานแล้วเรื่องของมนุษย์ยิ่งมีมาก แตกแยกออกเป็นหลายสาขา ทำให้เกิดชีวิตภาคผนวกอันแสนจะพิสดารมีรสชาติผาดโผนยิ่งนัก บางคนยังเยาว์ต่อโลก ไม่สามารถจะทนทานต่อการต่อสู้เพื่อประคองชีวิตสมรสไว้ได้ ความเป็นผัวเมียของเขาก็ต้องสลายลงไม่มีชิ้นดี มีตัวอย่างอยู่เป็นอันมากในต่อไปนี้ข้าพเจ้าจะเล่าเรื่องความแตกสลายของชีวิตสมรส หรือความสุดสิ้นแห่งสภาพผัวเมียต่อไป

อันว่าผัวเมียนั้น แรกเริ่มเดิมทีจะได้กัน เพียงวันไหนไม่ได้เห็นหลังคาบ้านใจก็แทบจะขาด ครั้นได้เข้าแล้วบางคนอยากจะเลิกกันแทบขาดใจเหมือนกัน บางคนก่อนได้กันเอารถยนต์ไปรับเที่ยวทุกวัน ครั้นได้แล้วก็เปลี่ยนเป็นสามล้อ พอมีลูกสัก ๒ คน ก็ปล่อยขึ้นรถรางไปเลย

มนุษย์เราจะขาดจากผัวเมียได้ ๓ สถาน คือตายจากกันหนึ่ง หย่ากันเองหนึ่ง หย่ากันที่ศาลหนึ่ง

เรื่องการตายจากกันจะไม่พูด เพราะเป็นเรื่องฟ้าดินบันดาล ช่วยเหลืออะไรไม่ได้จะพูดถึงเรื่องหย่ากันเองก่อน การหย่ากันเอง หมายความว่าผัวเมียตกลงที่จะแยกจากกันโดยดีข้อตกลงดังว่านี้ ถ้าเป็นผัวเมียกันก่อนสมัยมีจดทะเบียน (๑ ตุลาคม ๒๔๗๘) ต้องทำเป็นหนังสือมีพยานสองคน จะต่างคนต่างขนของแยกกันไปเฉย ๆ ไม่ได้ กฎหมายถือว่ายังไม่ขาดต้องมีหนังสือดังว่านี้ จึงจะขาด ถ้าเป็นผัวเมียกันโดยจดทะเบียนสมรส การหย่าก็ต้องทำพิธี

จดทะเบียนหย่าเหมือนกัน จะเพียงแต่ทำหนังสือให้ไว้ต่อกันเฉย ๆ ไม่ได้ การทำหนังสือก็ต้องทำโดยมีเจตนาจริง ๆ ถ้าหย่ากันพอเป็นพิธี เช่นหย่าเพื่อหนีเจ้าหนี้ หย่าเพื่อรักษาไข้ตามที่ผีบอก แม้จะทำหนังสือถูกต้องตามกฎหมาย ผัวเมียก็ไม่ขาดกันจริง

การหย่ากันที่ศาล ใช้สำหรับกรณีที่ฝ่ายหนึ่งไม่ยอมหย่าแต่โดยดี จึงต้องให้ฝ่ายที่ต้องการหย่าฟ้องศาลให้บังคับการหย่า แต่การที่จะฟ้องศาลได้นั้น ต้องมีเหตุผลพอเพียงศาลจึงบังคับให้ เหตุอย่างใดจึงจะพอเพียงนั้น กฎหมายเขียนไว้ดังนี้คือ

๑. ถ้าเมียมีชู้ ผัวฟ้องหย่าได้ ขอให้สังเกตว่า ถ้าผัวมีชู้เมียฟ้องหย่าไม่ได้ การเป็นชู้นี้ ถ้าผัวรู้เห็นเป็นใจก็ฟ้องหย่าไม่ได้ ถ้าภรรยาถูกข่มขืน ไม่ถือว่ามีชู้ การยอมให้ผู้ชายล่วงเกินเพียงภายนอก แม้ชอกช้ำเพียงใดก็ตามไม่ถือว่ามีชู้

๒. ฝ่ายหนึ่งประพฤติชั่วอย่างร้ายแรง เช่นเป็นนักเลงการพนันต้มมนุษย์ สูบฝิ่นกินเหล้า ชอบเป็นชู้กับภรรยาผู้อื่นเป็นต้น กฎหมายเก่า ๆ เช่น กฎหมายผัวเมีย บทที่ ๑๐๘ เขียนไว้ว่า "ชายมาสู่ขอลูกสาวหลานสาวท่าน ท่านให้หญิงเป็นเมียชายแล้ว ชายนั้นคบหาโจรผู้ร้ายก็ดี ท่านว่ามันเป็นคนพาล ให้พ่อตาแม่ยายขับมันไป อย่าให้ยอมอยู่ด้วยลูกสาวหลานสาวท่าน ไปเมื่อหน้าจะฉิบหายเสีย" ดังนี้แสดงว่าคนโบราณก็บังคับหย่าได้ถ้าประพฤติชั่ว

๓. ทำร้ายร่างกายอีกฝ่ายหนึ่ง หรือทำร้ายบิดามารดาปู่ย่าตายายของเขาถึงกับบาดเจ็บ การทำร้ายดังว่านี้ หมายความว่าทำข้างเดียว ถ้าเป็นการต่างคนต่างตีหรือฝ่ายหนึ่งว่าอีกฝ่ายหนึ่งตีด้วยความโมโห หรือทำเพื่อป้องกันตัว อย่างนี้ก็ไม่เป็นเหตุหย่าได้

๔. หมิ่นประมาทอีกฝ่ายหนึ่ง หรือญาติอีกฝ่ายหนึ่งอย่างร้ายแรง ถ้ามีการด่ากันบ้างเวลาโมโห แล้วไม่ได้ต่อหน้าแขกเหรื่อก็เห็นจะพอทนอยู่กับไปได้ก่อน เพราะไม่ร้ายแรงอะไรนัก

๕. ถ้าชายละทิ้งไปตั้งปี หรือไม่เลี้ยงดูหญิง หรือไม่ยอมหลับนอนด้วยเป็นเวลานานโดยไม่มีเหตุผล ในข้อนี้ให้สังเกตด้วยว่า ชายไม่เลี้ยงหญิง หญิงฟ้องหย่าได้ ถ้าหญิงไม่เลี้ยงชาย ชายจะฟ้องหย่าไม่ได้ เพราะไม่ใช่หน้าที่หญิงจะเลี้ยงชาย

ที่ว่าทิ้งร้างไปตั้งปี กำหนดไว้ตายตัวเกินไป กฎหมายเก่าเขาเขียนไว้ให้ยืดหยุ่นได้ คือทางใกล้คิดอย่างหนึ่ง ทางไกลคิดอย่างหนึ่ง เช่น กฎหมายลักษณะผัวเมียบทที่ ๔๙ เขียนว่า

"ถ้าชายอยู่ทางวันหนึ่งให้ผลัดแต่ใน ๓ เดือน อยู่ทางสามวันให้ผลัดแต่ใน ๖ เดือน อยู่ทาง ๗ วัน ให้ผลัดแต่ใน ๑ ปี อยู่ทาง ๑ เดือนให้ผลัดแต่ใน ๑ ปี กับ ๔ เดือน" หมายความว่าถ้าชายอยู่ใกล้กัน ทิ้งเมียร้างไว้ ๓ เดือน ก็ขาดกันแล้ว ถ้าอยู่ไกลมากต้องทิ้งถึง ๑ ปี กับ ๔ เดือนจึงจะขาด แต่ถ้าการไปมาของชายนั้นมีลักษณะจงใจจะทิ้งเมียก็เป็นอันขาดกันตั้งแต่วันแรกคือ "ผัวเมียโกรธกัน ผัวลงจากเรือนทิ้งเมียไว้ เอามีดพร้าฟันเสาเรือนหอแล้วไปอยู่ที่อื่น" (แล้วขนของไปด้วย) ถือว่าขาดกันแต่วันฟันเสาเรือน

๖. ฝ่ายหนึ่งถูกจำคุก ถ้าเป็นเรื่องลักขโมยต้องโทษเท่าใดฟ้องหย่าได้ ถ้าเป็นโทษตามกฎหมายอื่นต้องรับโทษ ๓ ปี จึงจะฟ้องหย่าได้

๗. ถ้าฝ่ายหนึ่งหายสูญไป จนศาลสั่งให้เป็นผู้สูญแล้ว อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

๘. ฝ่ายหนึ่งเป็นบ้าถึง ๓ ปี แล้วยังไม่หาย อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้ ข้อนี้ก็น่าแปลกไม่น้อยที่ต้องรอถึง ๓ ปี หมายความว่าเป็นบ้าเพียง ๒ ปี ก็ยังต้องหอบหิ้ว เลี้ยงดูกันอยู่นั่นเอง

๙. ผิดสัญญาทัณฑ์บนที่ให้ไว้ เช่น ทำหนังสือให้เมียไว้ว่า จะไม่สูบฝิ่นกินเหล้าเล่นการพนันอีก แล้วไปเผลอตัวเข้าก็เรียกว่าผิดทัณฑ์บน

๑๐. ฝ่ายหนึ่งเป็นโรคติดต่อร้ายแรง เช่นวัณโรค หรือโรคเรื้อน

๑๑. ฝ่ายหนึ่งมีอวัยวะสืบพันธุ์ไม่สมบูรณ์ ข้อนี้ชัดเจนอยู่แล้วว่า ต้องเป็นสิ่งสืบพันธุ์จริง ๆ ไม่ใช่ส่วนประกอบส่วนใดเสียไปเท่านั้น และความไม่สมบูรณ์นี้จะต้องตลอดกาลไม่ใช่ชั่วคราวหรือระหว่างรักษา เพราะคนเราอาจจะมีเหตุต้องรักษาบ่อย ๆ ขอให้สังเกตคำว่าไม่สมบูรณ์ ไม่ได้แปลว่าเสียสิ้นเชิงหรือเสียทั้งหมด ถึงส่วนหนึ่งส่วนใดบุบสลายไปก็เรียกได้ว่าไม่สมบูรณ์แล้ว

มีอีกข้อหนึ่งที่กฎหมายเก่าถือว่าผัวเมียขาดจากกัน แต่กฎหมายเดี๋ยวนี้ไม่ถือ คือการไปบวช แต่ก่อนเมื่อผัวบวชแล้วสึกออกมา เมียจะยอมเป็นเมียอีกหรือไม่ก็ได้ เพราะถือว่าเด็ดขาดกันแล้ว ถ้าได้กันอีกก็เท่ากับเป็นการตั้งต้นกันใหม่ (กฎหมายลักษณะผัวเมีย บทที่ ๓๘) ในเวลานี้การบวชของผัวเป็นการขาดจากเมียในทางธรรมเท่านั้น แต่ในทางโลกถือว่า

ไม่ขาด ถ้าใครไปเป็นชู้ก็จะต้องเสียเบี้ยปรับเหมือนชู้ทั้งหลาย การบวชที่ว่านี้หมายถึงทั้งบวชพระและบวชชี

หลังจากหย่ากันแล้ว ยังมีปัญหาเรื่องอื่นตามมาอีกเช่นว่า ถ้ามีลูกใครจะปกครอง เรื่องนี้กฎหมายเขียนไว้ว่า

๑. ถ้าหย่ากันเองก็แล้วแต่จะตกลงกันว่า จะให้ฝ่ายใดปกครองบุตรคนไหน ทั้งนี้ต้องทำเป็นหนังสือ แต่ถ้าไม่ได้ตกลงกันไว้อย่างใดเลยก็ต้องถือว่าให้บิดาเป็นผู้รับบุตรไปปกครองทั้งหมด

๒. ถ้าหย่ากันโดยฟ้องศาล กฎหมายให้ฝ่ายชนะคดีไปปกครองบุตรทั้งหมด นอกจากจะมีเหตุผลพิเศษที่ศาลอาจสั่งให้บุคคลภายนอก หรือผู้แพ้คดีไปปกครองบุตรบางคนก็ได้

ถ้าปรากฏว่าหลังจากที่ศาลสั่งให้ลูกอยู่กับใครแล้ว ผู้ปกครองคนนั้นเกิดประพฤติตัวไม่เหมาะสมที่จะปกครองลูกต่อไปได้ ศาลจะสั่งเปลี่ยนตัวผู้ปกครองเสียใหม่ก็ได้

อย่างไรก็ดีถึงฝ่ายไหนจะเป็นผู้มีอำนาจปกครองบุตร อีกฝ่ายหนึ่งย่อมมีสิทธิที่จะมาเยี่ยมเยียนลูกได้ตามสมควร

เรื่องค่าเลี้ยงดูอีกอย่างหนึ่ง เป็นผลที่ตามมาหลังจากขาดจากการเป็นผัวเมีย ถ้าหย่ากันเองก็ต้องตกลงกันเสียว่า ใครจะเลี้ยงดูใครเท่าใด ถ้าหย่ากันที่ศาล ๆ จะตัดสินให้ฝ่ายที่ต้องรับผิดให้ค่าเลี้ยงดูกับอีกฝ่ายหนึ่งที่ยากจนตามสมควรแก่ฐานะของผู้ให้และผู้รับ ตัวอย่างเช่นศาลตัดสินให้เมียหย่าขาดจากผัว โดยเหตุที่ผัวขี้เหล้าเมายาเกินขนาด และเมียเป็นคนยากจน ผัวเป็นคนทำงานมีรายได้ประจำเดือนละ ๓๐๐๐ บาท ถ้าสมมุติว่าไม่มีบุตรด้วยกันศาลอาจตัดสินให้ผัวจ่ายค่าเลี้ยงดูให้แก่เมียเดือนละ ๑,๐๐๐ บาท ตลอดไปจนกว่าเมียจะมีผัวใหม่ ถ้ามีบุตรด้วยกันก็แล้วแต่ฝ่ายไหนเลี้ยง คือ ฝ่ายที่เลี้ยงจะต้องมีค่าใช้จ่ายเพื่อการนั้นเพิ่มขึ้นอีกตามสมควร

ยังมีเรื่องการแบ่งทรัพย์สินระหว่างผัวเมียอีกเรื่องหนึ่ง ที่ตามมาหลังจากหย่าแล้วกฎหมายเขียนว่าให้แบ่งทรัพย์กันดังนี้ คือ

๑. ถ้าแต่ละฝ่ายมีสินเดิมหรือกองทุนเท่าใด ก็ให้คืนฝ่ายนั้นไปทั้งหมด ถ้าสินเดิมของฝ่ายใดขาดไปต้องเอาสินสมรสใช้สินเดิมเสียก่อน (สินสมรสคือเงินที่หาได้หลังจากสมรส)

ถ้าสินสมรสไม่มี หรือมีไม่พอที่จะใช้ให้สินเดิม ให้ชักสินเดิมของฝ่ายที่เหลือมากมาใช้ฝ่ายที่เหลือน้อย

๒. เมื่อได้กระทำในการเรื่องคืนสินเดิมเสร็จแล้ว หากยังมีสินสมรสเหลือเท่าใดก็ให้แบ่งครึ่งกันเว้นแต่ฝ่ายหนึ่งไม่มีสินเดิมเลย ฝ่ายนั้นก็ได้เพียง ๑ ส่วน อีกฝ่ายได้ ๒ ส่วน

๓. มีหนี้สินติดค้างอยู่ที่จะต้องชำระแก่เจ้าหนี้เขา ผัวและเมียต้องแบ่งใช้หนี้กันตามส่วนที่ได้จากสินสมรส เช่นถ้าแบ่งสินสมรสกันคนละครึ่ง ก็ต้องแบ่งใช้หนี้สินกันคนละครึ่งเหมือนกัน

เรื่องสุดท้ายที่ข้าพเจ้าจะกล่าวอีกเรื่องหนึ่ง เกี่ยวด้วยความเป็นผัวเป็นเมีย คือชายชู้ อันเป็นเรื่องใหญ่ไม่ใช่น้อยในประวัติศาสตร์ของชาติมนุษย์

อันว่าชายชู้นั้นกฎหมายมิได้เขียนว่า คือคนอย่างไร แต่ความเข้าใจ คือผู้ที่ล่วงเกินเมียชาวบ้านเขาทางประเวณี การล่วงเกินไม่ถึงทางประเวณีได้แก่การจับจูบลูบคลำกฎหมายเก่าไม่ถือโกรธ ท่านว่าอย่าเอาโทษแก่มันเลย เพราะหญิงยอม แต่กฎหมายปัจจุบันนี้สามีเรียกค่าเสียหายจากชายผู้ที่มานั่งลูบเมียเราทั้งวัน แม้จะไม่ได้ทำอะไรกันก็ตาม (มาตรา ๑๕๐๕)

ทีนี้จะกล่าวถึงการล่วงเกินทางประเวณีบ้าง การล่วงเกินในทางนี้แม้ล่วงเกินกับผู้หญิงที่เป็นเพียงแค่คู่หมั้นของเราก็เรียกค่าเสียหายได้ โบราณเรียกชู้ชนิดนี้ว่าชู้เหนือขันหมาก แล้วยังมีชู้อีกอย่างหนึ่งที่กฎหมายใหม่ไม่มี คือชู้เหนือผี หมายความว่าผัวตายสด ๆ เมียมีผัวใหม่ ซึ่งตามในกฎหมายเขียนว่า "ผัวนอนหงายทั้งโลงศพยังอยู่กับเรือนหญิง เมียนั่งน้ำตาตก แต่คล้อยใจกำหนัด ชักเอาชายมานอน และผู้ตายหงายรับกันอยู่ดังนั้น ถ้าพี่น้องชายผู้ตายรู้เห็นเอาความมาฟ้องร้อง เมื่อสวนสับขับแท้แพ้จริงไซร้ ให้ไหมชายชู้เป็นเบี้ย ๑๐ แสนให้แก่ญาติพี่น้องเผาผีผู้ตาย" เบี้ย ๑๐ แสนเป็นเงิน (สมัยแพง) ราว ๑๒๕ บาท ตามกฎหมายเดี๋ยวนี้ผัวตามเมื่อไรเมียก็มีผัวได้ทันทีโดยไม่ผิด แต่ว่าในทางประเพณีที่ดีเขาไม่ทำกันเช่นนั้น

ทีนี้พูดถึงชายชู้จริง ๆ ที่เป็นชู้กับเมียเขา คำว่าเมียเขานั้นต้องระวังให้ดีว่า ต้องเป็นเมียชอบด้วยกฎหมาย คือถ้าเป็นเมียหลังวันที่ ๒ ตุลาคม ๒๔๗๘ ก็ต้องจดทะเบียนและ

ถ้าจดทะเบียนไว้หลายราย ก็หมายเฉพาะรายแรกที่สุดเท่านั้นที่เป็นเมียชอบด้วยกฎหมาย เมียนอกจากนี้เรียกว่าเมียไม่ได้ แม้เพื่อนบ้านร้านตลาดจะรู้เห็นกันทั่วไปว่าเป็นเมีย ความจริงก็เป็นเพียงนางบำเรอ เพราะฉะนั้นการเป็นชู้กับนางบำเรอ จึงหาความผิดมิได้

การเป็นชู้นั้นมีผลทำให้ผัวเขาฟ้องหย่าได้ และฟ้องเรียกค่าทดแทนจากเมียและชายชู้ได้อีก ๒ คน การฟ้องนี้ปกติเขารวมกันไป คือ ฟ้องหย่าแล้วเรียกค่าทดแทน ถ้าไม่ฟ้องหย่าจะเรียกค่าทดแทนจากชายชู้อย่างเดียวไม่ได้ ข้อนี้คนทั้งหลายมักเข้าใจผิดว่า ใครเป็นชู้กับเมียเขาแล้วฟ้องได้ทันที คือ เลือกฟ้องแต่ชายชู้ ส่วนเมียจะเอากลับคืน ที่เข้าใจผิดไปเช่นนี้เพราะเดิมทีก่อนมีประมวลแพ่ง กฎหมายของเราเขียนไว้อย่างนั้น ประเพณีไทยถือว่าการมีชู้เป็นของชั่วช้ามาก ถึงกับบัญญัติให้เป็นความผิดทางอาญา ปรับไหมชายชู้แล้วให้ริบทรัพย์สมบัติเมียให้หมด "คงให้หญิงนั้นไปแต่เพียงนุ่งผ้าผืนหนึ่งกับผ้าห่มผืนหนึ่ง" เท่านั้น

เดี๋ยวนี้ไม่มีอย่างว่านี้แล้ว การหย่ากันเองจะเรียกค่าทดแทนจากชายชู้ไม่ได้ ต้องเป็นเรื่องฟ้องศาลประตูเดียว นอกจากนั้นการมีชู้ของเมีย ถ้าผัวรู้เห็นเป็นใจจะฟ้องร้องมิได้ กฎหมายเก่าเขียนละเอียดลงไปอีกว่า ผัวจะฟ้องเอาค่าปรับจากชายชู้ถึง ๓ ครั้งไม่ได้ อย่างมากฟ้องได้ ๒ ครั้ง ความมุ่งหมายก็เป็นอย่างเดียวกับกฎหมายใหม่คือไม่อยากให้เป็นอาชีพใหม่ของชายเจ้าผัว ในอันที่จะด้อม ๆ ทั้งวันเพื่อจับชายชู้มาฟ้องเอาเงินใช้ อีกประการหนึ่งชายชู้คนเดียวกัน เป็นชายชู้กับเมียใครก็ตาม ถูกเขาจับได้ถึง ๓ ครั้ง ก็ไม่ควรฟ้องเขาถึง ๓ ครั้ง เพราะเขาคงรักกันจริงแท้แน่หนักหนา สู้ยกให้เขาไปเลยดีกว่า กฎหมายจึงว่าให้ฟ้องได้เพียง ๒ ครั้ง ครั้งที่ ๓ และ ๔, ๕, ๖, (ถ้าจะมี) "หาความผิดมิได้"

เป็นอันว่าในปัจจุบัน ถ้ามิได้หย่ากันจะเรียกค่าทดแทนจากกันมิได้เป็นอันขาด และการหย่านั้นต้องเป็นการหย่าโดยฟ้องศาลด้วย

อนึ่ง การเป็นชู้กับเมียร้างของเขา ควรจะมีผิดอะไรบ้างหรือไม่นั้น เห็นว่าถึงแม้กฎหมายเก่าจะเขียนว่า "ชายใดทำชู้ด้วยเมียร้างท่าน ให้ปรับกึ่งประถมผิดเมียเป็นสินไหมกึ่งพินัยกึ่ง....และหญิงจะสมัครอยู่กับชายใดก็ตามใจหญิงนั้นแล" แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีลดราวาศอก คือเมียร้างหรือไม่ร้างก็ตาม ถ้ายังไม่ได้หย่ากันอย่างถูกต้องก็เป็นเมียวันยังค่ำ ใครเป็นชู้ก็อาจถูกฟ้องศาล เรียกค่าทดแทนเต็มที่ไม่ใช่กึ่งหนึ่ง

มีอีกเรื่องหนึ่งที่ยังไม่รู้ว่ากฎหมายจะเอาอย่างไร เพราะไม่มีว่าไว้ คือ ชายฟ้องหย่าหญิง หรือหญิงฟ้องหย่าชาย ด้วยเหตุผลอย่างหนึ่งอย่างใดก็ตามในระหว่างคดีคาศาล ชายเข้าหาหญิง หรือว่าผัวปีนเข้ามาหาเมียนั่นเอง และเมียนั้นยินยอมโดยดี แม้ว่าจะขัดขืนในปั้นต้นก็ตาม คดีที่ค้างอยู่จะให้ทำอย่างไรต่อไป กฎหมายเก่าบอกว่า เรื่องนี้ให้จำหน่ายคดีถือเป็นโจทก์ ผัว) แพ้ไปเลย เพราะมันเห็นแก่สนุก แต่กฎหมายใหม่ไม่เขียนไว้ ข้าพเจ้าเข้าใจว่าคดีที่ค้างศาลอยู่นั้น ต้องว่ากันไปจนเสร็จสิ้น เมื่อมีการฟ้องแล้วฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่ถอนฟ้องก็ต้องสู้กันไปจนหมดตัว จนกว่าศาลจะตัดสิน เพราะเรื่องเข้าหากันกับเรื่องเป็นความกันมันคนละเรื่อง เว้นแต่ผัวเมียเกิดใจอ่อนขึ้นมา ไม่ยอมเป็นความกันต่อไป นั่นก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ข้อสุดท้ายที่จะพูดถึงเรื่องชายชู้ คืออายุความ หมายความว่าการฟ้องชู้นั้นไม่ใช่ฟ้องได้ตลอดไป ต้องฟ้องภายในระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น เช่นในกรณีที่หญิงมีชู้ หรือมีความประพฤติชั่วร้าย หรือการทิ้งร้างไม่เลี้ยงดูหรือการต้องโทษจำคุก หรือทำผิดคำมั่นสัญญาให้ฟ้องได้ภายใน ๓ เดือน นับจากเวลาที่รู้เห็นเหตุการณ์ เช่นหญิงมีชู้เรารู้แล้วนิ่งเฉยเสีย จนเลย ๓ เดือน จะฟ้องชายชู้มิได้ จะเอาอย่างไรก็ตัดสินใจภายใน ๓ เดือนนั่นเอง แต่ถ้าไม่รู้เลยเพราะหญิงปิดสนิทจนกระทั่งล่วงเลยมา ๒ ปี ผัวจะฟ้องชายชู้ก็ไม่ได้ ถือเป็นขาดอายุความเหมือนกัน คล้าย ๆ จะลงโทษผัวไปในตัว ที่โง่เขลามิได้รู้ว่าเมียมีชู้ ตลอดระยะเวลาถึง ๒ ปี เรื่องนี้กฎหมายเก่าเขียนไว้ชอบกลเหมือนกันว่า ถ้าเมียมีลูกกับชู้ถึง ๓ คนแล้ว ผัวหมดอำนาจฟ้องชายชู้ หมายความว่ามี ๒ คนยังฟ้องได้อยู่ เหตุไหนจึงได้ทิ้งอายุความให้เนิ่นนานจนเมียได้ลูกกับชายชู้มากกว่าได้กับผัว เช่นนี้ ยังสืบสวนไม่ได้สาเหตุ

อนึ่งผู้สมรู้กับผู้ชักสื่อ หรือเดี๋ยวนี้เรียกว่าแม่สื่อนั้น ถ้าชักให้เมียมีชู้ แต่ก่อนถือว่าเป็นของชั่วร้าย แล้วมีความผิดด้วย แต่เดี๋ยวนี้ไม่เห็นมีความผิดอะไร เว้นแต่จะสืบได้ว่าเป็นการต้ม หรือหลอกลวง หรือเป็นการละเมิดตามกฎหมายแพ่ง

ข้อ ๔ การครองชีพ เมื่อผ่านการแต่งงานมาแล้ว บุคคลย่อมเดินทางเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ หรือบรรลุนิติภาวะ ซึ่งจะต้องรับผิดชอบเลี้ยงดูครอบครัว สร้างเนื้อสร้างตัว หมกมุ่นไปด้วยธุระกิจการงานหนักหนาที่สุดที่ชีวิตจะพึงประสบได้

ในขั้นแรก เรื่องที่อยู่ที่อาศัยย่อมสำคัญเหนือสิ่งอื่น หมายความว่าบุคคลต้องมีภูมิลำเนาเข้าไปอยู่ในสำมะโนครัวของทางราชการ ผู้ใดไม่พยายามหาที่อยู่ให้เป็นหลักแหล่งและไม่ทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยประการใด ๆ ไม่ใช่ว่าจะอดตายเท่านั้น แต่กฎหมายจะถือว่าเป็นคนจรจัดหรืออันธพาลด้วย แต่โบราณมาคนที่แต่งงานแล้ว เขาเรียกว่าคนออกเรือนคือต้องแยกเรือนใหม่สำหรับอยู่เอง อันนี้เป็นวัฒนธรรมที่สูงสุดของชาติไทยเรา ซึ่งตรงกับวัฒนธรรมฝรั่งที่จะไม่ให้ลูกเต้าเกาะพ่อแม่กินไปจนตาย อันนี้คือที่มาของระบบเทศบาล เพราะเทศบาลแปลว่า ท้องถิ่นที่เลี้ยงตัวได้ ท้องถิ่นที่เลี้ยงตัวได้นั้นจะต้องประกอบด้วยครอบครัวต่าง ๆ แต่ละครอบครัวเลี้ยงตัวได้ทั้งนั้น เมื่อรวมเป็นหมู่บ้านตำบล จึงจะเป็นหมู่บ้านตำบลที่เลี้ยงตัวได้ นั่นคือเทศบาล ถ้าหากดินแดนใดประกอบไปด้วยฝูงชนที่เลี้ยงตัวไม่ได้ คอยแต่อาศัยเขากินทั้งนั้นไปแล้ว ดินแดนนั้นก็เป็นเพียงแต่สังคมกาฝาก จะเป็นเทศบาลไม่ได้ เมื่อเป็นเทศบาลไม่ได้แล้วบ้านเมืองทั้งเมืองก็จะพลอยยากจนไปด้วย ในเวลานี้เป็นที่น่าเสียดายที่บ้านเมืองของเรายังมีผู้ที่แต่งงานแล้ว แต่ออกเรือนไม่ได้เป็นจำนวนมาก นับว่าทำผิดคำสั่งของบรรพบุรุษของเรา การออกเรือนเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับชีวิตสมรสคู่ผัวตัวเมียต้องจากกันเสียเป็นอันมากเพราะทนอยู่รวม ๆ กันไม่ไหว ข้าพเจ้าจึงขอสนับสนุนวิธีการออกเรือนแม้ว่าในขั้นแรกจะเป็นเรือนที่เล็กน้อยสักเท่าไรก็ตาม การปลูกเรือนมิได้มีกฎหมายบังคับว่าจะต้องปลูกแบบไหน ในชนบทไม่ต้องร้องขออนุญาตใคร เว้นแต่ว่าภายในเขตเทศบาลเขาห้ามไม่ให้มุงจาก และเขาขอดูแบบแปลนก่อนเท่านั้น และเมื่อสร้างเสร็จแล้วต้องร้องขอเบอร์บ้านเสียภายใน ๑๕ วัน อนึ่งการปลูกเรือนต้องระวังไม่ให้ชายคาชิดเขตที่ดินเกินไป น้ำฝนจะตกเข้าไปในที่ของคนอื่นเขาได้ เช่นเดียวกันแม้ต้นไม้ในบ้านของเรา ถ้าแผ่กิ่งก้านเข้าไปในบ้านของคนอื่นเขา เขาอาจตัดเสียได้ นอกจากนั้นทางสาธารณสุขเขาให้คำแนะนำว่า อย่าอยู่ปนกับวัวควายเป็ดไก่ เพราะสัตว์เหล่านั้นจะนำเชื้อโรคมาสู่ ต้องปลูกโรงให้เสียต่างหาก เรื่องส้วมอีกอย่างหนึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่ทุกบ้านต้องมี อย่าใช้วิธี "ไปทุ่ง" ดังที่ทำกันอยู่ในขณะนี้ เพราะเป็นการกระจายเชื้อโรคให้แพร่สะพัดไปทั่วทุกหนทุกแห่ง แทนที่จะฝังไว้ให้เรียบร้อย ข้าพเจ้าประหลาดใจที่ตามบ้านนอกนั้นสร้างอะไรก็ได้ แต่จะสร้างส้วมแล้วไม่ยอมสร้าง ไม่รู้ว่าพวกสาว ๆ แส้ ๆ และพวกท้องเสียเขาทำกันอย่างไร

อย่างไรก็ตาม ขอฝากข้อสังเกตไว้อย่างหนึ่งว่า เกิดมาเป็นคนต้องมีเรือนอยู่ของตัวเองให้ได้ก่อนที่จะตายจากโลกนี้ไป แล้วก็อย่าลืมว่าการมีเรือน มันก็ต้องมีคนอยู่ ต้องทำทะเบียนบ้านเสีย คือขึ้นสำมะโนครัวนั่นเอง ว่าบ้านเรามีใครอยู่บ้าง ภายหลังมีคนเกิดคนตายในบ้านก็ต้องแจ้งแก้ทะเบียนทันที เจ้าบ้านต้องหมั่นตรวจทะเบียนบ้านว่าครบถ้วนถูกต้องหรือไม่

เมื่อมีเรือนอยู่แล้วก็ใคร่จะพูดถึงการทำมาหากินและทรัพย์สมบัติต่อไป ภายในครัวเรือนนั้นข้าวของสิ่งใดจะมีไว้ใช้ก็ได้ทั้งสิ้น แต่มีของบางอย่างที่ต้องได้รับอนุญาต เช่น ปืน เกวียน สัตว์พาหนะ แห อวน สวิง เบ็ดราว ฯลฯ เรื่องปืนนั้น ไม่ได้หมายเฉพาะปืนที่ยิงได้เท่านั้น ปืนเสียหรือส่วนหนึ่งส่วนใดของปืน เช่นพานท้าย หรือกระบอกเปล่า ๆ เหล่านี้มีไว้เป็นความผิดทั้งนั้น

เรื่องสัตว์พาหนะ ปรากฏว่ามีคดีถึงโรงถึงศาลมากที่สุด เพราะเที่ยวปล่อยทิ้งไว้จนคนขโมยไปบ้าง ไปทำให้ข้าวของคนอื่นเสียหายบ้าง ซ่อนเร้นรับซื้อไว้จากขโมยบ้าง เพราะเหตุว่าราคาถูก ๆ ความจริงมีกฎหมายวางระเบียบไว้แล้ว แต่ไม่ค่อยมีคนสนใจกัน เช่น ใครปล่อยวัวควายไว้ตามถนนหลวงจะต้องถูกปรับ ถ้าปล่อยเข้าไปในเรือกสวนไร่นาคนอื่น หรือปล่อยให้เที่ยวไปตามทางหรือข้างทางรถไฟ จะต้องมีความผิดเช่นเดียวกัน

เหตุดังนี้การมีวัวควาย ควรที่เจ้าของจะต้องระมัดระวังให้จงหนัก เรื่องที่จะต้องเสียเงินมีมากนัก ทั้งในเวลาจะมีจะซื้อจะหามา ยังจะต้องระวังดูว่าเป็นสัตว์บริสุทธิ์มีตั๋วพิมพ์รูปพรรณทำให้โอนกันได้หรือหาไม่ ถ้าลุบงึบกันซื้อขายกันด้วยราคาต่ำ ๆ อย่างน่าสงสัยหรือมีพิรุธ อาจมีผิดฐานรับซื้อของโจรได้ ฉะนั้นขอจงอย่าได้ประมาทและเห็นแก่ของถูกเป็นประมาณ อนึ่ง สัตว์พาหนะทุกชนิดเมื่อใช้งานได้แล้วต้องทำตั๋วพิมพ์รูปพรรณทุกตัว ถ้าไม่ทำจะมีความผิด ค่าธรรมเนียมทำตั๋วพิมพ์รูปพรรณ รวมทั้งค่าพยานด้วย ถ้าเป็นช้างตัวละ ๕ บาท ๒๕ สตางค์ สัตว์อย่างอื่นคือ ม้า วัว ควาย ลา และพ่อ ตัวละ ๗๕ สตางค์ เป็นธรรมเนียมเข้าหลวง ๕๐ สตางค์ ค่าพยานให้แก่พยานตัวละ ๒๕ สตางค์ รวมเป็น ๗๕ สตางค์ ถ้าเจ้าหน้าที่เรียกเอามากกว่านี้อย่าให้ ขอให้อ้างหนังสือของข้าพเจ้านี้เป็นพยาน ถึงแม้เจ้าหน้าที่จะออกมาทำให้ถึงบ้านก็ไม่ต้องจ่ายค่าพาหนะใด ๆ ทั้งสิ้น นอกจากนั้นสัตว์

เลี้ยงต่าง ๆ ในบ้านของเราเจ้าของจะต้องเมตตาปรานี ถ้าใช้งานเหลือขนาดล้มเจ็บลง หรือทุบตีมันอย่างโหดร้ายหรือฆ่าด้วยวิธีทรมานต่าง ๆ จะมีความผิดตามกฎหมาย อย่าถือว่าเป็นสัตว์ของเรา เราซื้อมาแล้วจะทำอย่างไร ๆ ก็ได้ตามชอบใจนั้นไม่ถูก

สัตว์ที่ประชาชนบริโภคเนื้อ เช่น หมู วัว กระบือ นั้น ถ้าจะฆ่าเพื่อนำเนื้อไปขาย ต้องฆ่าในโรงฆ่าสัตว์และเสียอาชญาบัตร ใครล้มวัวเอาเองในป่า หรือจับหมูกดน้ำให้ตาย หรือเอาตะขาบต่อยหมูให้ตาย ย่อมเป็นการจงใจทำผิดกฎหมายของบ้านเมืองจะต้องมีมีความผิด

ความผิดในเรื่องสัตว์เลี้ยงต่าง ๆ ยังมีอีก คือ การผูกสัตว์ไว้กับเสาโทรเลขโทรศัพท์ย่อมเป็นความผิด การปล่อยให้ ลิง ไก่ ไปทำให้ทรัพย์สมบัติของคนอื่นเสียหายหรือไปกัดใครเข้าเป็นความผิดอาญา เมื่อสัตว์ต่าง ๆ ตายแล้วใครมาเอาซากสัตว์โยนลงคลองหรือโยนไปที่ถนนเป็นความผิดอาญา ถ้าสัตว์ตายด้วยโรคระบาดต้องรีบไปแจ้งความให้กำนันผู้ใหญ่บ้านทราบโดยเร็ว เมื่อพ้น ๒๔ ชั่วโมงแล้วให้ฝังโดยมิดชิด จะทิ้งให้เน่าบนดินหรือทิ้งลงน้ำ หรือเอาเนื้อไปขายเป็นความผิดพระราชบัญญัติโรคระบาด

ผู้ใดปลูกบ้านเรือนอยู่ริมน้ำ ต้องระวังเรื่องที่เกี่ยวกับน้ำหลายอย่าง เช่นการใช้เรือทุกชนิดในเวลากลางคืนต้องจุดไฟ ถ้าเป็นเรือรับคนโดยสารหรือเรือข้ามฟากอย่าใช้เรือชำรุด

เรื่องจับปลาเป็นเรื่องใหญ่เรื่องหนึ่งเหมือนกัน ราษฎรทั้งหลายมักจะพากันคิดว่าปลาในน้ำเป็นของกลาง ใครจับได้จับเอา ประกอบกับปลาเป็นอาหารสำคัญของชีวิตในชนบทด้วย การห้ามไว้จึงไม่ค่อยอยู่ และมักมีคดีเกิดขึ้นมากที่สุด ความจริงรัฐบาลไม่หวงกันไว้ทำไมเลย กลัวแต่ว่าปลาจะสูญพันธุ์เสียหมด แล้วพวกเราจะอดกันเท่านั้นเอง ทั้งนี้เพราะฝ่ายจับนั้นจับกันอย่างฟุ่มเฟือย ตัวเล็กตัวน้อยก็จับมากินหมด บางคนจับโดยใช้ไฟฟ้าจี้ ทำให้ลูกปลาไข่ปลาพินาศอย่างสิ้นเชิง ไม่คิดถึงวันข้างหน้า เช่นเดียวกับชาวป่าที่โค่นต้นไม้ใหญ่ลงทั้งต้นเพื่อจะกินผลแต่เพียงเล็กน้อย กฎหมายจึงได้กำหนดเขตหวงห้ามไว้เป็นแห่ง ๆ ให้ปลาได้อยู่อาศัยเพาะพืชพันธุ์ เช่น ตามหน้าวัดทุกวัด และที่อื่น ๆ อีกตามสมควร ซึ่งจะมีป้ายปักไว้ให้รู้ บางแห่งกำหนดเวลาห้ามมิให้ใครจับ เฉพาะตอนฤดูน้ำท่วมซึ่งปลาไข่ก็มี

ภายในที่หวงห้ามเช่นนี้ ใครจะจับปลาด้วยเครื่องมืออย่างไหนหรือแม้เอามือจับก็ไม่ได้ และถึงจะจับแต่ตัวโต ๆ ก็ห้ามขาดเหมือนกัน แต่นอกจากที่ห้ามแล้วจับได้ โดยจำกัดเครื่องมือไว้คือ ถ้าจะใช้เครื่องมือที่จับได้จนกระทั่งปลาเล็กปลาน้อยแล้วต้องขออนุญาตเสียอาชญาบัตรก่อน เช่น แหยาวกว่า ๖ ศอก เฝือก อวน ช้อนปากกว้าง ๔ ศอก ลอบ เบ็ดราว และยอ เป็นต้น ใครมีเครื่องมือจับปลาดังนี้แล้วไม่มีอาชญาบัตร จะต้องมีความผิด การขุดบ่อปลา การทำร้านโจร หลุมโจรตามริมคลองริมแม่น้ำอีกอย่างหนึ่ง ต้องขอรับอนุญาตเสียก่อนจึงจะทำได้ การขุดบ่อริมคลองนั้นเป็นการจับปลาทั้งฝูงที่พลัดเข้าไปอาศัยอยู่ อาจทำให้เสียพืชพันธุ์ได้ จึงบังคับให้เสียอาชญาบัตรไว้ แม้ถึงจะขุดในที่ดินอันเป็นกรรมสิทธิ์ของเราก็ตาม

เกี่ยวด้วยเรื่องที่ดิน เป็นเรื่องที่กระทบกระเทือน กับชีวิตประจำวัน ของชาวชนบทจึงใคร่จะกล่าวโดยละเอียดสักหน่อย คือเบื้องต้นควรจะทราบเสียก่อนว่าที่ดินนั้นมี ๒ ประเภทคือ **ที่ดินมือเปล่า** ได้แก่ที่ดินที่ไม่มีหนังสือสำคัญ หรือมีแต่ไม่ใช่หลักฐานสำคัญ เช่นใบเหยียบย่ำ ใบรับรองการทำประโยชน์ ใบจอง หรือตราจองที่เป็นใบอนุญาต สิ่งเหล่านี้ถึงมีเขาก็เรียกว่าที่ดินมือเปล่า เพราะเป็นหลักฐานเบื้องต้นที่ยังไม่มีอะไรแน่นอนนัก อีกประเภทหนึ่งมีหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ และหนังสือสำคัญดังกล่าวนี้ มีอยู่ ๓ ชนิด คือโฉนดแผนที่ (คือที่ชาวบ้านเรียกกันทั่ว ๆ ไปว่าโฉนดเฉย ๆ) โฉนดตราจอง (มีเฉพาะมณฑลพิษณุโลกเก่า) และตราจองที่ตราว่าได้ทำประโยชน์แล้ว หนังสือสำคัญ ๓ อย่างนี้เป็นหลักฐานสำคัญ มีแผนที่แสดงขอบเขตโดยแน่นอน เป็นการแสดงกรรมสิทธิ์ชัดแจ้งไม่คลุมเครือ

ที่ดินมือเปล่านั้น เมื่อประมวลกฎหมายที่ดินออกใช้ใหม่ เจ้าของต้องไปแจ้งการครอบครองภายในเวลา ๑๘๐ วัน คือหมดเขตวันที่ ๒๙ พฤษภาคม ๒๔๙๘ ตรงกับวันเสาร์แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะแม ใครที่ยังไม่แจ้ง กฎหมายให้หมดกรรมสิทธิ์ในที่ดินนั้น รัฐบาลจะเอาที่นั้นไปทำอะไรก็ได้ ในเรื่องนี้เห็นมีผู้ร้องมามากว่า ไม่รู้บ้าง ลืมไปบ้าง ไปขอแบบแจ้งไม่ได้บ้าง กำนันผู้ใหญ่บ้านไม่รับรองให้บ้าง ผลที่สุดคือไม่ได้แจ้งจนบัดนี้

ต่อมาทางราชการจึงได้ผ่อนผันไว้ว่า ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดมีอำนาจพิจารณารับแจ้งการครอบครองได้ ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดจะดูเหตุผลเป็นเรื่องไป ๆ แต่คงไม่ผ่อนผันให้

ให้แก่คนที่ไปถางป่าทำไร่มาสด ๆ ไม่ใช่ของเก่าดั้งเดิม เพราะการถางป่าทำไร่ขึ้นใหม่โดยไม่ขออนุญาตนั้นเป็นความผิดอาญา

ที่ดินที่มีใบเหยียบย่ำแล้ว แต่ยังไม่ได้รับคำรับรองว่าได้ทำประโยชน์ให้ขอคำรับรองเสียภายในกำหนด ๑๘๐ วัน เช่นเดียวกัน มิฉะนั้นจะหมดสิทธิการจับจอง

สำหรับที่ดินที่มีหนังสือสำคัญแล้ว ถ้าทอดทิ้งไม่ทำประโยชน์ปล่อยให้เป็นที่รกร้างว่างเปล่า ถ้าเป็นที่ดินที่มีโฉนด หรือที่บ้าน ที่สวน ทิ้งไว้ ๕ ปี เป็นหมดกรรมสิทธิ์ ถ้าไม่มีโฉนดทิ้งไว้ ๓ ปี เป็นหมดกรรมสิทธิ์ ขอให้ราษฎรทั้งหลายถือว่า กฎหมายข้อนี้เป็นกฎหมายสำคัญอย่างยิ่ง เป็นกฎหมายที่ลงโทษคนเกียจคร้านที่ทิ้งที่ดินไว้เฉย ๆ คนอื่นจะเข้าไปทำมาหากินก็ไม่ได้

ข้อสำคัญอีกอย่างหนึ่ง ที่ราษฎรจะต้องเข้าใจ คือที่รกร้างว่างเปล่า กฎหมายถือว่าเป็นของหลวง ใครจะเข้าไปยึดถือก่อสร้างทำไร่นาเอาตามลำพังใจไม่ขออนุญาตใครนั้นไม่ได้ จะต้องมีความผิดดังได้กล่าวแล้ว การเผาป่าทำไร่ก็ถือว่าเป็นการจับจองด้วย แต่การขุดหน่อไม้กินเฉย ๆ ยังไม่ถือว่าเป็นการจับจอง ข้าพเจ้ามีความเห็นต่อไปอีกว่า ถ้าราษฎรคนใดเพียงแต่ปลูกถั่วปลูกมันหรือปลูกกล้วยอ้อยอาศัยกินเฉย ๆ ไม่ยึดถือที่ดิน ไม่ครอบครองไม่ทำลายป่าที่มีอยู่เพียงเท่านั้น ก็ย่อมทำได้โดยไม่ต้องขออนุญาตใคร เพราะไม่เป็นการจับจองตามกฎหมาย

มีข้อสำคัญอีกข้อหนึ่ง ตามประมวลกฎหมายที่ดินซึ่งเคยได้กำหนดไว้ให้ราษฎรมีที่ดินได้จำนวนจำกัดคนละเท่านั้นไร่เท่านี้ไร่นั้น ขณะนี้ได้มีกฎหมายยกเลิกข้อจำกัดเหล่านี้แล้ว แปลว่าต่อไปนี้ราษฎรคนไหนจะมีที่ดินของตนสักเท่าไรก็ได้ไม่ต้องแจ้งความต่อใคร

การซื้อขายที่ดินนั้น ถ้าผู้ใดทำเป็นประจำ คือ เดี๋ยวซื้อเดี๋ยวขายไม่หยุดหย่อนต้องถือว่าเป็นการค้า ผู้ใดค้าที่ดินแต่ก่อนนี้ไม่ต้องขออนุญาตใคร แต่เดี๋ยวนี้ต้องขออนุญาตรัฐมนตรีก่อน มิฉะนั้นจะมีความผิด

การโอนและการซื้อขายที่ดิน ถ้าที่ดินมือเปล่าทำที่อำเภอ ถ้าเป็นที่ดินมีหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์อย่างใดอย่างหนึ่งใน ๓ อย่าง ที่ได้กล่าวแล้วแต่ต้น ทำที่หอทะเบียน ถ้าทำที่อำเภอต้องประกาศ ๓๐ วัน (ก่อนนี้ ๑๕ วัน) ถ้าทำที่หอทะเบียนไม่ต้องประกาศ เว้น

แต่ถ้าเป็นเรื่องรับมรดก ต้องประกาศ ๓๐ วัน หรือเป็นเรื่องขอรับใบแทนหนังสือสำคัญเช่นโฉนดหายต้องประกาศ ๓๐ วัน

ข้อที่คนบ่นกันมากที่สุดอีกเรื่องหนึ่งในเวลานี้ คือ ค่าธรรมเนียมแพงจนคนรู้สึกว่าเป็นภาษีมากกว่าค่าธรรมเนียม ความจริงอัตราค่าธรรมเนียมก็เท่าเดิมคือร้อยละหนึ่ง แต่แพงเพราะแต่ก่อนเจ้าของตีราคาที่ดินตามใจชอบ ขณะนี้เจ้าพนักงานเป็นคนตีราคา และเขามักตีราคาตลาด หรือราคาที่มีการซื้อขายกันครั้งสุดท้าย หรือราคาที่ดินบริเวณใกล้เคียงที่มีสภาพอย่างเดียวกัน การตีราคาตามที่เป็นจริงนี้ย่อมแพงเพราะที่ดินเดี๋ยวนี้ไม่ใช่ถูก ทางการจะยอมให้ตีราคาตามชอบใจ หรือยอมรับฟังราคาหลอกลวงไม่ได้ ในส่วนที่มีการรับมรดก แม้เสียค่าธรรมเนียมแพง ก็ให้นึกเสียว่าเป็นของที่ได้มาเปล่า ๆ เหมือนสวรรค์ส่งมาให้จากฟากฟ้า เมืองฝรั่งเขามีภาษีมรดกอีกอย่างหนึ่งด้วยซ้ำ ของเราไม่มี แม้จะต้องเสียเงินมากก็ขอให้ตัดใจเพราะเงินนี้มิได้เข้ากระเป๋าผู้ตีราคา แต่จะต้องเข้าหลวงทุกสตางค์ เจ้าหน้าที่เขาจะออกใบรับให้ จงจำไว้ว่าการทำอะไรกับอำเภอหรือเจ้าหน้าที่คนใดก็ตาม เราควักกระเป๋าไปเท่าใดจะต้องมีใบรับให้เราเท่าจำนวนที่เราควักไปทุกครั้ง ขาดสตางค์เดียวก็ไม่ได้ อย่ายอม เพราะเท่ากับยุให้เจ้าหน้าที่คอรัปชั่น ถ้าเขาบอกว่าไม่มีใบรับ อย่าเชื่อเขา เขาจะเล่นงุบงิบเป็นแน่ไปฟ้องผู้บังคับบัญชาได้ ถ้าประชาชนร่วมมือดังนี้แล้วคนโกงจะนับวันลดน้อยลงทุกที เรื่องที่ไม่ออกใบรับมีอย่างเดียว คือถ้าเราใช้เงินซื้ออากรแสตมป์ หรือ ก.ศ.ส. เขาใช้ตัวแสตมป์หรือ ก.ศ.ส. นั้น ปิดกระดาษและใช้ต่างใบรับเลย ไม่ต้องออกใบรับซ้อนอีกใบ

อย่างไรก็ตาม การตีราคาที่ดินของเจ้าหน้าที่นั้น ราษฎรเห็นว่าแกล้งตี หรือไม่ยุติธรรม หรือแพงเกินความจริงไป ก็อุทธรณ์ร้องทุกข์ได้กับผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัด

อัตราค่าธรรมเนียมในเรื่องซื้อขาย แลกเปลี่ยน ยกให้ รับมรดก คิดตามราคาทุนทรัพย์ร้อยละ ๑ เช่น ถ้าขายนา ๑๐ ไร่ ๆ ละ ๘๐๐ บาท เป็นเงิน ๘,๐๐๐ บาท ก็ต้องเสียค่าธรรมเนียม ๘๐ บาท ถ้าลูกขอรับมรดกพ่อ เป็นนา ๑๐๐ ไร่ เจ้าพนักงานตีราคาไร่ละ ๑,๐๐๐ บาท นา ๑๐๐ ไร่ เป็นเงินหนึ่งแสนบาท เสียค่าธรรมเนียมร้อยละ ๑ เป็นเงินค่าธรรมเนียมพันบาทถ้วน

ค่าธรรมเนียมอย่างอื่นที่เป็นข้อสำคัญควรรู้ คือ

ก. ค่าธรรมเนียมการไถ่จากจำนอง หรือขายฝาก ไม่ว่าราคาเท่าใด เสียเพียง ๑๐ บาท

ข. ค่าธรรมเนียมแบ่งแยกในนามเดิม หรือระหว่างเจ้าของเดิม ๑๐ บาท

ค. ค่าธรรมเนียมการเช่าที่นาที่สวนให้คิดร้อยละ ๑ จากค่าเช่าทั้งหมดตลอดเวลาเช่า

ง. ค่าธรรมเนียมในการขอคำรับรองว่าที่ดินได้ทำประโยชน์	๕	บาท
จ. ค่าธรรมเนียมขอออกโฉนดใหม่ไม่เกิน ๒๐ ไร่	๕๐	,,
ถ้าเกิน ๒๐ ไร่ คิดจากจำนวนที่เกินอีกไร่ละ	๒	,,
ฉ. ค่าธรรมเนียมขอแบ่งโฉนด แปลงละ	๒๐	,,
ช. ค่ารังวัดแบ่งแยกแปลงละ	๑๕	,,
ซ. ค่ารังวัดสอบเขตแปลงหนึ่งวันละ	๑๐	,,
ฌ. ค่าจับระยะแปลงละ	๕	,,
ญ. ค่าคำขอต่าง ๆ หรือค่าคัดสำเนาหนังสือรายละ	๒	,,

นอกจากนี้ยังมีค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่ไม่ใช่ค่าธรรมเนียม เพราะไม่ได้เก็บเข้าหลวง แต่ต้องให้แก่ผู้ไปทำงานเอง คือ

ก. ค่าพาหนะเดินทางของเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ เท่าที่จำเป็นต้องจ่ายจริง ๆ

ข. ค่าเบี้ยเลี้ยงและค่าจ้างคนงาน จ่ายเท่ากับที่ทางราชการเคยจ่ายแก่ข้าราชการที่ไปท้องที่

ค. ค่าป่วยการเจ้าหน้าที่ปกครองหรือผู้แทน คนหนึ่งวันละ ๑๐ บาท

ง. ค่าหลักเขตหลักละ ๓ บาท

จ. ค่าปิดประกาศให้แก่ผู้ไปปิด ๕ บาท

ฉ. ค่าพยานคนละ ๒ บาท

ปัญหาเรื่องที่ดินยังมีอีกเล็กน้อยที่ศาลฎีกาเคยตัดสินไว้เป็นบรรทัดฐาน เช่น

๑. สิทธิการปกครองโดยปรปักษ์นั้นโอนกันได้ เช่น นายดำปกครองที่ดินโดยปรปักษ์มา ๕ ปี แล้วขายที่ดินให้นาย ข. นาย ข. ปกครองโดยปรปักษ์อีก ๕ ปี รวมแล้วเป็น ๑๐ ปี ย่อมมีกรรมสิทธิในที่ดิน เจ้าของดั้งเดิมเสียสิทธิ

๒. การปกครองที่วัดนานเท่าใดก็ตาม ผู้ปกครองไม่ได้สิทธิ แม้จะเป็นปกครองโดยปรปักษ์ก็ตาม เพราะตามกฎหมายลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ไม่ยอมให้คนโกงที่วัด แต่วัดปกครองที่ดินโดยปรปักษ์ได้เหมือนเอกชน ถ้าปกครองมาครบ ๑๐ ปี วัดก็ได้กรรมสิทธิ์

๓. สัญญาขายฝากทำกันเอาเอง ไม่ได้ทำกับเจ้าพนักงาน ถึงแม้ว่าใช้ไม่ได้ แต่ถ้ายึดถือที่ดินไว้ถึง ๑๐ ปีแล้ว ก็เป็นอันได้สิทธิ แต่ถ้าไม่ถึง ๑๐ ปี เจ้าของเก่าฟ้องเรียกคืนหรือไถ่ได้

๔. การที่ว่าเจ้าของที่ดิน เป็นเจ้าของที่งอกริมตลิ่งด้วยนั้น หมายความว่าต้องเป็นผืนเดียวติดต่อกัน ถ้ามีทางหลวงหรือทางสาธารณะคั่นอยู่ ก็ถือที่งอกนั้นไม่ใช่ของที่ดินแปลงนั้น

๕. ก. จำนองที่แก่ ข. ครั้นล่วงมาถึง ๑๐ ปีแล้ว ก. ก็ไม่สามารถไถ่ที่จาก ข. ได้ ข. ก็ไม่ได้ฟ้อง ก. บังคับจำนองให้โอนที่ให้ตนครอบครองที่ดินนั้นเฉย ๆ อย่างเป็นเจ้าของตลอดมา การปกครองเช่นนี้ถ้าถึง ๑๐ ปี ก็ย่อมได้กรรมสิทธิ์

๖. ที่ดินเดิมมือเปล่าซึ่งมีสภาพเป็นที่บ้านที่สวน เจ้าของสละละทิ้งไปต้องถึง ๑๐ ปี จึงจะขาดสิทธิ ถ้าเป็นที่ป่าที่นาเจ้าของสละละทิ้งไปเพียงปีเดียวก็ขาดสิทธิ แต่กฎหมายที่ดินใหม่นี้ได้แก้ไขฎีกานี้เสียแล้วคือ กฎหมายบัญญัติว่า

ก. ที่มีโฉนด หรือที่มือเปล่าที่เป็นสวนไม้ยืนต้น หรือที่บ้าน ผู้ใดละทิ้งไป ๕ ปี เป็นอันหมดสิทธิในที่ดิน (แทนที่จะเป็น ๑๐ ปี)

ข. ที่ดินอย่างอื่นนอกจากข้างบนนี้ละทิ้ง ๓ ปี หมดสิทธิ (แทนที่จะเป็น ๑ ปี)

๗. การกู้เงินโดยเอาโฉนดไปให้ยึดไว้เป็นประกันเงินกู้เฉย ๆ ไม่ใช่จำนองหรือขายฝาก ก็เท่ากับผู้กู้เอาเศษกระดาษไปค้ำประกัน ไม่มีผลอย่างใดในกฎหมาย เจ้าหนี้อื่น ๆ เขาย่อมเรียกโฉนดไปได้

๘. ขายฝากครบกำหนดแล้ว อยากจะขอยืดเวลาขายฝากก็ไปทำเป็นไถ่และขายฝากต่อใหม่อีกได้ โดยไม่ต้องมีเงินไปไถ่จริง ๆ ถ้าคู่สัญญายินยอมกัน

และถ้าผู้ซื้อฝากไม่ยอม และบางคนหลบหน้าไปต่างจังหวัดเสียด้วยเพื่อให้ขาด ลูกหนี้ผู้ขายฝากมีเงินจะชำระไม่รู้จะทำอย่างไร ให้วางเงินไว้กับนายอำเภอ โดยมีบันทึกกันว่าเจ้าหนี้หนีหน้า หรือวางไว้ที่ศาลก็ทำได้เช่นเดียวกัน จะทำให้ที่ดินไปหลุดเป็นสิทธิของผู้ซื้อฝาก

เรื่องกู้หนี้ยืมสิน

ต่อจากปัญหาที่ดินก็ถึงปัญหาเรื่องเงินทองหนี้สิน ซึ่งในชนบทมีเรื่องเกิดขึ้นมากเหลือเกิน เพราะมนุษย์เราย่อมมีการพอและไม่พอเกิดขึ้นได้ในชีวิตจริง และคนพอก็ย่อมช่วยคนไม่พอไปตามวิสัยของมนุษย์ แต่การช่วยเหลือนั้นมีหลายสถาน คือช่วยอย่างบริสุทธิ์และบางคนก็ประสงค์ที่จะช่วยแบบค้ากำไร คือการกู้ยืมมีดอกเบี้ยดอกหอยหรือมีผลประโยชน์อื่นตอบแทนอย่างสาสม

เมื่อมีการกู้ยืมแล้ว การขัดแย้งก็ย่อมมีตามมา บางทีเจ้าหนี้โกงลูกหนี้ บางทีลูกหนี้โกงเจ้าหนี้ บางทีก็ไม่โกงแต่ไม่มีจะให้ หนี้บางรายจึงสูญ แต่บางรายก็บังคับใช้เสียเกินกว่าเงินต้น กลายเป็นค้ากำไรเกินควร

เพื่อที่จะอธิบายเรื่องนี้ให้เข้าใจง่าย ๆ ข้าพเจ้าขอเล่าเรื่องจริงที่เกิดขึ้นในครอบครัวของข้าพเจ้าให้ฟังเป็นนิทัศนุทาหรณ์ดังนี้ :—

คุณแม่ของข้าพเจ้าเป็นคนบ้านนอก และยังวิ่งตามความเจริญแบบกรุงเทพ ฯ ไม่ทัน มีความเป็นอยู่อย่างราษฎรสามัญทั้งหลายในชนบท ท่านเป็นคนไม่ได้มีสตางค์มากนัก แต่ถ้ามีนิด ๆ หน่อย ๆ ก็มักให้เขากู้ เพราะแก่แล้วก็ไม่รู้จะทำมาหากินอย่างไร เรื่องให้กู้ให้ยืมเงินนี้ อย่าว่าแต่คุณแม่ของข้าพเจ้าเลย คนไทยอื่น ๆ ต่างหากินด้วยวิธีนี้เกือบทั้งชาติ กล่าวได้ว่าเป็นอาชีพหลักอย่างหนึ่ง ถ้าจะนับก็เห็นจะเป็นอาชีพสำคัญรองจากการทำนาทีเดียว

วันหนึ่งคุณแม่ไปหาข้าพเจ้าที่บ้านในกรุงเทพ ฯ แล้วถามข้าพเจ้าว่าเจ้าทิดผ่องมันกู้เงินไปทำนา ๒,๐๐๐ บาท ทิดเป้าเป็นคนประกันเพราะมีหลักฐาน ต่อมาทิดผ่องตาย นางจ้อยเมียทิดผ่องมาร้องไห้ขอผัดว่าอย่าตกใจเรื่องหนี้ของพี่ทิดเขาเลย ทำศพแล้วจะใช้ให้หมด

ครั้นรอมาตั้งปีกว่านางจ้อยก็ไม่นำเงินมาชำระ แล้วนางจ้อยก็เป็นคนไม่มีหลักฐาน พอจะไปต่อว่าทิดเป้านายประกัน ก็พอดีทิดเป้าตายอีกคน อย่างนี้จะทำอย่างไรถึงจะได้เงินคืน คุณแม่ตกใจถึงกับว่าต้องการต้นเงินคืนเท่านั้นก็พอใจ ดอกเบี้ยดอกหอยไม่ได้ก็ไม่เอาแล้ว

ข้าพเจ้าได้ฟังดังนั้นก็ถอนใจเฮือก เพราะกฎหมายแพ่งว่าด้วยเรื่องกู้หนี้ยืมสินนี้ข้าพเจ้าไม่ได้อ่านเสียนาน จนฝุ่นจับหนังสือหนาเตอะ ครั้นจะตอบว่าไม่รู้ ท่านก็คงจะเล่นงานว่าเอาเงินของท่านไปเรียนสำเร็จ แล้วยังไม่เคยได้พึ่งเลย เดี๋ยวโมโหขึ้นมาจะทวงเงินคืนเอาข้าพเจ้าเห็นจะล้มละลาย เพราะการรับราชการของข้าพเจ้าทำไมมันถึงจนลงทุกวันก็ไม่รู้ ข้าพเจ้าจึงผัดขอค้นหนังสือดูก่อน คุณแม่ทำท่าประหลาดใจในข้อที่ว่าถามอะไรแล้วข้าพเจ้าตอบไม่ได้ในทันที ท่านเข้าใจว่าการสำเร็จกฎหมายก็เหมือนกับการสำเร็จอรหัตอรหันต์ ถามสิ่งใดน่าจะตอบได้ทันที ท่านนึกว่าคนสำเร็จนั้นเปรียบเหมือนอาหารกระป๋อง อยากกินกระป๋องไหนก็เปิดกระป๋องนั้น เปิดแล้วเป็นไม่มีพลาด ได้กินทุกที แต่ท่านก็ไม่ได้พูดอะไรออกมา รู้สึกว่าท่านมองข้าพเจ้าอย่างไม่ไว้ใจเท่าไรนัก

ปัญหานิดเดียวที่คุณแม่ถามข้าพเจ้า ทำให้ข้าพเจ้าต้องอ่านหนังสือตำราอยู่หลายหน้า เมื่อได้ซักถามอัตราดอกเบี้ยและรายละเอียดจากคุณแม่เพิ่มเติมแล้ว ข้าพเจ้าก็พอสรุปเรื่องราวได้ดังต่อไปนี้ :—

๑. ทิดผ่องกู้เงินไป ๒,๐๐๐ บาท โดยทำหนังสือให้นั้นถูกแล้ว เพราะกู้ยืมเงินเกินกว่า ๕๐ บาท กฎหมายบังคับว่าต้องทำหนังสือ ถ้าเชื่อใจให้เขายืมไปเปล่า ๆ ไม่มีหนังสือจะบังคับให้เขาใช้หนี้ไม่ได้ การทำหนังสือในที่นี้ หมายความเพียงว่าเขียนใส่เศษกระดาษอะไรก็ได้ให้มีใจความแต่เพียงว่า ใครกู้เงินใครเป็นเงินเท่าไรเมื่อไหร่จะใช้คืนเท่านั้น ลายมือขยุกขยิกยังไงก็ได้ แต่ต้องให้คนกู้ลงชื่อ พยานจะมีหรือไม่มีก็ได้ ที่พูดละเอียดเช่นนี้ก็เพราะอาจเข้าใจผิดว่า หนังสือกู้เงินนั้นต้องใช้แบบหลวงหรือแบบที่เขาพิมพ์ขาย ซึ่งต้องนั่งเรือไอตั้ง ๒ ชั่วโมงไปซื้อในเมือง มัวไปห่วงกระดาษแบบหลวงบางทีเรือล่มจมน้ำตายเสียก็มี

๒. การกู้เงินรายนี้ทิดผ่องคิดดอกเบี้ยให้ร้อยละหกสลึงต่อเดือน (พูดตามภาษาชนบท) เป็นการผิดกฎหมาย เพราะกฎหมายอนุญาตไว้ชั่งละบาทต่อเดือนหรือร้อยละสิบห้าต่อปี การให้กู้ดอกร้อยละหกสลึงนั้นก็เท่ากับร้อยละสิบแปดต่อปี แต่โดยที่ทิดผ่องยินยอมเอง

ทิดผ่องจะฟ้องก็ไม่ได้ เพราะยอมให้เขาเอง เขาไม่ได้เรียก ความรับผิดทางอาญาจึงไม่มี และผลทางกฎหมายนั้นคือถ้าจะได้ดอกก็ได้แค่ร้อยละสิบห้า ที่เกินไปเป็นผิดกฎหมายนั้นไม่ได้

๓. การกู้เงินนั้น ถ้าคนกู้ตาย เจ้าหนี้ไม่ต้องตกใจ หนี้สินไม่ระงับไปเพราะความตายของลูกหนี้ ลูกเมียจะต้องรับใช้หนี้ต่อไปแน่ ๆ

๔. ทิดเป๋าซึ่งเป็นคนค้ำประกันนั้น ข้าพเจ้าสอบถามถึงวิธีค้ำประกันแล้วปรากฏว่าถูกต้อง คือทิดเป๋าแกรับรองไว้ท้ายสัญญาว่า ถ้าทิดผ่องล้มหายตายจากหรือไม่ชำระหนี้ ทิดเป๋าจะรับใช้ให้จนหมด แล้วทิดเป๋าก็เซ็นชื่อไว้ ที่ว่าถูกต้องก็เพราะการประกันเขาอย่างนี้ต้องทำเป็นหนังสือ ถ้าจะมาพูดประกันด้วยปากเปล่า ๆ แล้วใช้ไม่ได้ กฎหมายเขาชอบให้คนทำอะไรเป็นหนังสือ ไม่ใช่เขาจะแกล้งคนเขียนหนังสือไม่เป็น แต่เขาเห็นว่าหนังสือมันแน่นอนไม่กลับกลอกเหมือนลิ้นคน ทุกวันนี้คนเราชอบพูดอะไรทิ้งไว้ทุกหนทุกแห่งแล้วก็แกล้งทำเป็นลืม ทำอะไรถึงว่าต้องให้มั่นคงเป็นหลักฐานไว้ก่อน ดีกว่าทะเลาะกันทีหลัง

๕. เมื่อทิดผ่องตาย ทิดเป๋าซึ่งเป็นนายประกันไม่หมดพ้นจากหน้าที่นายประกัน ถึงแม้สัญญาไม่เขียนไว้ว่าทิดเป๋ารับใช้หนี้สินหากทิดผ่องล้มหายตายจากก็ตาม คือเขียนสั้น ๆ แต่เพียงว่าเป็นผู้ค้ำประกันเท่านั้น แม้ลูกหนี้ตายผู้ประกันก็หนีไม่พ้นโดยหลักกฎหมายอยู่แล้ว

๖. เมื่อทิดเป๋านายประกันตาย เจ้าหนี้ไม่ต้องร้องไห้เสียใจ ตามกฎหมายนั้นถึงนายประกันตาย ลูกเมียผู้รับมรดกของนายประกันก็รับผิดชอบใช้หนี้ไปจนหมด ไม่ใช่ว่าตายแล้วไม่ต้องใช้เงินเขา คนตายหนีคดีอาญาพ้นได้อย่างเดียว เช่นไปฆ่าเขาไว้แล้วมาตายลง กฎหมายถือว่าเป็นอันเจ๊ากันไป แต่จะตายเพื่อหนีหนี้นั้นหนีไม่พ้น ลูกเมียต้องตามใช้เขาเรื่อยไป

๗. ข้อยากของเรื่องนี้อยู่ที่ว่าทิดผ่องตายเกินปีแล้ว เจ้าหนี้ยังไม่เรียกเงินคืน เพราะมัวไปสงสารเมียทิดผ่องที่มาร้องไห้ขอทำศพเสียก่อน หนี้สินรายนี้เป็นอันว่าขาดอายุความ จะฟ้องร้องเขาไม่ได้ นอกจากเขาแอบมาให้เอง ทิดเป๋านายประกันก็เป็นอันหลุดพ้นหน้าที่ด้วย เพราะลูกหนี้เองยังไม่ต้องชำระแล้ว นายประกันจะต้องชำระทำไม นอกจากนั้นกฎหมายยังเขียนไว้ว่า ทิดเป๋าหลุดหน้าที่ได้ ตั้งแต่ที่นางจ้อยมาร้องไห้ขอผัดเวลาชำระหนี้

และเจ้าหนี้ที่ยอมให้ผัด การที่เราสงสารกันนั้น มันก็ดีหรอกสำหรับมนุษย์ด้วยกัน แต่มันไปทำทุกข์ให้คนอื่นเขาคือทำให้นายประกันต้องรับผิดชอบระยะเวลายาวออกไปอีกไม่สิ้นสุด โดยเจ้าหนี้ยอมให้ผัดผ่อนกันเรื่อย ๆ เช่นนี้ เว้นแต่นายประกันเขาจะรับรอง หรือรับรู้การผัดผ่อนด้วย

๘. คำว่าอายุความนี้ชาวบ้านไม่ค่อยเข้าใจ เขาคิดตามประสาของเขาว่าใครยืมเงินเขาไป แล้วมันก็ต้องใช้เขาวันยังค่ำ เหตุใดจะต้องมีอายุความ คือถึงวันดีคืนดีหลวงก็มาบอกว่าหมดเวลาชำระหนี้แล้ว ใครยืมเงินใครแล้วก็ไม่ต้องใช้กัน เพราะฉะนั้นชาวบ้านจึงกล่าวว่า กฎหมายข้อนี้ยุให้คนโกงกัน และคนบ้านนอกเป็นฝ่ายถูกโกงทุกที เพราะไม่รู้เรื่องอายุความ คนในเมืองนั่งท่องอยู่ทุกวันว่าซื้อของหรือกู้ยืมเขามาแล้วอีกกี่วันจะไม่ต้องชำระหนี้ อายุความมรดกก็ดี อายุความจำนำจำนองก็ดี อายุความเรื่องซื้อขายให้โอนก็ดี พวกค้าความเท่านั้นนั่งท่องกันจนขึ้นใจ ที่ร่ำรวยไปเพราะนั่งท่องอายุความนี่ก็หลายรายเต็มที ถ้ากฎหมายยกเลิกอายุความนี้เสียเมื่อใดแล้ว หมอความทั้งหลายแทบจะขาดใจตายทันที ต้องปิดร้านกันจ้าละหวั่นไปหมด อาจมีผู้สงสัยถามว่าเมื่ออายุความเป็นของไม่ดีแล้ว ทำไมไม่เลิกมันเสีย ตอบว่าเขามีไว้เพื่อขีดเส้นให้คนวิวาทกันแล้วมีที่สิ้นสุด ไม่ใช่ว่าให้วิวาทกันไปจนตาย และเพื่อกันคนขี้เกียจขี้คร้านไม่หมั่นระวังรักษาประโยชน์ของตน เช่นให้ใครกู้ยืมเงินไปแล้วทิ้งไว้ตั้ง ๗ ชั่วคนจึงได้ไปทวง ทำให้คดีรกโรงศาลไม่มีวันจบสิ้น หรือถ้าเผลอตัวไปล้วงกระเป๋าเขาเข้า ตำรวจจับไม่ได้ พอครบ ๕ ปีก็พ้นคดี ถ้าไม่เขียนไว้อย่างนี้ คนเราพลั้งพลาดไปแล้วจนตายก็ยังไม่หมดเรื่อง ต้องเที่ยวหลบลี้หนีหน้าอยู่ตามรกตามพง คิดจะกลับตัวให้ดีไม่ขี้เผลออีกก็กลับไม่ได้ เพราะคดีเก่ายังไม่จบ

๙. เรื่องกู้หนี้ยืมสินธรรมดาอายุความมีถึง ๑๐ ปี พ้นนี้ไปไม่ต้องชำระ แต่ถ้าลูกหนี้เกิดตายขึ้น อายุความจะลดลงทันทีจาก ๑๐ ปี เหลือปีเดียวนับแต่วันตาย คือเอาอายุความมรดกมาจับ ทางแก้มีอยู่นิดเดียวคือเรียกผู้รับมรดกกับนายประกันมาทำหนังสือกันเสียใหม่ ถ้าเขาเป็นคนดีมีศีลธรรมจริง ๆ เขาก็ทำให้ แต่ถ้าเขาคิดโกงเขาก็ไม่ทำให้ นับว่าเป็นบาปและเคราะห์ไป การที่หนี้ขาดอายุแล้วทำหนังสือรับรองให้เช่นนี้ เขาเรียกว่ารับสภาพหนี้ หนี้ที่เสียแล้วกลับทำเป็นดีขึ้นอีก หรือหนี้ที่จวนจะขาดอายุความเราไปรับสภาพหนี้เข้า หนี้นั้นก็

กลับตั้งต้นอายุความนับหนึ่งไปจนถึงสิบปี การชำระดอกเบี้ย หรือชำระต้นเงินกู้หรือการมีหนังสือขอผัดชำระหนี้ เหล่านี้เป็นการรับสภาพหนี้และทำให้อายุความตั้งต้นนับหนึ่งใหม่ทั้งนั้น แต่การที่นางจ้อยเมียทิดผ่องที่ตายมาร้องห่มร้องไห้ขอผัดชำระหนี้ด้วยปากเปล่านั้นถึงร้องไห้นานสักเท่าไร กี่ครั้งกี่หนก็ตาม หรือจะร้องไห้ต่อหน้าศพ หรือต่อหน้าพระสัก ๕๐๐ องค์ ก็ไม่ทำให้อายุความสะดุดหยุดลง เพราะไม่ได้ร้องไห้เป็นหนังสือ กฎหมายว่าต้องทำเป็นหนังสือถึงจะเป็นการรับสภาพหนี้

๑๐. สรุปแล้วเป็นอันว่านางจ้อยก็ดี ลูกเมียทิดเป๋าคนรับประกันหนี้รายนี้ก็ดีหมดเวลาที่จะชำระหนี้แก่คุณแม่ข้าพเจ้า เพราะขาดอายุความ แต่ถ้าเผลอตัวเอาเงินมาชำระเข้าแล้วตอนหลังจะกลับไปเอาคืนไม่ได้ เพราะกฎหมายว่าให้แล้วก็แล้วกันไป รวมความว่าจะชำระก็ได้ จะไม่ชำระก็ได้ ถ้าคนรับมรดกทิดเป๋าไปหารือกับหมอความเขาก็จะยุไม่ให้ชำระถ้าไปปรึกษาพระท่านก็จะแนะนำให้ชำระเพราะยืมเขามาจริง ๆ จะไม่ชำระอย่างไรได้ คุณแม่ของข้าพเจ้านั้นตกที่นั่งลำบาก คือเอาสตางค์ให้เขายืมไปแล้ว กฎหมายบอกว่าเขาจะชำระให้ก็ได้ ไม่ชำระก็แล้วแต่เขาจะกรุณาอย่างนี้ คราวหน้าคราวหลังคุณแม่คงจะไม่คิดอ่านให้คนยืมสตางค์อีก

ยังมีตุ๊กตาอีกเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับการกู้หนี้ยืมสิน ซึ่งข้าพเจ้าจะขอนำมาเล่าสู่กันฟังคือ ครั้งหนึ่งข้าพเจ้าไปตรวจงานในภาคอีสาน วันหนึ่งขณะที่รับประทานอาหารกลางวันอยู่ในตลาด ได้ยินเสียงเอะอะโวยวายของฝูงชนในตลาด สอบถามได้ความว่า เศรษฐีคนหนึ่งถูกคนร้ายเชือดคอตายคาที่กลางวันแสก ๆ แล้วคนร้ายคณะนั้นก็หลบหนีไป ก่อนเชือดคอคนร้ายได้สั่งสอนว่า ชาติหน้าอย่าไปรีดนาทาเร้นชาวบ้านเขาอีก ชาตินี้พอแล้วอย่าอยู่ต่อไปอีกเลย คนร้ายมิได้เอาทรัพย์ผู้ตายไปเลย นอกจากทำลายเอกสารการกู้ยืมในตู้เก็บเอกสารเสียสิ้น

เจ้าหน้าที่ตำรวจเมื่อรู้เรื่องก็ได้ติดตามคนร้ายไปอย่างไม่ลดละและในทันทีคนร้ายหนีไปโดยรถยนต์แล้วเปลี่ยนขึ้นรถเมล์ แล้วถูกตำรวจสกัดหน้าสกัดหลัง ก็เลยทิ้งรถยนต์วิ่งเข้าป่าข้างทางหลวง ตำรวจระดมยิงไป คนร้ายก็ยิงสู้พลางหนีพลาง และหายไปในป่านั้น

พวกคนในตลาดต่างโจษขานกันเซ็งแซ่ว่า ขณะนั้นผู้ร้ายยังสู้อยู่แถวนั้นยังจับตัวไม่ได้อย่างนี้อย่างนั้น แต่สังเกตดูคนส่วนมากเอาใจช่วยผู้ร้าย ขอให้หนีรอดเงื้อมมือของกฎหมายไปได้

น่าประหลาดใจที่ชาวบ้านเอาใจช่วยผู้ร้าย แทนที่จะเอาใจช่วยเจ้าหน้าที่ ข้าพเจ้าสืบสวนดูก็ทราบว่า เหตุที่ฝูงชนเอาใจช่วยคนร้ายก็เพราะเศรษฐีผู้นี้เขาเกลียดกันทั้งเมือง ด้วยเหตุที่เป็นคนใจดำ ไม่มีทำบุญ ไม่มีเมตตา ไม่มีไมตรีต่อใคร ๆ ทั้งนั้น เป็นคนมั่งมีอย่างเหลือแสน แต่กินอยู่อย่างยากไร้ แต่งตัวดูไม่ได้ ต้นเหตุที่มั่งมีก็เพราะเอาเปรียบคนจนให้กู้ยืมโดยคิดดอกเบี้ยสูง ยึดทรัพย์อย่างไม่ปรานี ชาวนาที่โง่เขลาต้องชำระหนี้หลายครั้งเพราะถูกโกงว่าไม่มีใบรับ สัญญากู้ถูกอ้างว่าหายเรื่อย ๆ เวลารับซื้อฝากก็ซื้อแบบถูก ๆ กำหนดเวลาสั้น ถึงเวลาจวนครบกำหนดชำระหนี้ก็หลบลี้หนีหน้าไม่ให้ลูกหนี้ไถ่ถอนได้ ลูกหนี้ผู้โง่เขลาไม่รู้จะทำอย่างไร ทรัพย์สมบัติจึงตกได้แก่แกตามกฎหมาย ด้วยเล่ห์กลมารยาต่างๆ นานาเหล่านี้ ทรัพย์สมบัติของชาวบ้าน ก็ไหลมาเทมา ประดุจสายฝนเข้าท้องพระคลังของเศรษฐีนีผู้นี้ทั้งหมด มิช้ามินานก็กลายเป็นคนมั่งมีอย่างหาใครเสมอเหมือนมิได้ ฝ่ายคนจนที่ได้สิ้นเนื้อประดาตัวลงเพราะความโง่เขลา บางคนก็ได้ผูกคอตายไปบนกองทรัพย์ที่ถูกโกงนั้น

ชาวบ้านทั้งหลาย ต่างพากันสาปแช่งยายคนนี้ อย่างไม่เป็นทางการ ทั่วกันไปหมด แต่ก็ไม่รู้จะทำอย่างไรกับแกได้ เพราะการที่ชาวบ้านโง่กว่าแกนั้นไม่ใช่ความผิดของแก การที่ชาวบ้านไปยืมเงินแก แกก็ไม่ได้บังคับให้มายืม นอกจากนั้นแกยังอาศัยอิงหลักกฎหมายในงานบริหารเศรษฐกิจของแกตลอดมา บ้านเมืองและศาลกลับกลายเป็นเครื่องมือของแกสำหรับประหัตประหารคนยาก ชีวิตของแกจึงรุ่งโรจน์ไม่รู้ โรยตลอดมา

แต่ชัยชนะในทางกฎหมายบ้านเมืองไม่ใช่ชัยชนะอันเด็ดขาด เพราะการขาดธรรมะย่อมเป็นการพ่ายแพ้อย่างหนึ่งในโลก แกไม่สามารถมีชีวิตอยู่เสวย โลกสมบัติของแกได้ ก็เพราะธรรมะไม่รักษาผู้ที่ขาดธรรม การที่แกต้องตายแบบตายโหง หรือตายก่อนเวลาที่ควรตาย หรือตายผิดธรรมดากว่าที่ชาวบ้านเขาตายกันนี้จึงเป็นผลให้ชาวบ้านลิงโลดดีใจ เหมือนการตายของผู้ร้ายใจฉกรรจ์ ผิดแต่ว่าผู้ร้ายรายนี้เป็นผู้ร้ายผู้ดี เป็นอาชญากรในร่างของนักบุญ

เราจะไม่พูดกันถึงเรื่องผู้ตายไปมากกว่านี้ เพราะไหน ๆ ฟ้าดินก็ลงโทษไปแล้ว และตามประเพณีเราก็ถือกันว่าผู้ตายเป็นผู้หลุดพ้น ขอให้ได้ไปจุติในภพที่ควรเกิด

ข้าพเจ้าได้แต่จะขอร้องให้พวกเราได้มาพิจารณาใคร่ครวญกันถึงพวกที่ยังอยู่ และอยู่อย่างไม่ใคร่ดีเพราะความยากไร้ และอาจจะต้องตกเป็นเหยื่อของคนฉลาดได้อีกต่อไป

เรื่องการกู้หนี้ยืมสิน เป็นเรื่องที่ห้ามไม่ได้ตามสภาพของสังคมมนุษย์ คนเราอยู่รวมกันมาก ๆ ย่อมมีอันจะเป็นไปต่าง ๆ นานากัน จะเหมือนกันไม่ได้ บางคนมี บางคนไม่มี บางคนหิว บางคนอิ่ม บางคนเคราะห์ดี บางคนเคราะห์ร้าย เพราะฉะนั้นมนุษย์จึงต้องพึ่งพาอาศัยกันเป็นหนี้เป็นสินกัน มีการจำนองจำนำ มีสัญญาต่าง ๆ นานา ตามแบบที่กฎหมายบ้านเมืองเขาระบุไว้

เพื่อเป็นการช่วยเหลือผู้เคราะห์ร้ายบางคนที่ตกอยู่ในความจำเป็นในการเป็นลูกหนี้ ข้าพเจ้าเห็นสมควรที่จะเล่าเรื่องของกฎหมายเป็นภาษาง่าย ๆ สัก ๒–๓ เรื่อง

เรื่องที่หนึ่ง คือเรื่องการขายฝากทรัพย์สินสิ่งใดแก่เจ้าหนี้ไว้ พอถึงวันไถ่เจ้าหนี้หลบหน้าเพื่อฮุบสมบัติก้อนใหญ่ของเราให้หลุดเป็นสิทธิของเขา พวกเราจะทำอย่างไรกัน

เรื่องนี้ชาวนาชาวไร่ในชนบทมักจะบ่นว่าจนปัญญา แต่ความจริงไม่เป็นเรื่องที่อับจนเลย คือ เราต้องไม่ยอมแพ้ อย่าเอาแต่ร้องห่มร้องไห้ท่าเดียว เรื่องเช่นนี้เคยมีขึ้นโรงขึ้นศาลกันหลายหนแล้ว เคล็ดมีอยู่ว่า ถ้าได้นัดหมายแล้วว่าจะไถ่วันไหน ถึงวันนัดเจ้าหนี้ไม่ไป ดังนี้ลูกหนี้ไถ่ได้ หรือในวันครบกำหนดลูกหนี้เอาเงินไปเพื่อไถ่แล้วหาตัวเจ้าหนี้ไม่พบ จึงร้องต่ออำเภอหรือจะวางเงินไว้ที่อำเภอเพื่อไถ่ ทรัพย์ก็ไม่หลุดเป็นของเจ้าหนี้

นอกจากนี้ยังเคยมีเรื่องว่า ลูกหนี้ขอไถ่ทรัพย์ภายในกำหนด แต่เจ้าหนี้ไม่ยอม เกี่ยงให้ชำระหนี้อื่น ๆ ที่ค้างด้วย เช่นนี้เป็นการเกี่ยงที่ไม่ชอบ ถ้าเขาไม่ยอมชำระหนี้อื่นนอกจากหนี้ที่ทรัพย์ของเขากำลังจะหลุดอยู่แล้ว หากเจ้าหนี้ไม่ยอมรับก็เป็นอันจะเอาทรัพย์ของเขาหลุดเป็นสิทธิไม่ได้

อีกเรื่องหนึ่งคือ ลูกหนี้ขอไถ่หนี้วันสุดท้าย แต่ไถ่ไม่ได้เพราะเจ้าหนี้อ้างว่าเอาโฉนดไปประกันเงินกู้รายอื่นอยู่ ถอนมาไม่ทัน ดังนี้ ทรัพย์นั้นไม่หลุด ที่ข้าพเจ้าพูดว่าทรัพย์ไม่หลุด หรือไถ่ได้นี้ ถ้าเกิดโต้เถียงกัน เจ้าหนี้เขาว่าหลุด ลูกหนี้ว่าไม่หลุด เป็นหน้าที่ของเราซึ่งเป็นลูกหนี้จะต้องฟ้องศาลให้บังคับจำเลยให้ยอมให้ไถ่ เคยมีคนเขาฟ้องบังคับสำเร็จมาแล้วหลายราย (เช่นคดีฎีกาที่ ๘๙๙/๒๔๙๙ ที่ ๓๖๒/๒๔๙๗ ที่ ๖๗๐/๒๔๙๘ เป็นต้น) ถ้าจะถามต่อไปว่าฟ้องศาลทำอย่างไร เราเป็นคนจนจะฟ้องอย่างไร ข้อนี้เองข้าพเจ้าตามไปช่วยไม่ไหว เพราะการฟ้องคดีมันเป็นเทคนิคชาวบ้านจะทำเองไม่ได้ ต้องมีหมอ แล้วการหาหมอมันก็ต้องเสียสตางค์ ถึงแม้จะฟ้องแบบอนาถาก็ต้องเสียค่าหมอ ไม่ว่าหมอความหรือหมอยา

เขาต้องคิดสตางค์ ถึงข้าพเจ้าจะอธิบายในที่นี้สักเพียงไร ชาวบ้านก็ไม่มีทางเข้าใจได้เลย เพราะการเขียนฟ้องนั้นเป็นภาษากฎหมายและต้องอ้างกฎหมายหลายกระทง ข้าพเจ้าได้แต่ชี้ข้อแพ้ข้อชนะ แต่จะบอกวิธีฟ้องนั้นเรื่องมันยาวและยากมาก เหมือนเรารู้ว่าเป็นฝีในท้อง แต่เรารักษาเองไม่ได้ต้องให้หมอเขารักษา และถ้าเขาจะบอกวิธีฉีดยาให้เรา เราก็ฉีดเองไม่ได้ เพราะเราไม่รู้จะแทงเข็มอย่างไร เดินยาอย่างไร แล้วยาอะไรมากน้อยเท่าไร มันเรื่องไม่รู้ทั้งนั้น ดีไม่ดีจะพาลตายเพราะการฉีดยาผิด ไม่ใช่ตายเพราะฝีในท้อง ความแพ่งไม่เหมือนกับความอาญา เพราะความอาญานั้นบ้านเมืองเขาจัดการให้เสร็จ เราคอยเป็นพยานเท่านั้น แต่ความแพ่งตัวใครตัวมัน อย่างไรเสียก็ต้องใช้สตางค์ เพราะเรายังไม่มีหมอความที่เป็นนักบุญเลย เขาถึงได้กล่าวกันว่าความแพ่งเป็นคดีของคนมีสตางค์ และพวกเจ๊กเขาถึงไม่อยากเป็นความ และยอมกินสิ่งปฏิกูลของสุนัขเสียดีกว่า แต่ถ้าเลือดเข้าตา ไม่สู้เขาก็ไม่ได้ ยังไง ๆ ก็ต้องขวนขวายหาสตางค์มาสู้เขา เหมือนเสียของเล็กเพื่อรักษาของใหญ่ หรือยอมเสียมือเพื่อรักษาแขน ยอมเสียแขนเพื่อรักษาตัวอะไรอย่างนั้น

เรื่องที่สอง การทำสัญญากู้เงินเขาไว้ แล้วต่อมามีการชำระต้นเงินหรือดอกหรือผ่อนชำระก็ตาม การชำระทุกครั้งต้องสลักหลังสัญญากู้ไว้ หรือให้เจ้าหนี้เขาออกใบรับให้ทุกครั้ง (ถ้าเขาบอกว่าสัญญากู้หาย) กฎหมายเขาไม่ยอมให้เราเอาพยานบุคคลแม้ตั้งร้อยคนมาสืบว่าชำระหนี้แล้ว เราต้องมีหลักฐานเป็นหนังสืออย่างเดียวเท่านั้น มิฉะนั้นไม่รับฟัง เรื่องสัญญากู้หายนี้เจ้าหนี้เขาชอบอ้างกันนัก บางคนก็ทำค้นหากระจุยกระจายแล้วบอกว่าไม่อยู่ แต่พออีกปีหนึ่งหรือสองปีก็เอามาฟ้องเรา ยึดเรือกสวนไร่นาหมด เพราะฉะนั้น ตราบใดที่ยังค้างชำระต้นเงินเขาไม่หมดต้องเก็บใบรับไว้ให้ดี พวกเรามักไม่ค่อยเก็บใบรับไว้ ชอบเอาไปเสียบไว้ตามหลังคา พอฝนตกเปียกหรือหนูคาบไป เราก็ต้องชำระหนี้เขาอีกครั้ง เพราะไม่เคยมีเจ้าหนี้ใจบุญที่ยอมรับโดยไม่มีหลักฐาน เขารวยเพราะการปฏิเสธทั้งนั้น ด้วยเหตุนี้ถ้าเราชำระหนี้ครบถ้วนแล้ว ต้องพยายามเอาต้นสัญญาคืนให้ได้ ชีวิตของเราแขวนอยู่ที่ต้นสัญญานี้ ถ้าเขาผัดว่าจะให้วันหลัง เราก็ต้องหมั่นไปทวงบ่อย ๆ จนเขารำคาญ และถ้าคิดจะโกงเราก็คงเปลี่ยนใจ ก่อนอื่นเราต้องคิดไว้ก่อนว่า ถ้าเขาบอกสัญญาหาย แปลว่าเขาคิดจะโกงเราแล้วไม่ทางใดก็ทางหนึ่งต้องร้อนใจไว้ให้มาก เพราะคนรวยไม่มีวันทำสัญญาหาย

หรอก คนรวยมักงกเงิน เมื่องกแล้วก็ต้องเป็นคนเฝ้าหลักฐานกำไว้แน่นไม่มีเผลอ คนรวยมักกลัวคนจนโกง เมื่อกลัวจะถูกโกงหนัก ๆ เข้าเลยโกงคนจนเข้าก่อน เพื่อป้องกันการถูกโกงทีหลัง การป้องกันตัวแบบนี้ก็นับว่ารอบคอบดี แต่คนจนต้องจนลงทุกที เพราะคนมีเขากลัวจนกัน

เรื่องที่สาม การกู้เงินอีกแบบหนึ่ง คือ กู้ร้อยหนึ่ง ทำสัญญาเป็นสองร้อย กู้พันบาท เขียนเป็นสองพันบาท บางทีค้างค่าเช่านา ถูกเรียกไปทำสัญญากู้ คิดดอกใส่ไว้ด้วย เรื่องทั้งหลายเหล่านี้เป็นความผูกพันทั้งสิ้น เราจะเซ็นชื่อในหนังสืออะไรต้องคิดเสียให้รอบคอบ ถ้าไม่ถูกต้องกับข้อตกลงอย่ายอมเซ็นเป็นอันขาด เพราะเซ็นแล้วจะดิ้นไม่หลุดเลย ถ้าอ่านหนังสือไม่ออกก็ต้องให้พวกเราที่อ่านออกอ่านให้ฟังชัด ๆ ถ้าขืนหลับตาเซ็นตามที่เขาบอกให้เซ็น เพราะอ่านหนังสือไม่ออกด้วยแล้ว ทรัพย์สมบัติมีเท่าไรก็ไม่เหลือ

อนึ่ง ขอให้เป็นที่เข้าใจว่า การที่ใครเขาเรียกดอกเบี้ยเงินกู้เกินอัตราที่กฎหมายกำหนดไว้ คือเกินร้อยละ ๑๕ ต่อปี หรือชั่งละบาทต่อเดือน หรือเพื่อปิดบังดอกเบี้ยที่เกินอัตราจึงแกล้งเอาไปใส่ต้นเงินไว้ดังนี้ เป็นความผิดอาญา แต่ถ้าเรายินยอมให้เจ้าหนี้เขาทำดังนั้นด้วยความเต็มใจ เราจะกลับฟ้องเขาในตอนหลังย่อมไม่ได้เพราะเรายอมเขาเอง

อีกประการหนึ่ง ดอกเบี้ยที่เกินอัตรานี้ เจ้าหนี้จะเอามาทบเพิ่มเป็นต้นเงินกู้ขึ้นใหม่อีก ศาลเคยตัดสินว่าเป็นโมฆะ คือใช้ไม่ได้ แม้เราไปเซ็นยอมไว้ก็คือเหมือนไม่ได้เป็นหนี้เฉพาะส่วนที่ทบต้น เพราะเป็นการเอาของผิดกฎหมายมาขอให้ศาลบังคับย่อมไม่ชอบ

ยังมีการกู้อีกอย่างหนึ่งที่ในชนบทชอบทำกันมากก็คือ ผู้กู้เอาที่ดินมอบให้เจ้าหนี้ทำกินต่างดอกเบี้ย มอบให้ไปเฉย ๆ ไม่ได้มีการจำนองหรือขายฝากแต่อย่างใด หรือบางครั้งไม่ได้ให้ที่ดินไปทำต่างดอกเบี้ย แต่มอบโฉนดไว้ให้เฉย ๆ เป็นประกันเงินกู้ ทั้งสองอย่างนี้ถ้าลูกหนี้ผิดนัดไม่มีเงินชำระตามกำหนดเวลา เจ้าหนี้จะเลยยึดที่ดินไปเฉย ๆ เป็นกรรมสิทธิ์นั้นทำไม่ได้ เว้นแต่เราจะเต็มใจไปทำโอนให้เขาเอง แต่ถ้าเราไม่เต็มใจเพราะที่ดินของเราราคาสูงกว่าหนี้สินมาก เราก็อย่ายอมโอนให้เขาเป็นเด็ดขาด ไม่มีใครบังคับได้ ถ้าเขาฟ้องศาลเราหมดท่าจริง ๆ ก็ขายทอดตลาด ซึ่งถึงอย่างไรก็คงได้ราคาตลาดที่สูงกว่าที่เจ้าหนี้เขาตีมาก

ข้าพเจ้าได้พยายามเก็บรวบรวมข้อกฎหมายและข้อเท็จจริงต่าง ๆ เกี่ยวด้วยการกู้หนี้ยืมสินมาได้ในชั้นนี้เพียงเท่านี้ หวังว่าบรรดาลูกหนี้ผู้เคราะห์ร้ายจะพึงสังวรในการทำหนี้ และข้อความที่ข้าพเจ้าเขียนนี้อาจเป็นประโยชน์ได้บ้างสำหรับคนยากจน ในโลกนี้ถ้าคนจนไม่โง่คนมีก็หากินไม่ค่อยสะดวก การที่เราจนอาจเป็นเพราะเราโชคร้าย และเราเลือกโชคชะตาไม่ได้ แต่ความโง่ความฉลาดเป็นสิ่งที่ปรับปรุงได้ เพราะฉะนั้น ถ้าโชคบังคับไม่ให้เรามั่งมีเหมือนเขา เราก็ต้องยอม และยอมอย่างเดียวคือยอมจน แต่อย่ายอมโง่เป็นอันขาด จะกลายเป็นเหยื่อของคนฉลาดไปหมด

ผู้อ่านคงจะสังเกตได้ว่าในหมวดที่ว่าด้วยการครองชีพนี้ ข้าพเจ้าได้เขียนเสียยืดยาว เพราะเหตุว่าระยะชีวิตตอนนี้เป็นตอนยาวที่สุด คืออาจจะเป็นตั้งแต่อายุ ๒๑ ปี ถึง ๖๐ ปี ในระหว่างนี้จึงอาจประสบเหตุการณ์ต่าง ๆ มาก อาจจะเป็นการเกี่ยวด้วยบุคคล หรือทรัพย์ หรือความประพฤติในสังคม ก่อนที่จะจบหมวดนี้ ข้าพเจ้าจะขอกล่าวถึงความผิดเล็ก ๆ น้อยๆ ที่กระจัดกระจายอยู่ในที่ต่าง ๆ ควรจะทราบคือ :—

๑) เมื่อเจ้าพนักงานถามชื่อและที่อยู่ จะต้องบอกตามจริง การไม่ยอมบอกหรือแกล้งบอกถือเป็นความผิด

๒) การขัดคำสั่งเจ้าพนักงานที่สั่งโดยชอบ โดยไม่มีเหตุผลสมควร จะต้องมีความผิด

๓) การฉีกหรือลอกภาพหรือประกาศที่ทางราชการปิดไว้ ถือเป็นความผิด

๔) การส่งเสียงอื้ออึงขึ้นจนประชาชนตกใจโดยไม่มีเหตุ จะต้องมีความผิด

๕) การพกอาวุธ เช่น ตะพด มีดดาบ ปืน ไปตามทางหลวง หรือที่ชุมนุมชน ถือว่าเป็นความผิด

๖) การทะเลาะกันอื้ออึงในที่สาธารณะ ย่อมเป็นความผิด

๗) ผู้ปกครองคนบ้า ปล่อยให้คนบ้านั้นเพ่นพ่านไปโดยลำพังจะต้องมีความผิด

๘) เห็นคนกำลังจะตาย ถ้าช่วยได้แต่ไม่ช่วย ย่อมเป็นความผิด

๙) การทำให้ท่อน้ำ รางน้ำ ของสาธารณะตัน เช่น เอาขยะหรือท่อนไม้ไปทิ้งจะต้องมีความผิด

๑๐) การยิงปืนในที่ชุมนุมชนโดยไม่มีเหตุผล จะต้องมีความผิด

๑๑) การปล่อยสัตว์ดุ หรือสัตว์ร้าย ให้เที่ยวไปโดยลำพังย่อมมีความผิด

๑๒) การเมามายในที่สาธารณะถึงครองสติไม่ได้ ย่อมเป็นความผิด

๑๓) เมื่อมีการวิวาทกันไม่ว่าที่ไหน ผู้ใดชักอาวุธ แม้ว่าจะไม่ทันได้ใช้ เพียงชักก็มีความผิดเสียแล้ว

๑๔) การทำให้บ่อน้ำ สระน้ำ สำหรับประชาชนเกิดความสกปรกโสโครก จะต้องมีความผิด

๑๕) การทารุณต่อสัตว์หรือฆ่าสัตว์อย่างทรมานโดยไม่จำเป็น จะต้องมีความผิด

๑๖) การใช้สัตว์ทำงานโดยไม่สมควร เช่น ใช้สัตว์แก่หรืออ่อนอายุ หรือสัตว์ที่กำลังป่วยเจ็บ ย่อมมีความผิด

๑๗) เจ้าพนักงานเรียกผู้ใดให้ช่วยดับเพลิงหรือสาธารณภัยอื่น ๆ ถ้าช่วยได้แล้วไม่ช่วยจะต้องมีความผิด

๑๘) การแกล้งปล่อยข่าวเท็จให้ประชาชนตื่นตกใจ จะต้องมีความผิด

๑๙) การวางของทิ้งของหรือปลูกปักสิ่งใดกีดขวางทางสาธารณะ ย่อมมีความผิด

๒๐) การขุดหลุม หรือปลูกปักสิ่งใดไว้ในทางหลวงแล้วไม่ห้อยไฟให้คนเห็นจะต้องมีความผิด

๒๑) การแขวนห้อยวางของไว้ข้างบนศีรษะของผู้สัญจรไปมา ถ้าของนั้นน่ากลัวจะตกมาถูกคนแม้ยังไม่ตกลงมาจริง ๆ ก็มีความผิดแล้ว

๒๒) การเปลือยกายทั้งหมด หรือบางส่วน หรือกระทำการลามกในที่เปิดเผยต้องมีความผิด

๒๓) การขว้างปาก้อนดินก้อนหิน แม้เพียงน่ากลัวจะถูกบ้าน ถูกคน หรือสาดโคลนหรือของโสโครกไปไม่ระมัดระวัง จะต้องมีความผิด

๒๔) การทำให้เกิดระเบิดโดยประมาท จนชาวบ้านตื่นตกใจ ย่อมมีความผิด

๒๕) การขู่เข็ญให้ชาวบ้านตื่นตกใจต่าง ๆ เช่น ขู่ว่าโจรจะมาปล้น ย่อมมีความผิด

๒๖) การด่าหรือดูหมิ่นซึ่งหน้า หรือลงหนังสือพิมพ์ด่าว่าเขา ย่อมมีความผิด

๒๗) การไล่หรือต้อนสัตว์เข้าเรือกสวนไร่นาเขา ต้องมีความผิด

๒๘) การปล่อยสัตว์เข้าเรือกสวนไร่นาเขา ต้องมีความผิด

๒๙) การทิ้งซากสัตว์ เช่น หนู สุนัขไว้ในคลองหรือถนน จะต้องมีความผิด

๓๐) การข่มเหงรังแก ทำให้ผู้อื่นอับอายหรือเดือดร้อน รำคาญ ย่อมเป็นความผิด

๓๑) การทารุณต่อเด็ก คนป่วย หรือคนชรา ย่อมเป็นความผิด

๓๒) ช้างป่าทั้งหลายเป็นของหลวง การฆ่าหรือพยายามฆ่าช้าง จะต้องมีความผิดอาญา เว้นแต่ทำเพื่อป้องกันตัว ช้างป่านี้ตายลงด้วยประการใด ๆ ก็ตาม งา หนัง กระดูก ย่อมเป็นของหลวงหมด อนึ่ง การจับช้างป่าต้องขออนุญาตก่อน ในการจับนั้น ถ้าไปพบช้างสำคัญ ช้างสีประหลาด ช้างเนียมอันมีมงคลลักษณะสมควรเป็นราชพาหนะ ต้องรีบส่งช้างถวายเป็นของหลวงโดยเร็ว มิฉะนั้นจะมีความผิดทางอาญา

๓๓) การเรี่ยไรทั้งปวงต้องขออนุญาตก่อน เมื่อได้รับอนุญาตแล้วจะไปทำการเรี่ยไรต้องมีใบอนุญาตติดตัว และต้องออกใบรับเงินให้แก่ผู้บริจาคทุกครั้ง มิฉะนั้นเป็นความผิดอาญา

๓๔) การใช้เครื่องขยายเสียงโฆษณาต่าง ๆ ต้องรับอนุญาต และต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขในใบอนุญาต มิฉะนั้นจะมีความผิด

๓๕) การเช่านา ถ้าผู้ให้เช่าเรียกค่าเช่าเกินอัตรา หรือเก็บค่าเช่าล่วงหน้า ย่อมมีความผิด อาจถูกปรับถึง ๒,๐๐๐ บาท ที่ว่าเกินอัตรานั้นคือ

นาซึ่งปกติทำได้ไร่ละกว่า ๕๐ ถัง เก็บค่าเช่าได้ไม่เกินไร่ละ ๑๐ ถัง

นาซึ่งปกติทำได้ไร่ละ ๓๐ ถึง ๕๐ ถัง เก็บค่าเช่าได้ไม่เกินไร่ละ ๖ ถัง

นาซึ่งปกติทำได้ไร่ละ ๒๐ ถึง ๓๐ ถัง เก็บค่าเช่าได้ไม่เกินไร่ละ ๓ ถัง

นาซึ่งปกติทำได้ไร่ละต่ำกว่า ๒๐ ถัง เก็บค่าเช่าได้ไม่เกินไร่ละ ๑ ถัง

กฎหมายนี้ใช้บังคับขณะนี้เพียง ๑๙ จังหวัด คือ พระนคร ธนบุรี อยุธยา ลพบุรี ชัยนาท สิงห์บุรี อ่างทอง สระบุรี ปทุมธานี นนทบุรี ฉะเชิงเทรา นครนายก ปราจีนบุรี สมุทรปราการ ราชบุรี เพชรบุรี นครปฐม สุพรรณบุรี และชลบุรี

๓๖) การให้กู้ยืมเงินโดยเรียกดอกเบี้ยเกินร้อยละ ๑๕ ต่อปี หรือเกินชั่งละบาทต่อเดือน หรือเขียนต้นเงินเท็จโดยเอาดอกใส่ไว้ด้วย เพื่อปิดบังการเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา ย่อมเป็นความผิดอาญา

๓๗) ห้ามปักเสา พาดสาย วางท่อ ในเขตทางหลวง แม้ทำทางมาเชื่อมทางหลวงก็ต้องได้รับอนุญาตก่อน การปิดกั้นหรือเปลี่ยนทางน้ำในเขตทางหลวงก็ต้องได้รับอนุญาต เพราะอาจทำลายทางของเขาได้

๓๘) การปีนป่ายเสาโทรเลข โทรศัพท์ ชักว่าวใกล้สาย หรือพันสายของเขา หรือเอาสัตว์ไปผูกเสา ขว้างปาเสา เขียนวาด ทาสี แกะสลัก หรือปิดกระดาษบนเสา ย่อมเป็นความผิดอาญา (พ.ร.บ. โทรเลข โทรศัพท์)

๓๙) การเอาไม้ขีดไฟ สิ่งโสโครก สิ่งมีพิษ หรือของเหลวใส่ในตู้ไปรษณีย์ เพื่อแกล้งให้เสียหาย เป็นความผิดอาญา (พ.ร.บ. ไปรษณีย์)

๔๐) ใครเป็นโรคติดต่ออันตราย (คือ กาฬโรค อหิวาต์ ไข้ทรพิษ ไข้กาฬนกนางแอ่น ไข้เหลือง) เจ้าบ้านต้องแจ้งภายใน ๒๔ ชั่วโมง มิฉะนั้นมีความผิด

๔๑) ใครเป็นโรคเรื้อนแล้วห้ามแต่งงาน เว้นแต่แต่งกับคนที่เป็นเหมือนกัน เข้าโรงเรียนปนกับเด็กอื่นก็ไม่ได้ อาบน้ำซักผ้าในลำคลอง บ่อน้ำสาธารณะก็ไม่ได้ โดยสารรถสาธารณะก็ไม่ได้

๔๒) มีสัตว์ป่วยหรือตายโดยปัจจุบัน สงสัยว่าจะเป็นโรคระบาด ต้องแจ้งความใน ๒๔ ชั่วโมง เมื่อเจ้าพนักงานสั่งให้ปฏิบัติอย่างไรต่อสัตว์ จะขัดคำสั่งไม่ได้ เผาหรือฝังซากสัตว์ เป็นต้น

๔๓) การขุด ขนดิน ทราย หิน หรือแม้หญ้าไปจากทางรถไฟ สะพานรถไฟ ย่อมมีความผิด การเปลี่ยนทางน้ำ หรือทำทำนบใกล้ทางรถไฟ การโค่นต้นไม้ใกล้ทางรถไฟ เป็นความผิดอาญา (พ.ร.บ. จัดวางการรถไฟและทางหลวง)

๔๔) อาชีพบางอย่างคนต่างด้าวทำไม่ได้ อาจถูกจำคุกถึง ๑๐ ปี อาชีพที่ห้ามนี้ คือ การทำหรือหล่อพระ ทำเครื่องเขิน เครื่องถม ขี่สามล้อเครื่อง ทำนา (เว้นแต่ปลูกในร่องสวน) ทำนาเกลือ ตัดผม เรียงพิมพ์อักษรไทย ตัดผมสตรี แต่งผมสตรี การตัดเย็บเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มสตรี

การตาย เมื่อได้ผ่านชีวิตของการก่อร่างสร้างตัวมาแล้ว บุคคลย่อมเดินทางมาถึงที่หมายปลายทาง และประสบเข้ากับความแก่ และความตายทุกคน

ในระหว่างชราภาพ บุคคลย่อมเสมือนว่ากลับกลายเป็นทารกอีกครั้งหนึ่ง เป็นต้นว่า หูตามัว เดินเหินไม่ถนัด พูดจาไม่ค่อยรู้เรื่อง และประกอบอาชีพไม่ได้ ในลักษณะเช่นนี้กฎหมายเข้าเกี่ยวข้องช่วยเหลือทันที คือ ยกฐานะคนชราให้เท่ากับเด็ก ในประการที่ว่าใครจะทิ้งขว้างไม่เลี้ยงดูนั้นไม่ได้ เพราะเป็นบุคคลที่จะมีชีวิตอยู่ได้เพราะคนอื่นแท้ ๆ ผู้ใดมีหน้าที่จะต้องดูแลคนแก่คนเฒ่าแล้วละทิ้งหน้าที่เสีย จนน่ากลัวจะเกิดอันตรายแก่ผู้เฒ่านั้น ๆ ย่อมมีความผิด และถ้าผู้เฒ่าต้องตายลงเพราะเหตุนั้น จะต้องมีความผิดฐานฆ่าคนตายโดยเจตนาด้วย

ข้อบังคับระเบียบแบบแผนวางไว้ให้บุคคลกระทำระหว่างที่มีชีวิตนั้น ก็เหลือจะคณนาอยู่แล้ว ถึงกระนั้น ครั้นเวลาตายลงไปก็ยังหาหมดเรื่องไม่ การที่บุคคลคนหนึ่งตายลงนั้นได้ทำให้คนดีวิ่งวุ่นหนักหนา บางทีคนตายทำให้คนอยู่ต้องโทษ หรือต้องหมดเนื้อหมดตัวลงก็มีอันเป็นเรื่องคนตายขายคนเป็นแท้ ๆ คนมั่งมีส่วนมากตายแพง

ในขั้นแรกทีเดียวที่บุคคลสิ้นชีวิตลงนั้น ญาติพี่น้องอย่าเอาแต่ร้องไห้ เจ้าบ้านต้องรีบไปแจ้งความที่อำเภอภายใน ๒๔ ชั่วโมง ถ้าตายนอกบ้านก็ให้ผู้ที่ไปด้วยกับคนตายหรือผู้หามศพเป็นคนแจ้งความภายใน ๒๔ ชั่วโมงเหมือนกัน ที่เป็นดังนี้ก็เพราะเจ้าหน้าที่จะได้รู้ว่าคนตายธรรมดา หรือถูกคนทำให้ตาย เรียกว่าตายโดยผิดธรรมชาติ หรือเป็นโรคระบาดตาย

แล้วจะได้จัดการต่อไป ดังนั้นถ้าไม่แจ้งความ กฎหมายถือว่ามีความผิด ความผิดนี้ใช้ลงโทษแก่ผู้เห็นศพคนตายทิ้งอยู่ในที่ใด ๆ ก็ตามแล้วไม่แจ้งความด้วย เช่นเห็นศพเจ๊กตายลอยน้ำมาไม่ใช่ไปจับกลุ่มดูกันเฉย ๆ ผู้เห็นก่อนมีหน้าที่ต้องไปแจ้งความภายใน ๒๔ ชั่วโมง

ศพของคนตายนี้ เจ้าบ้านหรือผู้ใดจะเอาไปฝัง เผาหรือเก็บหรือย้ายไปไว้ที่ไหน ๆ ก็ตาม ต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานก่อน มิฉะนั้นจะมีความผิด

นอกจากเรื่องศพแล้ว ยังมีทรัพย์สินของคนตายอีก บุคคลซึ่งภายหลังที่ได้ทำมาหากินมาเป็นเวลานานแล้วตายลงนั้น ย่อมมีข้าวของเงินทองเหลืออยู่บ้างเป็นธรรมดา ในข้อนี้ถ้าแม้คนตายไม่ได้จัดไว้เสียให้ดีแล้ว มีตัวอย่างมากนักที่ลูกหลานต้องแตกร้าวทะเลาะวิวาทกันด้วยเรื่องแย่งสมบัติและมรดก

ที่ว่าจัดเสียให้ดีก็คือ แบ่งสันปันส่วนเสียแต่เมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ หรือไม่ก็ทำพินัยกรรมให้ได้ส่วนสัด ที่เขียนไว้ในพินัยกรรมนั้น ย่อมศักดิ์สิทธิ์เท่ากับกฎหมาย ใครจะเถียงว่ามากไปน้อยไปหรือไม่ยุติธรรมไม่ได้เป็นอันขาด ที่สุดเขาอาจไม่ให้ข้าวของ ๆ เขาแก่ใคร ๆ เลยแต่เองไปยกให้วัดเสียหมด ดังนี้ก็ทำได้ ใครจะฟ้องสักเท่าใดก็ฟ้องไม่ขึ้น เกี่ยวกับเรื่องมรดกจะได้เล่าโดยละเอียดสักหน่อย คือ

เรื่องมรดกนี้เป็นปัญหายุ่งยากซับซ้อนจริง ๆ และเป็นเรื่องที่ทุกคนควรจะสนใจ เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่ จะพูดให้หมดสิ้นก็ยืดยาว หน้ากระดาษก็จะไม่พอ คงขอพูดแต่ใจความที่เป็นหลักใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้ หากผู้ใดสงสัยอยากรู้ต่อไปอีกก็ขอได้สอบถามหรือจดหมายไปยังอำเภอทุกอำเภอได้เสมอ

๑. ถ้าผู้ใดถึงแก่ความตาย ทรัพย์สมบัติทั้งหมดของผู้นั้นที่มีอยู่ ถือว่าเป็นมรดกจะต้องตกได้แก่ทายาทตามกฎหมาย แต่ว่าถ้าก่อนตายได้ ทำพินัยกรรมแบ่งทรัพย์หรือยกให้แก่ผู้ใดไว้ ก็ต้องให้เป็นไปตามพินัยกรรม หรือจะทำพินัยกรรมไม่ให้ทายาทคนใดรับมรดกทั้งหมดหรือบางส่วนก็ได้ ส่วนทรัพย์สมบัตินอกพินัยกรรมก็คงตกได้แก่ทายาทตามส่วน และทายาทผู้ที่ได้รับทรัพย์ตามพินัยกรรมแล้วก็คงได้ส่วนแบ่งทรัพย์นอกพินัยกรรมอีกด้วย

๒. ถ้าผู้ตายไม่ได้ทำพินัยกรรมยกทรัพย์หรือแบ่งทรัพย์ไว้ ทรัพย์มรดกนั้นทายาททุกคนย่อมมีส่วนได้ในทรัพย์สิ่งของทุกชิ้น ไม่ว่าจะเป็นชิ้นใหญ่ชิ้นเล็ก คือมีสิทธิขอแบ่งหรือฟ้องแบ่งทรัพย์นั้นทั้งหมดทุกอย่าง นี่แหละเป็นเหตุสำคัญที่เกิดแก่งแย่งกัน จึงควรแนะนำให้ทำพินัยกรรมแบ่งไว้ให้เรียบร้อยเสียก่อนตายว่า ทรัพย์สิ่งของอย่างไหนจะให้แก่ใคร จะได้หมดปัญหาทะเลาะวิวาทแก่งแย่งกันระหว่างลูกเมียญาติพี่น้อง

๓. ใครเป็นผู้มีสิทธิได้รับมรดก และได้รับส่วนแบ่งอย่างไร ยังมีผู้ไม่เข้าใจดีว่าใครเป็นผู้มีสิทธิได้รับมรดกและส่วนแบ่งกันอย่างไร จึงขอเล่าไว้ให้ทราบตามหลักกฎหมายแพ่ง ซึ่งได้จัดไว้ตามลำดับ ดังนี้

(๑) ถ้าผู้ตายมีบิดาหรือมารดา หรือบุตร ภรรยาสามี ทุกคนมีสิทธิได้รับมรดก และได้คนละส่วนเท่ากัน แม้ไม่เป็นบุตรที่เกิดจากภรรยาที่จดทะเบียน แต่เมื่อบิดาเขาแสดงรับรองว่าเป็นบุตร ก็มีสิทธิได้รับมรดกเหมือนบุตรตามกฎหมาย ส่วนบุตรบุญธรรมที่จดทะเบียนแล้วก็มีสิทธิได้รับมรดกเหมือนบุตรตามกฎหมายด้วย ตัวอย่างเช่นผู้ตายมีบิดามารดา บุตร ๓ คน และมีภรรยา มีมรดก ๖๐๐ บาท วิธีแบ่งต้องแบ่งกัน ๖ ส่วน ได้คนละ ๑๐๐ บาท

ถ้าบุตรตาย แต่มีผู้สืบสายโลหิตคือ หลาน (ลูกของลูก) หลานนั้นก็รับมรดกแทนบุตรที่ตายได้ เช่น ผู้ตายมีบิดามารดามีบุตร ๒ คน และภรรยา แต่บุตรทั้ง ๒ คนตายไปก่อน บุตรทั้ง ๒ คนมีบุตรคนละคน (หลาน) วิธีแบ่งบิดามารดาได้คนละ ๑๒๐ บาท หลาน ๒ คนได้คนละ ๑๒๐ บาท ภรรยาได้ ๑๒๐ บาท

(๒) ถ้าผู้ตายไม่มีบุตรแต่มีบิดาหรือมารดา บิดามารดาได้รับมรดกทั้งหมด แต่ถ้าผู้ตายมีสามีหรือภรรยา บิดามารดาได้ไปครึ่งหนึ่ง สามีหรือภรรยาได้ครึ่งหนึ่ง เช่น ผู้ตายมีบิดามารดามีภรรยา มีมรดก ๖๐๐ บาท วิธีแบ่งบิดามารดาได้คนละ ๑๕๐ บาท ภรรยาได้ ๓๐๐ บาท

(๓) ถ้าไม่มีบิดาหรือมารดา มรดกก็ตกได้แก่พี่น้องร่วมบิดามารดาคนละส่วน ถ้าพี่น้องคนใดตายก่อน บุตรของพี่น้องก็ได้รับมรดกแทนที่ในส่วนแบ่งของคนนั้นรับแทนกันได้ แต่ถ้าผู้ตายมีสามีหรือภรรยา ๆ ได้มรดกไปครึ่งหนึ่ง ส่วนอีกครึ่งหนึ่งพี่น้องได้

เช่น ผู้ตายมีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียว ๓ คน และมีภรรยา มีมรดก ๖๐๐ บาท วิธีแบ่ง พี่น้อง ๓ คน ได้คนละ ๑๐๐ บาท ภรรยาได้ ๓๐๐ บาท

(๔) ถ้าไม่มีพี่น้องร่วมบิดามารดาหรือลูกของพี่น้องด้วย มรดกนั้นได้แก่พี่น้องร่วมบิดาเดียวกันหรือพี่น้องร่วมมารดาเดียวกัน ถ้าคนใดตายบุตรก็รับมรดกแทนที่ได้ ถ้าผู้ตายมีสามีหรือภรรยา ๆ ได้มรดกไป ๒ ใน ๓ ส่วน อีก ๑ ใน ๓ ได้แก่พี่น้องนั้น เช่น ผู้ตายมีแต่พี่น้องร่วมบิดา ๒ คน ร่วมมารดา ๑ คน และมีภรรยา มีมรดก ๙๐๐ บาท วิธีแบ่ง พี่น้อง ๓ คนได้รับมรดกคนละ ๑๐๐ บาท ภรรยาได้ ๖๐๐ บาท

(๕) ถ้าไม่มีพี่น้องหรือลูกของพี่น้อง มรดกนั้นต้องได้แก่ ปู่ ย่า ตา ยาย คนละส่วน ถ้าปู่ ย่า ตา หรือยาย คนใดตาย ลูกของปู่ ย่า หรือตายายไม่มีสิทธิได้รับมรดกแทนที่ ถ้าผู้ตายมีภรรยาหรือสามี ๆ ได้มรดก ๒ ใน ๓ ส่วน ส่วนอีก ๑ ใน ๓ ได้แก่ ปู่ ย่า ตา ยาย ตัวอย่าง เช่น ผู้ตายมี ปู่ ตา ยาย และภรรยา ส่วนย่าตายไปก่อน มีมรดก ๙๐๐ บาท วิธีแบ่ง ปู่ ตา ยาย รวม ๓ คน ได้มรดกคนละ ๑๐๐ บาท ภรรยาได้ ๖๐๐ บาท

(๖) ถ้าผู้ตายไม่มีทั้ง ปู่ ย่า ตา ยาย มรดกก็ตกแก่ ลุง ป้า น้า อา คนละส่วน ถ้าคนใดตาย บุตรของญาติที่ตายก็รับมรดกแทนที่ได้ ถ้าผู้ตายมีภรรยาหรือสามี ๆ ได้มรดก ๒ ใน ๓ ส่วน อีก ๑ ใน ๓ ส่วน ได้แก่ยาย ลุง ป้า น้า อา เช่น ผู้ตายมีลุง ๒ คน ป้า ๑ คน น้า ๑ คน อา ๑ คน และมีภรรยา มีมรดก ๖๐๐ บาท วิธีแบ่ง ลุง ป้า น้า อา รวม ๕ คน ได้คนละ ๔๐ บาท ภรรยาได้ ๔๐๐ บาท

(๗) ถ้าผู้ตายไม่มี ลุง ป้า น้า อา และลูกก็ไม่มีด้วย มรดกก็ตกแก่สามีหรือภรรยาผู้ตายทั้งหมด ถ้าผู้ตายไม่มีสามีภรรยา ทรัพย์มรดกก็ตกเป็นของแผ่นดินทั้งหมด

(๘) ถ้าผู้ตายมีภรรยาที่ชอบด้วยกฎหมายมาก่อนใช้ประมวลกฎหมายแพ่งบรรพ ๕ (ก่อนวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๗๘) หลายคน ก็คงได้ส่วนแบ่งมรดกเหมือนภรรยาคนเดียว แล้วนำมาแบ่งในระหว่างภรรยาด้วยกันอีกชั้น ๑ คือ เมียน้อยแต่ละคนได้ครึ่งหนึ่งของเมียหลวง ถ้าไม่ปรากฏว่าใครเป็นเมียหลวงเป็นเมียน้อย ก็ให้แบ่งส่วนเท่ากัน แต่ใน

ปัจจุบันนี้ปัญหาเมียหลายคนคงจะไม่เกิดขึ้น เพราะกฎหมายยอมให้จดทะเบียนได้คนเดียวเท่านั้น ถึงแม้จะมีสักกี่สิบคน ก็ถือเอาเมียที่ได้จดทะเบียนไว้เป็นเมียที่ถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งจะได้รับมรดก และไม่ต้องนำมาแบ่งกันระหว่างเมียน้อยอีก

๔. พระภิกษุจะเรียกร้องขอส่วนแบ่งมรดกไม่ได้ เว้นแต่จะสึกมาเรียกร้องเอาภายใน ๑ ปี นับแต่เจ้ามรดกตาย หรือนับแต่วันที่ได้รู้หรือควรจะได้รู้ว่าเจ้ามรดกตาย

ส่วนทรัพย์สมบัติของพระภิกษุที่ ได้มาในระหว่างเป็นพระ ไม่ว่าจะได้มาโดยมีคนถวายหรือได้มาจากญาติโยมหรือพินัยกรรม ถ้าภิกษุนั้นมรณภาพ (ตาย) ลงในระหว่างเป็นพระภิกษุ ถือว่าทรัพย์นั้นตกเป็นของวัดที่เป็นที่อยู่ของภิกษุนั้นทั้งหมด เว้นแต่พระภิกษุนั้นได้ยกทรัพย์สมบัติให้คนอื่นในระหว่างที่มีชีวิตอยู่ หรือได้ทำพินัยกรรมไว้ในระหว่างมีชีวิตก็ให้เป็นพินัยกรรม เช่น ผู้ตายระหว่างเป็นพระมีทรัพย์สมบัติคิดเป็นเงิน ๑,๐๐๐ บาท ถ้าทำพินัยกรรมไว้ว่า ถ้าตายยกให้ผู้ใด ผู้นั้นก็มีสิทธิได้รับ ถ้าไม่ได้ทำไว้ ทรัพย์ ๑,๐๐๐ บาท ก็ต้องเป็นของวัดนั้น

สำหรับสมบัติของพระภิกษุที่ ได้มาก่อนอุปสมบท คงได้แก่ทายาทตามปกติดังที่กล่าวมาแล้วตอนต้น

๕. สำหรับผู้ตายที่มีสามีหรือภรรยานั้น ก่อนจะแบ่งมรดก ต้องแบ่งทรัพย์ระหว่างสามีภรรยาเสียก่อน ได้ส่วนที่เป็นของผู้ตายเท่าไรถือว่าเป็นทรัพย์มรดกที่จะนำไปแบ่งให้ทายาทต่อไป อย่างข้างบนนั้น เช่น เวลาตาย ผู้ตายมีทรัพย์ทั้งหมดคิดเป็นเงิน ๒๐,๐๐๐ บาท และมีภรรยาเช่นนี้ต้องแบ่งทรัพย์ระหว่างสามีภรรยาคนละครึ่ง ภรรยาคงได้ ๑๐,๐๐๐ บาท ส่วนอีก ๑๐,๐๐๐ บาท เป็นของผู้ตาย ถือว่าเป็นมรดกที่จะต้องนำมาแบ่งกันอย่างข้างบนซึ่งภรรยาจะต้องมีส่วนได้อีก

๖. บางคนเข้าใจว่าเมื่อ โกรธกันถึงกับตัดเป็นตัดตายแล้ว จะไม่มีสิทธิได้รับมรดก ฉะนั้น ถ้าจะไม่ให้เขาได้รับมรดกก็ควรทำพินัยกรรมระบุไว้ "ไม่ให้นาย.................................. มีสิทธิรับมรดกของข้าพเจ้า"

๗. ผัวเมียที่เลิกร้างกัน จะเป็นเวลากี่ปีก็ตาม ถ้ายังไม่ขาดจากการเป็นผัวเมียกันตามกฎหมายแล้ว เขาก็มีสิทธิได้รับมรดกซึ่งกันในเมื่อฝ่ายหนึ่งตายลง ถ้าจะไม่ให้เขาได้รับมรดก ก็ควรทำพินัยกรรมไว้

๘. เป็นที่น่าสังเกต ว่า ทรัพย์สมบัติของผู้ตายนั้น ตามปกติมักไม่เป็นเงินสด ดังที่ข้าพเจ้ายกตัวอย่างมาเสมอไป มักจะเป็น บ้านเรือน ไร่นา วัวควาย เครื่องใช้ในบ้าน เป็นต้นดังนี้ ย่อมเป็นการไม่สะดวกในการจะแบ่งโดยเท่าเทียมกัน แต่เขาก็ถือเกณฑ์อย่างเดียวกัน คือ ต้องคิดตีราคาเป็นเงินก่อนแล้วจึงแบ่งกันตามส่วนที่จะได้ ในการนี้จะต้องมีผู้ตีราคา โดยเราอาจตกลงตีราคากันเองก็ได้ ว่าบ้านเรือนคิดเป็นเงินเท่าไร นาเป็นเงินเท่าไร วัวควายเป็นเงินเท่าไร ถ้าไม่ตีราคาจะใช้วิธีขายทรัพย์สมบัติเหล่านั้นไป ได้เงินสดมาเท่าไรแล้วแบ่งกันก็ได้ แต่อย่างไรก็ดี ถ้าผู้มีสิทธิได้รับมรดกไม่หันหน้ามาประนีประนอมกัน จะถือเอาเกณฑ์ตามกฎหมายอย่างเคร่งครัดทีเดียวแล้วเห็นจะไม่เสร็จสิ้นได้ง่าย จึงควรที่จะผ่อนสั้นผ่อนยาว ตกลงว่าคนไหนควรจะได้อะไรเป็นอย่าง ๆ ไปก็จะเสร็จโดยเร็วไม่เสียเวลา หากขืนโต้เถียงจนถึงฟ้องร้องยังโรงศาลกันแล้ว จะได้ไม่เท่าเสีย ไหนจะเสียเวลาทำมาหากินและเสียเงินทองให้หมอความอีก

อนึ่ง เมื่อหลังจากเจ้ามรดกตายลง ควรจะได้จัดการแบ่งมรดกกันเสียให้เสร็จภายใน ๑ ปี นับแต่ตาย ถ้าขืนปล่อยไว้ช้าจะหมดอายุความ

ก่อนจะจบเรื่องมรดกอยากจะกล่าวถึงกฎหมายบางแห่งที่บัญญัติไว้ถึงเรื่องเหล่านี้ด้วย เช่น ทายาทคนไหนยักยอกปิดบังมรดกไว้เพื่อจะเอาเสียคนเดียวย่อมเป็นความผิด ใครฆ่าหรือพยายามฆ่าเจ้ามรดกเพื่อเอามรดกเร็ว ๆ หรือประพฤติเนรคุณต่อเจ้ามรดกต่าง ๆ จะต้องถูกปรับไม่ให้รับมรดกเลย

ทรัพย์สมบัติบางอย่างของผู้ตายถือว่าเป็นของเฉพาะตัว ใครจะรับมรดกไปก็ต้องไปขออนุญาตเสียก่อน มิฉะนั้นจะมีความผิด ทรัพย์สมบัติดังกล่าวนี้ได้แก่ อาวุธปืน เกวียน รถ วัว ควาย ม้า ช้าง เป็นต้น

ต่อจากเรื่องมรดก เราควรจะต้องรู้ถึงเรื่องพินัยกรรมบ้างพอสถานประมาณ ผู้ใดตายโดยไม่ได้สั่งเสียเรื่องทรัพย์สินไว้ เท่ากับทิ้งอาวุธไว้ให้ลูกหลานพิฆาตกัน คราวนี้คงมีผู้อยากรู้ว่า การสั่งเสียนี้เขาทำกันอย่างไร การสั่งความเรื่องทรัพย์สินไว้ก่อนตายนี้เรียกว่าพินัยกรรม ซึ่งจะกล่าวโดยย่อต่อไปนี้

ก. หลักทั่วไปในเรื่องพินัยกรรม

๑. พินัยกรรม คือ สัญญาอย่างหนึ่ง กฎหมายถือว่าเป็นการแสดงความตั้งใจครั้งสุดท้าย กำหนดการเผื่อตายที่จะยกทรัพย์สินหรือวางข้อกำหนดใด ๆ ที่เกี่ยวกับทรัพย์สินของตนเมื่อตายแล้ว โดยทำเป็นแบบใดแบบหนึ่งที่กฎหมายกำหนดไว้

๒. ผู้ที่จะทำพินัยกรรมได้ จะต้องมีอายุ ๑๕ ปีบริบูรณ์ขึ้นไป จึงจะสามารถทำพินัยกรรมตามลำพังได้โดยไม่ต้องได้รับอนุญาต หรือความยินยอมจากบิดามารดาหรือผู้ปกครองแต่อย่างใด การทำพินัยกรรมบิดามารดาหรือผู้ปกครองจะทำแทนไม่ได้ ถือว่าไม่มีผลตามกฎหมาย

ในเวลาทำพินัยกรรมถ้าผู้ทำพินัยกรรมมีอายุไม่ครบ ๑๕ ปีบริบูรณ์ถือว่าพินัยกรรมนั้นใช้ไม่ได้ (เรียกว่าเป็นโมฆะ) แม้ว่าขณะทำมีอายุไม่ครบ ๑๕ ปีบริบูรณ์ เวลาตายเมื่ออายุครบ ๑๕ ปีแล้วพินัยกรรมนั้นก็ไม่มีผล

ส่วนผู้วิกลจริต หรือผู้ที่ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ ก็ทำพินัยกรรมไม่ได้เช่นเดียวกัน ถ้าขืนทำไว้ พินัยกรรมก็เป็นโมฆะ (ใช้ไม่ได้)

๓. ความสามารถของผู้ทำพินัยกรรม กฎหมายให้ถือเป็นหลักพิจารณาเอาเวลาที่ทำพินัยกรรม ส่วนความสามารถของผู้รับพินัยกรรม ให้ถือเอาในเวลาที่ผู้ทำพินัยกรรมตาย เช่น ทำพินัยกรรมในขณะที่มีอายุไม่ครบ ๑๕ ปี หรือทำในเวลาวิกลจริต แม้เวลาตายผู้ทำพินัยกรรมจะเป็นผู้ใหญ่แล้ว หรือหายวิกลจริตมานานเท่าใดก็ตาม พินัยกรรมนั้นย่อมเป็นโมฆะ (ใช้ไม่ได้) ถ้าในเวลาทำพินัยกรรมมีสติดี หลังจากทำสำเร็จแล้วก็วิกลจริตจนกระทั่งตาย เช่นนี้ถือว่าพินัยกรรมนั้นยังคงสมบูรณ์ ใช้ได้ตามกฎหมาย เพราะในเวลาทำพินัยกรรม ผู้ทำยังมีสติดีไม่วิกลจริต

๔. ผู้อยู่ในปกครอง จะทำพินัยกรรมยกทรัพย์ของตนให้แก่ผู้ปกครองตลอดทั้งบิดา มารดา บุตร ภรรยา หรือพี่น้องของผู้ปกครองเองไม่ได้ เว้นแต่การเป็นผู้ปกครองสิ้นสุดลงแล้ว และผู้ปกครองได้ส่งมอบทรัพย์ให้แก่ผู้ที่เคยอยู่ในปกครอง หรือให้แก่ผู้ปกครองคนใหม่แล้ว ถ้าขืนทำพินัยกรรม ๆ นั้นก็ใช้ไม่ได้

ขอให้สังเกตว่า คำว่า "ผู้ปกครอง" ในที่นี้ ไม่หมายถึงบิดามารดาของผู้อยู่ในปกครอง เพราะบิดามารดาตามกฎหมายเรียกว่า "ผู้ใช้อำนาจปกครอง" ฉะนั้นผู้อยู่ในความปกครองของบิดามารดาจึงทำพินัยกรรมยกทรัพย์ให้แก่บิดามารดา และญาติพี่น้องของตนเองได้ไม่ต้องห้าม

การที่กฎหมายห้ามไม่ให้ผู้อยู่ในปกครอง ทำพินัยกรรมยกทรัพย์ให้ผู้ปกครองหรือญาติพี่น้องของผู้ปกครองนั้น ก็เพราะผู้ปกครองดังกล่าวไม่ใช่ญาติที่แท้จริงของผู้อยู่ในปกครอง ผู้ปกครองอาจเป็นบุคคลอื่นได้ ถ้าทำพินัยกรรมไปจะเป็นผลเสียแก่ตัวเอง หรืออาจทำไปเพราะรู้เท่าไม่ถึงการณ์ก็ได้ แต่ถ้าเป็นบิดามารดาหรือญาติพี่น้องของตนเองก็ย่อมทำพินัยกรรมยกให้ได้

๕. การลงลายมือชื่อผู้ทำพินัยกรรม สำหรับพินัยกรรมแบบเขียนเองทั้งฉบับผู้ทำพินัยกรรมต้องเขียนและเซ็นชื่อเอง จะพิมพ์ลายนิ้วมือหรือจะใช้ตราประทับแทนการเซ็นชื่อ หรือลงเครื่องหมายอื่นแทนการเซ็นชื่อไม่ได้

ส่วนพินัยกรรมแบบอื่น ผู้ทำพินัยกรรมจะเซ็นชื่อหรือพิมพ์ลายนิ้วมือได้ แต่จะใช้ตราประทับแทนการเซ็นชื่อหรือลงเครื่องหมายอื่นแทนการเซ็นชื่อไม่ได้

สำหรับผู้ทำพินัยกรรมที่พิมพ์ลายนิ้วมือดังกล่าวนี้ กฎหมายบังคับว่าต้องมีพยานลงชื่อรับรองลายพิมพ์นิ้วมืออย่างน้อย ๒ คน

๖. พยานในพินัยกรรม ต้องเซ็นชื่อ จะพิมพ์ลายนิ้วมือหรือแกงไดหรือใช้ตราประทับแทนการเซ็นชื่อไม่ได้ เว้นแต่การทำพินัยกรรมด้วยวาจา เมื่อพยานไปแจ้งการทำพินัยกรรมด้วยวาจานั้นต่อนายอำเภอแล้ว ก็พิมพ์ลายนิ้วมือโดยมีพยานรับรองลายพิมพ์นิ้วมืออย่างน้อย ๒ คนได้ หรือพยานจะเซ็นชื่อก็ได้

๗. ผู้ที่เป็นพยานในพินัยกรรมไม่ได้ คือ :–

(๑) ผู้ที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ (คือ อายุยังไม่ครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ แต่ถ้าแต่งงานแล้ว ชายมีอายุ ๑๗ ปี หญิงมีอายุ ๑๕ ปี ก็ถือว่าบรรลุนิติภาวะ)

(๒) คนวิกลจริต (บ้า) หรือผู้ที่ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ

(๓) คนหูหนวก คนตาบอดทั้งสองข้าง หรือคนใบ้

๘. ผู้เขียนหรือพยานในพินัยกรรม จะเป็นผู้รับทรัพย์ตามพินัยกรรมไม่ได้ สามีหรือภรรยาของผู้เขียนหรือของพยานก็เป็นผู้รับทรัพย์ตามพินัยกรรมไม่ได้ และเจ้าพนักงานซึ่งเป็นผู้จดข้อความพินัยกรรมแบบที่ทำด้วยวาจา ก็เป็นผู้รับทรัพย์ตามพินัยกรรมไม่ได้เช่นเดียวกัน เหตุผลที่กฎหมายไม่ให้เป็นผู้รับทรัพย์ตามพินัยกรรมก็เพื่อป้องกันการทุจริต ฉะนั้นผู้ทำพินัยกรรมและผู้ที่จะรับทรัพย์ตามพินัยกรรมจึงควรระมัดระวังในข้อนี้ให้มาก เพราะอาจเผลอได้ง่าย หากเผลอก็เป็นอันว่าพินัยกรรมใช้ไม่ได้ ไม่มีผลในกฎหมาย

๙. ผู้ทำพินัยกรรมตั้งใจทำพินัยกรรมแบบใดแบบหนึ่ง ถ้าทำไม่ถูกแบบตามที่ตั้งใจ แต่ทำถูกตามแบบอื่นกฎหมายก็ถือว่าเป็นพินัยกรรมที่สมบูรณ์ เช่นตั้งใจไปทำพินัยกรรมแบบเอกสารฝ่ายเมืองที่อำเภอ แต่ทำไม่ถูกแบบเอกสารฝ่ายเมือง บังเอิญครบถ้วนตามแบบธรรมดาก็ถือว่าพินัยกรรมนั้นสมบูรณ์ใช้ได้

ข. แบบของพินัยกรรม

การทำพินัยกรรมกฎหมายบังคับให้ต้องทำตามแบบที่กำหนดไว้ มิฉะนั้นไม่ถือว่าเป็นพินัยกรรม แบบพินัยกรรมที่กฎหมายกำหนดไว้มี ๕ แบบ คือ

๑. พินัยกรรมแบบเขียนเองทั้งฉบับ แบบนี้ผู้ทำต้องเขียนเองทั้งฉบับ จะมีพยานหรือไม่มีก็ได้
๒. พินัยกรรมแบบธรรมดาที่ไม่ได้เขียนเอง คือให้คนอื่นนั่งเขียนตามคำบอก แบบนี้ต้องมีพยานอย่างน้อยสองคนลงชื่อ
๓. พินัยกรรมเอกสารฝ่ายเมือง แบบนี้ไปขอให้นายอำเภอเป็นผู้จัดทำให้
๔. พินัยกรรมแบบเอกสารลับ คือเขียนข้อความเป็นพินัยกรรมแล้วผู้ทำพินัยกรรมไปมอบและลงชื่อไว้ต่อนายอำเภอ โดยไม่ให้นายอำเภอทราบข้อความในพินัยกรรม
๕. พินัยกรรมแบบทำด้วยวาจา ทำได้เฉพาะในกรณีฉุกเฉิน ไม่สามารถทำแบบอื่นได้ ต่อไปนี้ข้าพเจ้าจะได้กล่าวถึงแบบของพินัยกรรมแต่ละแบบว่ามีหลักเกณฑ์อย่างไร

๑. พินัยกรรมเขียนเองทั้งฉบับ ต้องทำดังนี้

(๑) ต้องทำเป็นหนังสือ

(๒) ต้องลง วัน เดือน ปี

(๓) ต้องมีข้อความแสดงให้เห็นเป็นพินัยกรรม คือ มีข้อความกำหนดในเรื่องทรัพย์สินของตนเมื่อตนตายแล้ว หรือในการที่มีผลตามกฎหมายเมื่อตนตายแล้ว เช่น มีข้อความว่า "ข้าพเจ้าขอทำพินัยกรรมยกทรัพย์ทั้งหมดให้แก่นายดำ" หรือว่า "ข้าพเจ้าขอยกทรัพย์ทั้งหมดให้แก่นายดำเมื่อข้าพเจ้าตาย" ดังนี้เป็นข้อความที่แสดงว่า ตั้งใจยกทรัพย์ให้เมื่อตายแล้ว นับว่าเป็นข้อความที่เป็นพินัยกรรม ถ้ามีข้อความแต่เพียงว่า "ข้าพเจ้าขอยกทรัพย์ทั้งหมดให้แก่นายดำ" อย่างนี้ไม่มีข้อความแสดงว่ายกทรัพย์ให้เมื่อตายแล้ว ถือว่าไม่เป็นข้อความที่เป็นพินัยกรรม

(๔) ผู้ทำพินัยกรรมต้องเขียนข้อความทั้งหมดตลอดจน วัน เดือน ปี ด้วยมือของตนเอง จะให้ใครเขียนแทนไม่ได้ ไม่ว่าส่วนหนึ่งส่วนใด และจะพิมพ์แทนการเขียนก็ไม่ได้

(๕) ผู้ทำพินัยกรรมต้องลงลายมือชื่อ (เซ็นชื่อ) จะใช้ตราประทับแทนการเซ็นชื่อหรือพิมพ์ลายนิ้วมือ หรือใช้เครื่องหมายอย่างอื่นแทนการเซ็นชื่อไม่ได้

(๖) ถ้ามีการขูด ลบ ตก เติม หรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงอย่างใด ผู้ทำพินัยกรรมต้องทำด้วยมือตนเอง และต้องเซ็นชื่อกำกับไว้ มิฉะนั้น การขูด ลบ ตก เติม หรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงไม่สมบูรณ์

(๗) พินัยกรรมแบบนี้ไม่จำเป็นต้องมีพยาน แต่จะมีพยานด้วยก็ได้ ไม่เป็นการเสียหายอย่างใด มีแต่ทางดี กล่าวคือ เมื่อมีผู้ค้านว่าไม่ใช่พินัยกรรมที่ผู้ตายทำไว้ นอกจากจะพิสูจน์ว่าเป็นลายมือผู้ตายเขียนเองแล้วยังมีพยานรู้เห็นด้วย ย่อมเป็นหลักฐานสนับสนุนให้เห็นจริงน่าเชื่อถือขึ้นอีก อนึ่ง พยานไม่จำเป็นต้องรู้ข้อความในพินัยกรรมก็ได้ เป็นแต่รู้ว่าเป็นพินัยกรรมก็เพียงพอ

ตัวอย่างพินัยกรรมแบบเขียนเองทั้งฉบับ

"วันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๗

ข้าพเจ้าขอทำพินัยกรรมยกทรัพย์ทั้งหมดให้แก่นายกลาง กอสกุล

(ลงชื่อ) นายเก่า กอสกุล"

อย่างนี้ก็เป็นพินัยกรรมที่ใช้ได้แล้ว แต่ถ้าจะให้ชัดเจนและดีขึ้น ควรเขียนดังนี้

"หมู่ที่ ๑ ตำบลเสาไห้ อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี

วันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๗

ข้าพเจ้านายเก่า กอสกุล ขอทำพินัยกรรมไว้ว่า เมื่อข้าพเจ้าตายแล้ว ให้ทรัพย์สินทั้งหมดของข้าพเจ้าได้แก่นายกลาง กอสกุล พี่ชายข้าพเจ้าแต่ผู้เดียว และให้นายกลาง กอสกุล จ่ายเงินให้วัดเสาไห้เพื่อช่วยทำโบสถ์ ๕,๐๐๐ บาท

(ลงชื่อ) นายเก่า กอสกุล ผู้ทำพินัยกรรม"

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างพินัยกรรมยกทรัพย์ให้หลายคน

"หมู่ที่ ๑ ตำบลเสาไห้ อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี

วันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๗

ข้าพเจ้านายเก่า กอสกุล ขอทำพินัยกรรมมีข้อความดังต่อไปนี้

๑. ที่ดินของข้าพเจ้าโฉนดที่ ๕๕๕ ตำบลเสาไห้ จังหวัดสระบุรี จำนวน ๕๐ ไร่ พร้อมทั้งสิ่งปลูกสร้าง ขอยกให้นายกรุง กอสกุล บุตรของข้าพเจ้า
๒. ที่ดินของข้าพเจ้าโฉนดที่ ๓๓๓ ตำบลสวนดอกไม้ จังหวัดสระบุรี จำนวน ๓๐ ไร่ พร้อมทั้งสิ่งปลูกสร้าง ขอยกให้นายไกร กอสกุล น้องชายของข้าพเจ้า
๓. ทรัพย์สมบัติอื่น ๆ นอกจากที่กล่าว ให้แบ่งให้นางสาวกรีม กอสกุล และนายกร่ำ กอสกุล คนละเท่า ๆ กัน
๔. ให้หักเงินทำศพข้าพเจ้า ๑,๐๐๐ บาท จากกองมรดกในข้อ ๓ และให้นายกรุง กอสกุล เป็นผู้จัดการศพ

(ลงชื่อ) นายเก่า กอสกุล ผู้ทำพินัยกรรม"

๒. พินัยกรรมแบบธรรมดาที่ไม่ได้เขียนเอง พินัยกรรมแบบนี้กฎหมายบัญญัติว่าต้องทำดังนี้

(๑) ต้องทำเป็นหนังสือ จะเขียนหรือพิมพ์ก็ได้ และจะให้ใครเขียนหรือพิมพ์ก็ได้

(๒) ต้องลง วัน เดือน ปี ในขณะที่ทำพินัยกรรม

(๓) ต้องมีข้อความที่แสดงว่าเป็นพินัยกรรม

(๔) ผู้ทำพินัยกรรมต้องลงลายมือชื่อ (เซ็นชื่อ) ต่อหน้าพยานอย่างน้อย ๒ คนพร้อมกัน ถ้าเซ็นชื่อไม่เป็นจะพิมพ์ลายนิ้วมือก็ได้ แต่จะใช้ตราประทับแทนการเซ็นชื่อหรือลงเครื่องหมายอย่างอื่นแทนการลงชื่อไม่ได้

สำหรับผู้เซ็นชื่อไม่ค่อยเป็น มักจะเซ็นชื่อไม่เหมือนกับที่เคยเซ็น อาจจะเป็นการลำบากในการพิสูจน์ขณะเป็นความ ฉะนั้น ควรพิมพ์ลายนิ้วมือไว้ด้วย คือให้เซ็นชื่อ และพิมพ์ลายนิ้วมือไว้ทั้งสองอย่าง

(๕) พยานอย่างน้อย ๒ คน ซึ่งผู้ทำพินัยกรรมลงชื่อต่อหน้า ต้องลงลายมือชื่อรับรองลายมือชื่อของผู้ทำพินัยกรรมไว้ในขณะนั้นและพยานต้องลงชื่อเอง จะใช้ตราประทับหรือลงเครื่องหมายอื่นแทนไม่ได้

(๖) ผู้เขียนต้องเซ็นชื่อระบุให้รู้ว่าเป็นผู้เขียน และถ้าผู้เขียนผู้นั้นเป็นพยานต้องระบุให้มีข้อความแสดงให้รู้ว่าเป็นพยานไว้ด้วย

(๗) ถ้ามีการ ขูด ลบ ตก เติม หรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงในพินัยกรรม จะต้องลงวัน เดือน ปี และลงลายมือชื่อผู้ทำพินัยกรรมต่อหน้าพยานอย่างน้อย ๒ คนพร้อมกันและพยานจะต้องลงลายมือชื่อด้วยขณะนั้น

ตัวอย่างพินัยกรรมแบบธรรมดา

"วันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๗

ข้าพเจ้าขอทำพินัยกรรมยกทรัพย์ทั้งหมดให้แก่นายกลาง กอสกุล

(ลงชื่อ) นายเก่ง กอสกุล ผู้ทำพินัยกรรม

(ลงชื่อ) นายมั่น ชูชาติ พยาน

(ลงชื่อ) นายใหม่ หาญสกุล พยานและผู้เขียน"

หรือ หมู่ที่ ๑ ตำบลท่าวุ้ง อำเภอท่าวุ้ง จังหวัดลพบุรี

วันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๗

ข้าพเจ้านายเก่า กอสกุล ขอทำพินัยกรรมไว้ว่า ถ้าข้าพเจ้าถึงแก่กรรมแล้ว ให้ที่ดินโฉนด ๕๐๐ ตำบลท่าวุ้ง จำนวน ๕๐ ไร่ ได้แก่นายกลาง กอสกุล พี่ชายข้าพเจ้า ส่วนทรัพย์อื่น ๆ ทั้งหมดให้ได้แก่นายไกร กอสกุล น้องชายข้าพเจ้า

(ลงชื่อ) ๐ ผู้ทำพินัยกรรม

(ลายพิมพ์นิ้วหัวแม่มือขวาของนายเก่า กอสกุล)

(ลงชื่อ) นายมั่น ชูชาติ พยานรับรองลายพิมพ์นิ้วมือและพยานพินัยกรรม

(ลงชื่อ) นายใหม่ หาญสกุล พยานรับรองลายพิมพ์นิ้วมือ

พยานพินัยกรรมและผู้เขียน

๓. พินัยกรรมเอกสารฝ่ายเมือง พินัยกรรมแบบนี้ต้องทำดังนี้ :—

(๑) ผู้ทำพินัยกรรม ต้องไปแจ้งข้อความที่ตนประสงค์ จะให้ใส่ไว้ในพินัยกรรมของตนแก่นายอำเภอท้องที่ต่อหน้าพยานอย่างน้อย ๒ คน

(๒) นายอำเภอต้องจดข้อความที่ผู้ทำพินัยกรรมแจ้งให้ทราบนั้นลงไป และอ่านข้อความนั้นให้ผู้ทำพินัยกรรมและพยานฟัง

(๓) เมื่อผู้ทำพินัยกรรมทราบแน่ชัดว่า ข้อความที่นายอำเภอจดนั้นถูกต้องแล้ว ให้ผู้ทำพินัยกรรมและพยานลงชื่อไว้เป็นหลักฐาน

ผู้ทำพินัยกรรมจะเซ็นชื่อหรือพิมพ์ลายมือก็ได้ แต่พยานต้องเซ็นชื่อเอง จะพิมพ์ลายนิ้วมือไม่ได้

(๔) นายอำเภอลงลายมือชื่อและ วัน เดือน ปี และเขียนว่าพินัยกรรมนั้นได้ทำขึ้นถูกต้องตามกฎหมายและประทับตราตำแหน่งไว้เป็นสำคัญ

(๕) การขูด ลบ ตก เติม หรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงพินัยกรรม ผู้ทำพินัยกรรม พยาน และนายอำเภอต้องลงชื่อกำกับไว้

ข้อสังเกต พินัยกรรมแบบนี้กระทรวงมหาดไทยได้วางระเบียบการจัดทำไว้ให้นายอำเภอถือปฏิบัติโดยเฉพาะอยู่แล้ว จึงไม่ค่อยมีปัญหาอะไร อนึ่ง ผู้ทำพินัยกรรมจะร้องขอให้นายอำเภอไปทำพินัยกรรมที่บ้านก็ย่อมทำได้

๔. พินัยกรรมแบบเอกสารลับ แบบนี้กฎหมายได้วางหลักการทำไว้ดังนี้

(๑) ต้องมีข้อความเป็นพินัยกรรมและลงลายมือชื่อผู้ทำพินัยกรรม

(๒) ผู้ทำพินัยกรรมต้องผนึกพินัยกรรม แล้วลงลายมือชื่อคาบรอยผนึก

(๓) ผู้ทำพินัยกรรมต้องนำพินัยกรรมที่ผนึกนั้นไปแสดงต่อนายอำเภอ และพยานอีกอย่างน้อย ๒ คน และให้ถ้อยคำต่อบุคคลทั้งหมดนั้นว่าเป็นพินัยกรรมของตน ถ้าพินัยกรรมนั้นผู้ทำพินัยกรรมมิได้เป็นผู้เขียนโดยตลอด ผู้ทำพินัยกรรมต้องแจ้งนามและภูมิลำเนาของผู้เขียนให้ทราบด้วย

(๔) เมื่อนายอำเภอจดถ้อยคำของผู้ทำพินัยกรรม และวัน เดือน ปี ที่ทำพินัยกรรมมาแสดงไว้บนซองนั้น และประทับตราตำแหน่งแล้วให้นายอำเภอ ผู้ทำพินัยกรรมและพยานลงลายมือชื่อบนซองนั้น

(๕) การขูด ลบ ตก เติม หรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงอย่างอื่นในพินัยกรรม ผู้ทำพินัยกรรมต้องลงลายมือชื่อกำกับไว้

๕. พินัยกรรมแบบทำด้วยวาจา

พินัยกรรมแบบนี้ถือว่าเป็นพิเศษชั่วคราว กฎหมายผ่อนผันให้เมื่อบุคคลไม่สามารถจะทำพินัยกรรมแบบอื่นได้ เช่น ตกอยู่ในระหว่างอันตรายใกล้ความตาย เช่น ถูกรถทับจวนตาย หรือเวลามีโรคระบาด หรือในเวลามีสงคราม พินัยกรรมแบบนี้ต้องทำดังนี้

(๑) ผู้ทำพินัยกรรม ต้องบอกข้อความที่เป็นพินัยกรรม ต่อหน้าพยาน อย่างน้อย ๒ คน ซึ่งอยู่พร้อมกัน ณ ที่นั้น

(๒) พยาน ๒ คนนั้น ต้องรีบแจ้งให้นายอำเภอทราบข้อความที่ผู้ทำสั่งด้วยวาจา ทั้งต้องแจ้งวัน เดือน ปี สถานที่ที่ผู้ทำพินัยกรรมสั่ง และพฤติการณ์ที่ขัดขวางไม่สามารถทำพินัยกรรมแบบใดแบบหนึ่งใน ๔ แบบนั้นได้

(๓) ให้นายอำเภอจดข้อความที่พยานแจ้งนั้นลงไว้ และให้พยาน ๒ คนนั้น ลงลายมือชื่อไว้ (หรือพิมพ์ลายมือโดยมีพยานอีก ๒ คนรับรองก็ได้)

นอกจากนั้นพินัยกรรม ๕ แบบ ตามที่กล่าวมานี้ ยังมีการทำพินัยกรรมในกรณีพิเศษอีก คือ ทำในต่างประเทศ ทำในโรงพยาบาลและทำในระหว่างสงคราม ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านนักจึงไม่นำมากล่าวในที่นี้.

ค. ข้อสังเกตในการทำพินัยกรรม

๑. พินัยกรรมมีหลายแบบดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ผู้ทำจะเลือกทำในแบบไหนก็ได้แล้วแต่สะดวก และมีผลเท่ากัน แต่ถ้าผู้ทำเขียนหนังสือเป็นควรจะทำแบบเขียนเองทั้งฉบับดีกว่า เพราะยากที่ใครจะกล่าวหาว่าเป็นพินัยกรรมปลอมโดยเป็นลายมือของผู้ทำแสดงอยู่ทั้งฉบับ และถ้าจะให้มั่นคงแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นควรมีพยานลงชื่อไว้ด้วย พินัยกรรมแบบนี้ย่อมยากที่จะโต้แย้งว่าทำในเวลาที่ผู้ทำสติไม่ดีหรือไม่รู้ข้อความ เพราะผู้ทำสติไม่ดี หรือไม่รู้จะเขียนหนังสือทั้งฉบับได้อย่างไร ถ้าผู้เขียนข้อความในพินัยกรรมไม่เป็นก็ควรวานคนอื่นร่างแล้วตัวเองคัดเขียนเอง สำหรับแบบธรรมดาไม่ได้เขียนเอง ถ้ามีพยานที่ดีและผู้ร่างพินัยกรรมดีก็ดีดีกว่าแบบเอกสารฝ่ายเมืองเพราะสะดวก

๒. ผู้เป็นพยานในพินัยกรรม ควรจะมีคนอายุน้อยไว้บ้าง แต่อย่าให้ต่ำกว่า ๒๐ ปี เพราะเคยมีตัวอย่างว่า พยานในพินัยกรรมทั้งหมดตายก่อนผู้ทำพินัยกรรม ทั้งนี้ เพราะเอาคนอายุมากเป็นพยาน

๓. เมื่อได้ทำพินัยกรรมไว้แล้ว ถ้าผู้ทำยังไม่ตายอยากจะยกเลิกพินัยกรรมฉบับเก่าและทำขึ้นใหม่ก็ย่อมทำได้ หรือไม่เลิกฉบับเก่าแต่ทำใหม่เรื่อย ๆ ก็ได้ และทำได้ทุกวัน ฉบับหลังสุดเท่านั้นที่ใช้ได้จริง ๆ

ก่อนจบเรื่องพินัยกรรม ขอชี้แจงว่าการปลอมพินัยกรรม การทำลายพินัยกรรม การซ่อนเร้นพินัยกรรม เป็นความผิดทางอาญา

ท่านผู้อ่านทั้งหลายที่ได้อ่านเรื่องของราษฎรตลอดมาจะเห็นได้ว่า ณ บัดนี้ ข้าพเจ้าได้เล่าถึงความเป็นไปของมนุษย์ธรรมดามาแล้ว ตั้งแต่เกิดเป็นเด็ก แต่งงาน ทำมาหากิน

แก่และตาย ชีวิตทุกชีวิตย่อมจบเกมแค่ตาย หนีไม่พ้น ต่อสู้ไม่ชนะ ข้าพเจ้ากำลังจะต้องจบเรื่องข้าพเจ้าลง ตัวบทกฎหมายที่ข้าพเจ้าได้เล่ามาแล้วนี้เป็นแต่เพียงเรื่องธรรมดาสามัญที่ชีวิตทุกชีวิตอาจต้องประสบ แต่กฎหมายอื่น ๆ ยังมีอีกมาก จะยกมากล่าวก็คงไม่สิ้นลงได้

ข้อกฎหมายบางข้อที่ข้าพเจ้าเขียนไว้นี้ บางคนอาจเถียงว่าไม่จริง เช่น การเห็นศพเด็กตายลอยน้ำมา เคยเห็นหลายหนแล้วไม่ต้องแจ้งใครบอกใครไม่เห็นผิดอะไร เรื่องนี้ขอเรียนว่า สิ่งใดที่ไม่รู้ อย่าหาว่าสิ่งนั้นไม่มี ตำรวจยังไม่จับหรือจับไม่ได้ ไม่ใช่ไม่ผิด การปล้นเขาถ้าตำรวจจับไม่ได้ก็ไม่มีความผิด แต่ไม่ใช่ว่าไม่มีกฎหมาย จึงขอยุติเรื่องกฎหมายกับชาวบ้านเพียงนี้

ภาคผนวก

การตอบคำถามเนื่องจากบทความเรื่องนี้

เนื่องจากข้อความในหนังสือกฎหมายกับชาวบ้านของข้าพเจ้า ได้มีราษฎรจากหัวบ้านหัวเมืองอ่านแล้วก็ส่งคำถามมาให้ข้าพเจ้าตอบอีกหลายข้อ จึงขอลงคำถามและการเฉลยไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ข้อ ๑. มีผู้ตั้งคำถามว่า นาย ก. จดทะเบียนสมรสกับนาง ข. ต่อมาก็ร้างกันไป แยกกันอยู่คนละหัวเมืองตั้ง ๔–๕ ปี และนาย ก. ก็มีเมียใหม่ นาง ข. ก็มีสามีใหม่ คือ นาย ค. โดยมิได้จดทะเบียน

ต่อมานาย ก. รู้ข่าวเช่นนั้นก็ฟ้องนาย ค. ว่าเป็นชู้กับนาง ข. ภรรยาของตน ถามว่าจะฟ้องได้หรือไม่ในเมื่อนาย ก. ทิ้งเมียเสียแล้ว และถ้าฟ้องได้จะมีอัตราการปรับอย่างไร คือนาย ค. จะต้องเสียค่าปรับสักเท่าไร

ในคำถามนี้ ข้าพเจ้าจะได้แยกตอบเป็นข้อ ๆ ดังนี้คือ

ก. การจดทะเบียนสมรสเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์มาก ลงจดกันเข้าแล้วก็เหมือนถูกสาปไม่มีอำนาจอะไรจะแยกออกได้ถ้าเราไม่ยอม ถึงพระอินทร์พระพรหมก็หมดปัญญาแยก บาทหลวงฝรั่งก็มีธรรมเนียมเสกคล้ายของเรา เวลาแต่งงานให้คู่สมรสมักจะพูดว่า "เราขอเสกให้คู่สมรสจงมีความผูกพันกันอย่างมั่นคง เกินอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจะมาแยกออกเสียจากกันได้" เพราะฉะนั้นถึงหญิงจะมีชู้ไปแล้วตั้งโหลคน หรือมีลูกกับชู้ใหม่มากกว่ามีลูกกับผัวเดิม ถึงหญิงจะเหาะเหินเดินอากาศไปอยู่ที่ขั้วโลกเหนือ แล้วย้อนมาขั้วโลกใต้ ความเป็นผัวเมียของเขาอันเกิดจากการจดทะเบียนแล้ว ก็ไม่มีอันขาด ไม่เหมือนกฎหมายเก่าที่พ้นเสาเรือนแล้ว จากกันไป ก็ถือว่าขาดจากผัวเมียแล้ว ตามกฎหมายใหม่ การทิ้งร้างเมียไปอาจเป็นเหตุให้เขาขอหย่าได้เท่านั้น ถ้ายังไม่ขอหย่าตราบใด ความเป็นผัวเมียก็ยังคงอยู่ ด้วยเหตุดังนี้การแต่งงานจึงเป็นสิ่งสำคัญในชีวิต อย่าแต่งงานเพื่อฆ่าเวลา หรือเพื่อบวงสรวง

ความเป็นหนุ่ม หรือคิดว่าดีกว่าอยู่ว่าง ๆ เพราะแต่งงานแล้วมันมีความผูกพันมาก และเวลาเลิกกันมันไม่ง่ายเหมือนตอนแต่ง

มีชาวจังหวัดอุดรธานีคนหนึ่ง ได้จดหมายมาถามข้าพเจ้าว่า เขาแต่งงานเร็ว ๆ นี้ โดยไม่ได้จดทะเบียน ต่อมามีลูกหลายคน แล้วอยู่กันไม่ได้ก็เลยเลิกกันไปเฉย ๆ เกิดปัญหาแย่งลูกกันถึงฟ้องร้อง แต่ทางการก็ตัดสินให้ลูกแก่แม่ทั้งหมด เพราะลูกที่เกิดโดยไม่ได้แต่งงานกฎหมายถือว่าเป็นลูกไม่มีพ่อ คือเป็นลูกของแม่ฝ่ายเดียว ที่ข้าพเจ้าเล่านี้ก็เป็นตัวอย่างผลร้ายของการไม่จดทะเบียนสมรส

ตกลงว่าการจดทะเบียนสมรสก็ร้าย ไม่จดก็ร้าย มันเป็นเรื่องสำคัญที่ชาวบ้านพูดกันว่า จดทะเบียนไม่เห็นสำคัญ รักกันแล้วจดทะเบียนจะมีความหมายอะไร อย่างนี้ก็นับว่าไม่ถูกต้อง

ในปัญหาที่ถามนี้ จึงวินิจฉัยในเบื้องต้นเสียก่อนว่า ความเป็นผัวเมียของนาย ก. และนาง ข. ยังสมบูรณ์อยู่ แม้ว่าจะร้างกันมาตั้ง ๔–๕ ปี ก็ตาม

ข. ผัวเมียที่ได้จดทะเบียนกันไว้แล้วนั้น จะขาดจากการเป็นผัวเมียได้ก็ด้วยวิธีการ ๓ อย่างเท่านั้นคือ

๑. ฟ้องศาลขอหย่า ถ้าตกลงกันโดยดีไม่ได้

๒. ตกลงกันเองไปหย่าที่อำเภอ

๓. ตายจากกัน

ถ้านอกจากสามอย่างนี้แล้ว ไม่มีทางที่ผัวเมียจะขาดกันทางอื่นได้เลย

ค. ถ้าผัวเมียเขายังไม่ขาดกัน ใครก็ตามที่ไปยุ่งกับผัว หรือกับเมียเขาเข้าก็นับเป็นเวรกรรม เพราะเขายังไม่ขาดกัน คนที่ไปยุ่งนี้เขาเรียกว่าชู้ เพราะฉะนั้นตามตัวอย่างที่ตั้งไปต้องถือว่านาย ค. ไม่ใช่ผัวใหม่ของนาง ข. แต่เป็นชู้ และเมียใหม่ของนาย ก. ก็ไม่ใช่เมียแต่เป็นชู้ผู้แย่งผัวของนาง ข.

ง. เมื่อเป็นชู้กันแล้ว กฎหมายบอกว่าผัวหรือเมียที่ถูกต้องเขาฟ้องหย่า และเรียกค่าทดแทนจากชู้ได้ ดังนั้น ที่นาย ค. ถูกฟ้องจึงเป็นการที่เป็นไปได้ และถูกต้องตามกฎหมาย

จ. แต่การฟ้องชายชู้นี้มีอายุความ คือ ห้ามไม่ให้ฟ้องเมื่อรู้หรือควรจะได้รู้ว่าเมียมีชู้ เกิน ๓ เดือน หรือเกิน ๒ ปี นับแต่เหตุเกิด (มาตรา ๑๕๐๙) ตามตัวอย่างที่อ้างก็หมายความว่า ถ้านาย ก. รู้ว่าเมียมีชู้ หรือควรจะรู้ (เพราะชาวบ้านเขาพูดกันแซ่) เกิน ๓ เดือนแล้วไม่ฟ้อง ก็ฟ้องไม่ได้ ถือเป็นขาดอายุความ หรือถ้านาย ก. อ้างว่าไม่รู้เลยและพึ่งรู้ว่ามีชู้ก็ฟ้องทันทีไม่เกิน ๓ เดือน ก็ต้องพิจารณาอีกว่า ถ้านาง ข. ได้เสียกับนาย ค. (คือชู้) เกิน ๒ ปีแล้ว ก็เป็นอันขาดอายุความอีก นาย ก. จะรู้หรือไม่ๆ สำคัญ ตามที่เขียนในคำถามไม่ชัดว่ามีชู้มาแล้วกี่ปี จึงต้องแล้วแต่ข้อเท็จจริง ถ้าเกิน ๒ ปี ชู้ก็สบายไป การที่กฎหมายเขียนไว้เช่นนี้ก็เพื่อลงโทษผัวที่ไม่ดูแลเมียตามสมควร ปล่อยให้เขามีชู้ตั้ง ๒ ปีแล้วยังไม่รู้เรื่อง เป็นเวรกรรมแล้วที่จะต้องเสียเมีย หรือแม้ไม่เสียความเป็นผัวตามกฎหมายแต่ก็เอาผิดแก่ชู้ไม่ได้

ฉ. ที่ถามว่าการฟ้องชายชู้นั้น มีอัตราการปรับเท่าไร ข้อนี้ขอชี้แจงว่า อัตราค่าปรับชายชู้ เขาไม่ได้วางเป็นอัตราตายตัว ขีดเส้นตารางไว้เหมือนราคาเนื้อหมูประจำวัน แต่เขามอบให้เป็นดุลพินิจของศาล ที่พูดว่าดุลพินิจนั้นหมายความว่า ศาลจะต้องพิเคราะห์ถึงเหตุผลหลายอย่างเข้าประกอบกัน ไม่ใช่ศาลยกเมฆเอาเองตามอำเภอใจ ถูกเส้นก็ปรับน้อย ผิดเส้นก็ปรับมาก ไม่เหมือนจำเลยที่ลักไก่ผู้พิพากษาซึ่งก็ย่อมต้องรับโทษแรงหน่อยเป็นธรรมดา แต่นี่เป็นเรื่องชู้สาวซึ่งศาลไม่เกี่ยวข้องด้วย ศาลเป็นคนกลาง เหตุผลต่างๆ ที่จะนำมาพิจารณาก็เช่นว่า ฐานะของโจทก์ ฐานะของจำเลย ชื่อเสียงเกียรติยศของโจทก์ ความอุกอาจในการทำชู้ คือ ไม่ใช่ลักลอบเข้าไปในบ้านของโจทก์ แต่เป็นการได้มาเพราะผัวทิ้งขว้างร้างไป การทำชู้เพราะผัวแก่ไม่เหมือนกับการทำชู้เพราะผัวหนุ่ม การทำชู้ยามผัวหลับ ผัวเผลอ ผัวไม่เลี้ยง อะไรเหล่านี้ มันมีโทษหนักเบาไม่เหมือนกันแล้วแต่เรื่องไป จะมาถามให้บอกอัตรา ข้าพเจ้าก็บอกไม่ได้ ถึงแม้ศาลก็บอกก่อนไม่ได้ ต้องสืบสวนทวนพยานฟังเรื่องฟังราวกันก่อน

แต่ตามตัวอย่างที่ตั้งถามไปนั้น ถ้าสมมุติว่าคดีไม่ขาดอายุความ และฐานะของโจทก์จำเลยต่างก็เป็นชาวไร่ชาวนาธรรมดา ไม่ใช่ผู้มีเกียรติพิเศษอย่างใด และความเป็นชู้ก็อยู่ในลักษณะผัวทิ้งไม่เลี้ยงดูแล้ว ไม่ได้แย่งเอามาจากอกของเขาต่อๆ ซ้ำตัวโจทก์เองก็ไปมีเมียใหม่เข้าไว้อีกด้วย ถ้าข้าพเจ้าเป็นศาล และจำเป็นจะต้องกำหนดค่าทดแทนในเรื่องนี้

ข้าพเจ้าคิดว่าจะกำหนดพอเป็นพิธีเท่านั้น เช่น สักห้าร้อยบาทเป็นต้น (เพราะเงินเดี๋ยวนี้ถูก)

ข. การเป็นความกันในทางแพ่ง ขอให้เข้าใจว่ามันเป็นเรื่องของคนมีสตางค์ด้วยกัน ไม่มีใครเขาเป็นความกับคนไม่มีสตางค์ คือ ผู้เป็นชู้นั้นถ้ามีสตางค์มาก ก็ต้องเสียมาก แต่ถ้าเป็นคนมีแต่ตัว ก็ป่วยการฟ้องเพราะฟ้องแล้วก็ไม่ได้อะไร จะรีดให้เงินไหลออกมาทางปากก็ไม่ได้ จะให้จำแทนปรับก็ไม่ได้ เพราะเป็นความแพ่ง ตกลงคนที่หมดตัวนั้นเที่ยวทำชู้กับเขาได้ทั้งเมือง โดยไม่ต้องเสียอะไร เพราะไม่มีอะไรจะเสียนอกจากอย่างเดียว คือ ผัวขี้โมโหบางคนอาจใช้อารมณ์วู่บยิงเอา ซึ่งก็ต้องเป็นความกันในคดีใหม่อีกต่างหาก ส่วนผู้ที่ร่ำรวยนั้นถ้าไปเป็นชู้หรือแม้ล่วงเกินไม่ถึงชู้กับภริยาของใครเข้า จะถูกเรียกค่าเสียหายเป็นแสนก็ได้ ข้อนี้จึงเป็นความไม่ยุติธรรมแห่งกฎหมาย นักปราชญ์เขาถึงได้กล่าวว่ากฎหมายอาจไม่ยุติ-ธรรม และดังนั้นความยุติธรรมควรจะอยู่เหนือกฎหมาย อย่ายอมให้กฎหมายอยู่เหนือความยุติธรรม เรื่องนี้พูดกันไปยาว เพราะเป็นปรัชญาที่ต้องถกกันมาก เอาเป็นอันยุติข้อวิสัชนาไว้แต่เพียงนี้ก่อน

ข้อ ๒. ถามว่า การซื้อขายทรัพย์สินทำกันอย่างไร ทำที่บ้านหรือที่อำเภอนั้น ขอตอบแยกเป็นประเภทของทรัพย์สิน ดังนี้

๑. ถ้าซื้อขายที่ดินมีโฉนด ต้องทำที่หอทะเบียนที่ดิน

๒. ถ้าซื้อที่ดินมือเปล่า ต้องทำที่อำเภอ

๓. ซื้อขายเรือกำปั่นหรือเรือที่มีน้ำหนักบรรทุกได้ตั้งแต่หกตันขึ้นไป ต้องทำหนังสือจดทะเบียนที่กรมเจ้าท่า หรือผู้แทนของกรมเจ้าท่า เช่นอำเภอ เป็นต้น

๔. ซื้อขายแพ (สำหรับคนอยู่อาศัย) หรือซื้อขายสัตว์พาหนะ ต้องทำที่อำเภอ

๕. ทรัพย์สินที่มีทะเบียน เมื่อจดทะเบียนไว้ที่ใด เวลาซื้อขายก็ต้องไปทำที่นั้น เช่น ปืน ก็ต้องทำที่นายทะเบียน เกวียนหรือรถยนต์ก็ต้องไปทำที่นายทะเบียนยานพาหนะ

๖. ทรัพย์สินที่เคลื่อนที่ได้เขาเรียกว่าสังหาริมทรัพย์ หมายความว่าไม่ใช่ที่ดินบ้านช่องซึ่งเคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น หมาก มะพร้าว แห อวน ไถ เป็นต้น ถ้าจะซื้อขายกันในราคาไม่ถึง ๕๐๐ บาท ไม่ต้องทำหนังสือ ไม่ต้องไปอำเภอหรือไปไหนทั้งนั้น อยากซื้อก็ขอซื้อเอา ตกปากลงคำกันแล้วก็เป็นอันซื้อขายกันเสร็จเด็ดขาด

แต่ถ้าราคาเกิน ๕๐๐ บาท ต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือ หรือต้องวางมัดจำกันก่อน มิฉะนั้นจะไม่ผูกพัน การทำหนังสืออย่างนี้ทำกันเองที่บ้าน ไม่ต้องไปอำเภอ แต่ถ้าใครเป็นโรคเส้นประสาทกลัวโกงเหลือเกิน จะไปขอให้อำเภอทำให้อำเภอก็ต้องทำ

ที่ว่าต้องทำเป็นหนังสือนี้ อย่าพึงตกใจว่าทำยาก จะต้องไปจ้างคนบางกอกมาทำอย่าเป็นอันขาด คนบางกอกบางทีก็ไว้ใจไม่ใคร่ได้ ขอให้ลองพยายามเขียนกันเอง มันไม่ยากเลย พอให้รู้ว่าใครซื้ออะไรจากใคร เป็นเงินเท่าไรเท่านั้น เช่น เขียนว่า "ข้าพเจ้านาย ก. ขอซื้อมะพร้าวของนาย ข. ๑,๐๐๐ ลูก เป็นเงิน ๑,๐๐๐ บาท กำหนดจะมาขนไปภายใน ๓ วัน และวันนี้ได้วางมัดจำไว้ก่อน ๑๐๐ บาท หากข้าพเจ้าผิดนัด ให้ริบมัดจำได้" เสร็จแล้วให้นาย ก. ลงชื่อและวันที่ไว้ เท่านี้ก็ใช้ได้ ไม่ต้องเสียค่ารถไฟตามนักเลงเมืองไหนมาทำให้เลย

ข้อ ๓. ถามว่าการขายฝาก การจำนอง จำนำ ทำกันอย่างไร ขอตอบดังนี้

การขายฝาก หมายถึงขายสมบัติทุกอย่างไม่ว่าเคลื่อนที่ได้หรือไม่ได้ ไม่ว่าที่ดินหรือวัวควาย ขายไปโดยเด็ดขาด แต่มีสิทธิจะไถ่คืนได้ ถ้าที่ดินหรือบ้านช่องก็ภายใน ๑๐ ปี หรือแล้วแต่จะตกลงกันแต่ไม่เกิน ๑๐ ปี ถ้า วัว ควาย สายสร้อย หรือของใช้อื่น ๆ ก็ภายใน ๓ ปี หรือแล้วแต่จะตกลงกัน แต่ต้องไม่เกิน ๓ ปี เมื่อพ้นเวลาที่ตกลงกันแล้วไม่ไถ่สมบัตินั้นก็ตกเป็นของผู้ซื้อโดยเด็ดขาด การขายฝากมีแบบพิธีเหมือนการซื้อขายธรรมดาที่อธิบายแล้ว คือ ถ้าเป็นทรัพย์เคลื่อนที่ไม่ หรือทรัพย์เคลื่อนที่ได้บางอย่าง เช่น เรือแพสัตว์พาหนะ ก็ต้องทำหนังสือจดทะเบียนที่หอทะเบียน หรือที่อำเภอ ถ้าทรัพย์อย่างอื่นราคาตั้งแต่ ๕๐๐ บาทขึ้นไป ก็ต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือ มิฉะนั้นใช้ไม่ได้

ผู้ซื้อฝากบางคนกลัวผู้ขายจะไถ่ในวันสุดท้ายของสัญญา ผู้ขายนำเงินมาไถ่แล้วผู้ซื้อหลบหน้าไปต่างจังหวัดเสีย เพื่อจะให้ของหลุดเป็นสิทธิแก่ตัว ในเรื่องนี้ให้ผู้ขายที่จะไถ่ไปหานายอำเภอ เอาเงินฝากไว้ที่อำเภอและให้อำเภอบันทึกไว้ ของจะไม่หลุดเป็นสิทธิแก่ผู้ซื้อฝากที่หลบหน้าเป็นอันขาด ศาลฎีกาได้ตัดสินคดีเช่นนี้ไว้หลายครั้งหลายหนแล้ว

การจำนอง คือการกู้ยืมโดยมีทรัพย์สินให้ไว้เป็นประกัน โดยปกติต้องเป็นที่ดินบ้านช่อง มีข้อยกเว้นว่าเรือยนต์ และสัตว์พาหนะหรือทรัพย์สินอย่างอื่นที่มีทะเบียนก็จำนองได้

การจำนองต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อเจ้าหน้าที่ จะทำกันเองไม่ได้ และจำนองกันกี่ปีก็ได้แล้วแต่จะสัญญา เมื่อครบกำหนดแล้วไม่ใช้เงิน ทรัพย์ที่จำนองไม่หลุดเหมือนขายฝาก ต้องฟ้องศาลขอให้หลุดเป็นสิทธิจึงจะหลุดได้ จะฮุบเอาเฉย ๆ โดยโอนทะเบียนใส่ชื่อของตนเลยนั้นไม่ได้

การจำนำ คือการกู้ยืมเงินโดยมีทรัพย์สินเคลื่อนที่ได้ส่งมอบให้เจ้าหนี้ไว้เป็นประกัน ผิดกับจำนองที่ทรัพย์สินยังอยู่ที่ลูกหนี้ เพียงแต่ไปจดทะเบียนให้เท่านั้นเอง ผู้รับจำนำมีสิทธิยึดทรัพย์ที่จำนำไว้ได้จนกว่าจะได้รับชำระหนี้ แต่จะเอาของเขาไปขายเสียก่อนเวลาไม่ได้ ถ้าเป็นทองหยองจะเอามาใช้แต่งตัวลูกหลานก็ได้ แต่ต้องรับผิด ถ้าของเขาชำรุดบุบสลายหรือสูญหายไป เมื่อครบกำหนดถึงวันชำระหนี้แล้วไม่ชำระ จะยึดทรัพย์ที่จำนำเป็นของตัวไม่ได้เหมือนขายฝากซึ่งหลุดได้เองทันที สำหรับเรื่องจำนำต้องทำหนังสือบอกผู้จำนำก่อนว่าให้ชำระหนี้ภายในกี่วัน มิฉะนั้นจะขายทอดตลาด ใครให้ราคามากก็ขายคนนั้น ถ้าไม่มีใครให้ราคาสูงตามสมควร ตัวเองจะซื้อไว้ก็ได้

การจำนำไม่มีแบบว่าต้องทำเป็นหนังสือ หรือต้องจดทะเบียน แปลว่าจะมีหนังสือหรือไม่มีก็ได้ ทำด้วยปากเปล่าก็ได้ เพราะมีหลักฐานเป็นทรัพย์สินค้าอยู่แล้ว สืบพยานก็ง่าย แต่ว่าถ้าได้เขียนหนังสือไว้ด้วยก็ยิ่งแน่นแฟ้นไม่มีอะไรเสีย

ข้อ ๔. ถามว่าสัตว์เล็กสัตว์ใหญ่ชนกัน กัดกัน กินของในสวนเขา จะทำอย่างไรนั้น ขอตอบว่า

สัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ย่อมวิวาทกันได้เป็นธรรมดา การที่สัตว์ต่อสัตว์วิวาทกันโดยมากไม่มีเรื่อง ขอแต่อย่าให้เจ้าของสัตว์วิวาทกันก็แล้วกัน แต่ที่มีเรื่องมันยุ่งก็เพราะว่าคนซึ่งถือกันว่าเป็นสัตว์อันประเสริฐนั้น ชอบทะเลาะวิวาทกันด้วย และทะเลาะกันมากเสียกว่าสัตว์ต่อสัตว์วิวาทกันอีก

ในทางกฎหมายที่เขียนไว้เกี่ยวกับสัตว์ไม่มีอะไรมาก เช่นกฎหมายอาญามาตรา ๓๗๗ ว่า เจ้าของสัตว์ดุหรือสัตว์ร้าย ปล่อยให้สัตว์นั้นเที่ยวไปโดยลำพัง จะมีโทษจำคุกหนึ่งเดือนหรือปรับไม่เกินพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ในที่นี้ต้องเข้าใจด้วยว่าสัตว์นั้นต้องเป็นสัตว์ดุหรือร้ายเช่น หมี เสือ งู หรือสัตว์บางอย่างที่โดยธรรมดาไม่ดุ แต่ดุในบางเวลา เช่น

ช้างเวลาตกมัน วัวเวลาขึ้นเปลี่ยว สัตว์บางอย่างจะว่าดุก็ไม่เชิง จะว่าไม่ดุก็ไม่เชิง เช่นสุนัข แต่ถ้าสุนัขตัวนั้นเจ้าของรู้ว่ามันดุมาก เพราะเที่ยวกัดใครต่อใครมาหลายครั้ง ถ้าขืนปล่อยเพ่นพ่านไป ก็อาจมีความผิดได้ เป็นอันว่าสัตว์ซึ่งไม่ดุร้ายเช่นวัวควายเป็ดไก่ ถ้าปล่อยเลี้ยงไว้โดยลำพังก็ไม่เป็นความผิดอย่างใด แต่ถ้ามันไปทำข้าวของคนอื่นเขาเสีย เช่น เข้าไปกินของในสวนหรือไปเหยียบย่ำทำลายไร่หรือดินที่เขาตกแต่งไว้ ย่อมมีความผิดและอาจต้องใช้ค่าเสียหายเขา

ทีนี้พูดถึงว่าสัตว์ที่ปล่อยเลี้ยงในทุ่งสาธารณะรวม ๆ กันอยู่แล้วเกิดชนกันขึ้น เจ้าของทั้งสองฝ่ายไม่ได้ประมาทอย่างไร เพราะไม่รู้ว่าเป็นสัตว์ดุสัตว์ร้ายอย่างไร สมมุติว่าสัตว์ตัวหนึ่งเกิดตายหรือพิการลงเพราะการชนกันก็ไม่มีใครจะต้องรับผิด ถือเป็นบาปและเคราะห์ไป เจ้าของสัตว์จะมัวมาวิวาทกันอยู่จนถึงฆ่ากันตายตามสัตว์ของตัวไปอีก หรือจะตามล้างกันถึงหลายชั่วคนก็ไม่มีประโยชน์ เหมือนเอาไฟไปดับไฟ เพราะเขาไม่ได้แกล้งหรือเลินเล่ออย่างไร

แต่สัตว์ของเราปล่อยไป ไปกินไปกัดของในสวนเขานั้น ต้องรับผิดใช้ค่าเสียหายเขาแน่นอน เขาเสียหายเท่าใดต้องใช้เขาเท่านั้น เช่น กัดกล้วย ๓ ต้น อ้อย ๑๐ ต้น ก็ต้องตีราคากันว่า แถวนั้น กล้วยและอ้อยขายกันอย่างไร

ในชนบทมักมีข้อโต้แย้งว่า เจ้าของไร่ทำไมจึงไม่ทำรั้ว สัตว์เข้าไปกินของแล้วจะโทษเจ้าของสัตว์ได้หรือ เถียงอย่างนี้เถียงไม่ขึ้น ใครจะบังคับให้เขาทำรั้วหรือไม่ทำได้ ถ้าอย่างนั้นขโมยขึ้นลักของบ้านเรา มันก็ต่อสู้ได้ว่าเจ้าของบ้านทำไมไม่ระวังให้ดี ทำไมไม่เลี้ยงหมาดุ ทำไมไม่ใส่กลอนให้แน่นหนา ทำไมทิ้งของไว้ประเจิดประเจ้อ ถ้าขโมยสู้ได้ดังนี้บ้านเมืองก็วิปริตหมด

ข้อ ๕. ถามว่า ทำอนาจารอันเป็นความผิดนั้น ทำอย่างไร ขอตอบว่า การทำอนาจารนั้นตัวกฎหมายเองก็ไม่ได้เขียนว่าทำอย่างไร เป็นแต่เขียนว่า ผู้ใดกระทำอนาจารผู้นั้นมีความผิด จึงต้องค้นดูจากที่หลายแห่ง เช่นคำพิพากษาต่าง ๆ ว่า ทำอย่างไรเป็นอนาจาร ความหมายโดยย่อของการทำอนาจารคือ การกระทำที่ควรอับอายขายหน้า ทีนี้การทำอย่างไรจึงจะถือว่าควรขายหน้านั้น ก็แล้วแต่เหตุการณ์ในสังคม การกอดกันเดินไปมาข้างถนนอาจมีความผิด แต่ถ้ากอดกันเดินบนเวทีเต้นรำก็ไม่มีผิด แต่ต้องกอดกันอย่างเดียวกับที่คนอื่นเขาทำกัน ถ้าไปทำนอกเหนือจนน่าขายหน้า ก็อาจมีความผิด การจับจูบลูบคลำก็

เหมือนกัน ถ้าทำเพื่อล่วงเกินหญิงในทางเพศก็มีความผิด ถ้าพ่อแม่จูบลูก พี่จูบน้องก็ไม่ผิด เพราะไม่มีเจตนา แต่ถ้าไม่ใช่เครือญาติและไม่มีเหตุผลอะไรอื่นแล้ว แม้ลูบแขนหรือจับมือเขาก็เป็นความผิด เพราะมือหญิงมิได้มีไว้สำหรับจะให้ชายลูบคลำเล่น เมืองไทยเป็นเมืองร้อน ไฟมันแรง ถ้าปล่อยให้ลูบคลำเล่นได้ ใครจะรู้ว่าอะไรจะเกิดขึ้นตามมา ไฟสวาทมันแรงยิ่งกว่าไฟลามทุ่ง การถูกเนื้อต้องตัวหญิงนั้น ยิ่งถ้าเป็นหญิงในวัยสาวยิ่งต้องระวัง ธรรมเนียมไทยเราถือมาก กฎหมายอนุญาตแต่เพียงให้จ้องตาได้ จะจ้องจนผู้หญิงตาบวมสักเพียงใดก็ได้ แต่อย่าไปถูกต้องเข้าจะมีเรื่อง เว้นแต่การถูกต้องนั้นจะเป็นด้วยเจตนาดีอย่างอื่น ไม่ใช่เจตนาสวาท เช่น หมอจับมือคนไข้สาวเพื่อตรวจโรค แต่อย่าจับไว้นาน ลูบ ๆ คลำ ๆ เล่น ตรวจก็ไม่ตรวจ จะมีผิดได้ หรือเช่นเราเห็นมดไต่ที่ก้นหญิงเราเอามือปัดให้ก็นับว่ามีชั้นเชิง กฎหมายทำอะไรไม่ได้ หรือเราเห็นตะขาบหล่นเข้าไปในเสื้อ เราก็ช่วยล้วงให้ แต่ต้องเอาตัวตะขาบออกมาให้ได้ ถ้าล้วงอยู่นานแล้วปรากฏว่าไม่มีตะขาบที่ไหนเลย ก็น่ากลัวจะต้องติดตะรางฐานหลอกล้วงเขาอันเป็นการอนาจาร อนึ่งความผิดชนิดนี้ หญิงทำต่อชายไม่เคยปรากฏความผิด มีแต่ชายทำต่อหญิง และถ้าทำต่อหน้าธารกำนัลจะเป็นความผิดต่อแผ่นดินที่ยอมความไม่ได้ หรือทำเขารุนแรงจนมีบาดเจ็บสาหัสก็เป็นโทษหนักที่ยอมความกันไม่ได้

ข้อ ๖. ถามว่า ผู้ตายมีลูกมีเมียหลายคน จะทำพินัยกรรมให้แก่ใครคนเดียวได้หรือ อายุความมรดกเป็นอย่างไร

ผัวเมียคู่หนึ่งอยู่กินกันมีบุตรหลายคน มีทรัพย์สินเกิดขึ้นมามาก ต่อมาเมียตาย ผัวมีเมียใหม่ ขนทรัพย์สินไปอยู่กับเมียใหม่ทั้งหมด ลูก ๆ จะทำอย่างไร

ขอตอบว่า เมื่อมีการตายเกิดขึ้น ตามธรรมดาก็ย่อมมีผู้รับมรดก คือถ้ามีพินัยกรรมคนที่มีชื่อในพินัยกรรมเท่านั้นมีสิทธิได้รับมรดก คนอื่นใดไม่มีสิทธิทั้งนั้น เพราะเขาถือว่าเป็นคำสั่งของผู้ตายซึ่งศักดิ์สิทธิ์มาก คนอื่นจะอ้างว่าเขาควรได้เท่านั้นเท่านี้อ้างไม่ขึ้นทั้งนั้น แม้ว่าคำสั่งของผู้ตายจะไม่ยุติธรรมเลย ก็ต้องเคารพเชื่อฟัง เช่นผู้ตายทำพินัยกรรมยกทรัพย์สมบัติทั้งหมดให้วัด พ่อแม่ลูกเมียจะมาคัดค้านก็ไม่ได้ สมบัติของเขา เขาจะยกให้ใครก็ตามใจเขา แต่ถ้าเขาตายไปโดยไม่มีคำสั่ง คือไม่ได้ทำพินัยกรรมไว้แล้วก็ต้องแบ่งสมบัติไปตามส่วน ถ้าถามว่า ตามส่วนนั้นอย่างไร ก็ขอตอบสั้น ๆ ว่า บิดาได้ ๑ ส่วน มารดาได้ ๑ ส่วน บุตรได้คนละ ๑ ส่วน ภรรยา ๑ ส่วนเท่า ๆ กัน ถ้าบิดามารดาตายไปหมด ก็คงแบ่งระหว่างบุตร

กับภรรยา ถ้าภรรยาตายก็คงแบ่งเฉพาะบุตรล้วน ๆ บุตรนี้หมายถึงบุตรชอบด้วยกฎหมาย รวมถึงบุตรบุญธรรมด้วย ถ้าบุตรบางคนตาย บุตรของบุตรเข้ารับส่วนแบ่งแทนบิดาได้

ในคำถามวรรคที่สอง ขอตอบว่า ลูกเมียเก่าคัดค้านได้โดยอ้างว่าเป็นสมบัติของแม่ เมื่อแม่ตายนั้น ความจริงลูกทุกคนย่อมร้องขอแบ่งมรดกของแม่เสียชั้นหนึ่งก่อนก็ได้ แต่เมื่อไม่ร้องเพราะนึกว่าไม่โกงจนแม่ตายเกิน ๑ ปีแล้วย่อมร้องไม่ได้ ถ้าพ่อโกงลูก ก็นับว่าเป็นกรรมของสัตว์ไป แต่ถ้าลูกร้องเสียภายใน ๑ ปี ก็ย่อมเป็นสิทธิของลูกแต่ละคน วิธีร้องนั้นอาจจะพูดกันโดยดีก่อน ตั้งแต่พ่อเริ่มเจ้าชู้ เห็นท่าไม่ดีก็อ้อนวอนพ่อเข้า ถ้าพ่อไม่ยอมก็ร้องอำเภอให้ช่วยไกล่เกลี่ย ถ้าไกล่เกลี่ยไม่สำเร็จ ต้องร้องต่ออัยการให้ช่วยเป็นโจทก์ฟ้องพ่อ ลูกจะจ้างทนายความฟ้องพ่อเสียเองนั้นไม่ได้ กฎหมายเขาห้าม เขาเรียกว่าคดีอุทลุม ต้องวานให้อัยการเป็นโจทก์ฟ้องแทน

สำหรับเรื่องที่ผู้ตายมีลูกหลายคนแล้วทำพินัยกรรมให้ลูกคนเดียว นอกนั้นไม่ให้ ลูกคนอื่นจะขอรับส่วนแบ่งนั้นไม่ได้ เพราะคำสั่งของผู้ตายเขาจงใจเช่นนั้น ดังได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้ว เว้นแต่พินัยกรรมนั้นจะระบุทรัพย์สินไว้ไม่หมด คือมีมรดกนอกพินัยกรรมเหลืออยู่บ้าง ซึ่งถ้าเหลืออยู่เท่าใด ลูกทุกคนก็ร้องขอส่วนแบ่งได้เท่า ๆ กัน อย่าลืมว่าต้องเป็นทรัพย์สินนอกพินัยกรรม และต้องฟ้องร้องกันก่อนพ้น ๑ ปี นับแต่เจ้ามรดกตาย

ในเรื่องเกี่ยวกับอายุความ มีกฎหมายแพ่งมาตรา ๑๗๕๔ และ ๑๖๕๕ เขียนไว้ว่าห้ามฟ้องกันนับแต่เจ้ามรดนตายเกิน ๑ ปี หมายความว่าการแย่งสมบัติของผู้ตายจะทำก็ทำเสียใน ๑ ปี นับแต่เจ้ามรดกตายหรือนับแต่ที่ทายาทผู้แย่งสมบัติรู้เรื่องความตายของเจ้ามรดก เช่นเจ้ามรดกตายมา ๕ ปีแล้ว แต่ทายาทคนหนึ่งไปค้าขายต่างจังหวัดเสียพึ่งรู้ว่าเจ้ามรดกตาย ก็ฟ้องร้องขึ้นภายใน ๑ ปีนับแต่วันที่รู้ อย่างนี้ก็ไม่ขาดสิทธิหรือไม่ขาดอายุความ การกำหนดอายุความไว้นี้ ก็เพื่อจะให้คนทะเลาะวิวาทกันโดยมีกำหนดเวลา ถ้าขืนให้แย่งกันได้ไม่มีที่สิ้นสุด ก็คงไม่ต้องทำมาหากิน นั่งคิดแต่จะแย่งสมบัติกันจนตายจากกันไป ที่จริงก็ไม่น่าภูมิใจเลย [สมบัติของคนอื่นเขาแท้ ๆ มานั่งแย่งกันอยู่ได้ อายที่จะคิดทำมาหากินสร้างสมบัติของตัวไว้ให้โก้อยู่ในโลกด้วยลำแข้ง กลับไม่คิด ข้าพเจ้าเป็นคนต่อสู้ในชีวิตอย่างหนัก จึงนิยมและสนับสนุนลัทธิลำแข้งยิ่งกว่าการแทงหวยเบอร์

ข้อ ๗. ถามว่า แบบและตัวอย่างพินัยกรรมเป็นอย่างไร ขอให้อธิบายสั้น ๆ อีกสักที ขอตอบว่า พินัยรรมนั้นมีหลายแบบ ทำเองก็ได้ ทำที่อำเภอก็ได้ ทำที่กำนันผู้ใหญ่บ้านก็ได้ ขอย้ำวิธีที่จะทำกับกำนันผู้ใหญ่บ้านให้ดูเป็นตัวอย่าง คือกำนันผู้ใหญ่บ้านต้องหาคนเขียนหนังสือเป็น ให้เป็นผู้เขียนพินัยกรรมคนหนึ่ง แล้วเขียนข้อความลงไป ตัวอย่างเป็นดังนี้

เขียนที่บ้านเลขที่ ๑ บ้านโคกผักขี

ตำบลโพธิศรีสำราญ อำเภอกุมภวาปี

วันที่ ๔ มิถุนายน ๒๕๐๒

ข้าพเจ้านาย ก. ขอทำพินัยกรรมยกทรัพย์สมบัติทั้งสิ้นของข้าพเจ้าให้แก่นาง ข. ภรรยา และนาย ค บุตรชาย คนละเท่า ๆ กัน

(ลงชื่อ) นาย ก. ผู้ทำพินัยกรรม

(ลงชื่อ) นายหลง เวียงสิมา พยาน

(ลงชื่อ) นายแก้ว แก่นคน พยานและผู้เขียน

อันนี้เป็นพินัยกรรมแบบง่าย ๆ ที่สุด ไม่เห็นมีอะไรลึกลับซับซ้อนที่จะต้องไปจ้างใครเขามาทำให้ ถ้ายกทรัพย์สมบัติบางชิ้นให้แก่บางคน คนไหนจะให้อะไรก็ระบุลงไป ไม่ต้องกลัวเกรงอะไร เพราะของ ๆ เราจะให้ใครก็ได้ ระวังอย่าให้มีการขูดฆ่าหรือตกได้เป็นดี เพราะถ้ามี ต้องให้นาย ก. เซ็นชื่อกำกับด้วยทุกแห่ง เป็นการยุ่งยากที่จะต้องเซ็นหลายครั้งหลายหน ถ้าหากเจ้ามรดกผู้ทำพินัยกรรมเซ็นชื่อไม่ได้ ก็ใช้แตะลายพิมพ์นิ้วมือ และพยาน ๒ คนนั้น จะต้องระบุด้วยว่าเป็นพยานรับรองลายพิมพ์นิ้วมือด้วยและเป็นพยานพินัยกรรมด้วย ส่วนพยานอีกคนหนึ่งเป็นทั้งพยานรับรองลายพิมพ์นิ้วมือ พยานพินัยกรรม และผู้เขียนพินัยกรรมด้วย

ต้องจำไว้ให้ดีว่า ผู้ทำพินัยกรรมนั้น อาจลงลายพิมพ์นิ้วมือได้ แต่พยานทั้งสองคนนั้นต้องเขียนหนังสือเป็น และเซ็นชื่อได้ พยานจะแตะลายพิมพ์นิ้วมือด้วยนั้นไม่ได้ (มาตรา ๑๖๖๖) และพยานทั้งสองคนนี้จะต้องอยู่พร้อมกันในขณะทำพินัยกร รมจะเร่เอาไปให้

พยานเซ็นที่โน่นทีที่นี่ที หรือพยานคนหนึ่งเซ็นไว้ก่อน แล้วอีกหลายวันจึงให้พยานอีกคนหนึ่งเซ็น อย่างนี้ไม่ได้

อนึ่ง พยานทั้งสองคนนี้จะมีส่วนเกี่ยวข้องเป็นผู้รับมรดกตามพินัยกรรมหรือเป็นสามีหรือภรรยาของผู้รับมรดกด้วยไม่ได้ ต้องเป็นคนนอก มิฉะนั้นพินัยกรรมใช้ไม่ได้

พูดถึงอายุของผู้ทำพินัยกรรม กฎหมายกำหนดว่าอย่างน้อยต้องมีอายุ ๑๕ ปี ต่ำกว่านี้ทำพินัยกรรมไม่ได้ ส่วนอายุของพยานอย่างน้อยต้อง ๒๐ ปี หรือเป็นคนมีครอบครัวแล้วโดยผู้ชายมีอายุไม่ต่ำกว่า ๑๗ ปี หญิง ๑๕ ปี อนึ่ง ท่านผู้ทำพินัยกรรมและพยานจะต้องเป็นคนสติดีเต็มบาท เพราะถ้าเป็นคนใบ้บ้าจะทำอะไรได้

มีอีกเรื่องหนึ่งที่ควรกล่าวไว้ด้วย คือ เกี่ยวกับพระภิกษุ ซึ่งอาจมีทรัพย์สมบัติได้เหมือนกัน ทรัพย์ของท่านก่อนบวชไม่ตกเป็นของวัด แม้เกิดมรณภาพขณะเป็นภิกษุก็ตาม แต่ทรัพย์ที่ได้มาขณะบวช หากเกิดมรณภาพขึ้นย่อมตกเป็นของวัด เว้นแต่จะจำหน่ายไปเสียหมดแล้วก่อน พระภิกษุทำพินัยกรรมได้ และรับพินัยกรรมได้ แต่พระภิกษุจะฟ้องร้องแย่งสมบัติกับเขาในฐานะที่เป็นทายาทของใครคนหนึ่งนั้นไม่ได้ ต้องสึกเสียก่อนแล้วมาฟ้องร้องภายในอายุความ ๑ ปี ดังที่ได้กล่าวแล้ว.

วิถีแห่งการบรรเทาทุกข์

แสดงโดย

ภิกขุ พุทธทาส อินทปญฺโญ

เนื่องในการอบรมข้าราชการ

ในสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม และศาล ในกรุงเทพฯ

๒๐ กันยายน ๒๔๙๔

—๑—

บัดนี้ อาตมาภาพจะได้วิสัชนาในธรรมิกถาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญา ส่งเสริมศรัทธาความเชื่อ และวิริยะความพากเพียรของท่านทั้งหลายให้เจริญงอกงามก้าวหน้า ในทางแห่งพระศาสนาของสมเด็จพระบรมศาสดา อันเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายในโลก

แม้ว่าธรรมเทศนาในวันนี้ เป็นธรรมเทศนาที่จัดให้มีขึ้นตามความมุ่งหมายของรัฐบาลก็ตาม แต่ธรรมเทศนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าย่อมเป็นของจำเป็นอยู่เสมอ ไม่ว่าเวลาไหน และจัดขึ้นโดยใคร ที่เป็นดังนี้ก็เพราะเหตุว่า ธรรมเทศนาทั้งหลายย่อมเป็นอาหารแก่จิตใจ ทำให้ความเป็นมนุษย์ในภายในมีความเต็มเปี่ยมสมบูรณ์เหมือนต้นไม้ที่เต็มไปด้วยแก่นฉะนั้น เปรียบเหมือนต้นไม้ต้นหนึ่งดูภายนอกจากที่ไกลก็เป็นต้นไม้ที่มีพุ่มดกเขียวชอุ่ม และแถมมีดอกด้วย แต่ครั้นเดินเข้าไปดูถึงโคนต้นในที่ใกล้ กลับเป็นต้นไม้ที่กลวงเป็นโพรงแต่ต้นจนถึงปลาย บุรุษผู้มีความต้องการด้วยแก่นไม้ มาชะโงกหน้ามองดูต้นไม้ที่กลวงเป็นโพรงแล้ว พากันส่ายหน้าสั่นศีรษะหันหลังกลับ ข้อนี้ฉันใด บัณฑิตผู้มีปัญญาเป็นเครื่องพิจารณามองดูความเป็นมนุษย์ของคนบางคนแล้ว ก็พากันส่ายหน้าสั่นศีรษะหันหลังกลับฉันใดก็ฉันนั้น ทั้งนี้เพราะว่า ความเป็นมนุษย์ของบุคคลนั้น มีความกลวงเป็นโพรง คือ มีความเป็นมนุษย์แต่ซีกกาย ส่วนภายใน คือ ซีกใจนั้น ปราศจากความเป็น

มนุษย์ เพราะขาดอาหารทางใจ จึงทำให้มีความเป็นมนุษย์แต่เพียงครึ่งเดียว หรือมีความเป็นมนุษย์ที่กลวงเป็นโพรงดังกล่าวแล้ว

ความสมบูรณ์ในทางวัตถุ ทำให้ทางกายเจริญฉันใด ความสมบูรณ์ในทางธรรมก็ทำให้จิตใจเจริญฉันนั้น เมื่อเราให้อาหารทางวัตถุ เช่น ข้าวน้ำ เป็นต้น แก่ร่างกายเป็นประจำวันอยู่ทุกวัน เราก็ควรให้อาหารทางใจแก่ใจควบคู่กันไปด้วย ถ้ามิฉะนั้นแล้วจะเกิดความไม่ยุติธรรมอย่างยิ่ง และมีผลคือ **มีความเจริญแต่ร่างกาย ส่วนใจนั้นขาดอาหารตีบลีบตายไป** เราจงพากันให้ความยุติธรรมแก่ทางใจ โดยทำการให้อาหารเป็นประจำวันให้สมส่วนกันนั่นเอง

การฟังธรรมเทศนานั้น นับว่าเป็นวิธีหนึ่งซึ่งเป็นการให้อาหารแก่จิตใจอย่างสะดวกที่สุด แม้ว่าจะมีการให้อาหารทางใจแก่จิตใจโดยหลายวิธีด้วยกัน มีการสวดมนต์ภาวนา รักษาศีล ให้ทาน เป็นต้นก็ตาม แต่การฟังธรรมเทศนายังคงเป็นวิธีที่สะดวกที่สุด ได้ผลมากที่สุดอยู่นั่นเอง เพราะเป็นวิธีที่จะทำให้เกิดความสะอาดสว่าง และสงบแก่จิตใจโดยตรง ใจมากไปด้วยความสะอาดสว่างสงบยิ่งขึ้นเพียงใด ก็นับว่าเป็นความเจริญแก่จิตใจเพียงนั้น **ใจที่สะอาดสว่างสงบนั้นแล เป็นความหมายอันแท้จริงของความเป็นมนุษย์** อันจะทำให้เกิดสันติสุขทั้งฝ่ายตนเองและผู้อื่น สามารถจะบั่นทอนแก้ไขความทุกข์ยากและปัญหานานาประการให้หมดสิ้นไปได้ ทำให้เป็นผู้ที่ไม่ต้องถูกเรียกตัวมาอบรมอีกต่อไป จึงขอวิงวอนท่านทั้งหลายว่าอย่าได้มีความอิดหนาระอาใจในการที่จะต้องฟังธรรมเทศนา ไม่ว่าจะแสดงโดยใคร ที่ไหน และเวลาไร และแม้ว่าจะเป็นการซ้ำซากเพียงใดด้วย

ขอให้นึกดูในเรื่องการรับประทานอาหาร ที่เรารับประทานกันอยู่ทุกวันและทุกคนเถิด อาหารนั้นซ้ำซาก คือไม่มีอะไรมากไปกว่า ข้าว ปลา เนื้อ ผัก ผลไม้ เราก็ยังกินกันทุกวันไม่มีเบื่อ ถึงทีที่จะต้องให้อาหารใจอย่างซ้ำซากบ้าง ทำไมเราจะต้องเบื่อ เราจงพิจารณาดูอย่างยุติธรรมให้เห็นความจริงที่ว่า อาหารมีข้าวปลาเป็นต้น ที่เราบริโภคอย่างซ้ำซากทุก ๆ วัน แม้จะซ้ำอย่างไร มันก็ทำให้ร่างกายเจริญเติบโตอยู่ได้ทั้งที่ซ้ำ ๆ ซาก ๆ อาหารใจก็ต้องเป็นอย่างเดียวกัน คือทำให้จิตใจเจริญได้ทั้งที่เป็นการซ้ำ ๆ ซาก ๆ อีกประการหนึ่ง อาหารที่บำรุงร่างกายให้เจริญนั้น ไม่จำเป็นต้องเป็นอาหารที่มีรส

ประหลาดและเอร็ดอร่อย ขอแต่ให้เป็นอาหารที่แท้จริง คือ ถูกต้องตามหลักแห่งอาหารก็แล้วกัน แม้จะไม่งดงามหรือเอร็ดอร่อย เมื่อย่อยได้ ก็สามารถบำรุงร่างกายได้ ฉันใด ธรรมเทศนาที่เป็นอาหารใจก็ฉันนั้น ไม่จำเป็นจะต้องแปลกประหลาดและสนุกสนานฟังเพลินขอแต่ให้เป็นธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าแล้ว แม้จะจืดชืดปานใด ก็ย่อมบำรุงใจให้เจริญได้ทั้งนั้น ฉันนั้น ขอแต่ให้ท่านทั้งหลายบริโภค และย่อยให้ได้ คือพยายามทำความเข้าใจ น้อมนำไปพิจารณาจนเห็นความจริงแห่งธรรมนั้น ๆ แล้ว ย่อมทำให้ใจของท่านเจริญงอกงามด้วยความสะอาด สว่าง และสงบ เป็นแน่แท้ อาตมาจึงขอวิงวอนท่านทั้งหลายซ้ำอีกครั้งหนึ่งว่า **จงอย่าได้อิดหนาระอาใจในการที่จะฟังธรรมเทศนา ซึ่งที่แท้เป็นการให้อาหารในทางใจ แม้ว่าจะต้องทำทุกวัน และยังเป็นการซ้ำซาก ไม่มีรสชาติอันสนุกสนาน** อีกด้วย ขอให้พยายามบริโภค และพยายามย่อยให้ได้ แล้วอาหารนั้นก็จะทำหน้าที่ของมันเอง โดยไม่ต้องสงสัย คือทำให้ใจเจริญงอกงามควบคู่กันไปกับความเจริญในทางกาย จนไม่ต้องเป็นผู้ที่มีความเป็นมนุษย์ชนิดที่มีความกลวงเป็นโพรงดังที่กล่าวมาแล้ว

โดยเฉพาะธรรมเทศนาซึ่งเป็นการอบรมในวันนี้ รัฐบาลมีความมุ่งหมายให้เป็น **การช่วยกันแก้ไขสิ่งร้ายให้กลายเป็นดี ในทางฝ่ายใจ** ควบคู่กันไป กับการแก้ไขทางวัตถุ ซึ่งก็ได้กำลังขะมักเขม้นแก้ไขกันอยู่ทุกทางแล้ว ในทางวัตถุมีการแก้ไขสิ่งสลักหักพังอันเนื่องมาจากภัยสงครามและอื่น ๆ แก้ไขความขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภค แก้ไขในด้านเศรษฐกิจ การทหาร การเมือง ฯลฯ ทุกวิถีทางที่หวังจะเป็นผลดีแก่ประเทศชาติ แต่ถ้าปราศจากการแก้ไขในทางฝ่ายใจ ซึ่งเป็นประธานแห่งสิ่งทั้งหลายเสียก่อนแล้ว การแก้ไขอย่างอื่น ๆ ย่อมทำไปไม่ได้ คือ ไม่สามารถแก้ไขให้ลุล่วงไป แม้ว่าจะมีความคิดและแผนการที่ดีเพียงใดก็ตาม ปัญหายุ่งยากในการแก้ไขเหล่านี้ เมื่อมองดูโดยทั่วไปแล้ว คล้ายกับเป็นปัญหาที่มีมากมายหลายปัญหา แต่ที่แท้นั้นมีเพียงปัญหาเดียว คือการ **แก้ไขความเป็นมนุษย์ของแต่ละคนให้ดีให้ถูกต้องเท่านั้น แล้วปัญหาต่าง ๆ จะเป็นอันถูกแก้ไขหมด และเป็นผลสำเร็จทุกประการ** เพราะว่าสิ่งทั้งหมดนี้เนื่องเป็นอันเดียวกัน

ปัญหายุ่งยากทุกอย่างในโลกนี้ ย่อมเนื่องเป็นอันเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาของโลกทั้งโลก ปัญหาของประเทศ ปัญหาของบ้านเมือง จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ครอบครัว จนกระทั่งปัญหาส่วนตัวของบุคคลเป็นคน ๆ ไป **ย่อมรวมอยู่ที่สภาพความตกต่ำในทางฝ่ายจิตใจ** ของคนแต่ละคนในโลกนั่นเอง เพราะฉะนั้นในการแก้ปัญหาเหล่านี้ ย่อมมีความเนื่องเป็นอันเดียวกัน เช่นเดียวกันอีกคือ เมื่อแก้ปัญหาส่วนตัวสำเร็จ ย่อมเป็นการแก้ปัญหาของครอบครัวสำเร็จ ของหมู่บ้าน ของตำบล ของอำเภอ จังหวัด บ้านเมือง ประเทศชาติ ตลอดจนของโลกทั้งสิ้นได้สำเร็จ กล่าวคือ การที่ ต่างคนต่างตั้งหน้าแก้ไขสภาพความตกต่ำในทางใจให้สูงขึ้นมาได้ เท่านั้นเอง **เมื่อทุกคนมีใจสูงพอแล้ว ปัญหาหรือความทุกข์ยากต่าง ๆ ในโลกนี้จะสูญสิ้นไปในพริบตาเดียวกันนั้น** ฉะนั้น ความตกต่ำในใจของใครมีอยู่ ก็ขอให้คนนั้นแก้ของตนเองเสร็จแล้วจะเป็นการแก้ปัญหาของโลกทั้งหมดขึ้นมาเอง ขอให้พิจารณาให้เห็นความจริงที่ว่า ปัญหาอันมากมายซึ่งเราดูแล้วท้อใจว่า จะแก้กันไม่ไหวนี้ ที่แท้มันเป็นปัญหาเพียงอันเดียว คือภาวะความตกต่ำในทางใจ เพราะใจขาดอาหารดังที่กล่าวมาแล้ว ขอให้เราทุกคนจงพากันทำความเข้าใจ แล้วช่วยกันแก้ปัญหาอันนี้ ซึ่งจะเป็นการแก้ปัญหาของโลกทั้งหมดขึ้นมาเอง ในภายหลัง ของใครก็ให้คนนั้นตั้งอกตั้งใจแก้เถิด จะเป็นผลดีแก่ตัวเอง และแก่ประเทศชาติหรือโลกทั้งสิ้นพร้อมกันอยู่ในตัว จงช่วยกันแก้ไขภาวะความตกต่ำในทางใจของตน ๆ แล้วท่านจะเป็นผู้ชนะในทุก ๆ สถานการณ์ของโลก

การแก้ไขทุกอย่าง เราเห็นกันอยู่เป็นอย่างดีแล้วว่า เราต้องทราบถึงสมุฏฐานหรือต้นเหตุของความยุ่งยากเหล่านั้นเสียก่อน ในการที่เราจะร่วมมือกันแก้ไขสถานการณ์ของประเทศ หรือของโลก ให้ดีขึ้นก็ตาม หรือแก้ไขตัวเราเองโดยเฉพาะก็ตาม เราจะต้องทราบถึงสมุฏฐานของมัน เมื่อถามขึ้นว่า ความทุกข์ยากในโลก เกิดมาจากอะไร ? อาตมาขอตอบว่า **ความทุกข์ยากในโลกทุกชนิดเกิดจากการที่คนในโลกไม่เป็นมนุษย์กันนั่นเอง เป็นกันอย่างมากแต่เพียงคน ไม่สูงขึ้นไปถึงเป็นมนุษย์** การกล่าวเช่นนี้ มิใช่เป็นการกล่าวเล่นสนุก ๆ หรือเพื่อเล่นสำนวนอย่างใดก็หามิได้ ที่แท้เป็นความจริงเช่นนั้น ซึ่งจะได้วิสัชนาให้ท่านฟัง

การเป็นคน กับการเป็นมนุษย์นั้นต่างกันไกลลิบ การเป็นคนนั้น พอสักว่าได้เกิดมาก็เป็นคนได้แล้ว ส่วนการเป็นมนุษย์นั้น หมายเฉพาะผู้มีใจสูง ใจสูงชนิดที่น้ำ กล่าวคือ ความชั่วหรือความทุกข์ ท่วมไม่ถึง คำว่า มนุษย์ ๆ นี้ แยกศัพท์ออกได้ง่าย ๆ สองคำคือ มน+อุษย์ รวมกันเป็น มนุษย์ มน แปลว่า ใจ อุษย์ แปลว่า สูง คำว่า มนุษย์จึงแปลกันได้ง่าย ๆ ว่า มีใจสูง ส่วนคำว่าคน คน นั้น มีความหมายจาจาก คำว่า ชน ซึ่งแปลได้ง่าย ๆ อีกว่า เกิดมา เพราะฉะนั้น พอได้เกิดมา ก็ได้เป็นคนแล้วแน่นอน แต่จะเป็นมนุษย์หรือไม่นั้น อีกปัญหาหนึ่งต่างหาก คือ อยู่ที่ว่าใจสูงหรือไม่สูง ถ้าใจสูง ก็เป็นมนุษย์ได้ ถ้าใจไม่สูง ก็เป็นมนุษย์ไม่ได้ อย่างมากที่จะเป็นได้ก็แต่เพียง คน เท่านั้นเอง ฉะนั้น การเป็นมนุษย์ กับการเป็น คน จึงต่างกันเป็นคนละอย่าง เราจงเลิกแปลคำว่า มนุษย์ ว่า คน กันเสียเถิด ยกไว้ให้สำหรับลูก เด็ก ๆ ในโรงเรียนแปลกันในชั้นนั้น สำหรับผู้ใหญ่และอยู่ในสภาพที่เจริญกันอยู่กับสถานการณ์อันยุ่งยากของโลกนี้ เราต้องเข้าใจในความหมายของคำว่ามนุษย์ให้ถูกต้องจริง ๆ แล้วท่านทั้งหลายก็จะเห็นจริงกับอาตมาว่า **ความทุกข์ยากในโลกทุกอย่างและทุกยุค มันเกิดมาจากการที่คนในโลกไม่เป็นมนุษย์กันนั่นเอง**

คำว่าใจสูง ๆ ในที่นี้มีความหมายอย่างไร จะต้องทำความเข้าใจกันโดยละเอียด ที่ดินที่สูงหรือที่ดอน เราหมายถึงที่ที่น้ำท่วมไม่ถึง ใจสูงก็เป็นอย่างเดียวกัน คือหมายถึง **ใจชนิดที่น้ำกล่าวคือกิเลส หรือความชั่ว ท่วมขึ้นไปไม่ถึง** หัวใจที่น้ำชนิดนี้ท่วมไม่ถึงนั้น ย่อมมีลักษณะสะอาด สว่าง และสงบเย็น **ความสะอาด ความสว่าง และความสงบเย็นของใจนั่นเอง คือความสูงของใจ** ใจที่สูงเช่นนี้แล้วท่านลองคิดดูให้ดี ๆ ว่า จะมีความทุกข์เกิดขึ้นจากคน ๆ นี้ได้อย่างไร หรือมีปัญหาอะไรบ้างที่คนซึ่งมีหัวใจสูงเช่นนี้จะแก้ไขไม่สำเร็จ พระพุทธเจ้า เป็นยอดของมนุษย์ ก็เพราะท่านมีความสะอาด ความสว่าง และความสงบของใจมากถึงที่สุดจริงๆ นั่นเอง พระสงฆ์สาวกทั้งหลายก็คือผู้ที่มีใจสูงโดยนัยนั้นอย่างเดียวกัน ตามมากตามน้อยเป็นลดหลั่นกันลงมา ฝ่ายปุถุชนธรรมดานั้น ใจอยู่ในระดับแบนราบ ไม่มีความสูงเสียเลย ส่วนกัลยาณปุถุชนนั้นใจมีความสูงพอสมควรแก่การที่จะเรียกตัวเองว่ามนุษย์อยู่บ้าง **ถ้าคนในโลกพากันเป็น**

กัลยาณปุถุชนให้ได้กันทุกคนเท่านั้น ความทุกข์ยากในโลกจะไม่เกิดขึ้นได้เลย และเราจะได้รับสิ่งที่ใฝ่ฝันหากันนักคือสิ่งที่เรียกกันว่า "สันติภาพอันถาวร"

คนในสมัยนี้ ไม่เป็นมนุษย์กันมากยิ่งขึ้น อย่าเข้าใจว่าคนในสมัยนี้มีการศึกษาเจริญแล้วจะมีความเป็นมนุษย์กันมากขึ้น การศึกษานั้น มิได้มีความหมายว่าสามารถทำให้ใจมีความสะอาด สว่าง และสงบ **เมื่อใช้การศึกษาผิด แม้จะมีการศึกษามากเพียงไรก็มีแต่จะยิ่งทำใจให้สกปรก มืดมัว และเร่าร้อนมากขึ้นเพียงนั้น** ขอให้คนในโลกแห่งสมัยนี้ อย่าหลงทะนงตัวว่ามีใจสูง เพราะเหตุที่มีการศึกษากว้างขวางนั้นเลย ขอให้วัดดูด้วยกฎเกณฑ์อันแท้จริง คือความที่ใจสะอาด สว่าง และสงบหรือไม่นั้นเสียก่อน เพราะถ้าใจไม่เป็นเช่นนี้แล้ว ทำอย่างไรเสีย **น้ำ คือกิเลส หรือความชั่ว ย่อมท่วมใจนั้นได้** เป็นแน่นอน และจะเห็นผลของความที่ไม่มีใจสูงอย่างประจักษ์ชัดออกมา

คนสมัยนี้ พากันเป็นมนุษย์น้อยลง ๆ หรือไม่เป็นมนุษย์มากยิ่งขึ้น เพราะใจต่ำลง ๆ ใจต่ำลง ๆ เพราะต่าง**คนต่างพากันหันหลังให้ศาสนา**ของตน ๆ มากยิ่งขึ้นแล้วแต่ตนจะถือศาสนาอะไร ล้วนพากันหันหลังให้ศาสนาของตนมากยิ่งขึ้น ๆ ทั้งนั้นที่พากันหันหลังให้ศาสนาของตน ๆ มากยิ่งขึ้นนั้น เพราะเหตุที่เห็นได้ง่าย ๆ สองอย่างคือความถูกกระทบกระเทือนจากภัยต่างๆ มีภัยหลังสงครามเป็นต้น และเพราะในโลกมีสิ่งที่ยั่วยวนให้คนหันหลังให้ศาสนาของตนมากขึ้น ตามส่วนของการศึกษาที่ยิ่งเจริญมากขึ้นนั่นเอง จนเหลือที่คนธรรมดาแห่งสมัยนี้ จะทนมีใจคอเป็นปกติอยู่ได้ **การหันหลังให้ศาสนานั้น คือการตามใจตัวเอง** ก่อนหน้านี้ เคยตามพระทัยหรือตามใจพระ-ศาสดาของตน ๆ แล้วแต่พระศาสดาได้ทรงสั่งสอนไว้ อย่างไรก็พากันทำตามและอยู่ในกรอบแห่งศีลธรรมของศาสนานั้นได้ บัดนี้พากันตามใจตัวของตัว หันหลังให้พระศาสดา เมินเฉยต่อหลักพระศาสนา เพื่อให้ได้ตามใจตัวในการหาความสนุกสนานเอร็ดอร่อยเพลิดเพลิน หรือ **ความสุขทางเนื้อหนัง** ยิ่งตามใจตัวมากขึ้นเท่าไรก็ยิ่งหันหลังให้ศาสนาของตนมากขึ้นเท่านั้น ยิ่งหันหลังให้ศาสนามากขึ้นเท่าไร ใจก็ยิ่งต่ำลง ๆ เท่านั้น

การตามใจตัวเอง ทำให้ใจต่ำลงเพราะเหตุใด? เพราะเหตุว่า **การตามใจตัวเองนั้น คือ การตามใจกิเลส** สิ่งที่เรียกว่ากิเลสนั้น คือสิ่งที่ทำให้ใจสกปรกมืดมัวและเร่าร้อน ทุก ๆ ศาสนาเรียกกิเลสโดยบุคคลาธิษฐานว่า ผีปีศาจบ้าง พญามารบ้าง ซาตานบ้าง แล้วแต่จะเรียกตามภาษาแห่งศาสนานั้น ๆ แต่ความหมายก็ตรงกันหมด ฉะนั้น **การตามใจตัวเอง เพราะเห็นแก่ความสุขทางเนื้อหนัง ก็คือการตามใจภูตผีปีศาจนั่นเอง** เมื่อละจากการตามใจพระศาสดา มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นต้น มาตามใจภูตผีปีศาจแล้ว จะไม่ให้ใจต่ำได้อย่างไร เหตุนี้แหละ จึงกล้ากล่าวว่า **การตามใจตัวเองนั้น ทำให้ใจต่ำลง ๆ**

ทีนี้ทางฝ่ายตรงกันข้าม คือ **การบังคับตัวเอง ย่อมนำมาซึ่งความมีใจสูง** อันเป็นความหมายของความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง เพราะเหตุว่าการบังคับตัวเอง ไม่ให้ตามใจตัวเอง แต่ไปตามใจพระศาสนาของตน ๆ นั้น ทำให้มีใจสะอาด สว่าง และสงบเย็นมากขึ้น ไม่ตกเป็นลูกสมุนของผีปีศาจ พญามาร หรือซาตานเป็นต้น อีกต่อไป **การบังคับตัวเองนี้คือคำสอนของทุก ๆ ศาสนาในโลก** และโดยเฉพาะพระพุทธศาสนานั้น ย่อมเป็นการสอนให้ทำการบังคับตัวเองโดยสิ้นเชิง เราอาจกล่าวได้ว่า พระพุทธวจนะทั้งหมดในพระไตรปิฎกนั้น ทุกคำสอนให้บังคับตัวเอง **ศีล** คือ บังคับตัวเองทางด้านกายวาจาโดยเด็ดขาด โดยไม่มีช่องทางที่จะตามใจภูตผีปีศาจเหลืออยู่เลย **สมาธิ** คือการบังคับตัวเองในด้านจิตใจโดยเด็ดขาด โดยไม่มีช่องทางที่ตามใจกิเลส หรือเปิดโอกาสให้กิเลสอีกเหมือนกัน ส่วน **ปัญญา** นั้นคือการทำลายรากเง่าของกิเลสอันเป็นเหตุให้ตามใจตัวเองเสียโดยสิ้นเชิง ไม่มีอะไรเหลืออยู่สำหรับจะงอกเงยเป็นการตามใจตัวเองได้อีกต่อไปแล้ว ในพระไตรปิฎกทุก ๆ หน้านั้น มีอะไรมากไปกว่า ศีล–สมาธิ–ปัญญาเล่า เราจึงกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนานั้น คือศาสนาแห่งการบังคับตัวเองทั้งดุ้น

การตามใจตัวเอง หรือการตามใจกิเลสนั้น คือการละทิ้งศาสนา ไปสวามิภักดิ์ต่อภูตผีปีศาจซึ่งทำหน้าที่ทรมานสัตวโลก หรือถึงกับล้างผลาญโลกในบางคราว ความทุกข์ยากในโลกทุกชนิด ทุกยุคทุกสมัย เกิดจากการตามใจตัวเอง หรือการตามใจภูตผีปีศาจนี่ทั้งนั้น **คำว่าภูตผีปีศาจนี้เป็นชื่อของใจซึ่งปราศจากความสะอาด**

สว่าง สงบ แต่เป็นใจที่สกปรก มืดมัว เร่าร้อน ขอให้ท่านทั้งหลายคิดดูเถิดว่า ความทุกข์ยากชนิดไหนบ้างในโลกนี้ ที่ไม่เกิดมาจากใจของคนที่มี ใจสกปรกมืดมัว และเร่าร้อน กล่าวคือ ใจที่เอาแต่การตามใจตัวเองในการแสวงหาความสุขทางเนื้อหนัง ความเสื่อมเสียทางศีลธรรมและวัฒนธรรมนั้น มาจากอะไร ถ้ามิใช่มาจากภูตผีปีศาจแห่งการตามใจตัวเอง เราลองพิจารณากันดูในเรื่องนี้ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นที่สุดสำหรับพวกเราที่ตกลงใจกันว่า จะทำการแก้ไขสภาพความตกต่ำในทางด้านจิตใจ เพื่อประโยชน์แก่พวกเราเองและแก่โลกทั้งสิ้น

ศีลธรรมที่เป็นหลักทั่วไป คือ ศีลธรรมห้าประการ ศีลข้อหนึ่ง ซึ่งห้ามการทำลายชีวิตนั้น ศีลข้อนี้จะมีอยู่ได้ก็ด้วยการบังคับตัวเองไว้ได้เท่านั้น ครั้นปราศจากการบังคับตัวเอง ซึ่งหมายถึงมือเท้าปากท้อง เมื่อไรแล้ว ศีลข้อนี้ก็จะกระจัดกระจายหมด คนที่ไร้การบังคับตัวเอง ย่อมฆ่าสัตว์ได้เพื่อประโยชน์เพียงความสนุกสนาน หรือสนุกมือ แม้สัตว์ที่มีบุญคุณอยู่เหนือศีรษะคนทุกคนที่กินข้าว เช่น วัว ควาย เป็นต้น เราก็ยังได้เห็นคนพากันฆ่าสัตว์เหล่านี้กินเพื่อความเมามาย กินเพื่อบำเรอภูตผีปีศาจแห่งการตามใจตัวเอง แทนการกินเป็นอาหารตามปกติ **ใจที่ต่ำบนาดที่มองไม่เห็นอุปการคุณของสัตว์ที่มีแก่ตนเช่นนี้ มิใช่จะหยุดอยู่เพียงนั้น** ย่อมเขยิบขึ้นมาจนถึงไม่มองเห็นอุปการคุณของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งทำให้เกิดการลืมนึกถึงเพื่อนร่วมโลกกัน หรือเพื่อนเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน จึงฆ่าได้แม้กระทั่งคนอย่างง่าย ๆ และค่อย ๆ ง่ายขึ้นไปตามลำดับ กระทั่งมารดาบิดาก็บันดาลโทสะฆ่าได้ **กระทั่งฆ่าพระอรหันต์ ก็ฆ่าได้ในที่สุด** ในเมื่อปีศาจแห่งการตามใจตัวเองมีอำนาจแก่กล้ารุนแรงยิ่งขึ้น ฉะนั้น การวางแผนทางเศรษฐกิจการเมือง และการทหารเพื่อ **ฆ่าเพื่อนมนุษย์ตาดำ ๆ** ด้วยกันคราวละหมื่น คราวละแสนคน ก็ต้องเป็นสิ่งที่ทำได้ลงคออย่างง่ายดาย สำหรับบุคคลที่เต็มไปด้วยภูตผีปีศาจแห่งการตามใจตัวเอง

ศีลข้อที่สอง คือการไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้นั้นก็เช่นเดียวกันอีก คนที่ไม่บังคับตัวเอง ย่อมแย่งชิงประโยชน์ผู้อื่นมาเป็นของตน ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ทั้งอย่างหยาบคายดุร้ายที่สุด และสุภาพแนบเนียนที่สุด หรือไม่บังคับตัวเองแล้ว ก็ขี้เกียจ

เมื่อขี้เกียจก็ขาดแคลนหรือยากจน เมื่อจนแล้วยังตามใจตัวเองอยู่อีก ก็ลักขโมย ครั้นเขาขัดขวาง ก็เลยทำอันตรายให้ต่อไปอีก การแก้ไขอุบายทางการเมืองหรือเศรษฐกิจเพื่อ **ล้วงเอาประโยชน์ของเพื่อนบ้านมาเป็นของตน** นั้นก็เพราะอำนาจของปีศาจตัวเดียวกันนี้อีก

ศีลข้อที่สาม คือการไม่ล่วงละเมิดต่อของรักของใคร่ของผู้อื่นนั้น เรายิ่งจะเห็นว่า เป็นเพราะอำนาจปีศาจตัวนี้มากกว่าอย่างอื่นขึ้นไปอีก เราย่อมเห็นกันได้ว่า ไม่มีใครต้องตาย เพราะไม่ได้ทำชู้ เพราะเราไม่เคยเห็นใครตายเพราะการไม่ได้ทำชู้เลย แต่แล้วเราก็ยังเห็นคนทำชู้ และคนบางพวกกลับเห็นเป็นเกียรติ ในการที่ตัวทำชู้เก่ง และโอ้อวดกันเพราะเรื่องนี้ในพวกที่นิยมการทำชู้ด้วยกัน แทนการที่จะละอายว่าการทำเช่นนั้น คือ **การก้มศีรษะเป็นทาสของผีปีศาจแห่งการตามใจตัวเอง** สำหรับการถือศีลข้อนี้ เราจะต้องขยายวงออกไปให้กว้างเต็มความหมายของบทบัญญัติ คือ ห้ามล่วงเกินต่อของรักใคร่ของทุกชนิดของผู้อื่น หาใช่ห้ามแต่การทำชู้อย่างเดียว ตามความเข้าใจของคนบางคนไม่ แม้แต่เด็กเล็ก ๆ ไม่เดียงสาในเรื่องกามารมณ์ ก็มีส่วนที่จะต้องถือศีลข้อนี้โดยเต็มที่ โดยความหมายของศีลว่า ห้ามล่วงเกินของรักของใคร่ของผู้อื่น เช่นเด็กคนหนึ่งมีดินสอ หรือของเล่นอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งรักมากหวงมากจนไม่ประสงค์ให้ใครมาแตะต้องแล้ว เด็กอีกคนหนึ่งต้องไม่ลูบคลำสิ่งนั้นให้เป็นที่ขัดใจเด็กที่เป็นเจ้าของเอาทีเดียว ตามที่อธิบายมานี้มิใช่เป็นการบัญญัติเอาใหม่ หรือบัญญัติเอาตามชอบใจ แต่เป็นการชี้ให้เห็นความหมายอันถูกต้องตรงตามสิกขาบท ท่านจงสังเกตดูให้ดี ตัวสิกขาบทมีอยู่ว่า กาเมสุ มิจฺฉาจารา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ ซึ่งแปลว่า ข้าพเจ้าขอรับถือข้อห้ามที่ให้เว้นจากการประพฤติผิดในกามทั้งหลาย คำว่า "กาเมสุ" แปลว่า ในกามทั้งหลาย มีสำนวนเป็นพหุวจนะ คือมากอย่าง และคำว่า "กาม" นั้นเล่า หมายถึงของรักของใคร่ทุกชนิดจะเป็น รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อันใดก็ได้ ด้วยเหตุนี้แล ความหมายอันแท้จริง ศีลข้อนี้จึงหมายถึงทุก ๆ อย่างที่เจ้าของเขารักใคร่หึงหวง และเราควรถือกันให้มีขอบเขตกว้างขวางจนถึงแม้แต่เด็กเล็ก ๆ ก็ต้องถือ ดังที่กล่าวมาแล้ว ขอให้ท่านทั้งหลายจงชี้แจงสั่งสอนลูกหลานเล็ก ๆ ของท่านให้รู้จักศีลข้อนี้ไปเสียตั้งแต่เล็ก ๆ ทีเดียว โตขึ้นจะไม่ลำบากในการถือศีลข้อนี้ ซึ่งเป็น **เครื่องช่วยรักษาโลกให้สะอาด**

ศีลข้อที่สี่ ซึ่งห้ามการกล่าวคำไม่จริง ต้องเสียไปก็เพราะคนบังคับตัวให้อยู่ในความสัตย์จริงหรือในทำนองคลองธรรมไม่ได้ การกล่าวเท็จทางวาจา ทางตัวหนังสือ ทางกิริยาท่าทางก็ตาม ล้วนแต่มีความมุ่งหมายเพื่อให้ได้ประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งแก่ตัวทั้งนั้น อย่างน้อยที่สุดก็เพื่อความสนุกสนาน หรือได้เกียรติว่าคุยเรื่องโกหกสนุก โดยทั่วไปกล่าวเท็จกัน ก็เพื่อให้ได้ประโยชน์แก่ตัวหรือพวกพ้องของตัว เช่นการเป็นพยานเท็จเพื่อค่าจ้าง หรือเพื่อพวกพ้องของตัวจะได้ชนะในคดี เราจึงถือเอาใจความได้ว่า **การกล่าวเท็จนั้น คือการหาประโยชน์ใส่ตัวหรือพวกของตัว โดยใช้วาจาเป็นเครื่องมือ** นั่นเอง เมื่อบังคับตัวเองไม่ได้ในทางที่จะแสวงหาผลประโยชน์ โดยไม่ชอบธรรม คนก็กล่าวเท็จด้วยวาจา ซึ่งไม่ต้องลงทุนลงแรงมากเหมือนกระทำอย่างอื่น ศีลข้อนี้ก็เสียไป โลกเราปั่นป่วนส่วนมากที่สุดสมัยนี้ก็เนื่องจากการไม่มีศีลธรรมข้อนี้ของพวกนักการเมืองเจ้าเล่ห์ของโลกนั่นเอง เล่ห์เหลี่ยมต่าง ๆ นั้นก็มิใช่อะไรอื่นไปจากการกล่าวเท็จด้วยกิริยา ซึ่งภูตผีปีศาจแห่งการตามใจตัวเองเข้ามาบังคับให้ทำ

ศีลข้อที่ห้า ซึ่งห้ามการดื่มน้ำเมา เราจะยิ่งเห็นชัดขึ้นไปอีกว่า ศีลข้อนี้เสียไปเพราะการตามใจตัวเองล้วน ๆ น้ำเมามิใช่ยามิใช่อาหาร ถ้าใช้เป็นยาหรืออาหารก็ใช้อย่างอื่น ซึ่งผิดจาก ที่ใช้กันอยู่อย่างน้ำเมา คือ เพื่อมอมตัวเองให้เกิดอาการและความรู้สึกอย่างภูตผีปีศาจขึ้นในใจของตัวเอง ในสมัยที่คนหันหลังให้ศาสนาของตนมากขึ้นเช่นนี้ คนก็ย่อมกินน้ำเมามากขึ้นกว่าแต่ก่อนเป็นธรรมดา ซึ่งทำให้ความเป็นมนุษย์น้อยลง ๆ และมีความเป็นภูตผีปีศาจมากขึ้น ๆ ในโลกนี้ **แม้ในประเทศไทยเราก็เห็นได้ว่าคนกินน้ำเมากันมากขึ้น** ในระยะสิบปีมานี้ พลเมืองของประเทศไทยมิได้เพิ่มขึ้นถึงหนึ่งเท่าตัวเลย แต่ในระยะสิบปีมานี้ ปริมาณการผลิตน้ำเมาเพิ่มมากขึ้นหลายเท่าตัว จนท่านผู้เฒ่าบางคนเกิดความฉงนในกองน้ำเมาที่กองอยู่เต็มท่าเรือ หรือสถานีรถไฟ ว่าน้ำเมาจำนวนมากมายเหล่านี้เขาจะเอาไปอาบช้างอาบม้าที่ไหนกันหนอ แต่ใคร ๆ ก็ย่อมทราบดีว่าน้ำเมาเหล่านั้นในที่สุดไม่ได้หายไปทางไหน ในข้อนี้ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคน จงได้คิดดูเถิดว่า เมื่อใจเราสูงเป็นมนุษย์ คือ มีความสะอาด สว่าง และสงบอยู่ในใจนั้น น้ำเมา

จะดื้อเข้าไปในปากของเราได้หรือไม่ และเมื่อใจของเราต่ำเป็นปีศาจ คือใจสกปรก มืดมัวและเร่าร้อน น้ำเมาเข้าไปในคอโดยง่ายดายเพียงไร แล้วในที่สุดก็จะตอบคำถามได้โดยตัวของท่านเองว่า มนุษย์กินเหล้าหรือผีกินเหล้ากันแน่? เมื่อน้ำเมา คือ **สิ่งที่ทำคนให้หมดจากความเป็นมนุษย์** แต่ให้เกิดมีความเป็นผีปีศาจขึ้นแทนดังนี้แล้ว ผู้ดื่มจะทำการแก้ไขภาวะตกต่ำในทางใจของตนเองได้โดยวิธีไร เมื่อแก้ไขของตัวเองก็ไม่ได้แล้ว จะช่วยแก้ไขบ้านเมือง หรือประเทศชาติ ได้อย่างไรต่อไปอีก ขอให้ลองนึก เพราะปีศาจแห่งการตามใจตัวเองตัวเดียวกันนั่นเอง ที่ทำให้คำสอนของพระศาสดาในข้อนี้เป็นหมันไปแม้ในหมู่แห่งคนที่เรียกตัวเองว่า พุทธบริษัทในสมัยนี้ เป็นจำนวนไม่น้อย

การตามใจตัวเอง เป็นปีศาจแห่งการทำลายล้าง ได้ทำลายศีลธรรมของศาสนา ๕ ประการหมดสิ้นแล้ว ยังทำลายต่อไปถึงธรรมะข้ออื่น ๆ ต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งมีแต่จะทำให้การหันหลังให้ศาสนาดำเนินต่อไปไม่มีที่สิ้นสุดเช่นกัน เป็นไฝฝ้าปิดบังดวงตาไม่ให้เห็นสิ่งที่ควรจะเห็น พรางตาทำให้เห็นกงจักรเป็นดอกบัว ทำให้เห็นแต่ช่องทางสำหรับแก้ตัว ในเมื่อตน **ต้องการจะเหยียบย่ำศีลธรรม เพื่อก้าวไปสู่การตามใจตัวเองที่ยิ่ง ๆ ขึ้นไป** สิ่งที่มีอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง แต่ไม่มีใครหยิบขึ้นมาพิจารณาให้เห็นพิษสงของปีศาจตัวนี้ เช่น **การเล่นการพนันและการดูการละเล่น** เป็นต้น ซึ่งอาตมาจะเปรียบเทียบให้ท่านทั้งหลายคิดดู ท่านนั่งฟังเทศน์อยู่ที่นี่ บางคนอาจรู้สึกเมื่อยหลังแล้ว เวลาก็ยังไม่ถึงชั่วโมง แต่ถ้านั่งเล่นการพนันก็นั่งได้ด้วยความรู้สึกสนุกสนานตั้งหลาย ๆ ชั่วโมงก็ไม่เคยบ่นเมื่อยหลังเท่านั่งฟังเทศน์ บางคนที่ปีศาจสิงยิ่งไปกว่านั้น ก็นั่งอยู่กับวงไพ่ได้ถึง ๒๔ ชั่วโมง โดยไม่ต้องลุก ให้เขาเอาอาหารมาให้บริโภคที่ตรงนั้น และถ้าทำได้ก็จะถ่ายอุจจาระปัสสาวะที่ตรงนั้นด้วยซ้ำไป ทั้งนี้ก็เพื่ออย่าให้ต้องละไปจากวงนั้นเอง ถ้าต้องนั่งฟังเทศน์นานถึงเท่านั้นเขาจะบ่นสักเท่าไร ท่านลองหลับตานึกดูเอาเอง และนึกดูต่อไปด้วยว่าการบ่นในลักษณะอย่างนี้นั้น เป็นการบ่นที่ออกมาจากจิตใจที่มีความสูงอย่างมีความเป็นมนุษย์ หรือออกมาจากจิตใจที่มีความต่ำอย่างมีความเป็นภูตผีปีศาจแห่งการตามใจตัวเอง พูดกันง่าย ๆ ก็คือ มนุษย์บ่นหรือผีบ่นกันแน่ อบายมุขหรือ**ประตูนรกนี้เปิดกว้าง**

ทั่วไปหมด เพราะอะไรเราปิดประตูนรกประตูนี้กันไม่สำเร็จ ทั้งที่ตำรวจเต็มเมือง เพราะอะไร ถ้ามิใช่เพราะอำนาจของปีศาจแห่งการตามใจตัวเอง ที่ทำให้นั่งฟังเทศน์สักชั่วโมงเดียวก็รู้สึกเมื่อยหลัง ดังนี้

อบายมุข ข้อการดูการละเล่น หรือมหรสพต่าง ๆ ก็ทำนองเดียวกันอีก ถ้าจะต้องไปนั่งฟังเทศน์ตามวัดหรือที่ใดก็ตาม ก็มีความรู้สึกออกจากภายในว่าไม่มีเวลา ไม่มีคนอยู่บ้าน ครั้นถึงทีจะไปดูหนัง ทุกคืนก็มีเวลา ไปกันทั้งพ่อทั้งแม่ทั้งลูก ก็มีคนเฝ้าบ้าน คือลูกกุญแจ ถ้าจะต้องทำงานในหน้าที่ของตนให้มากสักหน่อย ก็รู้สึกเหนื่อยและสุขภาพทรุดโทรม แต่เต้นรำหรือรำวงได้ถึงตีหนึ่งตีสอง ไม่มีความรู้สึกเหนื่อยหรือรู้สึกกลัวสุขภาพทรุดโทรม ท่านทั้งหลายจงคิดดูเอาเองเถิดว่า นี่เป็นเพราะมันมีอะไรเข้าสิง ถ้าหากมิใช่ปีศาจตัวเดียวกันนั่นอีก กล่าวคือ **ปีศาจแห่งการตามใจตัวเองที่สิงคนเพื่อให้หันหลังให้ศาสนา** โดยทำให้หลงไปว่าความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง มีอยู่ในนั้น หรือความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องสมัยนี้ ต้องเป็นเช่นนี้ ซึ่งท่านจะเห็นได้ต่อไปอีกว่า ถ้าคนในโลกตกอยู่ภายใต้อำนาจของปีศาจตัวนี้กันทั้งหมด โลกเราจะอยู่ในสภาพเช่นไร สิ่งที่เรียกว่าอบายมุข หรือประตูนรก ก็จะเปลี่ยนความหมายเป็นประตูอะไรไป ในเมื่อคนจำนวนมากพากันนิยมเดินเข้าไปสู่ประตูนี้ด้วยความชื่นตามากขึ้น แล้วเราจะพากันแก้ไขภาวะความตกต่ำในทางใจ ซึ่งเป็นมูลเหตุอันสำคัญของความตกต่ำทั้งหลายได้อย่างไร เราพากันเดินลงสู่ประตูแห่งอบายมุขเหล่านี้ ทั้งที่ปากร้องบอกป่าวแก่กันและให้ช่วยกันแก้ไขความเสื่อมโทรมทางเศรษฐกิจ ทางศีลธรรม ทางวัฒนธรรมและอื่น ๆ อยู่เป็นคุ้งเป็นแคว เหล่านี้เป็นเพราะการถูกหลอนของปีศาจตัวไหน ถ้ามิใช่ปีศาจของการตามใจตัวเองตัวเดียวกันนั่น

ในแง่ของความมีวัฒนธรรมนั้น จะยิ่งเห็นได้ง่ายกว่าทางอื่น คือ ความมีระเบียบเรียบร้อย อันเป็นที่ตั้งแห่งความผาสุก และน่าเลื่อมใสในการกินอาหาร การแต่งกาย การอาศัยอยู่ การเจ็บไข้ การสมาคมเป็นต้น แต่แล้วท่านทั้งหลายลองหยั่งดูสักแวบหนึ่งว่า คนที่ถูกปีศาจแห่งการตามใจตัวเองเข้าสิงนั้น จะสามารถรักษาระเบียบเหล่านี้ให้ถึงขนาดเป็นที่ตั้งแห่งความผาสุกและความน่าเลื่อมใสได้อย่างไรกัน เมื่อผีตามใจตัวเองเข้าสิงแล้ว เพียงแต่อากาศร้อนนิดเดียว ก็เปลือยตัวออกมาสู่ที่ธารกำนัล เพียงเพื่อความสะดวก

ก็เททิ้งของโสโครกไว้ประดับบริเวณบ้าน หรือที่สาธารณะ เพียงแต่ตามใจผู้ที่ตะกละ ก็มีการกินที่มูมมามไร้ระเบียบ ฯลฯ เหล่านี้ เป็นข้อพิสูจน์ที่ชัดแจ้ง ว่า **ความมีวัฒนธรรมนั้น อยู่ร่วมกันไม่ได้กับปีศาจแห่งการตามใจตัวเอง** ถ้าคนยังมีใจสูงถึงขนาดที่ยังเห็นวัฒนธรรมเป็นของมีค่าและจำเป็นอยู่ก็ต้องระมัดระวังปีศาจอันร้ายกาจตัวนี้

ทีนี้ เราจะพิจารณากันถึงความยากเข็ญนานาประการของโลก เช่นสงครามเป็นต้น ว่ามีมูลมาจากอะไร สำหรับปัญหาความยุ่งยากที่พวกเรากำลังได้รับ และขอร้องให้ร่วมมือกันทำการแก้ไขเป็นการใหญ่ ในเวลานี้นั้นก็กล่าวได้ว่าเป็นผลอันสืบเนื่องมาจากการที่โลกมีสงคราม ยิ่งมีสงครามขนาดใหญ่เพียงไร ก็ยิ่งมีผลสืบเนื่อง เป็นความทุกข์ยากขนาดใหญ่ตามขึ้นเพียงนั้น การทำสงครามก็ดี ความยากเข็ญอย่างอื่น ๆ ก็ดี แม้จะมีรูปร่างผิดแปลกแตกต่างกันเพียงไร ย่อมมีมูลเหตุอย่างเดียวกันทั้งนั้น กล่าวคือ การที่คนในโลกเป็นมนุษย์กันน้อยลงทุกที หรือไม่เป็นกันเสียเลยนั่นเอง เป็นกันแต่เพียงคนคือ **มีใจต่ำอยู่ในระดับแบนราบ** ไม่มีความสูงเป็นความสะอาด สว่าง และสงบ เพราะอำนาจการตามใจตัวดังที่กล่าวแล้ว คนในโลกยิ่งตามใจตัวเองยิ่งขึ้นเพียงไร ก็ยิ่งทำโลกให้ประสบกับสงครามเร็วยิ่งขึ้น ถี่ยิ่งขึ้น และขนาดรุนแรงยิ่งขึ้นเพียงนั้น ข้อนี้เป็นเพราะเหตุใด อาตมาขอร้องให้เราทั้งหลายจงได้พิจารณากันดูให้ละเอียดลออเป็นพิเศษ

การตามใจตัวเอง เป็นสิ่งที่นำไปสู่สงครามอย่างที่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้นั้น เป็นเพราะการตามใจตัวเองเป็นสิ่งที่ไม่มีความสิ้นสุด ยิ่งตามใจตัวเองให้มากขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งออกห่างไปจากความรู้สึกอิ่มรู้สึกพอมากขึ้นเท่านั้น แม้ชาวโลกจะพากันถือหลักตามใจตัวเอง แล้วพยายามกันให้มากเพียงไร ก็ไม่มีวันหรือเวลาที่จะได้ประสบความสำเร็จในเรื่องนี้ เพราะกิเลสตัวนี้ ย่อมมีปกติวิ่งออกหน้าสิ่งต่าง ๆ ที่ประดิษฐ์ขึ้นสนองความอยากของตนอย่างไม่มีเวลาที่จะไล่ทันกันได้เลย ไฟไม่เคยอิ่มเคยพอด้วยเชื้อเพลิงฉันใด การตามใจตัวเองก็ไม่มีวันอิ่มวันพอ ด้วยสิ่งที่ช่วยกันประดิษฐ์ขึ้นบำรุงบำเรอตัวเองฉันนั้น เรายิ่งเอาเชื้อเพลิงโหมเข้าไปในไฟอย่างประชดแดกดันเพื่อให้มันอิ่มมันพอกันเสียที มันกลับกลายเป็นไฟกองใหญ่ขึ้นกว่าเดิม สามารถทำการเผาผลาญให้เชื้อเพลิงเหล่านั้นสิ้นไปเร็วกว่าเดิม แม้เราจะประชดด้วยเชื้อเพลิงให้เป็นไฟที่พุ่งสูงถึงพรหมโลก มันก็ยิ่งเป็นไฟที่ต้องการเชื้อ-

เพลิงเพิ่มมากยิ่งขึ้นอีกอยู่นั่นเอง ข้อนี้ฉันใด **การตามใจตัวเองของคนในโลก แม้จะพยายามตามกันสักเท่าใด ๆ ก็ยิ่งมี แต่จะทำให้ยิ่งอยากตามใจตัวมากยิ่งขึ้นไปกว่านั้น อยู่เพียงนั้น** ครั้นความบังคับการตามใจตัวไว้ได้ ก็ต้องตกเป็นทาสของอารมณ์ ก้มหน้าแสวงหาสิ่งมาสนองความอยากของตนโดยทางที่ชอบธรรมไม่ทันแก่ความต้องการ ในที่สุดก็ต้องหาทางแสวงโดยไม่คำนึงถึงความผิดถูกชั่วดี ซึ่งอันนี้เอง เป็นทางมาแห่งการแข่งขันแย่งชิงกัน จนเกิดการเบียดเบียนกัน ซึ่งเราเรียกกันว่าสงคราม ในเมื่อการเบียดเบียนนั้นขยายตัวออกไปเป็นงานของส่วนรวม คือเทศประชาติ

ในสมัยที่คนในโลกอวดกันว่าเจริญด้วยการศึกษานี้ มิได้หมายความว่าคนจะสามารถหยุดการตามใจตัวเอง โดยที่สามารถประดิษฐ์สร้างสิ่งต่าง ๆ ขึ้นสนองความอยากของตนจนรู้สึกว่าอิ่มว่าพอ ตรงกันข้าม ยิ่งมีการศึกษามากก็ยิ่งรู้จักอยากให้แปลก ๆ วิตถารออกไป ยิ่งประดิษฐ์อะไรขึ้นมาสนองความอยากอย่างแปลก ๆ ความอยากก็ยิ่งแล่นออกหน้าสิ่งที่สร้างขึ้นสนอง แม้ว่าในสมัยวิทยาศาสตร์ ที่คนสามารถสร้างสิ่งต่าง ๆ ขึ้นบำเรอซึ่งกันและกัน จนดูคล้ายของทิพย์เข้าไป ความอยากใหม่ ๆ ในการที่จะตามใจตัวเองก็ยิ่งทวีขึ้นตามส่วน การศึกษาอันกว้างขวางของคนในโลกแห่งสมัยนี้ จึงเลยกลายเป็นเพียง **เครื่องมือสำหรับสร้างสรรค์เหยื่อสำหรับบวงสรวงปีศาจแห่งการตามใจตัวเองไปจนหมดสิ้น** ซึ่งแต่จะทำตัวให้ตกเป็นทาสแห่งอารมณ์มากยิ่งกว่าแต่ก่อนอย่างน่าสมเพช **มติมหาชนโลกเอาแต่จะให้ทุกคนได้มีความสนุกสนานเอร็ดอร่อยทางเนื้อหนังมากขึ้นไปไม่มีขีดสุด ภายใต้นามศัพท์อันไพเราะว่าการอยู่ดีกินดี** การศึกษาค้นคว้าก็ต้องหมุนเข็มแห่งความมุ่งหมายไปทางนี้ นักการเมืองก็ตาม นักเศรษฐกิจก็ตาม นักการทหารก็ตาม ล้วนแต่มีหน้าที่ทำเพื่อให้สำเร็จตามความประสงค์อันนี้จึงได้ใช้อุบายทางเศรษฐกิจ การเมือง และการทหารนั่นเอง สำหรับกวาดล้อมเอาประโยชน์ของผู้อื่นมาเป็นของตน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ทั้งทางตรงและทางอ้อม เมื่อฝ่ายหนึ่งรู้ทันและต้านทานหรือป้องกันก็ตาม สิ่งที่เรียกว่าสงครามก็เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ยิ่งมีการศึกษาค้นคว้ามากเพียงใด ก็ยิ่งสามารถบีบบังคับผู้อื่นให้ยอมจนแพ้ต้องสนองสิ่งที่ต้องประสงค์ให้แก่ตนเพียงนั้น

เมื่อต่างฝ่ายต่างเร่งมือตั้งหน้าศึกษาค้นคว้ายิ่งขึ้นไป เครื่องมือในการทำสงคราม ทั้งชนิดร้อนและเย็นก็มีประสิทธิภาพมากพอที่จะล้างผลาญกันให้วอดวาย และมีผลสะท้อนสืบเนื่องไปอย่างกว้างขวางและเนิ่นนานยิ่งขึ้นเพียงนั้น เพราะฉะนั้น การศึกษาซึ่งควรจะเป็นเครื่องมือสร้างสันติภาพก็มา กลายเป็นเครื่องมือของปีศาจ แห่งการตามใจตัวเองสุมเผาสัตว์-โลกให้รุ่มร้อนไปทุกหัวระแหง แม้ผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องกับสงคราม ก็ต้องพลอยลำบากยากเข็ญเนื่องมาจากภัยสงคราม ดังที่ท่านทั้งหลายก็พอจะมองเห็นได้อยู่เองแล้ว เราอาจกล่าวได้ว่า **ความเดือดร้อน เกิดขึ้นที่ไหน เราจะค้นพบปีศาจแห่งการตามใจตัวเองซ่อนตัวอยู่ภายใต้ในที่นั้นเสมอไป** รวมความสั้น ๆ ว่า เมื่อปีศาจแห่งการตามใจตัวเอง ยังสิงใจคนในโลกอยู่เพียงใดแล้ว การศึกษาก็ตาม การค้นคว้าก็ตาม การปฏิบัติงานไปตามหลักแห่งการศึกษาค้นคว้านั้น ๆ ก็ตาม ย่อมกลายเป็นเครื่องทำโลกให้ลุกเป็นไฟอย่างไม่มีวันจะดับได้ อย่างผิดตรงกันข้ามจากวัตถุที่ประสงค์ของการศึกษา ที่เราเคยพากันหวังว่าจะเป็นเครื่องนำมาซึ่งสันติภาพอันถาวร ทั้งหมดนี้ เป็นเพราะอะไร ถ้ามิใช่เพราะอำนาจปีศาจแห่งการตามใจตัวเอง ที่ทำคนให้หันหลังให้ศาสนาของตน ๆ ยิ่งขึ้นดังที่กล่าวมาแล้ว **ความเจริญก้าวหน้าในทางตามใจตัวเอง เพื่อให้ได้มาซึ่งความสุขทางทางเนื้อทางหนังอย่างไม่มีการอิ่มการพอนี้เอง เป็นมูลเหตุอันแท้จริงของสงครามทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต** แม้ว่าจะได้อวดอ้างว่าสามารถจัดให้ถูกต้องแนบเนียนฉลาดเฉลียวเพียงไร การเห็นแก่ความสุขทางเนื้อหนัง ยังคงเป็นบ่อเกิดของความยากเข็ญในโลกอย่างเร้นลับลึกซึ้งแนบเนียนเพียงนั้นอยู่นั่นเอง

เมื่อโลกเราตกลึกเข้ามาในหล่มนี้ถึงเพียงนี้แล้ว เราก็พากันสอดส่ายตาหาลู่ทางสำหรับแก้ไข แต่ในที่สุด ผลก็ยังคงเป็นความล้มเหลวอย่างเดียวกันอีก ในเมื่อผู้ที่ทำการแก้ไขยังสมัครที่จะบูชาปีศาจแห่งการตามใจตัวเองอยู่ร่ำไป โรคร้ายเกิดขึ้นมาจากการตามใจตัวเอง แล้วยังจะขืนใช้ยาแก้ คือ การตามใจตัวเองอีก มันก็เหมือนกับเอาน้ำโคลนมาล้างมือที่เปื้อนโคลนอีกนั่นเอง รวมความว่า **การที่ความยากเข็ญเกิดขึ้นในโลกและทวียิ่ง ๆ ขึ้นไปตามส่วนแห่งความเจริญของการศึกษาก็ตาม และการที่เราพากันแก้ไขสิ่งร้ายเหล่านี้ให้กลายดีไม่ได้ก็ตาม ทั้งหมดนี้เป็นเพราะอำนาจของผีตัว**

เดียวกัน คือ ผีแห่งการตามใจตัวเอง ดังกล่าวแล้ว ฉะนั้นเราจงมาช่วยกันกำจัดศัตรูอันร้ายกาจของโลกตัวนี้กันเถิด อาตมาได้เอ่ยชื่อถึงการตามใจตัวเองมานับด้วยสิบ ๆ ครั้งเช่นนี้ ก็เนื่องมาจากมันมีความสำคัญในการก่อทุกข์เข็ญขึ้นในโลก ทั้งโดยส่วนบุคคลและส่วนรวมจริง ๆ

ในการที่จะกำจัดศัตรู อันร้ายกาจของโลกตัวนี้ เราต้องใช้อาวุธที่เป็นของตรงกันข้าม กล่าวคือการบังคับตัวเอง เราต้องเลิกตามใจตัวเอง แล้วหันไปตามใจพระศาสดาของตน ๆ ก็คือ การปฏิบัติตามคำสอน ในพระศาสนา อย่างเคร่งครัด ศาสนาทุกศาสนาตรงกันหมด คือบังคับตัวเอง เมื่อเป็นเช่นนี้ การตามใจตัวเองก็สูญหายไปจากโลก แลโผีร้ายตัวที่สำคัญนั้น ก็จะไม่เยี่ยมกรายมาอีก ในการบังคับตัวเองนี้ จะเป็นทั้งการแก้ไขความทุกข์ที่มีอยู่แล้วให้หมดไป และป้องกันความทุกข์ใหม่ไม่ให้เกิดขึ้น ฉะนั้นเราจงตั้งอกตั้งใจในการที่จะอาศัยหลักแห่งพระศาสนา เพื่อการบังคับตัวเองกันจนทุกคนเถิด

สำหรับท่านทั้งหลายที่เป็นพุทธบริษัท และโดยเฉพาะเป็นฆราวาสด้วยนี้ อาตมาขอบอกว่าเป็นโชคดีที่สุด ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงประทานธรรมะสำหรับฆราวาสไว้โดยเฉพาะ เพื่อการแก้ไขความทุกข์ทุกอย่างที่เกิดขึ้นแก่ฆราวาสทั้งหลายโดยสิ้นเชิง ธรรมะที่กล่าวนี้มีชื่อว่า **ฆารวาสธรรม** คือ ธรรมสำหรับฆราวาสโดยตรง ในการที่เราจะแก้ปัญหาส่วนตัว ส่วนครอบครัว ปัญหาของบ้านเมือง ของประเทศชาติ หรือของโลกทั้งสิ้นก็ตาม ธรรมะหมวดนี้ย่อมมีอำนาจเพียงพอที่ใช้ได้ในทุกกรณี แม้ที่สุดแต่ ท่านจะเลิกเหล้า เลิกบุหรี่ เลิกตามใจตัวในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ท่านก็ต้องใช้ธรรมะหมดนี้ ซึ่งเป็น **แก้วสารพัดนึกสำหรับฆราวาส** เราจะบังคับตัวเองให้ละเว้นอะไร หรือให้แก้ไขอะไรสำเร็จไม่ได้ ถ้าปราศจากธรรมะหมวดที่เรียกว่า ฆราวาสธรรม นี้ซึ่งมีอยู่ ๔ ข้อด้วยกัน

ข้อแรกคือ **ความจริงใจ** หรือเรียกโดยภาษาบาลีว่า **สัจจะ** ความจริงใจนี้หมายถึงความซื่อตรงไม่คดโกงต่อบุคคล ต่อเวลา ต่อหน้าที่การงาน ต่อคำพูดของตัวเอง หรือถ้าสรุปความให้สิ้นที่สุดแล้ว ก็คือ ซื่อตรงต่อตัวเอง ซึ่งหมายถึงเกียรติยศแห่งความเป็นมนุษย์ของตนนั่นเอง เมื่อเราเรียกตัวเราว่า มนุษย์ เราก็ต้องซื่อตรงต่อความหมายของคำว่า

มนุษย์ และเป็น มนุษย์ ให้ได้อย่างถูกต้องตามความหมาย คือมีใจสูง เพราะใจสะอาด สว่าง และสงบดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เมื่อเราซื่อตรงต่อตัวเอง หรือความเป็นมนุษย์ของเราได้แล้ว ไม่ต้องสงสัย ไม่ต้องกลัว เราย่อมซื่อตรงต่อบุคคล ต่อหน้าที่การงาน ต่อเวลา ต่อคำพูด และต่ออะไรได้ทุกอย่าง เพราะฉะนั้น ขอให้เราทุกคนจงภาวนาตั้งจิตอธิษฐานใน ในการที่จะเป็นมนุษย์ให้ได้จริง ๆ ไม่เป็นแต่เพียงคน ดังที่กล่าวแล้ว

ท่านอาจจะแย้งว่า การที่ใคร ๆ จะมีความจริงใจหรือความซื่อตรงต่อตัวเองนี้ มิใช่เป็นของง่าย มิใช่จะมีได้ง่าย ๆ อย่างปากพูดเช่นนั้น อาตมาขอรับว่าเป็นความจริงเช่นนั้น แต่ว่าเราไม่ต้องตกใจ เมื่อใครต้องการจะมีสัจจะให้ได้จริง ๆ ไม่เพียงแต่ปากว่าหรือตั้งใจอยู่แต่ในใจแล้วก็มีทางที่จะทำได้สำเร็จ คือมีธรรมะข้อที่สองต่อไป ซึ่งเรียกว่า **"การบีบบังคับใจ"** หรือเรียกเป็นภาษาบาลีว่า **ทมะ** สำหรับการบีบบังคับใจนี้ พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้อย่างไพเราะน่าฟังที่สุดว่า "ท่านทั้งหลาย จงบีบบังคับใจของท่านให้อยู่ในอำนาจของท่าน เหมือนควาญช้างที่ฉลาดสามารถบังคับช้างที่ตกมันฉะนั้น" คำที่เราจะต้องสนใจให้ดี ๆ นั้นมี อยู่คำหนึ่ง ซึ่งท่านจะต้องสนใจจริง ๆ คือพระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า หมอช้างที่ฉลาด มิได้ตรัสว่าหมอช้างเฉย ๆ หรือหมอช้างที่โง่เขลา เพราะถ้าเป็นหมอช้างธรรมดาหรือหมอช้างที่โง่เขลาแล้ว ก็รังแต่จะถูกช้างสลัดให้ตกลงมา และเหยียบหรือทำอันตรายให้บี้แบนไปเช่นนั้น หาสามารถบังคับช้างที่ตกมันให้อยู่ในอำนาจได้ไม่ ก็ใจของคนเราที่มีปีศาจแห่งการตามใจตัวเองเพื่อความสุขทางเนื้อหนังเข้าสิงอยู่นั้น มันเป็นสิ่งที่กลับกลอกและดุร้ายยิ่งกว่าช้างที่ตกน้ำมันเป็นไหน ๆ แล้วเราจะเป็นหมอช้างที่โง่เขลา บังคับมันได้อย่างไร ขอให้ท่านทั้งหลายลองคิดดู ในการบีบบังคับใจให้อยู่ในอำนาจเพื่อรักษาสัจจะเอาไว้ให้ได้นั้น เราต้องอาศัยการทำตนให้เป็นเหมือนหมอช้างที่ฉลาด สามารถรู้เท่าทันเล่ห์เหลี่ยมของช้างทุกประการ ก็ย่อมมีทางที่จะบีบบังคับได้สำเร็จ มารยาเล่ห์เหลี่ยมของใจที่คอยแต่จะเถลไถลมีอยู่อย่างไรในใจของเรา เราก็พอจะรู้ แต่ดูเหมือนเราไม่สมัครที่จะเป็นหมอช้างที่ฉลาดนั้นมากกว่า โดยหาทางแก้ตัวต่าง ๆ นานา จนได้เป็นหมอช้างที่เหลวไหลไม่ได้เรื่อง

สิ่งที่เราจำต้องรู้ต่อไปเป็นอันดับที่สามนั้นก็คือข้อที่ว่า เมื่อมีการบีบบังคับใจแล้ว ก็ย่อมจะต้องเกิดการเจ็บปวดขึ้นเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้น เราจำเป็นต้องมีธรรมะข้อที่สามต่อไป ซึ่งเรียกว่า **"ความอดกลั้น"** หรือเรียกเป็นภาษาบาลีว่า **ขันติ** ขันตินั้น หมายถึงความอดทนได้ รอได้ คอยได้ จนกว่าจะประสบความสำเร็จ ขอให้คิดดูเถิดว่า แม้ในกรณีที่ทำชั่วทำเลว ก็ยังต้องอาศัยความอดกลั้นอดทนรอได้คอยได้เหมือนกัน แล้วเหตุไรในกรณีที่เป็นการทำความดี ซึ่งยากไปกว่าการทำชั่วนั้น จะไม่ต้องมีความอดกลั้นอดทนกันเล่า โจรขโมยที่พยายามทำการปล้นสะดม หรือตัดช่องย่องเบา เขาก็ยังต้องอดทต่อลมฝนยุงริ้น เหน็ดเหนื่อยในเวลาค่ำคืนดึกดื่น บางทีก็วันแล้ววันเล่า เดือนแล้วเดือนเล่า จนกว่าจะทำโจรกรรมรายนั้น ๆ ได้สำเร็จ ซึ่งเป็นการอดกลั้นอดทนรอได้คอยได้อยู่ไม่น้อย แม้ในกรณีที่ชั่ว แล้วทำไมมนุษย์ที่จะทำการบีบบังคับใจเพื่อแก้ไขความทุกข์ยากในโลก ซึ่งนับว่าเป็นความดีอันใหญ่หลวงนี้จะไม่ต้องพยายามทำการอดกลั้นอดทนรอได้คอยได้ด้วยเล่า **มันเนื่องมาจากความปราศจากการอดกลั้น อดทน รอได้ คอยได้นี่เองที่เราพากันไม่สามารถกำจัดสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา (เช่นคอรัปชั่นต่าง ๆ) ให้สำเร็จลงไปได้** ฉะนั้นในกรณีที่เราจะเป็นผู้บีบบังคับใจให้สำเร็จ เราจะอดกลั้นอดทน แม้จะต้องทนจนเลือดนัยน์ตาไหล เราก็ย่อมทนจนกว่าจะประสบผลสำเร็จ เราจะอดกลั้นต่อทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นเพราะโรคภัยไข้เจ็บ เราจะอดทนต่อดินฟ้าอากาศความเหนื่อยยากลำบากหรืออุปสรรคอื่น ๆ อันจะเกิดขึ้นในขณะที่เราประกอบการงานอันเป็นหน้าที่ของเรา เราจะอดกลั้นต่อคำนินทาว่าร้ายปรามาสดูหมิ่นของคนจำพวกหนึ่ง ซึ่งจำเป็นจะต้องมีอยู่ในโลกนี้ด้วยเหมือนกัน เมื่อเราอดกลั้นได้ทุกประการดังนี้แล้ว กระทั่งอดทนต่อความยั่วเย้าของอารมณ์ ซึ่งเป็นเหยื่อของปีศาจแห่งการตามใจตัวเองได้ทุก ๆ อย่าง เราก็เป็นผู้ที่บีบบังคับใจได้สำเร็จ มีความจริงใจในการเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องได้สำเร็จสมตามความประสงค์

แต่เพื่อมิให้ต้องอดทนมากเกินไป จนถึงกับทนไม่ไหว พระพุทธเจ้าท่านยังได้ทรงประทานธรรมะสำหรับฆราวาสข้อที่สี่ไว้ให้อีก เรียกว่า **"การระบายสิ่งชั่วร้ายออกจากใจอยู่เสมอ"** หรือเรียกเป็นภาษาบาลีว่า **จาคะ** การระบายสิ่งซึ่งไม่ควรจะอยู่ในใจให้ออกไปเสียจากใจอยู่เสมอ ๆ นั้น เป็นการช่วยให้มีสัจจะได้โดยง่าย ช่วย

ให้มีการบีบบังคับใจได้สำเร็จโดยง่าย และช่วยให้ไม่มีอะไรที่ต้องทนจนมากเกินไป เพราะฉะนั้นจึงเป็นข้อสุดท้าย หรือข้อสำคัญที่เราจะต้องตั้งใจทำกันจริง ๆ **โดยไม่มีระยะว่างเว้น** เราจะต้องพยายามเหมือนคนใช้สบู่ซักผ้าจนผ้าขาวสะอาด สบู่ซักใจก็คือขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม ตลอดขึ้นไปถึงข้อวัตรปฏิบัติตามทางแห่งศาสนา มีการสวดมนต์ภาวนา การควบคุมกาย วาจา จิต การนึกถึงโลกหน้า นึกถึงความตาย นึกถึงบุญกุศล นึกถึงบรรพบุรุษ นึกถึงเกียรติของความเป็นมนุษย์อันถูกต้องของเราเอง ฯลฯ เหล่านี้ ล้วนแต่เป็นสบู่ซักใจ เพื่อซักเอาสิ่งที่ไม่ควรจะมีอยู่ในใจ ออกเสียจากใจได้ทั้งนั้น เราทั้งหลายจงพยายามทำการบริจาคสิ่งที่ไม่ควรจะมีอยู่ในใจ ให้หมดไปจากใจ จนมีใจสะอาด สว่าง และสงบเย็น ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นเถิด สิ่งร้ายที่จะถูกแก้ไขให้กลายเป็นดีและไม่มีสิ่งร้ายใหม่ ๆ ที่จะเกิดขึ้นอีกต่อไป ปัญหาต่าง ๆ ก็จะหมดสิ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาส่วนตัว ส่วนครอบครัว ส่วนบ้านเมือง ส่วนประเทศชาติ หรือของโลกทั้งสิ้นโดยส่วนรวม

ด้วยการที่เพียงแต่พยายามทำการบำเพ็ญฆราวาสธรรม ๔ ประการ คือ สัจจะ ทมะ ขันติ และจาคะ ให้ครบถ้วนบริบูรณ์เท่านั้น จะเป็นการประพฤติธรรมะหมดทั้งพระไตรปิฎกอย่างครบถ้วนทีเดียว เพราะ พระไตรปิฎกมีใจความสำคัญเพียงอย่างเดียว กล่าวคือการบังคับตัวเอง ซึ่งเราสามารถทำได้เป็นผลสำเร็จเพราะมีความจริงใจ การบีบบังคับใจ ความอดกลั้นอดทนรอได้ คอยได้ และการพยายามระบายสิ่งที่ไม่ควรจะมีอยู่ในใจออกเสียจากใจอยู่เสมอ เมื่อเป็นคนบังคับตัวเองได้สำเร็จดังนี้แล้ว ฆราวาสผู้นั้นยังมีอะไรเหลืออยู่เป็นปัญหายุ่งยากทั้งแก่ตนและแก่ผู้อื่นอีกต่อไปเล่า เขาเป็นผู้ชนะทุกอย่างทุกประการ ชนะทั้งในโลกนี้และชนะทั้งในโลกหน้า ไม่มีอะไรเหลืออยู่เป็นข้อบกพร่องแม้แต่น้อย เพราะอาศัยธรรมะที่เรียกว่าฆราวาสธรรม ๔ ประการนี้ เพราะเหตุนี้เอง พระพุทธเจ้าท่านจึงทรงท้าของท่านไว้ว่า **"ไม่เชื่อ ก็จงลองไปถามสมณพราหมณ์พวกอื่นเป็นอันมากดูเถิดว่ายังมีธรรมะเหล่าไหนอีกเล่าที่เหมาะสำหรับฆราวาส ยิ่งไปกว่าธรรมะสี่ประการคือ สัจจะ ทมะ ขันติ และจาคะ"** ดังบทบาลีแห่งคาถาวรรคสังยุตตนิกายที่ยกไว้เป็นข้อข้างต้นแห่งเทศนานี้ ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคนที่เป็นฆราวาส จงได้สนใจ ในธรรมะอันเป็นเหมือน **แก้วสารพัดนึกของฆราวาส** ที่พระองค์ทรงประทานไว้เป็นของขวัญ

อันประเสริฐสุดดวงนี้ ด้วยความไม่ประมาทอย่างยิ่งเถิด ท่านจะสามารถแก้ปัญหายุ่งยากทุก ๆ ชนิดที่เข้ามาเผชิญหน้าท่าน ให้ลุล่วงไปได้ทุกอย่างจริง ๆ

สำหรับผู้ประพฤติธรรมะนั้น แม้จะประพฤติเพื่อประโยชน์สุขของตนเป็นเบื้องหน้าก็ตาม แต่ในที่สุดผลได้นั้นจะแผ่ซ่านไปทั่วโลก ทำให้กลายเป็นผู้ประพฤติประโยชน์แก่โลกไปโดยไม่รู้สึกตัว ทั้งนี้ก็เพราะว่าโลกทั้งโลก เปรียบเหมือนเรือลำเดียว ทุกคนที่อยู่ในโลก **ที่ยังมีจิตใจเป็นอย่างวิสัยโลก** ย่อมได้รับผลอันเป็นชะตากรรมของโลกร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นทางร้ายหรือทางดี เมื่อโลกนี้เร่าร้อน พลโลกก็พลอยเร่าร้อนกันไปหมด ไม่มากก็น้อย เพราะอยู่ร่วมใน **เรือโลกลำเดียวกัน** ไม่เลือกว่าจะเป็นบุคคลที่เป็นต้นเหตุทำโลกให้เดือดร้อน หรือบุคคลอื่นที่อยู่เฉย ๆ หรือบุคคลที่กำลังบำเพ็ญประโยชน์ อันเป็นผลดีแก่โลกอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ เปรียบเหมือนเมื่อใครคนหนึ่งที่นั่งไปด้วยกันในเรือลำเดียวกัน เกิดอาละวาดขึ้นมาทำให้เรือลำนั้นจมลงไป หรือเอียงวูบวาบ ก็ย่อมทำให้ทุกคนต้องจมน้ำ หรือเวียนศีรษะกันไปทั้งลำเรือ ไม่ยกเว้นว่าใครเป็นตัวการ หรือนั่งอยู่เฉย ๆ หรือถึงกับพยายามถ่วงป้องกันเอาไว้ไม่ให้เรือเอียง โลกนี้ก็ฉันนั้น คือ มีลักษณะเป็นเรือลำเดียว ที่คนทุกคนในเรือโลกลำนี้จะต้องรับชะตากรรมร่วมกัน ในเมื่อใครคนหนึ่ง เกิดอาละวาดทำชั่วขึ้นในเรือลำนี้ ในทางฝ่ายตรงกันข้ามคือการทำความดีก็เป็นอย่างเดียวกันอีก เมื่อใครคนใดคนหนึ่งพยุงเรือเอาไว้ได้ ไม่ให้คว่ำลงไป ทุกคนที่นั่งอยู่ในเรือก็รอดจากการเปียกน้ำ หรือการเวียนศีรษะเพราะเรือโคลง ไม่ว่าเขาจะเป็นพวกที่เขย่าเรือให้จม หรือเป็นพวกที่นั่งอยู่เฉย ๆ หรือเป็นพวกที่พยายามช่วยพยุงเรือไว้ ฉะนั้น **ผู้ที่ประพฤติธรรมในโลกนี้ ย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้ประพฤติประโยชน์แก่โลกโดยส่วนรวมอยู่เสมอไป** ธรรมะยังมีผู้ประพฤติอยู่ในโลกแม้แต่เพียงคนเดียว อยู่เพียงใด โลกก็ยังชื่อว่ามีธรรมเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรคุ้มครองโลกไม่ให้ล่มจมอยู่เพียงนั้น เราไม่ต้องวิตกว่าคนส่วนมากเขาไม่ประพฤติธรรมะกัน เพราะว่าอธรรมนั้นมีกำลังน้อย พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า อปฺปาปิ สนฺตา พหุเก ชินนฺติ ซึ่งมีใจความว่า **คนดีแม้มีน้อยก็สามารถเอาชนะคนไม่ดีจำนวนมากได้** ทั้งนี้ก็เพราะว่า ธรรมะเป็นสิ่งที่มีกำลัง อธรรม เป็นสิ่งไม่มีกำลังอันแท้จริง เพียงแต่พวกพุทธบริษัทเรา ซึ่งมีอยู่ในโลกนี้ในเวลา

นี้ก็หลายสิบล้านคน พากันประพฤติธรรมะเท่านั้นก็จะสามารถเป็นลูกตุ้มถ่วงเรือโลกนี้เอาไว้ ไม่ให้ล่มจมหรือให้แล่นไปสู่ความล่มจมช้าเข้าเป็นอย่างน้อย เรือโลกยังไม่ล่มจม หรือล่มจมช้าออกไปเพียงใด นั่นย่อมเป็นผลแห่งการประพฤติธรรมะของพวกพุทธบริษัท ผู้มีความกรุณาต่อพลโลกทั้งมวลอยู่เพียงนั้น เราจงพากันประพฤติธรรมะเถิด แม้แต่เพียงคนเดียวก็ยังได้ชื่อว่าเป็นลูกตุ้มที่ถ่วงโลกให้ล่มจมช้าเข้าอยู่นั่นเอง ส่วน **ผลที่ได้รับเป็นพิเศษนั้นก็ไม่ว่าโลกจะหมุนไปสู่ภาวะเช่นไร ถ้าหากเราพากันประพฤติธรรมะ ของพระองค์ให้ขึ้นถึงขั้นสูงสุดได้จริง จนสามารถปล่อยวาง ความยึดถือในสิ่งทั้งปวง** สรุปความว่า ธรรมะอย่างเดียวเท่านั้นที่ช่วยได้ ไม่ว่าในกรณีป้องกันหรือกรณีแก้ไข และไม่ว่าในกรณีที่คนทั้งโลกพากันประพฤติธรรมะกันทั้งหมด หรือในกรณีที่มีเหลือประพฤติธรรมะอยู่แต่เราผู้เดียวเท่านั้น **การประพฤติธรรมะจึงเป็นการถูกโดยประการทั้งปวง ไม่มีทางผิดเลย** ขอย้ำอีกว่า ฆราวาสเพียงแต่ประพฤติฆราวาสธรรม ๔ ประการให้ได้จริง ๆ เท่านั้น จะเป็นการประพฤติธรรมะครบถ้วนหมดทั้งพระไตรปิฎก จึงไม่เป็นการยากเลยในการที่ฆราวาสคนใดคนหนึ่ง ประสงค์จะประพฤติธรรมะให้เป็นประโยชน์สุขแก่โลกโดยส่วนรวม อาตมาจึงขอวิงวอนท่านทั้งหลายให้หันหน้าเข้าพึ่งธรรมะ และใช้ธรรมะนั้นเป็นเครื่องปลดเปลื้องความทุกข์ยากโดยประการทั้งปวง

—๖—

ทีนี้แต่ก่อนจะจบเทศนานี้ อาตมาใคร่จะขอร้องให้เราทุกคนทำความสนใจใน **คำว่า "ข้าราชการ"** ทั้งอาตมาเองและท่านทั้งหลาย ที่นั่งฟังล้วนแต่มีความเกี่ยวข้องอย่างสำคัญกับคำ ๆ นี้ และทั้งธรรมเทศนาในวันนี้ ก็เป็นธรรมเทศนาชนิดที่เรียกว่าทำการอบรมข้าราชการ เราจึงควรทำความสนใจ ในคำว่า **ข้าราชการ** กันเป็นพิเศษ

ท่านบางคน อาจจะกำลังนึกหัวเราะเยาะอาตมาอยู่ในใจ ว่าจะเอามะพร้าวอะไรมาขายสวน เพราะท่านอยู่ในฐานะที่เป็นข้าราชการอย่างชัดแจ้ง และบำเพ็ญหน้าที่ของข้าราชการอย่างเต็มที่อยู่แล้วเป็นประจำวัน ความจริงก็เป็นดังนั้น แต่ว่าอาตมาอยากจะระบุอุดมคติของคำว่าข้าราชการให้ชัดเจน และเป็นอย่างพุทธบริษัทแท้

คำว่าข้าราชการคำนี้ ทำอย่างไรเสียก็ต้องแปลว่า **"ผู้ที่ทำงานของพระราชา"** อย่างที่ใครจะเถียงไม่ขึ้น แต่ครั้นมาถึงคำว่า ราชา คืออะไร ท่านคงจะมีความคิดเห็นแตกต่างกัน และบางคนอาจกำลังงงอยู่ก็เป็นได้ แต่เผอิญเป็นโชคดี ที่พุทธภาษิตอธิบายคำ ๆ นี้ไว้อย่างชัดแจ้งในบาลีอัคคัญญสูตร ทีฆนิกาย ๑๑/๘๗/๕๑ เราที่เป็นพุทธบริษัทจึงไม่ต้องลำบากในการที่จะตีความหมายของคำ ๆ นี้ แต่เราจะถือเอาตามพระพุทธวจนะนั้นทีเดียว เมื่อเราทราบคำว่า ราชา แปลว่าอะไร จนทราบได้ดีว่า อุดมคติของคำ ๆ นี้หมายถึงอะไรแล้ว เราก็จะทำ "งานของพระราชา" ได้อย่างถูกต้องบริสุทธิ์ผุดผ่อง โดยไม่ต้องสงสัยเลย จึงขอให้ช่วยกันสนใจในคำ ๆ นี้เป็นพิเศษ ซึ่งเมื่อเราทำได้ดีแล้ว งานในหน้าที่ของเราจะไม่เป็นเพียงงานอาชีพ แต่จะกลายเป็นงานการกุศลอันประเสริฐไปด้วยในตัว

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเล่าไว้ในสูตรนั้น ถึงมูลเหตุของการที่คำว่า "ราชา" คำนี้จะเกิดขึ้นในโลก ในสมัยแรกที่มนุษย์เพิ่งจะมีกันขึ้นในโลก คนอยู่กันอย่างไม่มีการปกครอง คืออยู่กันตามธรรมชาติ ครั้นมีมากคนขึ้น ความเดือดร้อนก็เกิดขึ้นเนื่องจากมีคนประพฤติเกเร เช่นขโมยข้าวของที่คนอื่นทำไว้เป็นต้น และนับวันแต่จะมีเรื่องชนิดนี้มากขึ้นทุกที ครั้นมาถึงวันหนึ่ง มนุษย์เหล่านั้นเหลือที่จะทนความเดือดร้อนต่อไปไหว ได้หาทางแก้ไขจนในที่สุดตกลงกัน สมมติให้มนุษย์คนหนึ่งซึ่งมีร่างกายแข็งแรง รูปร่างงดงามน่าเลื่อมใส มีสติปัญญาดี ประพฤติตัวน่านับถือน่าไว้วางใจเป็นต้น ให้เป็นหัวหน้าผู้ทำหน้าที่แบ่งปันที่ดิน สั่งสอน ลงโทษคนทำผิดกติกา และให้รางวัลคนทำดีทำถูกเป็นต้น เมื่อมนุษย์ผู้ได้รับสมมติคนนี้ปฏิบัติหน้าที่ของตนมานานนัก ผลก็เกิดขึ้นอย่างตรงข้าม อย่างที่ไม่เคยมีมาแต่ก่อน คืออยู่เป็นสุขสงบไม่มีใครต้องเดือดร้อน ชนิดที่บาลีท่านมักใช้สำนวนว่า นอนไม่ต้องปิดประตูเรือนหรือทำบ้านไม่ต้องมีประตู มารดาเอาแต่ให้ลูกน้อย ๆ เต้นรำอยู่ที่หน้าอกเพราะ

ไม่มีเรื่องร้อนใจ ดังนี้เป็นต้น เมื่อมนุษย์เหล่านั้นซึมซาบในรสของความสงบสุขอันใหม่นี้มากเข้า ๆ จนถึงวันดีคืนดีวันหนึ่ง คำพูดได้หลุดออกมาเองจากปากของคนเหล่านั้น ว่า "ราชา ๆ"

ท่านอย่าหลงผิดว่า คำว่าราชานี้เป็นคำพิเศษ หรือคำสมมติแต่งตั้ง สำหรับเราซึ่งไม่ใช่มีภาษาบาลีเป็นภาษาของตน ยึดถือเอาความหมายของคำ ๆ นี้สูงไปเสียทางหนึ่งแล้ว แต่สำหรับมนุษย์เหล่านั้น ซึ่งเป็นเจ้าของภาษานั้นรู้สึกในคำ ๆ นี้อย่างธรรมดาเหมือนคำ ๆ อื่น คือ หมายความว่า **"ผู้ที่ทำความยินดีพอใจให้เกิดแก่คนอื่น"** คำว่า ราชา นี้ รากหรือธาตุของคำก็คือ รช ซึ่งแปลว่า กำหนัด หรือยินดีนั่นเอง รากคำคำนี้สำเร็จรูปเป็นคำอื่นต่าง ๆ กันออกไป เช่นคำว่า ราคะ เป็นต้น ซึ่งหมายถึงความกำหนัดยินดีทางกามารมณ์โดยเฉพาะ แต่นั่นมันยินดีจัดเกินไป ขอให้ท่านผู้ฟังทุกคนกำหนดความหมายของคำว่าราชา ๆ นี้ไว้อย่างถูกต้อง พระราชา มิได้หมายถึงผู้มีอำนาจตัดคอคน หรือเสกสรรค์คนให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ก็หามิได้ นั่นเป็นเพียงส่วนประกอบของการกระทำ เพื่อทำหน้าที่ตามอุดมคติของคำ ๆ นี้อยู่ที่ "ทำความยินดีพอใจให้เกิดแก่ผู้อื่น" ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องตัดคอคนเลยก็ได้ เอาความสั้น ๆ ก็คือว่า "ผู้ทำความยินดีให้เกิดขึ้นในบ้านเมือง" นั่นเอง

เมื่อพระราชา คือผู้ทำความยินดีให้เกิดขึ้นในบ้านเมืองดังนี้แล้ว คำว่าข้าราชการหรือผู้ที่ทำงานของพระราชาก็เลยหมายความเป็น **"ผู้ที่ทำความยินดีให้เกิดทั่วบ้านทั่วเมือง"** ไปด้วย เมื่อเราตีราคาของความยินดีที่เราได้ทำให้เกิดขึ้นในหัวใจของคนทั่วบ้านทั่วเมืองดูว่า มีราคาสักเท่าไรแล้ว จะรู้สึกว่ามันมากมายเกินกว่าที่จะนำมาเปรียบกันกับค่าของเงินเดือนที่ได้รับอยู่เป็นประจำเดือน จนเกินกว่าที่จะถูกเรียกว่าลูกจ้าง และที่ถูกควรจะถูกจัดไว้ในฐานะเป็นปูชนียบุคคล ประเภทหนึ่ง ดังที่ในสมัยโบราณถึงกับจัดชนพวกนี้นับเนื่องไว้ในวรรณะกษัตริย์ทั้งหมด หาได้จัดไว้ในวรรณะไวศยะ หรือศูทระไม่ ขอให้ลองคิดดู เมื่อคนผู้ถูกนับเนื่องไว้ในวรรณะกษัตริย์หรือข้าราชการเหล่านี้ทำหน้าที่ของตนจริง ๆ คือเพ่งจ้องแต่จะให้ความยินดีเกิดขึ้นในหัวใจของคนทั้งหลาย โดยมิได้เพ่งเล็งอยู่ที่เบี้ยเลี้ยงชีพซึ่งมันน้อยเกินไปเพียงสักว่า เลี้ยงชีวิตอยู่ได้ไม่ตายเช่นนั้นแล้ว ความเสียสละของคนเหล่านั้นย่อมมากพอที่จะถูกจัดไว้ในฐานะปูชนียบุคคลของคนทั้งหลาย คือเสียสละความสุขส่วนตัวทุก ๆ ประการ เพื่อให้คนอื่นนอนตาหลับโดยไม่ต้องปิดประตูเรือน และให้แม่ลูกอ่อนนอนให้

เต้นรำอยู่บนหัวอกได้ตลอดวันจริง ๆ ครั้นมาถึงสมัยใดสมัยหนึ่ง คนประเภทนี้ ลืมอุดมคติของตนมากขึ้น เพ่งเล็งก็แต่ผลทางวัตถุมากขึ้น แม้จะมีการอยู่ดีกินดีมากขึ้น แต่ค่าในทางความเป็นปูชนียบุคคลนั้นลดถอยลงไป จนกระทั่งหมดความเป็นปูชนียบุคคลและเลยเป็นลูกจ้าง ซึ่งมันผิดความมุ่งหมายเดิมของคำว่า ราชา หรือผู้ที่ทำงานของพระราชา ซึ่งที่แท้เป็นปูชนียบุคคลประเภทหนึ่ง นี่แหละคือผลของการที่ถือเสียว่า "อุดมคติกินไม่ได้ เงินซื้ออะไรกินได้" ขอให้พวกเราทุกคน จงบูชาอุดมคติของคำว่าข้าราชการ อย่าหลงไปยึดถือสิ่งที่จะลดเราจากฐานะของปูชนียบุคคล ลงมาสู่ฐานะลูกจ้างอีกต่อไปเลย **ผู้ที่ไม่ทำความยินดีให้เกิดขึ้นในหัวใจของผู้อื่นนั้น หาใช่ข้าราชการไม่**

เรื่องที่จะต้องเอาใจใส่ต่อไปมีอยู่อีกว่า พระราชาทางฝ่ายโลก ก็ทำความยินดีปราโมทย์อย่างโลก ๆ ให้เกิดในหัวใจคน เช่นนอนไม่ต้องปิดประตูเรือนดังที่กล่าวมาแล้ว แต่ยังมีความยินดีอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งจำเป็นสำหรับคนทุกคนเหมือนกัน ได้แก่ความยินดีทางฝ่ายธรรม หรือฝ่ายวิญญาณ ถ้าท่านคนไหนไม่หนีวัดจนเกินไป เคยฟังเทศน์ฟังธรรมมาบ้างแล้ว ท่านคงจะเคยได้ยินคำว่า "ธรรมราชา" หรือ "พระธรรมราชา" มาบ้างแล้วเป็นแน่ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเรียกพระองค์เองว่า ธรรมราชาอยู่ทั่วไปในพระไตรปิฎก (*โดยเฉพาะ เช่นบาลีเสลสูตร มัชฌิมนิกาย ๑๓/๕๕๔*) ซึ่งหมายความว่าพระองค์ก็เป็นพระราชา แต่เป็น พระราชาทางฝ่ายธรรม ทำความยินดีให้เกิดขึ้นในหัวใจของสัตว์ตามทางธรรม ให้ได้ความสงบเย็นทั้งโลกนี้และโลกหน้า ชนิดที่เงินหรืออำนาจใด ๆ ทำให้ไม่ได้นั่นเอง และเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ทรงเป็นพระราชาด้วยเช่นนี้แล้ว ภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย เช่น อาตมาเป็นต้น ก็พลอยเป็นข้าราชการไปด้วย แต่เป็น **ข้าราชการของพระธรรมราชา มีหน้าที่ทำงานให้เกิดความยินดีในทางธรรมขึ้นในหัวใจของเพื่อนมนุษย์** โดยเฉพาะคือความมีหัวใจสูงด้วยการบังคับตัวเองเป็นต้น ดังที่กล่าวแล้ว ด้วยเหตุนี้แหละ อาตมาจึงถือโอกาสในฐานะที่ท่านทั้งหลาย กับอาตมาก็เป็นเพื่อนข้าราชการด้วยกัน กล่าวอะไรออกมาตรง ๆ โดยไม่ต้องเกรงใจกันจนตลอดเวลาที่ทำการเทศนาไว้นี้ ขอให้ท่านทั้งหลายถือเสมือนหนึ่งว่าเป็น การปรับทุกข์กันในบรรดาเพื่อนข้าราชการด้วย

กัน เพื่อกู้ฐานะของข้าราชการให้พ้นจากฐานะลูกจ้างขึ้นมาอยู่ในฐานะของ **ปูชนีย บุคคล** นั่นเอง คำพูดที่หนักเบาไปบ้างนั้น ล้วนแต่เกิดจากน้ำใสใจจริงที่หวังดี

ที่นี้อาตมาจะขอร้องให้ท่านทั้งหลาย นึกคิดดูต่อไปอย่างแยบคายอีกอันดับหนึ่ง คือคิดดูในข้อที่ว่า แม้ว่าท่านเป็นข้าราชการโดยตรงของรัฐบาลแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ส่วนอาตมาเป็นข้าราชการของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า แต่แล้วในที่สุด ทั้งอาตมาและท่านทั้งหลายล้วนแต่เป็น พุทธบริษัทของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยเหตุนี้แหละ ท่านทั้งหลายที่นั่งอยู่ที่นี่ทุกคนเป็น **ข้าราชการของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า** ด้วย แม้ไม่โดยตรง อย่างน้อยก็โดยอ้อม เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ท่านจะมีข้อแก้ตัวอะไร ในการที่ท่านจะไม่รับฟังความคิดเห็นส่วนตัวของอาตมา ในฐานะที่เราเป็นเพื่อนข้าราชการร่วมกัน และ ท่านจะมีข้อแก้ตัวอะไร ในการที่เมื่อท่านทั้งหลาย ก็เป็นข้าราชการของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่ด้วยอีกแผนกหนึ่งแล้ว ท่านจะไม่เชื่อฟังพระองค์ ซึ่งทรงมี**คำสั่งสอนล้วนแต่จะทำเราทั้งหลายให้หลุดจากฐานะของความเป็นลูกจ้าง ขึ้นไปสู่ฐานะของความเป็นปูชนียบุคคล** ดังกล่าวแล้ว ด้วยเหตุนี้แหละ เราทั้งหลายจะต้องทำการบังคับตัวเองอย่างเฉียบขาด เพราะคำสอนของพระองค์ทุก ๆ คำเป็นเช่นนั้น เราทั้งหลายต้องสวามิภักดิ์ต่อพระองค์ เป็นบริษัทของพระองค์ อย่าเผลอจนปล่อยให้ตกไปเป็นสมุนลูกน้องของปีศาจแห่งการตามใจตัวเองอีกเลย ปีศาจแห่งการตามใจตัวเองนี้ เขาเรียกว่ากิเลสบ้าง พญามารบ้าง ซาตานบ้าง และอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก แล้วการเป็นสมุนลูกน้องของสิ่งเหล่านี้ จะมีเกียรติที่ตรงไหน ทั้งหมดนี้ คือการปรับทุกข์และการแสดงความคิดเห็นส่วนตัวของอาตมากับบรรดาเพื่อนข้าราชการทั้งหลาย ด้วยเจตนาอันเป็นกุศลแท้จริง ขอจงได้รับไปพิจารณาดูด้วยความเห็นอกเห็นใจเถิด

ส่วนข้อสุดท้ายที่อาตมาจะกล่าวแก่ท่านทั้งหลายในวันนี้ ก็คือการเตือนย้ำว่า ของจริงจักยังคงเป็นของจริงอยู่เสมอ ไม่อาจเปลี่ยนเป็นของไม่จริงไปได้จนตลอดอนันตกาล ขอท่านทั้งหลายจงอย่าได้ลังเลในข้อนี้เลย และ **ของจริงที่เด็ดขาดที่สุด และจำเป็นที่เราทั้งหลายจะต้องยึดถือที่สุดนั้นก็คือ ความจริงข้อที่ว่า "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว"** นั่นเอง ทำดีต้องดี ทำชั่วต้องชั่ว เสมอไปจนตลอดกัลปาวสานหรือยิ่งกว่า

เป็นอย่างน้อย แต่มันมีข้อที่ทำให้เกิดการลังเล หรือเข้าใจผิดอยู่มากตรงที่ผลพลอยได้นี่เอง สิ่งที่อาตมาเรียกว่า ผลพลอยได้นี้ คือเงินทองชื่อเสียงเกียรติยศและลาภผลอื่น ๆ ที่เป็นวัตถุ ท่านอาจพิจารณาเห็นได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องเชื่อตามผู้อื่นว่า ความดีหรือความชั่ว นั้นมันไม่ใช่วัตถุ เช่นเงินเป็นต้น **ความดีมันมีอยู่แล้วในตัวการกระทำทางกาย วาจาใจ นั้นเอง พอสำเร็จ มันก็ดีเสร็จแล้วเหมือนกัน** เพราะมันดีอยู่ในตัวการกระทำนั้น จึงพอทำเสร็จมันก็ดีเสร็จแล้ว ทางฝ่าย **ทำชั่วก็เป็นอย่างเดียวกันอีก คือชั่วอยู่ในตัวการกระทำทางกาย วาจา ใจนั้นเอง พอทำเสร็จ มันก็ชั่วเสร็จแล้ว** มันเป็นของแน่นอนตายตัวเช่นนี้ อย่างไม่มีทางที่จะแปรผัน และท่านทั้งหลายก็ย่อมพิจารณาเห็นได้เองจริง ๆ **แต่ที่มันไม่แน่นอนและชวนให้ลังเลนั้น คือผลที่พลอยได้มาจากการกระทำนั้น ๆ เช่น เงินหรือชื่อเสียงเป็นต้น** ดังที่กล่าวมาแล้ว การทำดี ดีเสร็จแล้วตั้งแต่เมื่อทำเสร็จ แต่จะได้เงินด้วยหรือไม่ ได้ชื่อเสียงด้วยหรือไม่นี้มันไม่แน่ บางทีก็ได้ บางทีมันก็ไม่ได้ ท่านก็เห็นกันอยู่ทุกคนแล้ว การทำชั่วก็เหมือนกัน ชั่วเสร็จตั้งแต่เมื่อทำเสร็จ แต่จะได้เงินด้วยหรือไม่ มันไม่แน่ บางทีก็ได้ บางทีก็ไม่ได้ ตามที่ต้องการ บางทีก็ได้ชื่อเสียงด้วย ทั้งที่เป็นการทำผิดขนบธรรมเนียมพระเพณี หรือบัญญัติแห่งศาสนา แต่เผอิญมันไปตรงกับความนิยมของที่เหยียบย่ำขนบธรรมเนียมประเพณี หรือบทบัญญัติของศาสนาด้วยกันเข้า หรือบางทีได้ชื่อเสียงจากการทำชั่ว เพราะการปรากฏมันไปปรากฏอีกอย่างหนึ่ง ส่วนความชั่วนั้นถูกซ่อนเอาไว้ดังนี้ก็มี นี่ท่านจะเห็นได้ชัดเจนด้วยตนเองโดยไม่ต้องเชื่อตามคนอื่นอีกแล้ว ว่าผลพลอยได้จากการทำดีและทำชั่วที่เป็นเงินทองหรือชื่อเสียงนั้น มันไม่แน่ บางทีก็ได้ บางทีก็ไม่ได้ ทั้งจากการทำดีและทำชั่ว

แต่ที่นี้มันไปแน่นอนเด็ดขาดตามกฎธรรมชาติอันเดิมอยู่อีกว่า **ถ้าผลพลอยได้คือเงินเป็นต้นนั้น มันพลอยได้มาจากการทำดี ก็เป็นผลพลอยได้ที่ดี คือเป็น "เงินดี" ถ้าเงินอย่างเดียวกันนั้นแหละ เป็นผลพลอยได้มาจากการทำชั่ว มันก็เป็นผลพลอยได้ที่ชั่ว คือเป็น "เงินชั่ว"** มันจะต่างกันอย่างไร ขอให้ท่านทั้งหลายลองคิดดูต่อไปอีกนิดหนึ่ง ก็จะเห็นแจ้งด้วยตนเอง

เงินที่พลอยได้มาจากการทำดี เป็น– **"เงินดี"** นั้น ทำให้เจ้าของเงินเป็นคนดี เอามาเลี้ยงร่างกายก็เป็นร่างกายดี เลี้ยงเมียก็เป็นเมียดี เลี้ยงพ่อแม่ก็

ทำพ่อแม่ให้เป็นพ่อแม่ดี เอาไปบำรุงศาสนา ก็ทำให้ศาสนาบริสุทธิ์ และเจริญอย่างถูกต้องตามความประสงค์ของพระพุทธองค์ ตายแล้วก็ยังไปสวรรค์ **เงินดีมันทำให้ดีตลอด** เช่นนี้

ส่วนเงินพลอยได้ ที่ได้มาจากการทำชั่วและเป็น **"เงินชั่ว"** นั้นมันกลับตรงกันข้ามอย่างหน้าเป็นหลัง คือทำให้เจ้าของเงินเป็นคนชั่วเพราะเงินมันชั่ว เอาไปเลี้ยงร่างกายแม้อย่างถูกต้อง คือมิใช่เอาไปซื้อแม่โขง หรือสำมะเลเทเมาอย่างอื่น ฯลฯ มันก็ทำให้เป็นร่างกายชั่ว เลี้ยงลูก ก็ทำให้ลูกพลอยชั่วโดยไม่รู้สึก เลี้ยงเมียก็พลอยทำให้เมียมีส่วนชั่ว เลี้ยงพ่อแม่ที่แก่เฒ่า ก็พลอยทำให้พ่อแม่ชั่ว เอาไปทำบุญ ก็ทำให้ศาสนาพลอยเศร้าหมอง และเป็นที่ตั้งแห่งความดูหมิ่นของคนในศาสนาอื่น ตายแล้วก็ยังไปนรกกันทั้งพวก **เงินชั่วมันก็ชั่วตลอดสาย** เช่นนี้ แล้วมันจะมีทางสับสนปนเปกันอย่างไร ใครบ้างมีอานุภาพมาแก้ไขกฎอันนี้ แม้สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเอง ท่านก็ทรงรับว่า ไม่ทรงสามารถแก้ไขกฎอันนี้ คือกฎที่ว่า "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว" เพราะมันมิได้เป็นกฎที่พระองค์ทรงตั้งขึ้นเหมือนวินัยต่าง ๆ ซึ่งอาจแก้ไขได้ แต่มันเป็นกฎของความจริง กฎของธรรมชาติอันเด็ดขาด ซึ่งธรรมชาติเองก็ไม่สามารถแก้ไขได้อีกเลย ขอให้พวกเราทั้งหลายจงปราศจากการลังเลในข้อที่ว่า "ทำดี ดี ทำชั่ว ชั่ว" นี้โดยสิ้นเชิงเถิด สรุปความในข้อนี้อีกครั้งหนึ่งอย่างสั้น ๆ ว่า :-

ทำดี ดีเสร็จแล้วตั้งแต่เมื่อทำเสร็จ ทำชั่ว ก็ชั่วเสร็จแล้วตั้งแต่เมื่อทำเสร็จ ทั้งนี้เพราะว่า มันดีหรือชั่วอยู่แล้วในตัวการกระทำ ที่เรากระทำกันทั้งทางกาย วาจา และทางใจ ส่วนผลพลอยได้ที่เป็นเงินทองหรือชื่อเสียงนั้นมันไม่แน่ บางทีมันก็ได้ บางทีมันก็ไม่ได้ ทั้งฝ่ายการทำดีและทำชั่ว เพราะเหตุว่า มันเป็นเพียงผลพลอยได้ แต่มันไปแน่ดักอยู่ข้างหน้าอย่างเด็ดขาดอีกชั้นหนึ่งว่า ถ้าเงินนั้นพลอยได้มาจากการทำดีก็เป็นเงินดี ถ้าพลอยได้มาจากการทำชั่วก็เป็นเงินชั่ว ชื่อเสียงที่พลอยได้มาจากการทำดีก็เป็นชื่อเสียงแท้หรือบริสุทธิ์ ถ้าชื่อเสียงพลอยได้มาจากการทำชั่วก็เป็นชื่อเสียงเก๊ เงินดีทำให้เจ้าของเป็นคนดี ลูกเมียพ่อแม่ที่พลอยได้รับเลี้ยง ก็พลอยเป็นคนดี ทำศาสนาให้บริสุทธิ์และเจริญในเมื่อเอาไปบำรุงพระ

ศาสนา ตายแล้วก็ไปสวรรค์กันทั้งคณะ เงินชั่วนั้น ทำเจ้าของให้เป็น "ผีผู้สูบเลือดเพื่อนมนุษย์" เพราะเป็นเงินที่บีบบังคับเอามาจากเจ้าของที่ไม่ประสงค์จะให้ และได้มาโดยวิธีอันเร้นลับ ทำนองเดียวกับผีที่แอบสูบเลือดมนุษย์ เมื่อเอาไปเลี้ยงลูกเมียพ่อแม่ ก็พลอยทำให้กลายเป็นผีสูบเลือดมนุษย์กันทั้งพวก ทำศาสนาให้ถูกดูหมิ่นเมื่อเอาไปบำรุงศาสนา ตายแล้วก็ไปนรกกันทั้งคณะ (หรือพูดภาษาผี ก็ว่าทั้งโขยง) แล้วเราจะเอามาสับเปลี่ยนกันได้อย่างไร ทำดี ดีตลอดไปแต่ต้นจนอวสาน ทำชั่วก็ชั่วแต่ต้นจนตลอดอวสานโดยเด็ดขาดแน่นอนเสมอ

เมื่อเรามีความเชื่อมั่นเด็ดขาดลงไปว่า ของจริง ยังคงเป็นของจริงอยู่เสมอ จนตลอดอนันตกาลแล้ว เราจงพยายามชำระสะสางสิ่งที่ไม่ดี ถ้าหากมันมีอยู่ และพยายามทำแต่สิ่งที่ดีให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป จนถึงที่สุดแห่งความดี และลุถึงพระนิพพานได้ในที่สุด ขออย่าได้ถือเสียว่าอุดมคตินั้นกินไม่ได้ เงินซื้ออะไรกินได้ ที่แท้แล้ว **อุดมคตินั้นมันยิ่งกว่าสิ่งที่กินได้อย่างที่เปรียบกันไม่ได้เลย เพราะอย่างน้อยที่สุด อุดมคตินั่นแหละ จะอำนวยให้ซึ่งความเป็นมนุษย์อันถูกต้อง อำนวยให้ซึ่งความเป็นข้าราชการอันถูกต้อง และอยู่ในฐานะเป็นปูชนียบุคคลแทนฐานะแห่งการเป็นลูกจ้าง** อำนวยให้ซึ่งความเป็นพุทธบริษัทที่ถูกต้อง มีความสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้าเป็นรางวัล รวมทั้งอำนวยให้ซึ่งเงิน และชื่อเสียงอย่างเหลือหลาย และเป็นเงินดีชนิดที่จะไม่ทำเจ้าของให้กลายเป็นผีผู้สูบเลือดมนุษย์ไป

ในที่สุดนี้ ขอวิงวอนเพื่อนข้าราชการทั้งหลายว่า จงอย่าได้ประมาท จงตั้งอยู่ในเหตุผล จงยึดถือของจริง จงพยายามรักษาอุดมคติแห่งหน้าที่การงานของตนให้เกิดผลสมกับสมญาแห่งหน้าที่การงานนั้น ๆ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว **ไม่ต้องมีใครมาอ้างคุณพระรัตนตรัยแล้ว** อวยพรให้แก่ท่านเพื่อความสุขความเจริญของท่านดอก ท่านก็จะมีความสุขความเจริญอันสมบูรณ์แท้จริง **เพราะความดีที่ทำกันนั่นเป็นตัวพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เสียเองแล้ว คนสมัยนี้มัวแต่ อะไร ๆ ก็อ้างคุณพระรัตนตรัย แต่แล้วก็มีการกระทำที่ขบถต่อพระรัตนตรัย อย่างหน้ามือเป็นหลังมือ จึงได้รับแต่การโกลาหลวุ่นวาย เราเป็นพุทธบริษัทที่แท้จริง ต้องทำตามคำสอนของพระองค์ คือทำดีด้วยการยึดหลัก ทำดีได้ดี** แล้วจะต้องไปพึ่งขอพรจากใครทำไม ขอให้

ท่านคิดพึ่งตนเองตามคำสอนของพระองค์ แล้วเป็นผู้ไม่ประมาทอยู่ทุกเมื่อเถิด จะประสบสิ่งอันพึงปรารถนาแท้จริงโดยครบถ้วนเอง ด้วยเหตุนี้แล อาตมาจึงไม่อ้างคุณพระรัตนตรัย แล้วทำการอวยพรแก่ท่านทั้งหลายในที่นี้ ซึ่งล้วนแต่เป็นผู้ใหญ่ ได้ผ่านการศึกษามาเป็นอย่างดีแล้ว แต่อาตมาขอยืนยันในที่สุดเป็นเครื่องกันลืมแก่ท่านทั้งหลายว่า **ผลที่เราประสงค์จำนงหวังทั้งหมดนั้น จะเกิดเป็นผลสำเร็จขึ้นมาครบถ้วนก็ด้วยอำนาจที่เราทั้งหลาย คงมีความเชื่อและความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยไม่คืนคลาย นั้นแล**

ธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา ขอยุติไว้แต่เพียงเท่านี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

โรคภัยไข้เจ็บ

เบาหวาน

๑. โรคเบาหวานคืออะไร ?

คือโรคที่ร่างกายไม่สามารถใช้น้ำตาลให้เป็นพลังงานได้ น้ำตาลจึงคั่งในเลือดแล้วถูกขับออกมาในปัสสาวะ

๒. น้ำตาลในเลือดคืออะไร ?

เครื่องยนต์จะทำงานได้ต้องอาศัยไฟฟ้าและน้ำมัน เช่นเดียวกับการดำรงชีวิตของเซลล์อาศัยออกซิเจนและกลูโค้ส กลูโค้สมีความสำคัญที่สุดในการเปลี่ยนให้เป็นพลังงานของร่างกาย ร่างกายจึงมีการควบคุมอย่างละเอียดเกี่ยวกับการผลิต การเก็บสะสม การใช้ และการขับถ่าย

น้ำตาลในเลือดคือกลูโค้ส ซึ่งในคนปกติตอนก่อนอาหารเช้าจะมีอยู่ ๘๐—๑๐๐ มก. ต่อเลือด ๑๐๐ ล.ซม. ทั้งนี้โดยที่ร่างกายพยายามรักษาไว้ให้อยู่ในระดับนี้เสมอ เมื่อมีการเพิ่มของน้ำตาลในเลือด เช่นภายหลังรับประทานอาหาร ร่างกายก็จะรีบเปลี่ยนให้เป็นกลัยโคเจน

ปริมาณของน้ำตาลในร่างกายคนปรกติ
เปรียบเทียบกับคนที่เป็นโรคเบาหวาน

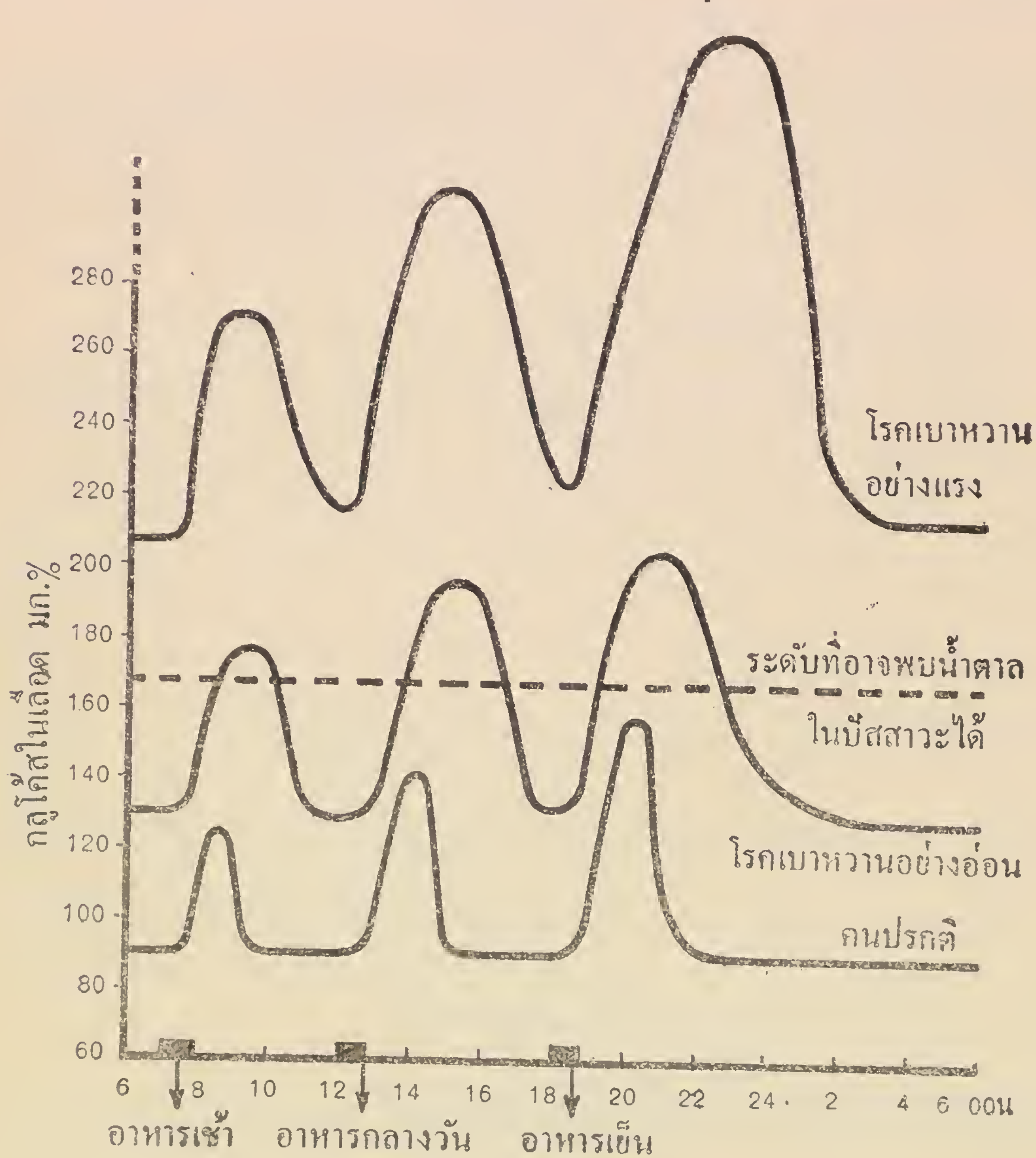
ส่วนต่าง ๆ	กลูโค้ส มก. %	
	ปรกติ	โรคเบาหวาน
เลือด	๘๐—๑๐๐	๑๐๐—๘๐๐
น้ำไขสันหลัง	๕๐—๘๐	๘๕—๔๐๐
ผิวหนัง	๕๐—๖๐	๑๐๐—๒๐๐
กล้ามเนื้อ	๒๕—๓๐	๔๐—๗๐

และไขมัน (โดยฮอร์โมนอินสุลิน) ในภาวะที่ตรงกันข้าม คือเมื่อน้ำตาลในเลือดเริ่มลดต่ำลง เช่นการขาดอาหาร หรือการออกกำลังกาย ร่างกายก็จะสลายกลัยโคเจนในตับ (โดยฮอร์โมนแอดเรนะลีนและกลูคากอน) กับเปลี่ยนโปรตีนและไขมัน (โดยโกรธฮอร์โมนและคอร์ติโซน)

ให้เป็นกลูโค้ส จึงช่วยให้ระดับน้ำตาลในเลือดคงที่อยู่ตลอดเวลา ภายใต้การควบคุมของฮอร์โมนดังกล่าว

ภาพแสดงการเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำตาล ในเลือดระหว่าง ๒๔ ชั่วโมง

๓. สาเหตุของโรคเบาหวาน

สาเหตุสำคัญของโรคนี้ คือการขาดฮอร์โมนอินสุลิน ซึ่งอาจเป็นมาแต่กำเนิด คือ เบต้าเซลล์ในตับอ่อนมีน้อยไป หรือเนื่องจากเหตุเสริมต่าง ๆ ที่ทำให้มีการใช้น้ำตาลมากอยู่นาน ๆ เป็นเหตุให้เบต้าเซลล์จำต้องทำงานหนัก เมื่อนาน ๆ เข้าเซลล์นี้ก็จะทนไม่ไหว เกิดการเสื่อมสมรรถภาพและตาย ดังที่พบบ่อย ๆ ในโรคอ้วน ในการตั้งครรภ์ และในรายที่เป็นโรคติดเชื้อต่าง ๆ

๔. คนเป็นโรคเบาหวานมีมากน้อยแค่ไหน ?

เท่าที่หลายประเทศได้ทำการสำรวจแล้ว พบว่ามีคนเป็นโรคเบาหวาน ๑—๓% หรือประมาณว่าทั่วโลกจะมีคนเป็นโรคเบาหวานอย่างน้อย ๖๐ ล้านคน และครึ่งหนึ่งของคนที่เป็นโรคนี้ไม่รู้ตัวว่าเป็น นอกจากนี้ได้คำนวณว่า ปีหนึ่ง ๆ จะมีผู้ป่วยเพิ่มขึ้นกว่า ๑ ล้านคน โรคนี้แปลกกว่าโรคอื่นก็คือเป็นโรคของคนที่กินดีอยู่ดีเกินไป (อ้วน) จึงไม่น่าประหลาดใจว่า คนสำคัญ ๆ ของโลกจำนวนมากเป็นโรคเบาหวานกัน

๕. สถิติอายุและเพศเมื่อเริ่มเป็นโรคเบาหวาน

อายุ ๐—๒๐ ปี	พบ ๑ รายต่อพลเมือง	๒,๐๐๐

๒๐–๔๐ ปี	พบ ๑ รายต่อพลเมือง	๑,๐๐๐
๔๐–๕๐ ปี	,, ,, ,,	๒๐๐
๕๐–๖๐ ปี	,, ,, ,,	๑๐๐
๖๐–๗๐ ปี	,, ,, ,,	๕๐

แสดงว่าโรคนี้พบได้บ่อยในผู้ใหญ่ เกี่ยวกับเรื่องเพศ พบว่า ๒ ใน ๓ ของผู้ป่วยเป็นผู้หญิง แต่ภายในอายุ ๒๕ ปีแรก สถิติไม่แตกต่างกันระหว่างหญิงกับชาย แต่หลังจากนี้ผู้หญิงจะมีโอกาสเป็นง่ายกว่า และปรากฏว่าระหว่างอายุ ๕๕-๖๔ ปี ผู้หญิงจะเป็นโรคนี้ได้ง่ายกว่าผู้ชายถึง ๒ เท่า

๖. จำนวนผู้ป่วยด้วยโรคเบาหวานเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เพราะ

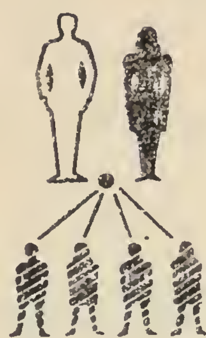
๑ โรคนี้เป็นกรรมพันธุ์

๒. คนอายุยืนขึ้น และโรคนี้มักเป็นกับคนอายุเกิน ๔๐ ปีขึ้นไป

๓. ผู้ป่วยด้วยโรคเบาหวานสมัยนี้อายุยืนยาวกว่าสมัยก่อน การค้นคว้าพบอินสุลินมาก

๔. การกินอยู่ดีขึ้นและคนออกแรงน้อยลง เป็นเหตุให้อ้วนและเป็นเบาหวานง่าย

๕. เพราะการเอาใจใส่ในการวิเคราะห์ จึงพบโรคเบาหวานที่เพิ่งเริ่มเป็น หรือเป็นอย่างอ่อน ๆ มากขึ้น

๗. กรรมพันธุ์

จากสถิติปรากฏว่า ถ้ามีญาติพี่น้องเป็นโรคเบาหวาน โอกาสที่จะเกิดเป็นโรคนี้มีมากกว่าคนธรรมดาถึง ๕ เท่า

☐ คนปรกติ

▨ พาหะ

■ คนเป็นโรคเบาหวาน

๘. โรคอ้วน

เป็นสาเหตุสำคัญยิ่งของโรคเบาหวาน โดยที่โรคนี้พบ ๘% ในคนผอม ๑๕% ในคนปรกติ และ ๗๗% ในคนอ้วน

โรคอ้วนนอกจากเป็นโรคเบาหวานง่ายแล้ว ยังตายง่ายอีกด้วยโดยที่พบว่า

ถ้าอ้วน	๕–๑๔%	ตายง่าย	๑.๕–๒	เท่า
	๑๕–๒๔%	ตายง่าย	๓.๒–๔	เท่า
	๒๕%+	ตายง่าย	๘.๓–๑๑	เท่า

เพราะฉะนั้นอย่าปล่อยตัวให้อ้วน โดยอย่าเป็นคนตะกละกินโดยเฉพาะคืออาหารไขมันและน้ำตาล

๙. ลักษณะที่บ่งและอาการสำคัญ ๆ ของโรคเบาหวาน

๑. มดตอมปัสสาวะ
๒. ปัสสาวะบ่อยและมาก
๓. กระหายน้ำและหิวบ่อย
๔. กินจุแต่ผอมลง (เมื่อเริ่มป่วยมักจะอ้วน)
๕. น้ำหนักลดลงและอ่อนเพลียอย่างมาก
๖. เป็นแผลหรือฝีง่าย และรักษาหายยาก
๗. คันตามผิวหนัง โดยเฉพาะตามบริเวณอวัยวะสืบพันธุ์
๘. ปวดเจ็บตามกล้ามเนื้อ ชาตามมือและเท้า และหมดความรู้สึกในทางเพศ
๙. ตามัว พร่า และต้องเปลี่ยนแว่นตาบ่อย ๆ
๑๐. บุตรมักมีน้ำหนักเกิน ๔,๑๐๐ กรัม (๙ ปอนด์)

หมายเหตุ ในรายที่เพิ่งเริ่มเป็นหรือเป็นอย่างอ่อน ๆ อาจยังไม่มีความผิดปรกติเหล่านี้เลยก็ได้

๑๐. ผลของโรคเบาหวานต่อการตั้งครรภ์

โรคเบาหวานเป็นสาเหตุสำคัญของการแท้งได้ถึง ๔๐–๕๐% ในรายที่ไม่ได้รับการรักษาที่ดี แต่แม้จะทราบล่วงหน้าและพยายามรักษาอย่างดีแล้ว อัตราตายของทารกก็ยังสูง ๑๕–๒๐% ดังสถิติ

	คนปรกติ %	คนเป็นโรคเบาหวาน %
โรคพิษแห่งครรภ์	๔.๔	๒๐.๐
แฝดน้ำ	๐.๓	๒๐.๔
เด็กไม่สมประกอบ	๐.๕	๒.๐

นอกจากนี้ปรากฏว่าถ้าเด็กไม่ตาย เมื่อคลอดน้ำหนักจะมากกว่าเด็กธรรมดามาก จึงมักจะต้องช่วยให้คลอดก่อนกำหนดดังสถิติ

	คนปรกติ %	โรคเบาหวาน %
เมื่อครรภ์ ๓๕ สัปดาห์น้ำหนักเด็ก ๓,๕๐๐ + ก.	๐	๒๙
,, ๔๐ ,, ,, ๔,๐๐๐ + ก.	๕.๑	๓๗
,, ๔๐ ,, ,, ๕,๐๐๐ + ก.	๐.๗	๒๓

๑๑. ผลของการตั้งครรภ์ต่อโรคเบาหวาน

การตั้งครรภ์เป็นสาเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดเป็นโรคเบาหวานขึ้นได้ เนื่องจากเมตะบอลิสม์ของร่างกายเพิ่มขึ้นมาก ฉะนั้นจึงพบได้บ่อย ๆ (๑:๓๐๐) และในผู้ที่เป็นโรคเบาหวานอยู่ก่อนแล้วเมื่อตั้งครรภ์ โรคแทรกซ้อนต่าง ๆ มักจะเกิดขึ้นได้โดยง่าย

๑๒. การปฏิบัติตนของผู้ป่วย

มีหลักสำคัญ ๓ ประการที่ต้องระลึกถึงอยู่เสมอคือ

๑. อาหาร

๒. การออกกำลังกาย

๓. ยา

๑๓. สาเหตุแห่งการตายในโรคเบาหวาน

ในสมัยก่อนการค้นพบอินสุลิน (พ.ศ. ๒๔๖๔) ผู้ป่วยจะมีอายุยืนยาวภายหลังที่เริ่มป่วยประมาณ ๑๐ ปี และมักจะตายด้วยภาวะกรดมากจนถึงกับหมดสติ (๖๔%) และวัณโรค (๕๐%) แต่ในสมัยปัจจุบันนี้ ถ้าพบผู้ป่วยในระยะแรก ๆ และได้รับการรักษาที่ถูกต้อง

จะมีอายุยืนยาวเช่นคนปรกติ และสามารถประกอบกิจการงานได้เช่นคนดี ๆ แต่ถ้าหากพบในระยะหลัง หรือได้รับการรักษาไม่ดีมักจะตายด้วยโรคของหลอดเลือดและหัวใจ(๗๕%)

๑๔. การป้องกันโรคเบาหวานเป็นเรื่องสำคัญที่สุดโดย

๑. รู้จักการกินอาหาร อย่าปล่อยตัวให้อ้วน เพราะ ๘๐-๙๐% ของผู้ป่วยมักจะอ้วนก่อนเป็นโรคนี้

๒. ต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ เมื่อพ่อแม่หรือญาติพี่น้องเป็นโรคเบาหวาน เพราะเป็นกรรมพันธุ์

๓. ต้องระมัดระวังเมื่อย่างสู่วัยรุ่น ในระยะตั้งครรภ์ ระยะหมดประจำเดือน และเมื่อมีโรคติดเชื้อต่าง ๆ

๔. ต้องระมัดระวังเมื่ออายุเกิน ๔๐ ปี และโดยเฉพาะสตรีเพศ

๕. การวิเคราะห์โรคนี้ได้แต่เนิ่น ๆ จะช่วยควบคุมและรักษาให้หายได้ง่าย

๑๕. ปัญหาสำหรับโรคเบาหวาน

หน้าที่ของแพทย์นอกจาก

๑. รักษาและควบคุมมิให้โรคลุกลามในรายที่เป็นแล้ว
๒. ยังมีหน้าที่ต้องสำรวจสุขภาพของประชนทั่วไป เพื่อหารายที่เริ่มเป็น หรือที่เป็นแล้วแต่ยังไม่ทราบ และ
๓. ให้ความรู้กับประชาชนในเรื่องนี้ เพื่อจะได้รู้จักป้องกันและคอยหมั่นตรวจตราอยู่เสมอ

โดยที่ยังมีคนเป็นโรคเบาหวานโดยไม่รู้ตัวอีกจำนวนมากและเริ่มเป็นใหม่ก็มีจำนวนไม่น้อย ทั้งการตรวจก็ง่ายและไม่หมดเปลือง ประโยชน์ของการตรวจเลือดและปัสสาวะทุก ๆ ๑–๒ ปี จึงเป็นสิ่งที่พึงปฏิบัติอย่างยิ่ง เพราะเมื่อตรวจพบได้แต่เนิ่น ๆ ก็จะสามารถควบคุมมิให้โรคดำเนินต่อไปได้ง่าย และท้ายที่สุดสมควรจะได้จัดตั้งสมาคมโรคเบาหวานขึ้นในเมืองไทย เพื่อจะได้มีการสังสรรค์กันบ่อย ๆ ระหว่างแพทย์ ผู้ป่วยและประชาชนทั่วไป รวมทั้งจะได้ช่วยกันณรงค์โรคเบาหวานให้ลดน้อยลงไปด้วย

คู่มือสำหรับผู้ป่วยด้วยโรคเบาหวาน

หลักการสำคัญเมื่อทราบว่าเป็นโรคนี้คือ ให้รีบปรึกษาแพทย์เพื่อรับคำแนะนำในการรักษาให้ทันการและถูกวิธี อนึ่งในการรักษาที่จะได้ผลดีนี้ มิได้ขึ้นกับแพทย์ฝ่ายเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความร่วมมือของผู้ป่วยด้วย

จุดมุ่งหมายในการรักษา

๑. ให้ผู้ป่วยมีสุขภาพดี แข็งแรง และทำการงานได้เช่นคนปรกติ

๒. ป้องกันและหยุดยั้งการดำเนินของโรคที่จะนำไปสู่ความรุนแรง

๓. ป้องกันหรือบรรเทาโรคแทรกซ้อนที่มักเกิดขึ้นในระยะท้ายของโรค

การควบคุมที่ได้ผลดีนั้น สมาคมโรคเบาหวานของอเมริกาสรุปไว้ดังนี้คือ ปราศจากอาการอยู่ในสภาพสมบูรณ์ และน้ำหนักตัวปรกติ ไม่มีน้ำตาลหรือสารคีโตนในปัสสาวะ ระดับน้ำตาลในเลือดไม่เกิน ๑๐๐ มก.% ตอนก่อนอาหารเช้าหรือไม่เกิน ๑๕๐ มก.% ภายหลังอาหาร

ความร่วมมือของผู้ป่วย จัดว่าเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง โดยที่โรคนี้เป็นโรคเรื้อรังและสามารถควบคุมมิให้รุนแรงขึ้นได้ ฉะนั้นผู้ป่วยจึงควรจะได้ทราบและปฏิบัติตามดังต่อไปนี้

การตรวจปัสสาวะด้วยตนเอง ปัสสาวะที่จะใช้ตรวจนั้น ในขั้นต้นให้ถ่ายทิ้งเสียก่อน แล้วจึงเก็บใหม่ภายหลัง ๑๐–๓๐ นาที ทั้งนี้เพื่อจะได้ทราบถึงปริมาณของน้ำตาลในเลือดระยะนั้น ส่วนเวลาที่จะตรวจย่อมแล้วแต่ความประสงค์ คือผู้ป่วยที่ฉีดอินสุลิน ก็ตรวจก่อนอาหารทั้งสามมื้อและก่อนนอนด้วย จดวันที่และเวลาไว้ เพื่อประโยชน์ในการที่แพทย์จะได้สั่งให้เพิ่มหรือลดขนาดยา สำหรับผู้ที่ใช้ยารับประทาน ควรตรวจอย่างน้อยวันละ ๒ ครั้งตอนก่อนอาหารเช้าและก่อนนอน ส่วนในการที่ใคร่จะรู้ว่าการรักษาที่ใช้อยู่นั้นเหมาะสมหรือไม่ ควรใช้ปัสสาวะที่ถ่ายภายหลังรับประทานอาหารแล้ว ๒ ชั่วโมง

ก. การตรวจน้ำตาลโดยใช้น้ำยาเบเนดิคท์ จัดว่าเป็นวิธีที่ประหยัดและเชื่อถือได้มากกว่าวิธีอื่น ๆ กระทำดังนี้ คือ

๑. ใส่ปัสสาวะ ๗ หยดในหลอดแก้วทนไฟ และใส่น้ำยาเบเนดิคท์ ๑ ช้อนชา (๕ ล. ซม.)

๒. ต้มน้ำในหม้อให้เดือดก่อน แล้วจึงจุ่มหลอดแก้วลงในน้ำเดือดนาน ๕ นาที หรือจะเผาหลอดแก้วโดยตรงด้วยตะเกียงแอลกอฮอล์ให้เดือดนาน ๒ นาทีก็ได้ แล้วดูสีของน้ำยา ถ้าเป็นสีน้ำเงินแสดงว่าไม่มีน้ำตาล ถ้าเปลี่ยนเป็นสีเขียวแสดงว่ามีน้ำตาล ๑+ สีเหลือง ๒+ สีส้ม ๓+ และสีแสด ๔+

ข. การตรวจน้ำตาลโดยใช้ยาเม็ดคลินิเทสต์ ใส่ปัสสาวะ ๕ หยดกับน้ำ ๑๐ หยดลงในหลอดแก้ว แล้วใส่ยาเม็ดคลินิเทสต์ ๑ เม็ด คอยจนฟองหมดแล้วจึงดูสี ถ้าได้สีน้ำเงินแสดงว่าไม่มีน้ำตาล ถ้าเป็นสีเขียว เหลือง หรือแสด แสดงว่ามีน้ำตาลจากน้อยถึงมากตามลำดับ

ยาเม็ดที่นำมาใช้นี้ต้องเป็นยาใหม่ ถ้าเก่าจนมีสีฟ้าด่างบนเม็ดยาแสดงว่าเสื่อมคุณภาพแล้ว การเก็บควรใส่ขวดปิดจุกให้แน่นเพื่อกันความชื้น และควรเก็บไว้ในที่ ๆ เย็น

ผลการตรวจปัสสาวะไม่ว่าด้วยวิธีใด ถ้าปรากฏว่ามีน้ำตาล ๔+ ก็ให้ตรวจหาแอซีโตนในปัสสาวะด้วย

ค. การตรวจแอซีโตน แอซีโตนเป็นสารคีโตน ซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อโรคเบาหวานเข้าขั้นรุนแรง ฉะนั้นในรายที่ตรวจพบน้ำตาลในปัสสาวะมากก็ดี ในภาวะที่มีไข้หรือการอักเสบก็ดี หรือเมื่อเปลี่ยนจากยาฉีดมาใช้ยารับประทาน จึงควรตรวจแอซีโตนด้วย โดยหยดปัสสาวะ ๑ หยดลงบนยาเม็ดแอซีเทสต์ ถ้ามีสีม่วงอ่อนค่อย ๆ เกิดขึ้นช้า ๆ แสดงว่ามีแอซีโตนแต่เพียงเล็กน้อย ถ้าได้สีม่วงแก่เกิดขึ้นทันทีแสดงว่ามีแอซีโตนมาก

การปฏิบัติตนของผู้ป่วย มีหลักสำคัญ ๓ ประการที่ต้องระลึกถึงอยู่เสมอคือ

๑. อาหาร

๒. การออกกำลังกาย

๓. ยา

การควบคุมเรื่องอาหาร ผู้ที่ควรได้รับการควบคุมในเรื่องอาหารคือ

๑. รายที่อยู่ในระยะแรก ๆ ของโรค หรือรายที่ตรวจพบว่าเริ่มเป็นใหม่ ๆ

๒. รายที่เป็นโรคเบาหวานควบกับโรคอ้วน

ผู้ป่วยเหล่านี้ถ้าได้ควบคุมเรื่องอาหารให้ดีแล้ว อาจไม่จำเป็นต้องใช้ยา และในผู้ป่วยที่อ้วน เมื่อควบคุมให้น้ำหนักลด น้ำตาลในเลือดก็มักจะลดลงได้เอง ตามสถิติปรากฏ

ว่า กว่าครึ่งของผู้ป่วยจัดอยู่ในสองพวกนี้ ส่วนรายที่จำเป็นต้องใช้ยาก็เพราะมีเหตุอื่นอยู่ด้วย การควบคุมอาหารเพียงอย่างเดียวจึงไม่พอ

ประโยชน์ที่ได้จากการควบคุมอาหาร

๑. ถ้าปฏิบัติได้ ก็ไม่จำเป็นต้องใช้ยา

๒. ช่วยหยุดยั้งการดำเนินของโรคได้ โดยเฉพาะในรายที่อ้วนยิ่งได้ผลดีมาก

๓. สะดวกในการปฏิบัติ เพราะไม่ต้องห่วงเรื่องช็อคหรือพิษจากยา

ในเด็กและผู้ที่อยู่ในวัยรุ่น จำต้องระวังในการจัดอาหารให้เหมาะกับความต้องการของร่างกาย ในการเจริญเติบโตและความสมบูรณ์ ส่วนในผู้ใหญ่หรือผู้สูงอายุก็ให้ลดอาหารจำพวกแป้งและน้ำตาล โดยเพิ่มโปรทีนและผักเพื่อชดเชย

อาหารที่กำหนดให้ ปริมาณอาหารที่ร่างกายควรได้รับในวันหนึ่ง ๆ สำหรับผู้ที่ทำงานเบาคือ ๓๐ แคลอรี่ต่อกิโลกรัมของน้ำหนักตัว ส่วนผู้ที่ต้องออกแรงมากจำเป็นต้องได้รับเพิ่มขึ้นเป็น ๓๕–๔๐ แคลอรี่โดยแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

โปรทีน ๑.๐-๑.๕ ก. ต่อ กก. ของน้ำหนักตัว

ไขมัน ๑ ก. ต่อ กก.

คาร์โบฮัยเดรต (แป้งและน้ำตาล) ให้จนครบแคลอรี่ที่ต้องการ คือในคนที่หนัก ๖๐ กก. ควรได้คาร์โบฮัยเดรต ๒๕๐–๔๐๐ ก. สุดแล้วแต่งานที่ต้องออกแรงน้อยหรือมาก

คาร์โบฮัยเดรตและโปรทีน ๑ ก. ให้พลังงาน ๔ แคลอรี่ ส่วนไขมัน ๑ ก. ให้ ๙ แคลอรี่ การควบคุมอาหารก็คือ พยายามลดคาร์โบฮัยเดรตให้เหลือเพียง ๑๕๐–๒๐๐ ก. ต่อวันเท่านั้น อนึ่ง ผู้ที่เป็นโรคเบาหวานมักจะมีระดับไขมันในเลือดสูง จึงควรจำกัดไขมันด้วย โดยเฉพาะคือไขมันจากสัตว์ (ยกเว้น ปลา เป็ด ไก่) โดยที่มีกรดไขมันชนิดอิ่มตัวอยู่มาก แต่แนะให้กินไขมันจากพืช (ยกเว้นน้ำมันมะพร้าว) แทน

อย่างไรก็ดี การที่จะคำนวณหรือชั่งอาหารแต่ละประเภทให้ใกล้เคียงกับความต้องการ เป็นเรื่องที่ปฏิบัติได้ยาก จึงเพียงแต่ให้สังวรและพยายามลดอาหารพวกข้าว ของหวาน และไขมันลง ก็นับว่าเป็นการดีมากแล้ว

ข้าวสุกนึ่งเต็มถ้วยขนาดจุหนึ่งถ้วยตวงที่ใช้ทำขนมจะใช้ข้าวสารประมาณ ๔๙ ก. และเป็นข้าวสุกหนักราว ๑๒๐ ก. ซึ่งให้คาร์โบฮัยเดรต ๔๐ ก. ฉะนั้น ถ้ารับประทานข้าววันละ ๕ ถ้วยดังกล่าว จะได้คาร์โบฮัยเดรต ๒๐๐ ก. ซึ่งรู้สึกว่ากำลังพอเหมาะกับผู้ป่วย

การออกกำลังกาย การออกกำลังกายจะช่วยให้ร่างกายใช้น้ำตาลมากขึ้น ทำให้ระดับน้ำตาลในเลือดลดลง ฉะนั้นผู้ป่วยอาจไม่จำเป็นต้องใช้ยาหรือที่เคยใช้อยู่ก็อาจลดขนาดของยาลงได้มากยิ่งในรายที่ผู้ป่วยเป็นโรคอ้วน การออกกำลังกายจะช่วยลดน้ำหนักลงได้มาก และช่วยให้การไหลเวียนของเลือดดีขึ้นด้วย

การออกกำลังกายนี้ ผู้ป่วยอาจเลือกได้ตามถนัดทุกอย่างเช่นบุคคลธรรมดา แต่อย่าให้ถึงกับเหน็ดเหนื่อยจนเกินไปเท่านั้น มีหลักอยู่ว่า ควรกระทำให้สม่ำเสมอเท่า ๆ กันทุกวัน และในเวลาเดียวกันด้วย เนื่องจากการรับรับประทานอาหารก็ดี การออกกำลังกายก็ดีจำต้องได้สมดุลย์กันกับขนาดของยาที่ให้ มิฉะนั้นอาจเกิดภาวะที่น้ำตาลในเลือดลดต่ำเกินไปจนถึงกับเกิดการช็อคขึ้นได้

การรักษาด้วยยารับประทาน ยานี้มีมาประมาณ ๙ ปีแล้ว และมีอยู่หลายชนิด การที่จะใช้ยาชนิดใดและขนาดเท่าใด ควรให้อยู่ในดุลยพินิจของแพทย์ เพราะเป็นยาอันตราย คือถ้ารับประทานมากเกินไปก็จะเกิดภาวะที่น้ำตาลในเลือดต่ำจนถึงกับช็อคและตายได้ แต่ถ้ารับประทานน้อยเกินไปก็จะไม่ได้ผลดีเต็มที่ และการจะรับประทานยานี้ครั้งเดียวหรือหลายครั้งต่อวันนั้นย่อมสุดแต่ชนิดของยาที่ใช้มีฤทธิ์อยู่นานเท่าใด

รายที่ควรใช้ยารับประทาน

๑. รายที่ควบคุมเรื่องอาหาร และการออกกำลังแล้วยังไม่ได้ผล
๒. รายที่เริ่มเป็นโรคเมื่ออายุเกิน ๔๐ ปีแล้ว
๓. รายที่เพิ่งเริ่มเป็นใหม่ ๆ และเป็นชนิดที่ไม่รุนแรง

รายที่ไม่ควรใช้ยารับประทานแต่ควรใช้ยาฉีด

๑. เป็นโรคเบาหวานชนิดรุนแรง
๒. รายที่เริ่มเป็นแต่อายุน้อย
๓. เมื่อมีสารคีโตนในปัสสาวะ หรือเมื่อรับประทานยาแล้วเกิดสารคีโตน
๔. เมื่อมีแผลเรื้อรัง มีอาการอักเสบ หรือในรายที่จะต้องทำการผ่าตัด

พิษจากยา อาการพิษที่อาจเกิดขึ้นได้คือ รู้สึกร้อนผ่าวที่หน้าและคอเมื่อดื่มเหล้า ส่วนอันตรายจากการแพ้อย่างอื่นมักจะไม่เกิดขึ้นถ้าได้อยู่ในความควบคุมดูแลของแพทย์

เหตุที่ใช้ยาไม่ได้ผล

๑. เลือกใช้ในรายที่ไม่เหมาะ

๒. ขนาดของยาที่ให้ไม่พอ

๓. การควบคุมเรื่องอาหารและการออกกำลังไม่สม่ำเสมอ

๔. มีโรคแทรกเกิดขึ้น เช่นมีไข้ การอักเสบ หรือเมื่อมีความกดดันต่อร่างกายและจิตใจ เช่นการตั้งครรภ์ การผ่าตัด เป็นต้น

ข้อที่พึงระลึกถึงเกี่ยวกับการใช้ยา พึงทราบว่า ยารับประทานนี้แม้จะได้เพิ่มปริมาณขึ้นอีกเท่าตัวของขนาดที่ได้ผลดีอยู่แล้ว ก็หาได้เพิ่มสมรรถภาพของยาให้มากขึ้นไม่ นี่เป็นข้อที่แตกต่างกับอินสุลิน จึงควรสังวรในการเพิ่มปริมาณยาจนเกินขนาดถึงกับเกิดเป็นพิษขึ้นได้เช่นแร็ตตินอนหรืออารโตซินไม่ควรรับประทานเกินวันละ ๖ เม็ดไดอาบินีสไม่ควรเกินวันละ ๒ เม็ดเป็นต้น

การรักษาด้วยยาฉีดอินสุลิน โดยที่อินสุลินใช้รับประทานไม่ได้ผล จึงจำต้องใช้ฉีด และยานี้มีฤทธิ์แรงมากจึงจำต้องระวัง ที่นิยมใช้กันมีอยู่หลายชนิด อาจแบ่งออกได้เป็น ๓ พวกคือ

๑. พวกที่ออกฤทธิ์เร็วและสั้นเรียกอินสุลินธรรมดา เป็นน้ำใสออกฤทธิ์ในครึ่งถึงหนึ่งชั่วโมงและคงอยู่นาน ๖–๘ ชั่วโมง ฉะนั้นในวันหนึ่ง ๆ อาจต้องฉีดหลายครั้งก็ได้

๒. พวกที่ออกฤทธิ์ช้าปานกลาง ได้แก่เอ็นพีเอช และเลนเต้ออกฤทธิ์ใน ๓ ชั่วโมง ฤทธิ์สูงสุด ๘–๑๖ ชั่วโมง และอยู่นาน ๒๔ ชั่วโมง

๓. พวกที่ออกฤทธิ์ช้ามาก ได้แก่โปรตามินซิงค์อินสุลินหรือเรียกย่อ ๆ ว่าพีแซ็ดไอ เริ่มออกฤทธิ์ใน ๕–๖ ชั่วโมง ฤทธิ์สูงสุด ๑๔–๑๘ ชั่วโมง และคงอยู่นานถึง ๓๒ ชั่วโมง

ในรายที่ต้องการฉีดอินสุลิน ๒ ชนิดพร้อมกัน คือทั้งออกฤทธิ์เร็วและช้า ต้องดูดชนิดออกฤทธิ์เร็วจากขวดก่อน แล้วจึงดูดชนิดที่ออกฤทธิ์ช้า

ยาฉีดนี้มักทำขาย ๒ ขนาด คือ ๔๐ กับ ๘๐ หน่วย ต่อ ล. ซม. ไม่ว่าจะเป็นชนิดออกฤทธิ์เร็วหรือช้า ผู้ที่จะฉีดอินสุลินจึงจำต้องดูให้แน่เสียก่อน และจะต้องปฏิบัติตามที่แพทย์สั่งโดยเคร่งครัด ว่าให้ใช้ชนิดใดและให้ฉีดกี่ครั้ง อย่าเปลี่ยนชนิดโดยมิได้ปรึกษาแพทย์ก่อนเป็นอันขาด

การฉีดอินสุลิน ผู้ป่วยจำต้องเรียนรู้วิธีทำความสะอาดเครื่องมือและเทคนิคในการฉีดเสียก่อน เพื่อสามารถทำการฉีดตนเองได้โดยถูกต้อง การฉีดมักฉีดครั้งเดียวตอนก่อนอาหารเช้า ๑๕-๓๐ นาที ก่อนที่จะดูดยาจากขวดจำต้องอ่านสลากให้แน่ว่าเป็นชนิดไหนและขนาดเท่าใด ถ้าเป็นชนิดออกฤทธิ์ช้าซึ่งเป็นน้ำขุ่น ต้องคลึงขวดในมือเพื่อให้น้ำยาเข้ากันดีเสียก่อน ยาฉีดนี้ต้องเก็บไว้ในตู้เย็นเสมอ

การทำความสะอาดกระบอกและเข็มฉีด ทำโดยการต้มในหม้อน้ำเดือดประมาณ ๑๐ นาที ปล่อยให้น้ำเย็นลงพอควรแล้วใช้ปากคีบจับกระบอกและเข็มฉีดยาขึ้นมา โดยระวังอย่าให้เข็มซึ่งปราศจากเชื้อโรคแล้วนี้ถูกต้องกับสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นอันขาด เมื่อสวมเข็มกับกระบอกแน่นดีแล้ว ไล่น้ำในกระบอกออกให้หมด โดยดึงหลอดแก้วชั้นใน (ลูกสูบ) เข้าออกหลาย ๆ ครั้ง ก่อนที่จะดูดยาจากขวด จำต้องให้มีอากาศในกระบอกฉีดเท่าปริมาตรของยาที่จะดูดออกมา และต้องทำความสะอาดจุกยางด้วย ๗๐% เอธิลแอลกอฮอล์เสียก่อน ฉีดเข้าไปในขวดแล้วดูดยาออกมาตามปริมาณที่ต้องการ ทาผิวหนังบริเวณที่จะฉีดด้วยแอลกอฮอล์รอสักครู่พอให้แอลกอฮอล์ระเหยแห้ง แล้วใช้มือซ้ายจับผิวหนังขึ้น ใช้มือขวาจับกระบอกฉีดแทงเข้าไปใต้ผิวหนัง ระวังอย่าปักเข็มลึกจนเข้ากล้ามเนื้อหรือหลอดเลือด ถ้าหากเข้าหลอดเลือดก็จะทราบได้โดยมีเลือดไหลเข้ามาในกระบอก ก็ให้รีบดึงเข็มออกเสีย กับต้องระวังอย่าฉีดตื้นเกินไป เพราะถ้าหากฉีดเข้าไปภายในหนัง ก็จะทำให้หนังมีอาการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้ เมื่อฉีดเสร็จแล้ว ควรคลึงบริเวณที่ฉีดด้วยสำลีชุบแอลกอฮอล์สักครู่เพื่อช่วยให้ยากระจายและดูดซึมได้ดี

บริเวณที่ใช้ฉีด ที่ ๆ ควรฉีดมีอยู่ ๓ แห่งด้วยกัน คือ บริเวณโคนขา ต้นแขน และหน้าท้อง ตำแหน่งฉีดนี้ต้องเปลี่ยนที่ทุกครั้งเพื่อกันมิให้บริเวณนั้นแข็งเป็นไต ที่ๆสะดวกที่สุดในการฉีดยาด้วยตนเองคือที่โคนขา และควรฉีดให้เป็นแนวเรียงกันห่างจากจุดเดิมราว ๑½ นิ้ว ในแนวหนึ่ง ๆ สามารถฉีดได้ถึง ๗ ครั้ง

ภาพแสดงตำแหน่งฉีดอินสุลินที่โคนขา

การเป็นเบาหวานมากจนเลือดเป็นพิษ และเกิดอาการหมดสติ

ถ้าผู้ป่วยมีอาการหรือตรวจปัสสาวะพบแอซีโตนจำนวนมาก แสดงถึงสัญญาณอันตราย อาการที่พบเพียงอย่างหนึ่งอย่างใดถือว่ายังไม่รุนแรง แต่ถ้าพบกลุ่มของอาการเหล่านี้จึงจะถือว่าสำคัญคือ

๑. อ่อนเพลีย เบื่ออาหาร

๒. คลื่นไส้ อาเจียน

๓. ปวดท้อง ปวดสันหลัง หรือปวดตามตัวทั่ว ๆ ไป

๔. ผิวหนัง ปาก และลิ้นแห้ง กระหายน้ำมาก

๕. มีอาการหอบ คือหายใจเร็วและลึก

๖. เมื่อมีอาการกระสับกระส่าย หรือซึม จนถึงกับหมดสติ

เมื่อมีผู้ป่วยหรือญาติเห็นอาการผิดปรกติดังกล่าว ควรปฏิบัติดังนี้คือ

๑. รีบรายงานให้แพทย์ทราบ

๒. ให้นอนในที่ ๆ อากาศโปร่ง

๓. ให้ดื่มน้ำอุ่นที่ไม่มีน้ำตาลบ่อย ๆ

๔. ถ้าแพทย์มาช้า ให้ฉีดอินสุลินธรรมดาเข้าใต้ผิวหนัง ๒๐ หน่วยทันที แล้วตรวจปัสสาวะทุก ๒ ชั่วโมง ถ้าหากยังมีน้ำตาลและแอซีโตนมาก ก็ให้ฉีดอินสุลินธรรมดาต่อไปอีกครั้งละ ๑๐–๑๕ หน่วย จนกว่าแอซีโตนกับน้ำตาลจะลดลง จดจำนวนยาและเวลาที่ฉีดไว้ทุกครั้ง เพื่อแจ้งให้แพทย์ทราบ

สำหรับผู้ป่วยที่ไม่มีแพทย์ประจำ ให้รีบนำไปโรงพยาบาลโดยด่วน

การเป็นพิษอันเกิดจากกรดคั่ง (แอซิโดสิส) นี้มักมีสาเหตุจาก

๑. ผู้ป่วยลืมฉีดยาตามกำหนด หรือฉีดขนาดน้อยเกินไป

๒. รับประทานอาหารมากเกินไป หรือออกกำลังน้อยไป

๓. มีอาการอักเสบเกิดขึ้น หรือมีไข้

๔. มีภาวะตึงเครียดทางจิตใจ

๕. เกิดการบาดเจ็บจากอุบัติเหตุ หรือทำการผ่าตัด

การวินิจฉัยแยกอาการหมดสติที่เกิดจากการมีน้ำตาลในเลือดมากและน้อย ผู้ป่วยพึงจำใส่ใจไว้ว่า อาการหมดสตินี้เกิดขึ้นได้ทั้งจากการมีน้ำตาลในเลือดมากเกินไป จนถึงกับมีการ

คั่งของกรด (พวกสารคีโตน) หรือจากการที่มีน้ำตาลในเลือดน้อยเกินไป อันเป็นผลจากการฉีดหรือรับประทานยามากไป และโดยที่ทั้งสาเหตุก็ดี การรักษาก็ดี เป็นเรื่องที่ตรงกันข้าม ผู้ป่วยจึงควรทราบถึงความแตกต่างระหว่างอาการที่เกิดขึ้นในกรณีทั้งสองนี้ให้ดี

อาการซึ่งเกิดจากการมีน้ำตาลในเลือดน้อยกว่าปรกติเรียก "อินสุลินรีแอ็คชั่น" หรือ "ปฏิกิริยาต่ออินสุลิน" โดยที่เป็นผลของการฉีดอินสุลินในกรณีเหล่านี้

๑. ฉีดอินสุลินมากเกินไป

๒. รับประทานอาหารน้อยเกินไป หรือรับประทานช้าไปภายหลังฉีดอินสุนลินแล้ว

๓. ออกกำลังกายมากเกินไป หรือทำงานหนักกว่าที่เคย

๔. ท้องเสีย

ในรายเช่นนี้ เมื่อตรวจปัสสาวะจะไม่พบน้ำตาลหรือแอซีโตน

ส่วนอาการหมดสติอันเกิดจากการที่ระดับน้ำตาลในเลือดต่ำจะมีอาการคล้ายคนเมาเหล้าคือ

๑. หิวและใจสั่น

๒. เพลีย มึนงง วิงเวียน ปวดศีรษะ

๓. เหงื่อออกมาก

๔. มือสั่น ตามัว ปากชายิบ ๆ และในที่สุดจะชักโดยไม่รู้สึกตัว

ข้อพึงสังวรคือ อาการเหล่านี้มักจะเกิดขึ้นในระยะที่อินสุลินออกฤทธิ์สูงสุดเต็มที่ คือถ้าฉีดอินสุลินธรรมดา ก็จะเกิดอาการภายหลังฉีด ๓–๔ ชั่วโมง หรือก่อนอาหารมื้อต่อไป ถ้าฉีดเอ็นพีเอชจะเกิดตอนเย็นหรือค่ำ และถ้าฉีดพีแซดไอก็มักเกิดตอนเช้ามืด

การแก้ไขคือให้รีบรับประทานของหวาน เช่นทอฟฟี่ น้ำตาลหรือน้ำหวาน โดยทันทีทันใดเมื่อเริ่มมีอาการ แล้วรีบตรวจปัสสาวะดูน้ำตาล ถ้ารับประทานไม่ได้ ก็จำต้องได้รับการฉีดกลูโคสเข้าหลอดเลือดโดยด่วน การรักษาช้าไปเพียงเล็กน้อย ก็จะเป็นเหตุให้ถึงกับตายได้โดยง่าย

ฉะนั้น เพื่อความไม่ประมาทของผู้ป่วยด้วยโรคเบาหวาน ที่ได้รับการฉีดอินสุลินหรือรับประทานยา จะต้องมีทอฟฟี่หรือน้ำตาลก้อนกับบัตรประจำตัวติดกระเป๋าไว้เสมอ ซึ่งในบัตรนั้นมีข้อความดังนี้

ด้านหน้า

บัตรประจำตัวผู้ป่วยเบาหวาน

ชื่อ..

โทร. ....บ้านเลขที่...........

ข้าพเจ้าเป็นเบาหวาน ถ้าท่านพบข้าพเจ้าอยู่ในสภาพคล้ายคนเมาเหล้า กรุณาให้ข้าพเจ้ากินน้ำตาลหรือน้ำหวานทันที และช่วยนำส่งโรงพยาบาลหรือแพทย์ใกล้เคียงโดยด่วน ขอบคุณ

ด้านหลัง

ข้าพเจ้าฉีดอินสุลินชนิด....................

...............หน่วย ก่อนอาหารเช้า

ชื่อแพทย์ผู้รักษา..................................

โทร. ....บ้านเลขที่.................

โรงพยาบาล หรือคลีนิค.......................

โทร. ....

การระวังรักษาเท้า โรคแทรกที่สำคัญของเบาหวานก็คือถ้าเกิดเป็นแผลหรือฝีขึ้นแม้แต่เพียงเล็กน้อย แผลจะหายยากและมักจะลุกลามเช่นเกิดเป็นฝีฝักบัวเป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากการที่หลอดเลือดตีบ เลือดจึงไปหล่อเลี้ยงผิวหนังไม่ดี และเนื่องจากเนื้อหนังของผู้ป่วยมีน้ำตาลอยู่มาก จึงช่วยให้เชื้อโรคเจริญได้ดี อวัยวะที่มักพบว่าเกิดเป็นแผลลุกลามจนกระทั่งเนื้อตาย (แก็งกรีน) ได้บ่อยที่สุดคือเท้า จึงจำต้องระวังเป็นพิเศษดังนี้

๑. ล้างเท้าให้สะอาดด้วยน้ำกับสบู่ทุกวัน เช็ดเท้าให้แห้งแล้วใช้แป้งโรย

๒. สวมถุงเท้าที่สะอาดและไม่มีรอยตะเข็บกดเนื้อ

๓. ใช้รองเท้าที่พอเหมาะ นุ่ม และไม่บีบเท้า ถ้าจำเป็นต้องเปลี่ยนรองเท้าใหม่ควรใส่ไม่เกินวันละ ๑ ชั่วโมงสักหนึ่งสัปดาห์เพื่อให้ชินเสียก่อน

๔. ถ้าเกิดเป็นตุ่มตาปลาหรือหูดขึ้นที่เท้า อย่าตัดด้วยมีด ควรแช่เท้าด้วยน้ำสบู่แล้วถูด้วยผ้าก็อสเบา ๆ ให้เนื้อที่ตายแล้วหลุดออกมาเอง

๕. ระวังเรื่องการตัดเล็บ โดยเฉพาะเมื่อมีเล็บขบ

๖. ไม่ควรเดินด้วยเท้าเปล่า ถ้าจำเป็นก็ต้องระวังสะดุดของแข็งของมีคม เหยียบหนาม หรือของร้อน ๆ

๗. อย่าใช้ยาแรง ๆ ทาผิวหนัง เช่น ทิงเจอร์ไอโอดีนหรือกรดคาร์โบลิค

๘. ถ้าเป็นแผลที่เท้า ให้รีบไปปรึกษาแพทย์

นอกจากนี้ ควรออกกำลังบริหารเท้าเพื่อให้เลือดมาหล่อเลี้ยงดีขึ้น ดังนี้

๑. นอนราบบนเตียง แล้วยกขาสูงตั้งฉากกับลำตัวราว ๑/๔ นาที

๒. ค่อย ๆ เหยียดขาลงมาที่ขอบเตียง ๑/๔ นาที

๓. วางขาพักบนเตียง ๑/๔ นาที

ทำสลับกันเช่นนี้ ๕–๖ ครั้ง ควรทำตอนเช้าและเย็นเป็นประจำทุกวัน

ผู้ป่วยควรปฏิบัติต่อบุตรหลานอย่างไร ? โดยที่โรคนี้ถ้าพบและรักษาเสียตั้งแต่ระยะแรก ๆ โอกาสที่จะมีชีวิตและความเป็นอยู่เช่นคนปรกติยิ่งมีได้มาก การรักษาก็ง่าย โรคนี้เป็นกรรมพันธุ์ ดังสถิติของสหรัฐอเมริกาที่ทำเมื่อปี ๒๕๐๔ พบว่า

๑. โอกาสที่จะเป็นโรคเบาหวานมี ๒๐% ในกรณีข้อใดข้อหนึ่งดังต่อไปนี้

ก. เมื่อบิดาหรือมารดาคนใดคนหนึ่งเป็นโรค

ข. เมื่อปู่ ย่า ตา หรือยาย คนใดคนหนึ่งเป็นโรค

ค. เมื่อลุงป้า น้า หรืออา คนใดคนหนึ่งเป็นโรค

ง. เมื่อบุตรของลุง ป้า น้า หรืออา คนใดคนหนึ่งเป็นโรค

๒. โอกาสที่จะเป็นโรคเบาหวานมีได้ ๓๐–๔๐% ในกรณีข้อใดข้อหนึ่งดังต่อไปนี้

ก. บิดาหรือมารดาเป็นโรค และบุตรของลุง ป้า น้า หรืออาคนใดคนหนึ่งเป็นโรคด้วย

ข. ปู่หรือย่าเป็นโรค และตาหรือยาย คนใดคนหนึ่งก็เป็นด้วย

๓. โอกาสที่จะเป็นโรคเบาหวานได้มี ๕๐–๘๐% ในกรณีข้อใดข้อหนึ่งดังต่อไปนี้

ก. บิดาหรือมารดาเป็นโรค และพี่หรือน้องคนหนึ่งของบิดาหรือมารดาก็เป็นด้วย

ข. บิดาหรือมารดาเป็นโรค และญาติผู้ใหญ่ทางอีกฝ่ายหนึ่งก็เป็นด้วย เช่นบิดาเป็นโรค แล้วตาหรือยายก็เป็นด้วย หรือมารดาเป็นโรคแล้วปู่หรือย่าก็เป็นด้วย

ค. พี่น้องคนใดคนหนึ่งของบิดาเป็นโรค และตาหรือยายก็เป็นด้วย หรือพี่น้องคนใดคนหนึ่งของมารดาเป็นโรค และปู่หรือย่าก็เป็นด้วย

๔. โอกาสที่เป็นโรคเบาหวานได้ถึง ๑๐๐% คือ ในกรณีที่บิดาและมารดาเป็นโรคเบาหวานทั้งคู่

จากนี้จะเห็นได้ว่า บุตรหลานของผู้ป่วยควรจะได้รับการตรวจเลือดหรือปัสสาวะอย่างน้อยปีละครั้ง

ข้อที่ควรระลึกไว้

๑. หมั่นไปรับการตรวจจากแพทย์บ่อย ๆ

๒. ให้แพทย์ตรวจนัยน์ตาตามกำหนดเวลา

๓. ออกกำลังพอสมควรสม่ำเสมอ

๔. ควรนอนและพักผ่อนให้มาก แต่อย่าถึงกับปล่อยตัวให้อ้วน

๕. พยายามหลีกเลี่ยงความกดดันทางจิตใจ

๖. มีบัตรแสดงว่าเป็นโรคเบาหวานติดตัวไว้เสมอ

๗. ปฏิบัติตามคำแนะนำเรื่องอาหาร การตรวจปัสสาวะและยาที่ใช้

๘. อย่าเปลี่ยนแปลงขนาดอินสุลินหรือยารับประทานเอง ผู้ป่วยแต่ละรายอาจต้องการการรักษาไม่เหมือนกัน อย่าเอาอย่างผู้ป่วยรายอื่นที่ใช้ยาอย่างใดอย่างหนึ่งได้ผล ถ้าแพทย์สั่งการรักษาด้วยยาชนิดใด อย่าได้เปลี่ยนแปลงวิธีการหรือขนาดยาโดยไม่ได้ปรึกษาแพทย์

๙. ควรเข้าเป็นสมาชิกของสมาคมโรคเบาหวาน หมั่นแสวงหาความรู้ด้วยการอ่านและฟังเกี่ยวกับเรื่องเบาหวานให้มาก

ในที่สุดโปรดระลึกไว้ว่า **ผู้ป่วยด้วยโรคเบาหวานจะอยู่เป็นสุขสบายเช่นคนดีๆ ก็ด้วยว่าการร่วมมือระหว่างตัวเองกับแพทย์ผู้ให้การรักษา**

มะเร็ง

โรคมะเร็ง

ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน

๑. มะเร็งไม่ใช่โรคที่จำเป็นต้องรักษาโดยด่วน จึงนอนใจเสีย กว่าจะมาถึงมือแพทย์ก็มักสายไปเสียแล้ว

๒. ความผิดปรกติบางอย่าง เช่นเป็นตุ่มเป็นก้อนที่ผิวหนังหรือนม เลือดระดูที่ออกกะปริดกะปรอย เสียงแหบ หรือแผลเรื้อรังเหล่านี้ ไม่นึกว่าจะเป็นอาการของมะเร็ง จึงมิได้ไปปรึกษาแพทย์

๓. ไม่เข้าใจว่าโรคมะเร็งมีมากมายหลายชนิด

๔. เชื่อว่ามะเร็งอาจรักษาหายได้ด้วยยาสมุนไพร หรือวิธีทางไสยศาสตร์ เป็นเหตุให้หลงไปรักษาผิด เสียทั้งเงินทั้งเวลา และที่น่าเสียดายที่สุดก็คือต้องเสียชีวิตของตนเอง

๕. เชื่อว่าโรคมะเร็งรักษาไม่หาย ผู้ป่วยที่ได้รับการวินิจฉัยว่าเป็นมะเร็งจึงมีความรู้สึกเหมือนหนึ่งต้องคำพิพากประหารชีวิต ทำให้เพิ่มความทุกข์และทรมานจิตใจ

ความเข้าใจที่ถูกต้อง

๑. มะเร็งเป็นโรคที่ต้องการการรักษาอย่างรีบด่วน ถึงแม้จะไม่ด่วนมากอย่างโรคไส้ติ่งอักเสบอย่างเฉียบพลันที่จำเป็นต้องผ่าตัดทันที ก็ไม่ควรปล่อยเวลาให้ล่วงเลยไปเป็นสัปดาห์ เปรียบเหมือนไฟที่ไหม้ลามเลียหมายเอาชีวิต ควรจะรีบพิชิตเสียแต่ต้นมือ

๒. ความผิดปรกติบางอย่างที่กล่าวข้างต้น อาจเป็นอาการเตือนของโรคมะเร็งหรือโรคอื่นก็ได้ ซึ่งแพทย์เท่านั้นที่จะวินิจฉัยแยกโรคได้ถูกต้อง จึงควรปรึกษาแพทย์

๓. โรคมะเร็งมีมากกว่าร้อยชนิด มีลักษณะและอาการแตกต่างกันออกไป จึงอาจคล้ายคลึงกับโรคอื่น ถึงกับทำให้เกิดการเข้าใจผิดได้ง่าย แม้แต่แพทย์เองก็ต้องอาศัยการตัดชิ้นเนื้อมาตรวจดูด้วยกล้องจุลทรรศน์ จึงจะทราบได้ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ควรหรือที่จะด่วนวินิจฉัยโรคด้วยตนเอง หรือเชื่อคำกล่าวอ้างของผู้ที่มิใช่แพทย์

๔. ยาที่ใช้รักษาโรคมะเร็งในปัจจุบันก็มีอยู่มาก ดังจะได้กล่าวถึงในตอนท้ายหนังสือเล่มนี้ แต่ยังไม่ปรากฏว่ามียาขนาดใดที่จะรักษาให้หายได้เด็ดขาดสักขนานเดียว ได้มี

ผู้ป่วยมะเร็งที่ได้รับการรักษาด้วยแร่เรเดียมหรือรังสีไปแล้ว แต่แผลและอาการจากรังสียังเหลืออยู่ ซึ่งจะต้องกินเวลาเป็นเดือนกว่าจะหาย จึงปรากฏเป็นข่าวบ่อย ๆ ว่า มียาดีรักษาโรคมะเร็งได้ โดยอ้างชื่อผู้ป่วยว่าได้รับการรักษามะเร็งจากโรงพยาบาลแล้วไม่หาย บัดนี้ได้รับการรักษาหายด้วยยานั้น ๆ ถึงกับญาติของผู้ป่วยมะเร็งหลายรายพยายามติดตามไปขอยาดังกล่าวมารักษาญาติของตนบ้าง ก็ไม่ปรากฏว่าได้ผลสักรายเดียว ทั้งนี้เพราะรายที่หายนั้นเนื่องจากผลของการรักษาด้วยรังสีมาก่อนนั่นเอง

๕. มะเร็งบางตำแหน่งถ้าได้รับการรักษาเสียแต่ในระยะต้น อาจรักษาให้หายเด็ดขาดได้ตั้ง ๘๐–๙๐% เช่น มะเร็งของปากมดลูก ของผิวหนัง เต้านม กล่องเสียง ริมฝีปาก และกระพุ้งแก้ม เป็นต้น

มะเร็งคืออะไร ?

มะเร็งเป็นเนื้องอกชนิดร้าย เนื้องอกมีสองชนิดคือ

๑. เนื้องอกชนิดไม่ร้าย

๒. เนื้องอกชนิดร้าย

เนื้องอกชนิดไม่ร้าย เป็นก้อนเนื้องอกที่เติบโตช้า มีขอบเขตหรือเปลือกหุ้มชัดเจน ไม่ลุกลามหรือแพร่กระจายไปที่อื่น ได้แก่หูด ถุงน้ำของรังไข่ เนื้องอกของไขมัน เป็นต้น

เนื้องอกชนิดร้ายหรือมะเร็ง เป็นก้อนเนื้องอกที่เติบโตเร็ว เกิดขึ้นโดยการแบ่งตัวของเซลล์ออกไปเรื่อย ๆ ไม่หยุดยั้ง ไม่มีขอบเขตชัดเจน แผ่และลุกลามแทรกเข้าไปในเซลล์ดี ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง เบียดและแพร่กระจายเข้าไปในหลอดเลือดและหลอดน้ำเหลือง ไปเจริญเติบโตยังอวัยวะอื่น ๆ ได้ เช่น มะเร็งที่นมหรือปากมดลูกกระจายไปที่กระดูก ปอด ตับ หรือสมองเป็นต้น ไปเบียดทำลายเซลล์และหน้าที่ของอวัยวะเหล่านั้น ทำให้ผู้ป่วยทรุดโทรมและถึงแก่ความตายไปในที่สุด

มะเร็งติดต่อได้หรือไม่ ?

ในสภาวะปรกติ มะเร็งไม่สามารถจะติดต่อจากคนหนึ่งไปอีกคนหนึ่งได้ ไม่ว่าจะโดยทางหายใจ ทางปาก หรือทางผิวหนัง ได้มีผู้ทดลองเอาเลือดของผู้ป่วยที่เป็นมะเร็งของเม็ดเลือดขาว ฉีดเข้าไปในหลอดเลือดดำของนักโทษที่อาสาสมัครให้ทำการทดลอง ก็ไม่ปรากฏว่านักโทษหมู่นั้นเป็นมะเร็งของเม็ดเลือดขาวเลย หรือถ้าจะตัดเอามะเร็งของผิวหนังจาก

ผู้ป่วยไปปลูกที่ผิวหนังคนอื่นก็จะไม่ขึ้น นายแพทย์และพยาบาลที่รักษาผู้ป่วยมาเป็นเวลานานนับเป็นสิบ ๆ ปี ก็ไม่เคยปรากฏว่าติดโรคมะเร็งมาจากผู้ป่วย เพราะฉะนั้นผู้ที่พยาบาลผู้ป่วยมะเร็ง หรือที่มีผู้ป่วยมะเร็งอยู่ในบ้าน จึงไม่ควรวิตกในเรื่องการติดมะเร็ง

สาเหตุของโรคมะเร็ง

ได้มีการค้นคว้ากันมาก เพื่อให้ทราบสาเหตุที่ทำให้เกิดมะเร็งพอจะสรุปผลได้ดังนี้

๑. มะเร็งมีมากมายหลายชนิด แต่ละชนิดหรือแต่ละกลุ่ม อาจจะมีสาเหตุที่ทำให้เกิดขึ้นแตกต่างกันไปได้

๒. กรรมพันธุ์ มะเร็งนั้นเกิดขึ้นจากเซลล์ธรรมดา ซึ่งอาจจะตั้งต้นจากเซลล์เพียงเซลล์เดียว สาเหตุที่ทำให้เซลล์นั้นกลายเป็นมะเร็งขึ้นมา เพราะมีความผิดปรกติเกิดขึ้นที่โซรโมโซมส์หรือยีนส์ในนิวเคลียส ซึ่งมีหน้าที่สำคัญในการควบคุมการแบ่งตัวของเซลล์และถ่ายทอดลักษณะของพ่อและแม่ไปยังลูก โซรโมโซมส์หรือยีนส์ที่พิการนี้จะทำให้เซลล์เกิดแบ่งตัวออกไปเรื่อย ๆ ควบคุมไม่ได้ จึงกลายเป็นมะเร็งขึ้น ในหนูจะเห็นว่ามะเร็งบางชนิดถ่ายทอดไปยังกรรมพันธุ์ได้ เช่นหนูตระกูล C3H เป็นมะเร็งของนมสูง ตระกูล A เป็นมะเร็งของปอด และตระกูล C58 เป็นมะเร็งของเม็ดเลือดขาวสูง ในคนก็ปรากฏว่ามะเร็งของประสาทนัยน์ตา ที่เรียกว่าเรตติโนบล้าสโตม่าสามารถถ่ายทอดทางกรรมพันธุ์ได้ จากสถิติปรากฏว่าลูกที่เกิดจากแม่ปรกติจะเป็นมะเร็งของนม ๑–๑.๘% ส่วนลูกที่เกิดจากแม่ที่เป็นมะเร็งที่นมจะเป็นมะเร็งของนมได้ ๑–๑๐%

๓. ไวรัส คือเชื้อที่เล็กที่สุดจนไม่สามารถเห็นได้ด้วยกล้องจุลทรรศน์ธรรมดา แต่เห็นได้ด้วยกล้องจุลทรรศน์อีเล็คตรอน สามารถที่จะผ่านเข้าไปในเซลล์ และเจริญเติบโตภายในเซลล์ได้ เช่นเชื้อของหัด คางทูม ฝีดาษ เป็นต้น และได้มีผู้พบว่า ไวรัสเป็นสาเหตุของก้อนมะเร็งในไก่ ในกระต่ายป่า ในหนู และในลิง โซรโมโซมส์ของเซลล์มะเร็งที่เกิดจากไวรัสพวกนี้ จะมีรูปร่างพิการและจำนวนมากผิดปรกติ จึงเชื่อกันว่าไวรัสเป็นสาเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้โซรโมโซมส์พิการ ซึ่งทำให้ไม่สามารถควบคุมการแบ่งตัวของเซลล์ได้ ทำให้เซลล์กลายเป็นมะเร็งไป

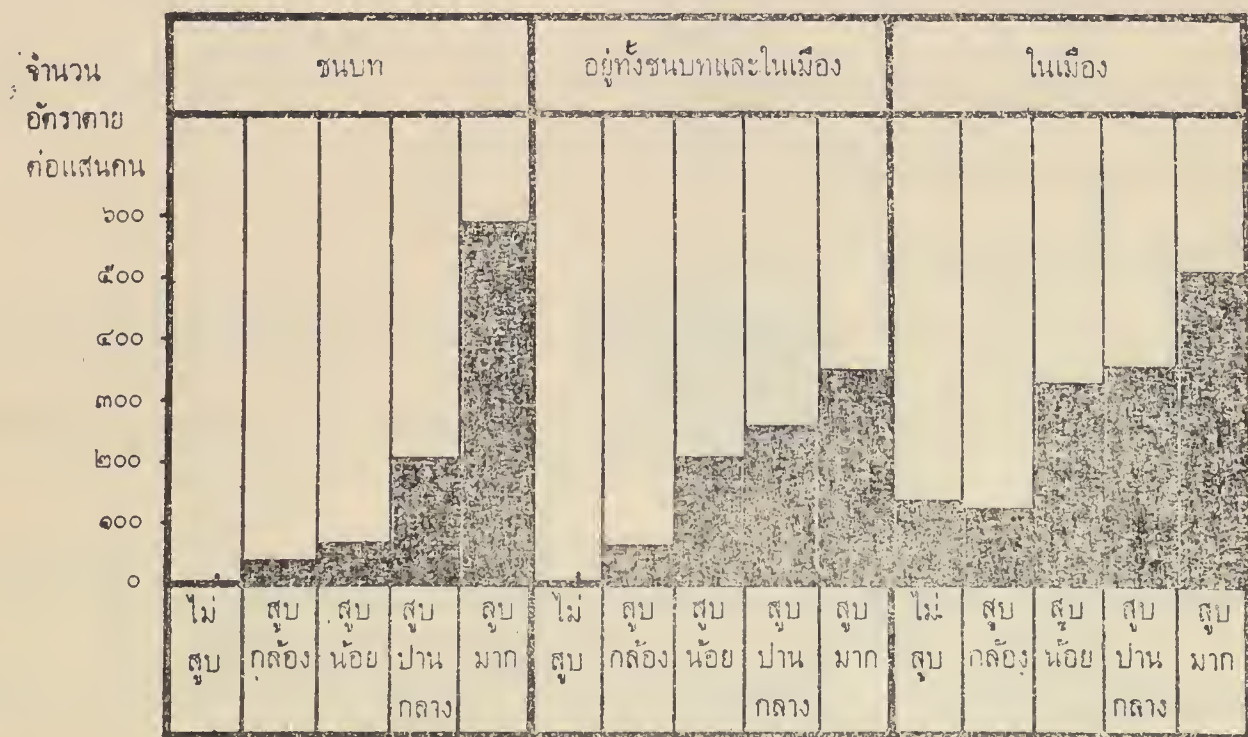
หูดของคนก็เกิดจากเชื้อไวรัส ส่วนมะเร็งในคนนั้นในขณะนี้ยังไม่สามารถตรวจหาเชื้อไวรัสได้พบ จึงยังไม่ทราบว่าจะมีบทบาทสำคัญในคนอย่างไร

๔. คาร์ซิโนเจ็น เป็นสารสามารถทำให้เกิดโรคมะเร็งขึ้นได้ อาจเป็นสารเคมี เช่นพวกเบนซ์พัยรีน เมธิล โฆแลนธรีน สารหนู น้ำมันดิน น้ำมันพาราฟฟิน สีอะนิลีนที่ใช้ย้อมผ้า หรืออาจเป็นพวกรังสีต่าง ๆ เช่น รังสีอัลตราไวโอเล็ต รังสีเอ็กซ์ และรังสีจากสารราดิโอไอโซโทปส์ เป็นต้น เมื่อเซลล์ปรกติถูกสารเคมีหรือรังสีดังกล่าวรบกวนบ่อย ๆ อยู่เป็นเวลานาน ก็จะมีโอกาสเปลี่ยนเป็นเซลล์มะเร็งได้ คาร์ซิโนเจ็นที่ควรกล่าวถึงคือ

สารหนูที่เป็นส่วนผสมของยาบางชนิด ถ้าฉีดหรือกินอยู่เป็นเวลานาน ๆ จะทำให้ผิวหนังตกสะเก็ดดำและหนา บางรายกินเวลาถึง ๑๕–๒๐ ปี จึงกลายเป็นมะเร็งของผิวหนัง ฉะนั้นจึงพึงระวังในการใช้ยาที่เข้าสารหนู

บุหรี่และไอเสีย ปรากฏว่าผู้ที่สูบบุหรี่มากกว่า ๒๐ มวนต่อวันอยู่เป็นเวลานานปี มีโอกาสเป็นมะเร็งของปอดได้มากกว่าผู้ที่ไม่สูบถึงแปดเท่า และผู้ที่อยู่ในเมืองที่มีไอเสียจากรถยนต์ เครื่องยนต์หรือโรงงานมาก จะมีโอกาสเป็นมะเร็งของปอดบ่อยกว่าผู้ที่อยู่ในชนบทเกือบเท่าตัว ดังภาพในหน้าต่อไป

แสดงอัตราตายของมะเร็งที่ปอด ซึ่งแตกต่างกันตามสถานที่และตามจำนวนบุหรี่ที่สูบ

"ไม่สูบ"	หมายถึงผู้ที่ไม่เคยสูบบุหรี่ หรือสูบบ้างแต่ไม่เกินอาทิตย์ละ ๑ มวน
"สูบกล้อง"	ผู้ที่สูบกล้องเป็นประจำ
"สูบน้อย"	ผู้ที่สูบบุหรี่ไม่เกิน ๑๔ มวน ต่อวัน
"สูบปานกลาง"	ผู้ที่สูบบุหรี่ระหว่าง ๑๔–๓๖ มวน ต่อวัน

"สูบมาก"	ผู้ที่สูบบุหรี่มากกว่า ๓๖ มวน ต่อวัน
"ชนบท"	ผู้ที่อาศัยอยู่ในชนบท ซึ่งมีเขม่าควันในอากาศ ๕.๘–๖.๙ มก. และมีเบนซ์พัยรีนไม่เกิน ๑.๐ ไมโครแกรมต่อ ๑๐๐ คิวบิคเมตร
"ระหว่างชนบทกับในเมือง"	ผู้ที่อาศัยอยู่ระหว่างชนบทกับในเมือง ซึ่งมีเขม่าควันในอากาศ ๒๑.๐–๒๗.๐ มก. และเบนซ์พัยรีน ๑.๙–๓.๖ ไมโครแกรมต่อ ๑๐๐ คิวบิคเมตร
"ในเมือง"	ผู้ที่อาศัยอยู่ในเมือง ซึ่งมีเขม่าควันในอากาศ ๒๙.๖–๓๗.๘ มก. และเบนซ์พัยรีน ๕.๙–๗.๐ ไมโครแกรมต่อ ๑๐๐ คิวบิคเมตร

๕. ฮอร์โมน มะเร็งบางชนิดเจริญและเติบโตได้โดยอาศัยฮอร์โมน เช่น มะเร็งของนม ต่อมลูกหมาก และของต่อมไทรอยด์ เป็นต้น ถ้าทำให้ขาดฮอร์โมนเสีย จะทำให้มะเร็งนั้นหยุดเจริญหรืออาจยุบหายไปก็ได้ เช่นมะเร็งของนม ถ้าตัดเอารังไข่ออกหรือฉายรังสีให้รังไข่หยุดทำงาน หรือโดยฉีดฮอร์โมนเพศชายเข้าไปลบล้าง จะทำให้เซลล์มะเร็งของนมหยุดเติบโตหรือเล็กลงได้ มะเร็งของต่อมลูกหมากก็รักษาได้โดยฉีดฮอร์โมนเพศหญิงเป็นต้น

๖. การถูกรบกวนบ่อย ๆ เช่น ในรายที่ฟันเกหรือใส่ฟันปลอมที่ไม่เหมาะ คอยกระทบเหงือกหรือกระพุ้งแก้มให้เป็นแผลอยู่เรื่อย ก็อาจทำให้เกิดมะเร็งตรงตำแหน่งนั้นได้ หรือในรายที่เป็นแผลเปื่อยในปาก กระพุ้งแก้ม ปากมดลูก โปลิปส์ในรูจมูก หรือลำไส้ใหญ่เหล่านี้ ก็พบว่ามีหลายรายที่กลายเป็นมะเร็งได้ในภายหลัง

มะเร็งชอบเป็นที่อวัยวะใดบ้าง ?

มะเร็งเป็นได้กับอวัยวะทุกแห่งทั่วร่างกาย แต่อาจพบได้มากน้อยผิดกัน ตามสถิติของแผนกพยาธิวิทยา โรงพยาบาลศิริราชปรากฏว่าตำแหน่งที่พบบ่อย ๆ มีดังแสดงในภาพหน้า ๑๔๓

โรคมะเร็งที่เป็นกันมากในประเทศไทยเหล่านี้ ล้วนแล้วแต่เป็นมะเร็งที่มีโอกาสรักษาให้หายในระยะแรกเป็นส่วนมาก ทั้งนี้หมายความว่า ถ้าผู้ป่วยสนใจในอาการของมะเร็งและรีบมาหาแพทย์เสียแต่ในระยะต้นแล้ว ประเทศไทยก็มีโอกาสที่จะลดอัตราตายจากโรคมะเร็งได้ถึง ๕๐%

มะเร็งมีอาการเตือนในระยะต้นอย่างไร ?

อาการนำของมะเร็งในระยะเริ่มเป็น คือ

๑. เป็นตุ่มหรือก้อนที่ผิวหนัง นม หรือที่อื่น ๆ

๒. เลือดระดูที่ออกกะปริดกะปรอย

๓. เป็นแผลเรื้อรังไม่รู้จักหาย

๔. หูดหรือไฝที่โตเร็วผิดปรกติ

๕. ท้องอืด อาหารไม่ย่อย กลืนลำบาก

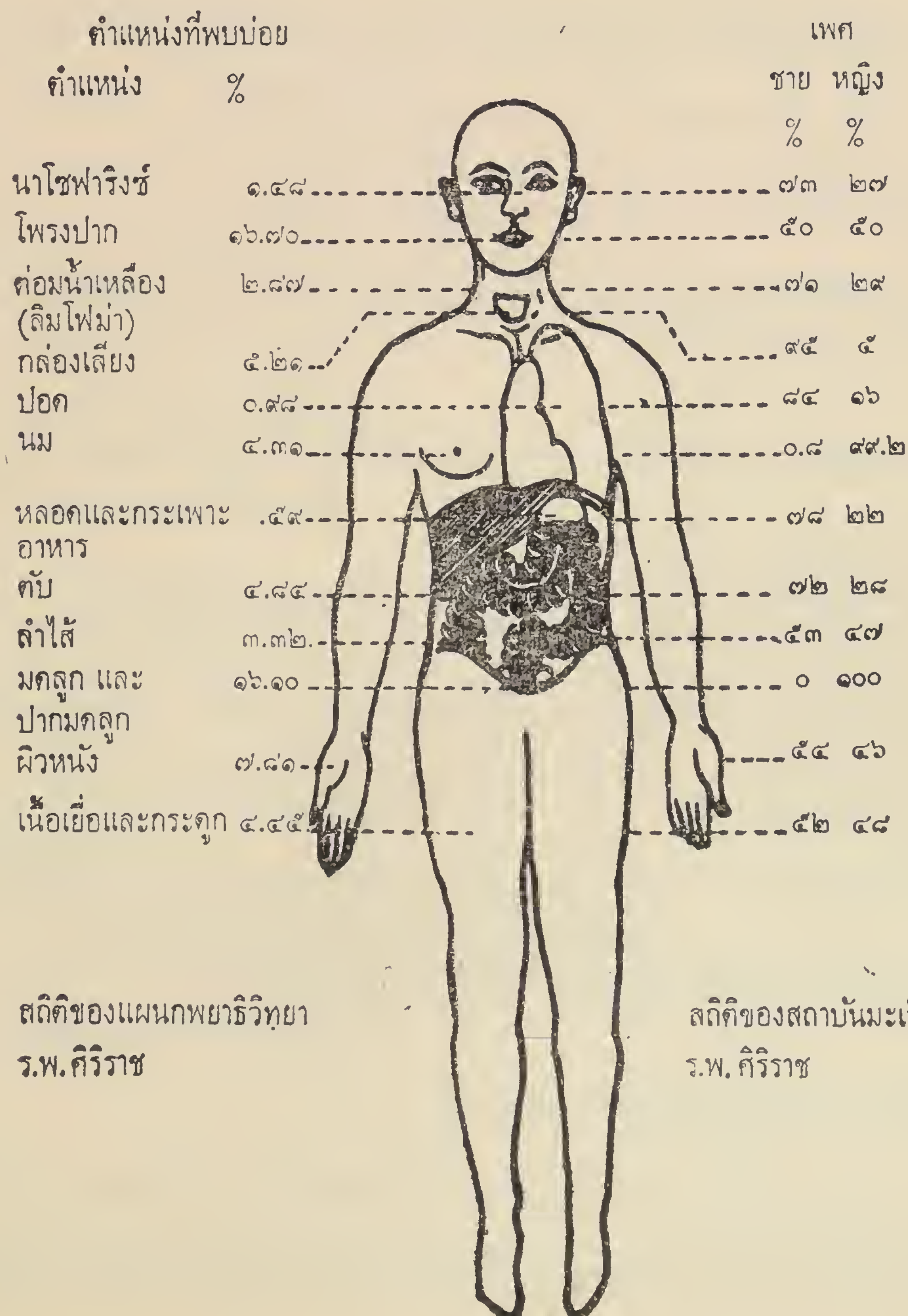
๖. เสียงแหบหรือไอเรื้อรัง

๗. การเปลี่ยนแปลงในการถ่ายอุจจาระที่ผิดปรกตินิสัย

อาการต่าง ๆ เหล่านี้อาจจะใช่หรือไม่ใช่อาการของมะเร็งก็ได้ ขออย่าด่วนวินิจฉัยโรคด้วยตนเอง แต่ควรรีบไปหาแพทย์ให้ตรวจเสียโดยด่วน

ภาพแสดงตำแหน่งที่พบมะเร็งบ่อยในเพศชายและเพศหญิง

ภาพแสดงตำแหน่งที่พบมะเร็งบ่อยในเพศชายและเพศหญิง

ควรปฏิบัติตนอย่างไรเมื่อมีอาการสงสัยว่าเป็นมะเร็ง ?

เมื่อท่านมีอาการอย่างหนึ่งอย่างใดที่สงสัยว่าอาจจะเป็นมะเร็ง โปรดอย่าได้นิ่งนอนใจหรือเก็บความสงสัยไว้คนเดียว ควรรีบไปหาแพทย์เพื่อให้ได้รับการวินิจฉัยที่ถูกต้อง จะได้คลี่คลายความสงสัยให้กระจ่างไป และจะได้รับการรักษาที่เหมาะสมทันที ดีกว่าที่จะปิดบังอาการไว้แล้วหายามารักษาตนเอง เพราะยิ่งทิ้งไว้นาน โอกาสจะรักษาหายก็มีน้อยเข้าทุกที อย่าไปมัวหลงเชื่อคำประกาศโฆษณาของผู้ที่ไม่ใช่แพทย์ หรือผู้ที่แสดงตนว่ามีคุณวุฒิพิเศษหรือมียารักษามะเร็งได้ เพราะล้วนแล้วแต่ไม่เป็นความจริงทั้งสิ้น แต่ด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ผู้ป่วยจึงมัวหลงเชื่อรักษาตัวอยู่เป็นเวลาหลายเดือน จนแน่ใจว่าไม่หายแน่แล้วจึงได้มาโรงพยาบาลอาการของโรคก็กำเริบมากขึ้นเสียแล้ว จึงเป็นเรื่องที่น่าเสียดายอย่างยิ่งที่ต้องเสียชีวิตไปเพราะความเขลาและความไม่รู้

มีวิธีตรวจทางห้องทดลองใหม่ ๆ ที่จะช่วยให้พบมะเร็งในระยะต้นหรือไม่ ?

การตรวจในห้องทดลองที่ให้ผลมากในเวลานี้คือ

๑. เอ็กซ์เรย์ปอด เพื่อตรวจหามะเร็งของปอด

เอ็กซ์เรย์ระบบทางเดินอาหาร เพื่อตรวจหามะเร็งของหลอดอาหาร กระเพาะอาหารและลำไส้

๒. การตรวจโดยใช้กล้องขยาย หรือกล้องถ่ายรูป สอดเข้าไปตรวจภายในกล่องเสียง หลอดลม และกระเพาะอาหาร

๓. การตรวจด้วยกล้องจุลทรรศน์ โดยการตัดชิ้นเนื้อเล็ก ๆ มาตรวจ ถ้าสงสัยว่าเป็นมะเร็งของเม็ดเลือดก็ต้องเจาะเลือดหรือไขกระดูกมาตรวจ เป็นวิธีที่ให้ผลแน่นอน

๔. การตรวจดูเสมหะ น้ำย่อยจากกระเพาะอาหาร น้ำเมือกจากช่องคลอดหรือปากมดลูก โดยวิธีย้อมสีแล้ว ตรวจดูเซลล์ด้วยกล้องจุลทรรศน์ เป็นวิธีที่ให้ประโยชน์มากเพราะทำได้สะดวกและสามารถตรวจผู้ป่วยจำนวนมาก ๆ ได้

ข้อแนะนำในการป้องกันโรคมะเร็งบางชนิด

เนื่องจากสาเหตุที่ช่วยทำให้เกิดมะเร็งมีหลายชนิด และบางชนิดก็สามารถป้องกันได้ ฉะนั้นถ้าปฏิบัติตามก็จะช่วยลดอัตราการเกิดมะเร็งได้แน่นอน มีหลักปฏิบัติสั้น ๆ ดังต่อไปนี้

๑. รักษาอนามัยของฟันและปากให้ถูกต้อง ถ้ามีฟันผุ ฟันเกหรือแผลในปาก ควรรีบหาแพทย์ให้ทำการรักษาเสีย นายแพทย์อีเบลได้กล่าวว่า เมื่อก่อนนี้มะเร็งในโพรงปากในประเทศอังกฤษมีมาก แต่เดี๋ยวนี้ลดน้อยลงจนหาดูได้ยาก เพราะเหตุว่าวิชาทันตกรรมเจริญขึ้น และประชาชนรู้จักรักษาอนามัยของปากดีขึ้น

๒. ควรรักษาอนามัยอวัยวะเพศให้สะอาด โดยเฉพาะเพศชายผู้ที่หนังหุ้มปลายร่นเข้าไม่ได้ ควรให้แพทย์ตัดหนังออกเสีย เพราะปรากฏว่าผู้ป่วยไทยที่เป็นมะเร็งที่องคชาตเกือบร้อยเปอร์เซ็นต์มีหนังหุ้มปลายร่นเข้าไม่ได้ ในพวกชนชาติยิวที่มีธรรมเนียมขลิบหนังที่อวัยวะเพศออกตั้งแต่เด็กอายุได้ ๘ วัน เกือบจะไม่พบมะเร็งขององคชาตเลย มะเร็งที่ปากมดลูกของหญิงยิวก็พบน้อยมาก ส่วนของหญิงไทยเราปรากฏว่า มีมากเป็นอันดับสองรองจากมะเร็งของโพรงปากเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

๓. อย่าซื้อยารักษาโรคผิวหนังกินเองโดยแพทย์ไม่ได้สั่ง เพราะยารักษาโรคผิวหนังบางชนิดมีส่วนผสมของสารหนูอยู่ด้วย

๔. ควรเลิกสูบบุหรี่ หรือสูบให้น้อยลง

๕. ควรรักษาสุขภาพและอนามัยให้สมบูรณ์

๖. ผู้มีอายุตั้งแต่ ๓๕ ปีขึ้นไป ควรให้แพทย์ตรวจร่างกายอย่างน้อยปีละครั้ง สำหรับผู้หญิงควรหัดตรวจเต้านมด้วยตนเอง

การรักษาโรคมะเร็งในสมัยปัจจุบัน

ในปัจจุบันนี้มีมะเร็งหลายชนิดที่แพทย์สามารถรักษาให้หายขาดได้ เช่นมะเร็งของผิวหนัง ปากมดลูก นม ริมฝีปาก ในโพรงปาก กล่องเสียง นาโซฟาริงซ์ และกระเพาะปัสสาวะเป็นต้น ถ้าผู้ป่วยมาหาแพทย์เสียแต่ในระยะแรก เพราะฉะนั้นหลักของการรักษามะเร็งจึงมีความสำคัญอยู่ที่

๑. การวิวิจฉัยโรคที่ถูกต้องในระยะที่เริ่มเป็น

๒. ได้รับการรักษาที่ถูกต้อง

วิธีการรักษา

๑. โดยการผ่าตัด

๒. โดยการฉายรังสีเอ็กซ์ โคบอลท์ ราเดียม หรือ สารกัมมันตรังสีอย่างอื่น

๓. โดยทางยา

ในการรักษาจริง ๆ แพทย์จะต้องวางแผนการรักษาผู้ป่วยเป็นราย ๆ ไป ว่าจะให้การรักษาโดยวิธีใดจึงจะเหมาะที่สุด ดังนั้นตามโรงพยาบาลใหญ่ ๆ จึงจัดให้มี "คลินิคโรคมะเร็ง" เพื่อผู้ป่วยจะได้พบผู้ชำนาญซึ่งประกอบด้วยศัลยแพทย์ พยาธิแพทย์ รังสีแพทย์ แพทย์ทางจักษุ โสต ศอ นาสิก และแพทย์ทางนารีเวชวิทยา ทั้งนี้เพื่อแพทย์จะได้ประชุมปรึกษาหารือกันวางแผนการรักษาแต่ละรายโดยเหมาะสม เพราะบางรายอาจจะต้องรักษาโดยการผ่าตัดก่อนแล้วฉายรังสีตาม หรือควรฉายรังสีก่อนแล้วจึงผ่าตัด บางรายก็ต้องรักษาทางยาร่วมกับการรักษาทางผ่าตัดหรือรังสีด้วยเป็นต้น

ยารักษาโรคมะเร็งบางชนิด

ในปัจจุบันนี้ได้มีการค้นพบยาหลายชนิด ที่ได้ผ่านการทดลองในเซลล์ของมะเร็งที่เลี้ยงในไข่หรือในหลอดแก้ว การทดลองในสัตว์ การศึกษาทางชีวเคมีและพิษของยาโดยละเอียดถี่ถ้วน ตลอดจนได้ผ่านการทดสอบในคนแล้วว่ามีคุณสมบัติที่จะทำลายเซลล์ของมะเร็งได้จริงจึงจะนำมาใช้รักษาผู้ป่วยได้ ยาบางอย่างก็มีอันตรายโดยมีอำนาจทำลายเซลล์ของไขกระดูกด้วย ยาจำพวกนี้มีประโยชน์เฉพาะมะเร็งบางชนิดเท่านั้น เป็นการช่วยให้โรคบรรเทาลงและบางชนิดก็ช่วยสนับสนุนผลของการรักษาทางรังสีหรือผ่าตัดให้ดียิ่งขึ้น ดังนั้นการใช้ยาจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องให้แพทย์สั่ง และอยู่ในความดูแลของแพทย์โดยใกล้ชิด ขออย่าได้ไปซื้อใช้เองเป็นอันขาด

ทุกอย่างท่านว่าไว้ อย่าประมาท
กันก่อนย่อมฉลาด กว่าแก้
รีบกำจัดมะเร็งอาจ หายด่วน พลันนา
มัวชักช้าแน่แท้ ชีพไร้ความหมาย

แรงดันเลือดสูง

แรงดันเลือดคืออะไร ?

เวลาที่หัวใจบีบตัวไล่เลือดออกมาสู่หลอดเลือดแดง กำลังแรงของกระแสเลือดภายในหลอดเลือดนั้นเราเรียกว่า "แรงดันเลือด" แรงดันเลือดนี้เองที่สามารถทำให้เลือดไหลจากหลอดเลือดแดงใหญ่มาสู่หลอดเลือดแดงเล็ก สู่หลอดเลือดฝอยและไหลกลับสู่หลอดเลือดดำเล็ก หลอดเลือดดำใหญ่ จนกระทั่งไหลกลับเข้าสู่หัวใจได้ ความจริงแล้วในหลอดเลือดทั้งหลอดเลือดแดงและหลอดเลือดดำก็มีแรงดันเลือดอยู่ แต่ที่เราพูดกันถึงแรงดันเลือดว่า แรงดันเลือดของคนนั้นปรกติ สูง หรือต่ำก็ตาม เราหมายถึงแรงดันเลือดที่มีอยู่ภายในหลอดเลือดแดงเท่านั้น

หลอดเลือดของคนเรานั้น ยืดตัวและหดตัวได้เหมือนท่อยาง เวลาที่หัวใจบีบตัวไล่เลือดให้พุ่งเข้ามาในหลอดเลือดแดง หลอดเลือดแดงก็จะขยายตัวเพราะแรงดันเลือดเพิ่มขึ้นในหลอดเลือดนั้น แต่พอหัวใจขยายตัวคือหยุดการบีบไล่เลือด หลอดเลือดแดงก็หดตัวลงเพราะแรงดันเลือดต่ำลงกว่าเวลาที่มีเลือดพุ่งเข้ามาอยู่

การวัดแรงดันเลือดภายในหลอดเลือดนั้น ได้กระทำกันเป็นครั้งแรกเมื่อ ๒๐๐ ปีกว่ามาแล้ว คือ ใน พ.ศ. ๒๒๗๔ โดยสตีเฟ่นเฮลส์ใช้หลอดแก้วเล็ก ๆ ซึ่งตอนปลายด้านหนึ่งงอเป็นรูปมุมฉาก เอาปลายด้านนี้สอดเข้าไปในหลอดเลือดแดงที่โคนขาของม้า พบว่าแรงดันในหลอดเลือดนั้น จะดันเลือดให้เข้ามาในหลอดแก้วได้สูงถึง ๘ ฟุต ๓ นิ้ว ต่อมามีการคิดวิธีวัด โดยการใช้ปรอทใส่ไว้ในหลอดแก้ว และดูว่าแรงดันเลือดจะดันให้ปรอทสูงขึ้นมาได้โดยวิธีนี้ แรงดันเลือดในหลอดเลือดแดงของคนจะดันปรอทในหลอดแก้วเล็ก ๆ สูงขึ้นมาได้ประมาณ ๑๒๐ มิลลิเมตร

การวัดแรงดันเลือดในปัจจุบันนั้น ได้มีการคิดสร้างเครื่องมือสำหรับวัดแรงดันเลือดขึ้นมาใช้ในด้านการปฏิบัติของการแพทย์ ดังที่ได้เห็นกันอยู่ในทุกวันนี้ โดยไม่ต้องใช้เข็มแทงเข้าไปในหลอดเลือดเหมือนแต่ก่อน เพียงแต่ใช้ผ้าที่ต่อกับถุงยางพันรอบเส้นเลือดแดงใหญ่ที่โคนแขนเหนือข้อพับ เมื่อสูบลมเข้าไปในถุงยางให้มากพอแรงดันนี้จะไปกดหลอดเลือดให้ตีบ

แล้วเมื่อค่อย ๆ ปล่อยลมให้แรงกดเท่ากับแรงดันภายในหลอดเลือด เลือดจึงจะไหลผ่านมาได้ และแพทย์ทราบแรงดันนี้ได้จากการฟังเสียงของเลือดที่ไหลผ่านมาในหลอดเลือดแดงตรงข้อพับ

แรงดันเลือดของคนเราอาจเปลี่ยนแปลงได้

ค่าของแรงดันเลือดนั้นไม่ใช่คงที่อยู่ตลอดเวลาเสมอไป มีเหตุต่าง ๆ ที่อาจทำให้ค่าของแรงดันเลือดเปลี่ยนไปได้เสมอคือ

๑. การทำงานของหัวใจ ถ้าหัวใจเต้นแรงคือบีบตัวแรงก็ทำให้แรงดันเลือดสูงขึ้นได้ และถ้าบีบตัวอ่อนหรือหมดกำลัง แรงดันเลือดก็ต่ำลงได้ ดังนี้การวัดแรงดันเลือดนั้น อาจได้ค่าเปลี่ยนแปลงไปแล้วแต่ระยะเวลาที่หัวใจออกแรงทำงานมากหรือน้อย ถ้าวัดภายหลังการออกกำลังกาย แรงดันเลือดก็ย่อมสูงมาก ในการวัดแรงดันเลือดตามปรกติจึงวัดในท่าที่นั่งหรือนอนพักอย่างน้อย ๑๐ นาที

๒. แรงต้านทานของหลอดเลือด ถ้าหลอดเลือดหดตัวเล็กลงโดยเหตุใดก็ดี แรงดันเลือดก็ต้องสูงขึ้น เช่นเดียวกับท่อยางที่ต่อจากก๊อกน้ำ ยิ่งมีขนาดเล็ก แรงดันก็ยิ่งสูง

๓. ปริมาณเลือดที่ดันออกมาในหลอดเลือด ถ้าจำนวนเลือดที่ไหลเวียนในวงจรเลือดเพิ่มมากขึ้น แรงดันภายในหลอดเลือดนั้นก็ย่อมสูงขึ้น ถ้ามีจำนวนน้อยลง เช่นเวลาเสียเลือดไป แรงดันเลือดก็ย่อมลดลง

๔. ความข้นของเลือด ถ้าเลือดข้นมาก แรงดันเลือดก็ต้องสูงมาก เพราะมีความหนืด ถ้าเลือดจาง แรงดันเลือดก็ต่ำลง

๕. ความยืดหยุ่นของผนังหลอดเลือด ถ้าหลอดเลือดมีผนังแข็งขึ้น การยืดตัวไม่ดี แรงดันเลือดก็สูงขึ้นด้วย ดังเช่นคนอายุมากย่อมมีแรงดันเลือดสูงกว่าคนหนุ่มสาวหรือเด็ก ๆ

๖. อารมณ์ อารมณ์ต่าง ๆ ที่รุนแรง เช่นดีใจหรือเสียใจมาก ๆ โกรธ ตื่นเต้น วิตกกังกล ฯลฯ จะกระตุ้นให้มีการหลั่งของฮอร์โมนแอดเรนะลีนจากต่อมหมวกไต ซึ่งมีฤทธิ์ทำให้หัวใจเต้นเร็วและหลอดเลือดหดตัว ยังผลให้แรงดันเลือดสูงได้มาก ๆ แต่ก็เป็นอยู่เพียงชั่วขณะเท่านั้น

แรงดันเลือดของแต่ละบุคคลย่อมแตกต่างกัน

แรงดันเลือดของทุกคนจะมีค่าไม่เท่ากัน และไม่มีค่าตายตัวลงไปว่าเท่าใดจึงจะถือว่าปรกติ แรงดันเลือดแตกต่างกัน แล้วแต่ เพศ เชื้อชาติ ความเป็นอยู่ ส่วนสูง น้ำหนัก

ความอ้วนผอม จิตใจและอารมณ์ ไม่แต่เท่านั้น แต่ละบุคคลเอง แรงดันเลือดก็อาจเปลี่ยนแปลงไปได้ ตามเวลาและตามอายุด้วย

ค่าของแรงดันเลือดแสดงออกมาเป็นตัวเลขเศษส่วน

เมื่อแพทย์วัดแรงดันเลือดแล้ว จะบันทึกค่าที่วัดได้เป็นเศษส่วนเสมอ เช่น ๑๓๒/๘๖ มม. ปรอท นี้หมายความว่า เวลาที่หลอดเลือดแดงขยายตัวเต็มที่คือ ขณะที่มีเลือดพุ่งเข้ามาในหลอดเลือดแดงจากการบีบของหัวใจนั้น แรงดันในหลอดเลือดแดงสูง ๑๓๒ มม. ปรอท (นี้เรียกแรงดันซิสโตลิค) พอหลอดเลือดหดตัวลงในสภาพปรกติแล้วแรงดันเลือดภายในหลอดเลือดแดงมีค่าสูง ๘๖ มม. ปรอท. (นี้เรียกแรงดันไดแอ็สโตลิค)

ค่าของแรงดันเลือดปรกติโดยเฉลี่ย

ความจริงแล้วยังไม่มีมาตรฐานที่จะบอกได้เลยว่า คนปรกตินั้นจะต้องมีค่าแรงดันเลือดเท่าใดแน่นอนลงไป เพราะแต่ละบุคคลย่อมมีแรงดันเลือดแตกต่างกันดังกล่าวมาแล้ว

ถ้าจะพูดกันอย่างกว้าง ๆ แล้ว "แรงดันเลือด" ที่ถือว่ามีค่าปรกตินั้นก็คือ แรงดันเลือดของแต่ละบุคคล ที่พอจะดันให้เลือดไปสู่อวัยวะต่าง ๆ ของร่างกายได้พอเพียง ตามที่ร่างกายต้องการ

โดยที่ค่าแรงดันเลือดสูงขึ้นได้ตามอายุ จึงมีผู้แนะว่าถ้าจะคิดกันอย่างหยาบ ๆ ค่าของแรงดันเลือดของบุคคลนั้นจะเท่ากับอายุของตนบวกด้วย ๑๐๐ เช่นถ้าอายุ ๕๕ ปี แรงดันเลือดก็ควรจะราว ๑๐๐+๕๕=๑๕๕ มิลลิเมตรปรอท ซึ่งก็ไม่ใช่เป็นความจริงเสมอไป

โดยเฉลี่ยแล้วค่าของแรงดันเลือดที่ตั้งเอาไว้นั้นกว้างมาก คือในคนหนุ่มสาว จะมีแรงดันเลือดราว ๙๐–๑๕๐ มม.ปรอท ส่วนในคนสูงอายุอาจมีค่าตั้งแต่ ๑๐๐–๑๗๐ มม.ปรอท พูดกันโดยเฉลี่ยทั่วไปแล้ว ค่าของแรงดันเลือดจะอยู่ราว ๆ ๑๒๐/๘๐ มม.ปรอท (แต่อย่าลืมว่าค่านี้ไม่ใช่ค่าตายตัว)

ภาพแรงดันที่บันทึกได้ในหลอดเลือดแดงของสุนัขปรกติ

จะทราบได้อย่างไรว่าตนมีแรงดันเลือดสูง ?

การจะทราบว่ามีแรงดันเลือดสูงนั้นก็โดยให้แพทย์ตรวจและวัดแรงดันเลือด การตรวจร่างกายประจำปีมักทำให้ทราบได้ตั้งแต่เริ่มต้นเป็นใหม่ ๆ

แรงดันเลือดสูงแค่ใดจึงจะเรียกว่ามีแรงดันเลือดสูง ?

การที่จะบอกว่าคนใดมีแรงดันเลือดสูงนั้น นอกจากค่าของแรงดันเลือดที่วัดได้แล้วยังต้องคำนึงถึงเพศ อายุ เชื้อชาติ และสภาพของร่างกายในขณะที่ทำการวัดนั้น พร้อมทั้งอาการต่าง ๆ ที่ปรากฏขึ้นมาด้วย ถ้าหากว่าวัดได้เศษเกินกว่า ๑๕๐ มม.ปรอทขึ้นไป ก็ควรคิดว่ามีแรงดันสูงได้ ถ้ายิ่งสูงมากก็ยิ่งไม่มีปัญหานัก สำหรับส่วนที่วัดได้นั้น ก็มีความสำคัญด้วย ถ้าวัดได้เกินกว่า ๙๐ มม.ปรอท ขึ้นไป ก็อาจถือว่าแรงดันสูงได้ นั่นคือ ถ้าวัดได้เกินกว่า ๑๕๐/๙๐ มม.ปรอท ไม่ว่าเศษ หรือส่วนก็ตาม อาจถือได้ว่าผู้นั้นมีแรงดันเลือดสูง แต่จะต้องพิจารณาจากอาการและตรวจซ้ำ ๆ อีกต่อไปด้วย

แรงดันเลือดสูงไม่ใช่โรค

เมื่อพูดถึงว่า คนมีแรงดันเลือดสูง ขอให้เข้าใจว่า แรงดันเลือดสูงนั้นไม่ใช่โรค เป็นแต่เพียงการแสดงถึงว่าคน ๆ นั้น มีแรงดันเลือดสูงเกินกว่าปรกติ อย่างไรก็ดี การที่มีแรงดันเลือดสูงจะต้องมีสาเหตุคือมีโรคที่ทำให้แรงดันเลือดสูงขึ้น ซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็น ๒ พวก คือ

๑. พวกที่ทราบต้นเหตุแน่นอน ได้แก่โรคหัวใจ โรคไต โรคของต่อมเอ็นโดไครน์ต่าง ๆ เช่นโรคต่อมปิจูอิตารี่ ต่อมธัยรอยด์ ต่อมหมวกไต โรคครรภ์เป็นพิษ ฯลฯ

๒. พวกที่ไม่ทราบต้นเหตุแน่นอน พบได้บ่อยถึง ๔ ใน ๕ ราย ฉะนั้นเวลาที่พูดถึงเรื่องแรงดันเลือดสูง โดยทั่วไปแล้วก็หมายถึงผู้ป่วยในพวกที่สองนี้ ซึ่งมักจะเป็นคนอ้วนและอยู่ในวัยสูงอายุ กับเป็นผู้ที่เคร่งเครียดในการงาน มีงานที่ต้องอยู่ในความรับผิดชอบมาก ฉะนั้นในปัจจุบัน ซึ่งอยู่ในภาวะที่ต้องตรากตรำทำงาน รายได้ฝืดเคือง ต้องมีการแข่งขันกันที่เรียกว่ามีความเครียด จึงเป็นเหตุให้พบแรงดันเลือดสูงเพิ่มขึ้นมากกว่าในสมัยก่อน ๆ มาก

ผู้มีแรงดันเลือดสูงจะมีอาการอย่างไร ?

เมื่อเริ่มต้นเป็นนั้น บางคนไม่มีอาการอย่างใดเลย หรือมีก็น้อยมากจนไม่สังเกตตนเอง ความเป็นอยู่ทุกอย่างปรกติตลอดมาหลาย ๆ ปี

ถ้ามีอาการก็จะมีได้เช่น ปวดศีรษะเป็นบางครั้งบางคราว มึนงง เลือดกำเดาออก มือเท้าเย็นชา หนัก ๆ มึน ๆ ศีรษะเป็นต้น อาการปวดศีรษะนั้นเป็นอาการที่พบบ่อยที่สุด มักมีอาการปวดตอนค่ำ ๆ ปวดหนัก ๆ และเต้นตุบ ๆ ที่ศีรษะ ส่วนมากบริเวณท้ายทอย หรือทางแถบซ้ายขวาของศีรษะ แม้จะใช้ยาแก้ปวดใด ๆ ก็ทุเลาอาการปวดได้ช้ามาก

อาการที่จะปรากฏชัดได้ก็ต่อเมื่อหัวใจซึ่งต้องทำงานหนักมานาน ๆ นั้นโตขึ้น และเกิดอาการหัวใจวาย โดยมีหอบ เหนื่อยง่ายและบวม

แรงดันเลือดสูงสักเท่าใดจึงจะปรากฏอาการชัดเจน ?

ค่าของแรงดันเลือดสูงแค่ใดไม่มีความสัมพันธ์กับอาการนัก กล่าวคือ ถ้าหากมีอาการปรากฏชัดเจนทุกอย่างนั้น บางรายอาจมีแรงดันเลือดเพียง ๑๕๐/๙๐ มม.ปรอท. แต่บางคนอาจสูงถึง ๒๗๐/๑๔๐ มม.ปรอท. ก็ได้

ดังนั้นแรงดันเลือดสูงมาก ๆ อาจไม่ปรากฏอาการชัดเจน หรืออาการปรากฏชัดเจนแต่ค่าของแรงดันเลือดสูงเพียงเล็กน้อยก็ได้ นั่นคืออาการต่าง ๆ ที่ปรากฏนั้นย่อมมีความสำคัญกว่าค่าของแรงดันเลือดที่วัดได้ ทั้งนี้โดยที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับสมรรถภาพของหัวใจและความเหนียวหรือเปราะของหลอดเลือดด้วย

แรงดันเลือดสูงอาจมีโรคแหรกอย่างไรบ้าง ?

ผู้มีแรงดันเลือดสูง อาจมีชีวิตเป็นปรกติได้จนกระทั่งแก่ หรือถ้าหากจะเกิดโรคแทรกซ้อนขึ้นแล้วก็มักจะเกิดได้ดังนี้

๑. หัวใจวาย

๒. ไตอักเสบเรื้อรัง

๓. หลอดเลือดในสมองแตก

การปฏิบัติตนเมื่อมีแรงดันเลือดสูง

๑. พักผ่อนให้เต็มที่ทั้งทางกายและใจ

๒. ระงับอารมณ์ต่าง ๆ ที่ไม่ดี ได้แก่ โกรธ ตื่นเต้น วิตกกังวล หวาดระแวงฯลฯ เสียให้หมดสิ้น

๓. งดเว้นสิ่งมึนเมาและสิ่งเสพติดทุกชนิด

๔. ระวังอย่าให้ท้องผูก

๕. อย่าออกกำลังมาก หรือทำงานหนักเกินไป

๖. ระวังเรื่องอาหาร อย่ารับประทานจุเกินไป โดยเฉพาะงดอาหารที่เค็มจัด

๗. ปรึกษาแพทย์อยู่เสมอ เพื่อให้แพทย์ตรวจ แนะนำวิธีการปฏิบัติตน แนะนำเรื่องการใช้ยาลดแรงดันเลือด และยาระงับ

เมื่อทราบว่าตนมีแรงดันเลือดสูง สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ อย่าได้ตื่นตกใจจนเกินไปนัก เพราะจะเป็นเหตุให้แรงดันเลือดสูงยิ่งขึ้น และความจริงแล้วไม่มีใครบอกได้เลยว่า แรงดันเลือดสูงแค่ไหนจึงจะเกิดผลร้ายขึ้นมาอย่างปัจจุบันทันด่วน บางคนแรงดันเลือดสูงขึ้นมามาก ๆ ยังมีชีวิตอยู่ได้ตั้ง ๗๐–๘๐ ปี หรือมากกว่าก็มี ฉะนั้น พึงทำจิตใจให้เป็นปรกติ และปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามที่แพทย์แนะนำโดยเคร่งครัด พึงปฏิบัติตนให้มีความเป็นอยู่อย่างสบาย ๆ หมั่นรักษาศีลฟังธรรม ท่านจะมีชีวิตอยู่อย่างเป็นสุขได้นานที่สุดเหมือนเช่นคนอื่นทั้งหลาย
